

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Анатолій Загнітко

**СЛОВНИК СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ:
ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ**

Том 4

Т – Я

Донецьк ДонНУ 2012

ББК 81-4(Укр-4)

С 48

Загнітко Анатолій. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 388 с.

ISBN 978-966-639-554-5

У словнику схарактеризовано сучасну лінгвістичну термінологію з відповідним тлумаченням термінів, розкриттям їхньої етимології, зв'язків з іншими термінами та висвітленням їхньої багатозначності та функційного навантаження в різних розділах мовознавчої науки. Водночас кваліфіковано лінгвістичні терміни і поняття з визначенням їхнього навантаження в тих чи тих лінгвістичних напрямках або інших суміжних з лінгвістикою науках, де відповідний термін і поняття мають поширення. Характеристика термінів подана з належним підтвердженням фактичним матеріалом. Особливістю видання є максимальне охоплення утрадиційненої лінгвістичної термінології із залученням до розгляду найновіших термінів і понять з виявом їхнього авторства, можливих розбіжностей у використанні, простеженням синонімічних та антонімічних зв'язків.

Видання розраховане на науковців, учителів-словесників, аспірантів, студентів, учнів середніх шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів, усіх шанувальників слова, його розуміння та належного використання.

Рецензенти: *Василь Грецук, доктор філологічних наук, професор* (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника).

Ніна Гуїванюк, доктор філологічних наук, професор (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича).

Світлана Соколова, доктор філологічних наук, професор (Інститут української мови НАН України).

Відповідальний редактор: *Іван Вихованець, член-кореспондент Національної академії наук України, доктор філологічних наук, професор* (Інститут української мови Національної академії наук України)

Рекомендовано до друку Вченою радою Донецького національного університету (протокол № 11 від 30 листопада 2012 року)

ISBN 978-966-639-554-5 © А. Загнітко

© Донецький національний університет

ЗМІСТ

ВСТУП	4
СТРУКТУРА СЛОВНИКА	7
ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ	8
<i>Т</i>	10
<i>У</i>	64
<i>Ф</i>	76
<i>Х</i>	142
<i>Ц</i>	146
<i>Ч</i>	150
<i>Ш</i>	174
<i>Щ</i>	180
<i>Ю</i>	182
<i>Я</i>	183
АБЕТКОВИЙ ПОКАЖЧИК	185
<i>А</i>	185
<i>Б</i>	197
<i>В</i>	200
<i>Г</i>	207
<i>Д</i>	213
<i>Е</i>	222
<i>Є</i>	228
<i>Ж</i>	229
<i>З</i>	230
<i>І</i>	239
<i>Й</i>	246
<i>К</i>	247

<i>Л</i>	263
<i>М</i>	269
<i>Н</i>	285
<i>О</i>	292
<i>П</i>	299
<i>Р</i>	321
<i>С</i>	331
<i>Т</i>	355
<i>У</i>	363
<i>Ф</i>	366
<i>Х</i>	374
<i>Ц</i>	375
<i>Ч</i>	376
<i>Ш</i>	379
<i>Щ</i>	380
<i>Ю</i>	381
<i>Я</i>	382
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ І СЛОВНИКІВ	383

Вступ

Сучасна лінгвістика розвивається досить стрімко. Зміна науково-лінгвістичних парадигм – порівняльно-історичної, системно-структурної, функційно-когнітивної, синергетичної, за іншими підходами – дососсюрівської, сосюрівської, постсосюрівської / елементно-таксономічної, системно-структурної, номінативно-екзистенційної – зумовлює з'яву нових термінів і понять, водночас переосмислення вже усталеного поняттєво-термінологічного апарату і спробу подати розгляд аналізованих явищ у різних вимірах, аспектах, площинах. Усе це зумовлює не завжди послідовне врахування статусу відповідних понять, інколи внутрішню суперечність у використанні тих чи тих термінів і понять. За останні роки утворилося надзвичайно багато нових і новітніх термінів і понять, що вимагають свого належного тлумачення і відповідного застосування в суто теоретичних і теоретико-прикладних дослідженнях. Водночас на перетині лінгвістики з іншими науками і науковими напрямками сформувалися міждисциплінарні науки – соціолінгвістика, лінгвокультурологія, етнолінгвістика, психолінгвістика, патолінгвістика, нейролінгвістика, юридична лінгвістика, сугестійна лінгвістика, нейролінгвістичне програмування, комунікативна лінгвістика та інші, що витворюють власний поняттєво-термінологічний апарат і залучають уже усталений лінгвістичний корпус для належного тлумачення досліджуваних явищ. Та й у межах власне-лінгвістичних пошуків постали нові напрями, активізувалися міжрівневі студювання, що знову ж таки зумовило постання нових термінів і понять. Усе це вимагає відповідного реагування і не тільки використання тих чи тих термінів і понять, але й розуміння їх. Водночас у межах науково-лінгвістичних парадигм сформувалися течії, напрями, школи тощо, що послуговуються відповідним термінологічно-поняттєвим апаратом, але часто вкладаючи власне розуміння в окремі його вияви. Усе це засвідчує, що сьогодні вкрай необхідна систематизація сучасного поняттєво-термінологічного лінгвістичного апарату і витлумачення його належним чином.

Основною особливістю сучасної лінгвістичної термінології, як граматичної, так і будь-якої іншої, є багатозначність використовуваних термінів. Це також вимагає відповідного узагальнення та осмислення активних використань термінів, їхньої належної систематизації.

У пропонованому словнику використано дещо інший принцип абеткового розташування лінгвістичних термінів, ніж це спостережувано в традиційних термінологічних виданнях. Визнаючи наявність аналітичних термінів, що все більшою мірою повноправно і широко заявляють про себе, у словнику використано принцип організації таких словосполучень за моделлю “стрижневе слово + залежне / залежні”, тому кожний термін

наведено за стрижневим словом, у постпозиції щодо якого наявний аналітичний / аналітичні компоненти, пор.: *форма граматична, форма морфологічна, форма синтаксична, форма стилістична, форма типологічна* і под. Такий підхід дозволяє користувачеві побачити увесь діапазон наявних сьогодні лінгвістичних термінів з тим чи тим опорним (стрижневим) словом і водночас полегшує освоєння подібних лінгвістичних термінів. Особливо це стосується тих напрямів і шкіл, де з тим чи тим аналітичним компонентом витворюється низка термінів, пор.: *мовленнєвий акт → ініціативний мовленнєвий акт, непрямий мовленнєвий акт, прямий мовленнєвий акт, пропозитивний мовленнєвий акт, мовленнєвий акт вимоги, реактивний мовленнєвий акт, фінальний мовленнєвий акт* тощо. За традиційного розташування термінів кожний з них розглядався би у відповідній абетковій позиції, що унеможливило б цілісне сприйняття сучасного тлумачення подібних понять. Надання ж основного виміру стрижневному компонентові *акт* дозволило поєднати такі терміни в одному абетковому просторі та водночас запропонувати цілісний вимір семантико-парадигматичних відношень такого типу термінів і понять.

Водночас такий принцип лексикографічного структурування понять і термінів виявляє найпотужніші тенденції аналітичного термінотворення, що на сьогодні постають домінуючими, забезпечуючи послідовне диференціювання понять, надання кожному з них вичерпних кваліфікаційних і класифікаційних ознак. Тому в Словнику сучасної лінгвістики: 1) відібрано й систематизовано найпоширеніші терміни, що активно використовуються в теоретичних, теоретико-прикладних і суто прикладних мовознавчих дослідженнях; 2) запропоновано розгляд семантично оновлених термінів класичного мовознавства з урахуванням їхнього традиційного тлумачення і кваліфікації; 3) схарактеризовано стрижневі та ключові терміни сучасної лінгвістики з простеженням їхньої динаміки та співвідношення із відповідними науково-лінгвістичними парадигмами, належністю до тих чи тих мовознавчих напрямів, шкіл; 4) запропоновано компактне тлумачення основних термінів граматики (різних її аспектів і вимірів – ідеографічного, функційного, комунікативного і под.), лексикології, фонології, словотвору, а також психолінгвістики, лінгвокультурології, соціолінгвістики, когнітивної лінгвістики, патопсихолінгвістики, прикладної лінгвістики, судової лінгвістики, сугестивної лінгвістики та ін. (більшість цих термінів вимагає врахування їхнього зв'язку з основними науками та функціонуванням у лінгвістиці, в силу чого тлумачення постає досить проблемним і не завжди адекватним); 5) ураховано специфіку розвою лінгвістичних студіювань початку XXI століття, коли активними постали дослідження з лінгвістики тексту, комунікативної лінгвістики, теорії мовленнєвих актів і теорії мовленнєвих жанрів, дискурсу та дискурсної практики, що знайшло свій вияв у структурі Словника сучасної лінгвістики.

У Словнику сучасної лінгвістики, в силу можливого, вичерпно схарактеризовано кожний термін з адекватним простеженням його належності до різних студіювань і досліджень (комунікативної лінгвістики, дискурсології, когнітивної лінгвістики, функційної лінгвістики, психолінгвістики тощо) з послідовним урахуванням динаміки семантичного наповнення терміна, активізації його сучасних семантико-парадигматичних відношень, розширенням синтагматичної потужності творення термінів, пор.: *компетенція* → *дискурсивна, інтерактивна, комунікативна, лінгвістична, комунікативна, міжкультурна, лінгвокультурна, мовна, прагматична, предметна, соціокультурна, феноменологічна* та ін.

Словник сучасної лінгвістики основним завданням має допомогти в розумінні терміна і відповідного поняття, вияві його основних і неосновних зв'язків з іншими термінами та поняттями, з'ясуванні статусу в сучасній лінгвістичній науці. Тлумачення та характеристику термінів і понять подано вичерпно з можливою вказівкою розширення їхніх диференційних і характеризувальних ознак через інші терміни і поняття.

У Словнику сучасної лінгвістики не охоплено розгляд мов світу (див., наприклад: Левицький Юрій-Мирослав. Мови світу : Енциклопедичний довідник / Юрій-Мирослав Левицький. – Львів: Місіонер, 1998. – 204 с.; Milewski T. Atlas Lingwistyczny języków świata / T. Milewski. – Т. 1. – Lublin – Kraków: Nakład I wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, 1948. – 62 map.; Дубович І. Країнознавчий словник-довідник. – Вид. 2-е / І. Дубович. – Львів: Панорама, 2003. – 580 с.) в силу його обмеженого формату та наявності спеціальних видань з цієї проблеми. Не висвітлено також у межах лексикографічного видання постаті відомих лінгвістів та етапні лінгвістичні праці, що знову ж таки мотивовано особливостями структурування Словника сучасної лінгвістики, його засадничими принципами – охопити найширше коло сучасних лінгвістичних термінів і понять з належним їхнім висвітленням, коментуванням і тлумаченням.

СТРУКТУРА СЛОВНИКА

1. Загальні принципи будови. Словник побудовано за абетковим принципом. У межах кожної абетки враховано семантичне та структурне навантаження стрижневого слова, тому за стрижневим словом (поняттям) слід шукати відповідні терміни та поняття, пор.: *функційна лінгвістика, комунікативна лінгвістика, описова лінгвістика, теоретична лінгвістика* та ін. – усі ці терміни розташовані в межах літери **Л** за початковим компонентом стрижневого слова **лінгвістика**. Тому в кожному терміні слід відразу ж установити стрижнєве слово. Так, у термінах типу *складнопідрядне речення, складносурядне речення, складнопідрядне речення розчленованої структури, складнопідрядне речення нерозчленованої структури, односкладне речення, неповне речення, безсполучникове речення* стрижневим постає слово **речення**, тому всі відповідні статті розташовані в межах літери **Р**, зокрема в розгляді **речення**.

2. Структура словникової статті. Словникова стаття містить: 1) основне слово (наприклад: *синонім, антонім, паронім, персоніфікація* і под.); 2) кваліфікацію походження терміна, тобто вказівку на мову, з якої його запозичено, та можливий сучасний переклад такого терміна (пор.: **Компетенція** (лат. *competentia* від *competo* – взаємно прагну, відповідаю); якщо ж термін є похідним, то в дужках наведено можливе твірне слово та вказано афікс, за допомогою якого утворено похідне (наприклад: **соціокультурна** (прикм. від ім. *соціокультура*)), за умови необхідності вказано також і основне твірне поняття, що стало основою терміна (пор.: **феноменологічна** (грецьк. *phainomenon* – те, що з'являється + ...логія; прикм. від ім. *феноменологія*)); 3) визначення нормативного наголосу (**Багатокомпонентне складне (багаточленне, ускладнене) речення**); 4) кваліфікацію тих термінів і понять, до яких варто звернутися для вичерпного їхнього розуміння й вияву статусу в лінгвістичних студіюваннях (пор.: Див.: **Спілкування; Комунікація; Компетенція прагматична**); 5) в одній словниковій статті кілька термінів за наявності різних найменувань того самого лінгвістичного поняття, їх подано як заголовні (**Метод** (грецьк. *methodos, methodikós* – шлях дослідження, спосіб пізнання) **порівняльно-історичний / Метод компаративний** (лат. *comparativus* – порівняльний від *compar* – подібний, рівний); **Міжособистісна комунікація** (лат. *communicatio* – зв'язок, спілкування) / **Інтерперсональна** (лат. *inter* – префікс, що означає перебування поміж, + *персональна*) **комунікація / Діадична** (грецьк. *diadyka* – між особами) **комунікація** та ін.); 6) транскрипцію з виявом тих чи тих асимілятивних, дисимілятивних та інших процесів в аналізі фонем, звуків (пор.: *боро[д'б]а, тітчин [тіч:ин]* тощо); 7) ілюстративний матеріал, що підтверджує вияв певного аналізованого мовного явища (наприклад:

Найчастіше професіоналізми застосовуються в усному мовленні людей певного фаху. У писемній формі вони вживаються у виданнях, адресованих фахівцям окремих галузей науки та виробництва (буклети, інструкції тощо). Професіоналізми постають поширеним засобом створення гумористичних ситуацій: *«Для качок потрібні тороки, чи, як їх іще називають, "удавки" – коротенькі шкіряні стьожечки з кільцем на кінці – робити петлю. В ту петлю просовується качача голова, петля зашморгується, й качка гордо висить у вас біля пояса. Ясно, що чим більше ви візьмете з собою таких "удавок", тим більше вб'єте качок»* (Остап Вишня); 8) особливості тлумачення певного терміна тим чи тим дослідником, причому наголошено на авторстві такого розгляду.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

англ. – англійська мова;
біл. – білоруська мова;
болг. – болгарська мова;
в'єтн. – в'єтнамська мова;
грецьк. – грецька мова;
лат. – латинська мова;
нім. – німецька мова;
рос. – російська мова;
перс. – персидська мова;
прованс. – провансальська мова;
серб. – сербська мова;
татарськ. – татарська мова;
укр. – українська мова;
фран. – французька мова;
чеськ. – чеська мова.

УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Аа Бб Вв Гг Іг Дд Ее Єє Жж Зз Ии Іі Її
Йй Кк Лл Мм Нн Оо Пп Рр Сс
Тт Уу Фф Хх Цц Чч Шш Щщ Ъь Юю Яя

Т

Та патетичне (прикм. від ім. *патетика*) – церковнослов'янська синтаксична модель з відтінком урочистості: *Та не буде цього!*

Табú (франц. *tabou* від полінез. *tapu* – заборона, що утворене з двох полінезійських коренів: *ta-* – відзначати, *pu-* – повністю) / **Табú словéсне** – історично напрацьована в певному колективі заборона на вживання тих чи тих слів та висловів. Здебільшого табу поширювані на лексику, пов'язану з язичницькими віруваннями, у сучасному суспільстві – на слова, пов'язані з певними делікатними темами. Досить відомі мисливські табу на імена тварин, що виступають предметом полювання. У всіх мовах табуйовані слова пов'язані зі смертю, особливо смертю вождя, правителя чи загалом старшої поважної людини. Табуйованою постає так звана інвективна, обсцентна лексика.

Табú (франц. *tabou* від полінез. *tapu* – заборона) **комунікатівні** (прикм. від ім. *комунікація*) – загальне поняття, яке об'єднує мовні, тематичні та контактні заборони, що накладаються на спілкування в певних культурах; комунікативна традиція, що пов'язана з униканням певних засобів, тем і форм спілкування в тих чи тих ситуаціях. Табу передбачає уникання певних мовних висловів або заторкування певних тем спілкування. Бувають табу мовні (наприклад, при жінках не вживають нецензурні слова), тематичні (при дітях секс не обговорюють) і контактні (наприклад, у деяких культурах батько чоловіка молодої жінки (тобто свого сина) не повинен з нею зустрічатися тривалий час).

Див.: *Спілкування; Комунікація.*

Пор.: *Евфемізм; Табу мовне; Табу контактне.*

Табú (франц. *tabou* від полінез. *tapu* – заборона) **контактне** (прикм. від ім. *контакт*) / **Табú контактні** – заборона у певних культурах / лінгвокультурах відповідних форм міжособистісного спілкування.

Див.: *Спілкування; Комунікація; Культура.*

Пор.: *Табу комунікативне; Табу мовне; Табу тематичне.*

Табú (франц. *tabou* від полінез. *tapu* – заборона) **мóвне** / **Табú мóвні** – 1) тип комунікативного табу, що передбачає заборону в певній лінгвокультурі вживання окремих слів, словосполучень, мовних висловів, що зумовлює потребу заміни і створює умови для виникнення нових стилістичних засобів: парафраз, метафор, евфемізмів; 2) *перен.* узагалі заборона, що-небудь заборонене, тип комунікативного табу тощо.

Див.: *Мова; Слова; Культура; Табу комунікативне.*

Пор.: *Табу контактне; Табу тематичне.*

Табу́ (франц. *tabou* від полінез. *tapu* – заборона) **тематичне** (прикм. від ім. *тема*) / **Табу́ тематичні** – тип комунікативного табу; заборона у певній культурі розмов на конкретну тему, обговорення цих тем з представниками відповідної лінгвокультури.

Див.: *Спілкування; Культура; Табу комунікативне.*

Пор.: *Табу мовне; Табу контактне.*

Тавтоло́гія (грецьк. *tautologia* від *tauto* – те саме і *logos* – слово) – 1) стилістична фігура, що твориться повторенням подібних за змістом і звучанням слів: *долонь-долиною, рано-пораненьку*; неусвідомлений, мимовільний або, навпаки, навмисний повтор у межах словосполучення, речення того самого чи спільнокореневих слів, різнокореневих слів з тотожним, аналогічним або подібним значенням; фігура думки, що полягає у свідомому дотриманні правил повтору. **Інфінітив тавтологічний** (*знати не знаю; розповідати не розповідаю*). Т. як невиправдане повторення є стилістичною помилкою: *перший дебют*; повтор у невеликій мовленнєвій структурі того самого слова, фрази, спільнокореневих або близьких за смислом слів. Часто це сприймається як мовленнєва помилка, недостатнє володіння культурою мовлення: *Характерна риса його характеру; Організація працює організовано*. До Т. належать будь-які мовленнєві фігури, що ґрунтуються на повторі: *анафора, повтор простий* та ін. У художньому, народно-поетичному мовленні тавтологія спрямована на увиразнення висловленого, посилення його емоційності, вияв ритмічності мови: *Сила-силенна війська кинулась на половців* (Семен Склярєнко); 2) змістове дублювання – вираження тієї самої думки різними значущими словами; непотрібний повтор уже раніше висловленого, змістова надлишковість: *Кажі нам всю правду, та тільки дивись не обманюй!* На відміну від плеоназму (пор.: **Плеоназм**), Т. завжди належить до сфери мовлення (узусу), вона не належить до системи та мовної норми. У науковому та офіційно-діловому стилях Т. є ненормативною (пор. *присудок з додатком пов'язані синтаксичним зв'язком*).

Див.: *Анафора; Повтор простий.*

Пор.: *Плеоназм.*

Тавтоло́гія (грецьк. *tautologia* від *tauto* – те саме і *logos* – слово) **енантіосемічна** (прикм. від ім. *енантіосемія*) – зіставлення слова у двох його протилежних розуміннях суб'єктом мовлення: *Є письменники і письменники* (тобто гарні й погані); *Є університети й університети*. Містить відтінок розмовності (стилістичне запозичення з французької мовленнєвої культури).

Тавтоло́гія (грецьк. *tautologia* від *tauto* – те саме і *logos* – слово) **синтаксична** (прикм. від ім. *синтаксис*) – див.: *Уявлення називний; Ілеїзм.*

Тавтоно́мія (грецьк. *tautonimia* від *tauto* – те саме і *onyma* – ім'я) – у **дискурсології** – формальна та смислова тотожність одиниці, що належить до різних систем, частковий вияв ізономії.

Тагмеміка (лат. *tahmemika* від *tactum* – торкатися, зачіпати) – див.: *Такесика*.

Тайномовлення – див.: *Мова езопова*.

Такесика (лат. *tango, tactum* – торкатися, зачіпати) – невербальна комунікація, пов'язана з тактильною системою сприйняття; включає найрізноманітніші дотики: потискування рук, поцілунки, поглажування, поляскування, обійми тощо.

Див.: *Гаптика; Комунікація невербальна; Парамова*.

Пор.: *Проксеміка*.

Таксис (грецьк. *taxis* – побудова, порядок, розташування за порядком) – відносний час. Семантично ця категорія близька до категорії *власне-часу* (або абсолютного часу), але, на відміну від останнього, позбавлена дейктичного компонента. Грами таксису виражають одночасність, передування, слідування не за відношенням до моменту мовлення, а щодо будь-якої ситуації, експліцитно або імпліцитно визначуваної контекстом (таку ситуацію називають «точкою відліку»). У мовах світу наявні дві основні моделі вираження таксису в дієслівних системах: 1) *нефінітна модель* – використовуються дієприкметники і дієприслівники (білоруська мова, російська мова, українська мова, уральські, алтайські, дравідійські, дагестанські мови і под.); 2) *комбінована модель* – у дієслівних формах одночасно виражаються грами відносного й абсолютного часу, система дієслівних форм розщеплюється на форми минулого часу, що виражають передування в минулому та одночасність у минулому, форми майбутнього, що виражають передування в майбутньому й одночасність у майбутньому (романські, германські мови та ін.). У традиційній термінології окремі з цих грам називаються плюсквамперфект, перфект, імперфект, другий майбутній. Мовна смислова категорія, що характеризує часові відношення між діями: одночасність, попередність, наступність, перервність / неперервність тощо і властива реченню або більшому уривку тексту, виявляючи співвідношення повідомлюваних дій у часі. В українській мові таксис виражається лексично за допомогою прислівників і дієприслівникових зворотів (*Художник закінчив малювати картину, після чого покликав усіх студійців до себе*), морфологічно – дієприслівниковими формами (одночасність: *Закінчуючи малювати картину, художник покликав усіх студійців до себе*; передування першої дії: *Закінчивши малювати картину, художник покликав усіх студійців до себе*).

Див.: *Час дієслова*.

Таксисний (грецьк. *taxis* – побудова, порядок, розташування за порядком; прикм. від ім. *таксис*) **темпоратів** (лат. *tempus* – час, проміжок часу, пора) – див.: *Темпоратив таксисний*.

Таксон (лат. *taxare* – оцінювати) – множинність одиниць опису, об'єднаних у групу на підставі спільних семантичних ознак будь-якого рівня абстракції.

Таксономія (грецьк. *taxis* – розташування за порядком + *nomos* – закон) – різновид класифікації з відповідною ієрархічною структурою, у якій кожний клас (таксон) постає видовим щодо ієрархічно вищого таксону та родовим щодо ієрархічно нижчого.

Такт (лат. *tactus* – дотик, дія) – два або кілька складів, об'єднаних наголосом. Т. може дорівнювати слову та об'єднувати слова в цілісну ритмову групу. Тактове членування фрази є основою акцентного вірша, ритм якого містить змінну кількість ненаголошених складів у такті та рядку: *Хто падає, за ним не тужать, / бо срібло сліз не для розтрати, / скупі на скарб навбач байдужий. / Хвалю життя шорстке й сукате* (Богдан-Ігор Антонич); у **комунікативній лінгвістиці** – те саме, що мовленнєвий такт.

Див.: **Такт мовленнєвий**.

Такт (лат. *tactus* – дотик, дія) **мовленнєвий** / **Синта́гма** (грецьк. *syntagma* – устрій, лад, поєднання, з'єднання) **фонетична** (прикм. від ім. *фонетика*) / **Ланка мовленнєва** / **Такт мовний** – основна одиниця ритміко-інтонаційного членування мовного потоку, обмежена короткими паузами й об'єднана спільним словесним наголосом. Т. м. може утворювати одне слово, словосполучення або група слів, частина фрази, об'єднуючись спільним наголосом, особливою інтонацією, у силу чого постає ритмічною одиницею мовлення. В українській мові такт може структуруватися одним або кількома фонетичними словами. Так, у фразі *Тієї ж весни / нас молодих / відправили на фронт* (Олесь Гончар) наявні три мовленнєві такти, кожний з яких охоплює два фонетичні слова. Одне фонетичне слово утворюють сполуки *тієї ж, на фронт*.

Такт (лат. *tactus* – дотик, дія) **мовний** / **Тактовність мовна** – 1) див.: **Такт мовленнєвий** / **Синтагма фонетична** / **Ланка мовленнєва** / **Такт мовний**; 2) у **комунікативній лінгвістиці** – прагнення суб'єкта мовлення дотримуватися тонкощів пристойності, особливо в делікатних ситуаціях, щоб не образити співрозмовника або інших людей, пор.: *Ви на межі банкрутства і Ви зараз відчуваєте значні ускладнення* (тактовний вислів).

Тактика (грецьк. *taktika* – мистецтво шиккування військ від *tassō* – шикую війська) / **Тактика комунікативна** (прикм. від ім. *комунікація*) / **комунікативні** – визначувані комунікативною стратегією мовленнєві кроки, які у своїй цілісності дозволяють досягти основної комунікативної мети; сукупність прийомів і методів реалізації комунікативної стратегії, визначена лінія мовленнєвої поведінки на певному етапі комунікативної взаємодії, спрямованої на досягнення бажаного ефекту чи запобігання ефекту небажаного; спосіб здійснення комунікативної стратегії.

Пор.: **Стратегія комунікативна**.

Тактика (грецьк. *taktika* – мистецтво шиккування військ від *tassō* – шикую війська) **мовленнєва** – спосіб реалізації мовленнєвої стратегії (див.: **Стратегія мовленнєва**); формує частини діалогу, групуючи і чергуючи модальні відтінки розмови (оцінки, думки, радості тощо). Так, наприклад,

у стратегії відмови у виконанні прохання може бути тактика: а) видання себе за некомпетентну людину (неспроможну на виконання цього прохання); б) покликання на неможливість виконання прохання на цей момент (на зайнятість); в) застосування іронії; г) використання відмови без мотивації; г) ухилення від відповіді, не обіцяючи нічого певного; д) подання прозорого розуміння про небажання виконувати прохання. Усі ці тактики ґрунтуються на некооперативній мовленнєвій стратегії поведінки учасника спілкування. Незалежно від обраних способів вираження згода не буде досягнута, ініціатора спілкування очікує комунікативна невдача. Пор. один із варіантів такого діалогу (телефонна розмова): *Х. – Дарино, доброго дня! – У. – Доброго, Галинко! – Х. – А я з тобою хотіла порозмовляти. Запитати, коли забирати Михайлика із садка. Але ти сьогодні не була в садку. А хто сьогодні забирав Миколку? – У. – Андрій сьогодні досить рано звільнився і заїхав, аби забрати Миколку. Він дуже хотів з ним піти до парку. А що трапилось?.. – Х. – Марія Михайлівна просила тебе пошвидше «сколотити» гарну бригаду – там у спальні треба поклеїти шпалери. Підемо у вихідні? – У. – Ні. Галинко, я не умію клеїти шпалери, та й у вихідні я працюю. А що таке раптово трапилось, що так терміново треба переклеювати шпалери? Затекло? – Х. – Та ні, нічого не трапилось. Просто вона хоче до літа обновити шпалери, щоб потім бути спокійною. – У. – Тоді створюйте «бригаду» без мене. Я й так майже два місяці працювала на садок: шила усім лялькам нові платтячка. – Х. – Тоді добре... Зараз зателефоную Марії Михайлівні. Бувай. – У. – Бувай.* Особливі Т. м. необхідні для встановлення контакту між мовцями (фактичне спілкування). Вони ґрунтуються на кооперативних стратегіях і використовують широкий діапазон прийомів для підтримання комунікативного зацікавлення співрозмовників, активізації уваги на темі розмови. Водночас створюється атмосфера розмови, де кожне висловлення має власний особливий обертон смислу, часто використовуються слова-символи та клішовані конструкції. Так, наприклад, у полілозі фактичного спілкування з неспрямованими стратегіями (неозначеними стратегіями) може використовуватися тактика привернення уваги до себе (пор. мовленнєвий прийом уведення такої тактики «А я...», «А у нас...»); наприклад, у розмові про способи приготування дріжджового тіста між випадковими співрозмовниками-супутниками в електричці: «А я здебільшого квасне тісто ставлю так...» У таких репліках міститься і заявка на комунікативне лідерство.

У спонтанно посталих бесідах, що мають тільки конативну мету (встановлення мовленнєвого контакту) часто повторювані ті самі тактики, наприклад, привернення уваги та втягування в розмову багатьох співрозмовників, тактика епатування співрозмовників через заперечення звичних схем поведінки або ціннісних орієнтирів у цьому мікросоціумі, спрямована на зміцнення ролі лідера. Т. м. реалізації відповідної мовленнєвої стратегії мають на собі відбиток національної психології. Це легко

простежуване на прикладі аналізу мовленнєвих тактик «заклику до відвертості». Так, для української культури властивим постає м'який «заклик до відвертості»: «*Будьмо взаємо відверті...*», «*З другом завжди треба бути відвертим!...*».

У спрямованих діалогах інформативної мовленнєвої стратегії або стратегії спонування до дії, обміну думками з низки питань для ухвалення рішення широко використовуються тактики непрозорого вираження смислу, непрозорого способу інформування, неочікуваної зміни теми. Основний і специфічний засіб побудови мовленнєвого спілкування та реалізації тактичних завдань – регулятивні елементи, що належать до різних ярусів мовної системи, об'єднаних функцією динамічної організації мовленнєвої взаємодії, наприклад: *Чи неправда?*

Див.: **Стратегія мовленнєва.**

Та́ктовий (лат. *tactus* – дотик, дія) **на́голос** – див.: **Наголос синтагматичний.**

Тараба́рщина – незрозуміле мовлення: *Я кажу «поховальні оргії», тому що цей термін правильніший, ніж вживаний у ваших місцях вислів: «поховальні звичаї». У нас в Англії це достатньо уже в'яснено, що оргії тепер уже достатньо поширені. Слово «оргії» взято з грецької, де «орго» – позначає щось зовнішнє, відкрите, публічне; поставивши тут замість придиху літеру «п» і зробивши перестановку приголосних, а також приєднавши сюди єврейське слово «дждебом», що позначає саджати або прикривати, отримаємо поховання. Звідси випливає, що поховальні оргії насправді те саме, що і публічні похорони (Марк Твен).* Це мовлення нечесної людини є водночас і стилізацією під наукове етимологізування.

Таро́німи – слова, що стійко сплутують під час продукування або сприйняття мовлення, пор. *витати* і *літати* (*Ця ідея давно витає у повітрі*).

Пор.: **Пароніми.**

Таутаці́зм (грецьк. *tautos* – той самий) – накопичення однакових, однозвучних слів або складів: *Зарплата-то не та; Чи дали лілії Лілії?* Недолік мовлення, що справляє негативне враження при сприйнятті співрозмовником або аудиторією.

Пор.: **Какофонія.**

Тахіла́лія (грецьк. *tachys* – швидкий і *lalia* – мовлення) – патологічне прискорення темпу мовлення.

Тахітоско́п (грецьк. *tachistos* – швидкий і *skopeo* – дивлюся) – прилад, що демонструє повідомлення протягом часу, недостатнього для розпізнавання повідомлення реципієнтом, однак достатнього для впливу на його зорову пам'ять.

Тверді при́голосні – див.: **Приголосні тверді.**

Твірна́ ба́за (франц. *base* від грецьк. *basis* – основа) – див.: **База твірна.**

Твірна́ осно́ва – див.: **Основа твірна.**

Твóрчість – вид діяльності, у результаті якої народжується щось нове, досі невідоме, цінне, суспільно корисне.

Тéза (грецьк. *thesis* – положення, твердження) – фігура думки, що у лаконічній формі містить основне змістове навантаження повідомлення.

Теза́урус (грецьк. *thésaurós* – запас, скарб) – 1) словник, що подає увесь лексичний склад мови за семантичними розрядами (поняттєвими рубриками), різного ступеня узагальненнями та кількістю з перехресним групуванням та належною кількістю прикладів (див.: **Словник ідеографічний**); 2) словник, у якому зафіксований увесь лексичний запас певної мови, а також приклади вживання слів у текстах, відображені смислові зв'язки між словами, термінами й іншими елементами мови; 3) інформаційно-пошуковий словник, що подає в алфавітному порядку сукупність термінів (дескрипторів) певної галузі знань із систематизацією їхніх ієрархічних та корелятивних відношень, усі синонімічні для таких термінів слова і словосполучення; 4) мовна картину світу особистості (див.: **Картина світу мовна**); 5) у психолінгвістиці, комунікативній лінгвістиці й методиці викладання мови – запас слів (фразеологізмів, висловів) індивіда, необхідний для спілкування з певної теми. Синонім: **Словнік ідеографічний**.

Див.: **Слово**; **Словник активний**.

Пор.: **Словник мовця пасивний**.

Теза́урус (грецьк. *thésaurós* – запас, скарб) **тематічний** (прикм. від ім. *тема*) – упорядкована за певними правилами лексика відповідної галузі (політичної, соціальної, хімічної, фізичної, математичної і под.), де зазначені різні асоціативні зв'язки між термінами.

Див.: **Тезаурус**.

Теза́урусний (грецьк. *thésaurós* – запас, скарб) **рівень мовної особистості** – див.: **Рівень мовної особистості лінгво-когнітивний**.

Текст (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) – 1) цілісна семіотична форма психомовленнєвомисленнєвої людської діяльності, концептуально та структурно організована, діалогічно вмонтована в інтеріоризоване буття, семіотичний універсум етносу або цивілізації, що є прагматично спрямованим посередником комунікації; результат спілкування (комунікації), його структурно-мовний складник та одночасно реалізація; структура, у яку втілено дискурс після свого завершення; усний чи письмовий твір мовотворчого процесу, логічно закінчений, складений із низки особливих мовних висловлень, об'єднаних різними типами лексичних, граматичних, логічних, стилістичних зв'язків, що має відповідну спрямованість і прагматичну настанову. Т. – це єдність змісту й мовлення, що формує й виражає цей зміст; максимальна одиниця мови найвищого рівня мовної системи; продукт мислення й інтелектуальної діяльності. До загальних особливостей системно-структурної організації Т. належать: архітектоніка тексту, його структурованість і системність, цілісність

(когерентність – зв'язність, взаємопов'язаність), просторово-часова дискретність, об'єктивованість у тому чи іншому вигляді – писемному або усному; мовленнєвий масив, що складає лінійну послідовність висловлень, об'єднаних смисловим і формально-граматичним зв'язком, а в композиційному плані – спільністю тем і сюжетною заданістю. Т. – витвір мовленнєвого процесу, відзначаюваний завершеністю, об'єктивований у вигляді писемного документа, літературно опрацьований відповідно до типу документа; складається із заголовку і низки особливих одиниць (надфразних єдностей), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, і має певну цілеспрямованість та прагматичну визначеність. Т. виступає посередником між адресантом та адресатом.

Відрізок Т., більший чи менший за обсягом, структурно і за змістом замкнений, має власну стильову маркованість, характеризується набором стилістичних ознак, що відіграють також суттєву роль у забезпеченні цілісності тексту; у **дискурсології** – письмова фіксація дискурсу або іншого витвору мовлення; елемент розширеної (зовнішньої) бази мовної свідомості; у **комунікативній лінгвістиці** – результат спілкування (комунікації), його структурно-мовний складник та одночасно реалізація; структура, у яку втілено дискурс після свого завершення. Т. як цілісності притаманна індивідуальність. Будь-якому тексту властива синтаксична структура, використання одиниць мови за відповідними правилами, що повторюються в текстах різної тематики, у різних авторів. Основу цих правил становить синтаксична одиниця, що об'єднує кілька речень. Таку одиницю називають складним синтаксичним цілим, прозовою строфою, надфразною єдністю, синтаксичним контекстом, абзацом, строфою; 2) продукт мовлення, результат мовленнєвої діяльності, витвір мовлення – усний або письмовий; 3) продукт мовленнєвої діяльності, що постає у відповідній ситуації спілкування. У цьому разі Т. включає, залежно від ситуативних завдань, низку структурно-композиційних частин, що зумовлюють певною мірою добір мовних засобів; 4) Т. не слід ототожнювати з літературним твором. Т. – це мовна тканина твору; у **загальносеміотичному значенні** – будь-яка організована сукупність знаків, що розгортається в часі й у просторі, пор., наприклад: звичай як текст, культура як текст, танець як текст тощо. **Змістова́ структу́ра те́ксту. Поверхне́ва структу́ра те́ксту. Психолінгвісти́чна моде́ль поро́дження те́ксту. Суге́стія те́ксту.**

Див.: *Комунікація; Дискурс.*

Текст (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **автентичний** (грецьк. *authentikos* – справжній) – достовірний текст певного автора.

Див.: *Текст.*

Текст (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **діалогі́йний** (прикм. від ім. *діалог*) – окрема форма передачі прямого мовлення, коли мовець і слухач перебувають у безпосередньому словесному контакті, а сам комунікативний процес становить активну мовленнєву взаємодію:

висловлення (репліки) одного учасника змінюються висловленнями іншого, мовець і слухач постійно змінюють один одного.

Див.: *Текст*.

Текст (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **іншокультурний** (*іншо-* + лат. *cultura* – опрацювання, виховання, розвиток) – текст, створений носієм іноземної мови та іншої культури.

Див.: *Текст*.

Текст (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **іншомовний** – тип тексту, створений мовою, що виступає нерідною (чужою) для споживача (адресата, читача).

Див.: *Текст; Адресат*.

Текст (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **конфесійний** (прикм. від ім. *конфесія*) – виразник релігійної сфери життя суспільства (церква, монастир, скит, теологічний навчальний заклад, молитовний будинок, релігійна громада, родина вірян і под.).

Текст (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **країнознавчий** – різновид тексту, що висвітлює соціокультурну діяльність, орієнтовану на дослідження зовнішньої щодо цього тексту культури із застосуванням фактів різних наук (палеонтології, археології, географії, фольклористики, етнології, культурології тощо). Т. к. – складник лінгвокраїнознавства, лінгвокультурології, теорії міжмовної комунікації, необхідний компонент активного вивчення іноземної мови, тому що вводить адресата в активну цивілізаційну сферу.

Див.: *Текст; Лінгвокраїнознавство*.

Текст (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **креолізований** (франц. *créole* від іспан. *criollo* – нащадки перших європейських колонізаторів у Латинській Америці, переважно іспанського походження, що представляють там ядро привілейованого класу) – текст, макроструктура якого охоплює і містить два негомогенні компоненти: вербальний (мовний / мовленнєвий) і невербальний (належить до інших знакових систем – зорові, дотикові тощо елементи, кінесика загалом).

Текст (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **лінгвокультури** (лат. *lingua* – мова + *культура*) **прецедентний** (лат. *praecedens (praecedentis)* – той, що передує) – різновид тексту, добре знайомий носієві національної лінгвокультури, звернення до якого багаторазово поновлюване у процесах комунікації, завдяки пов'язаним з цим текстом прецедентним висловленням і / або прецедентним іменам. Т.л.п. мають семіотичну специфіку, тобто легко впізнавані й розпізнавані натяком, цитатою, жартом тощо. До Т.л.п. насамперед належать так звані хрестоматійно-знані твори художньої літератури (пор., наприклад: «Заповіт» Тараса Шевченка; «Лісова пісня» Лесі Українки; «Енеїда» Івана Котляревського; «Всякому городу...» Григорія Сковороди та ін.), шедеври фольклору (народні пісні, думи тощо), а також найвдаліші тексти пісень (типу «Червона рута», «Черемшина», «Пісня про

рушник» та ін.), реклами, анекдотів, популярні гасла і под. Знання і належне володіння Т.л.п. – необхідна умова соціалізації особистості, залучення до певної етнічної культури, вияв відповідного рівня самовідчуття; неволодіння Т.л.п. – ознака того, що особистість неактивована в межах саме цієї культури.

Див.: **Текст; Висловлення прецедентне; Ім'я прецедентне.**

Пор.: **Текст країнознавчий.**

Текст-міркування (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання + *міркування*) – аргументувальний тип тексту за функційно-смісловим призначенням, що полягає в побудові ланцюга розумових висновків з обраної теми, де із попередніх суджень впливають наступні.

Текст (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **монологічний** (прикм. від ім. *монолог*) – усний або письмовий розгорнутий текст однієї особи, що не розрахований на безпосередньо словесну реакцію слухача й адресований або самому собі, або іншим особам.

Текст (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **напружений** – це такий текст, у якому переважають інформативно-компактні речення, використовуються висловлення із вторинними предикатами, застосовуються різні види синтаксичної компресії (явища еліпсису, неповноти, безсполучниковості).

Текст (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **науковий** – відбиває результати наукових досліджень, доведення теорій, обґрунтування гіпотез, класифікацій, розтлумачення явищ, систематизацію фактів.

Текст-опис (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) – різновид тексту за функційно-смісловим призначенням, завданням якого є характеристика явища природи, архітектурної споруди, предмета, дії, особи шляхом детального переліку їхніх ознак, властивостей, рис.

Текст (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **офіційно-діловий** (*офіційно* + *діловий*) – відображає регулювання офіційно-ділових стосунків мовців у державно-правовій і суспільно-виробничій сферах.

Текст (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **патогенний** (грецьк. *pathos* – страждання, біль і грец. *genesis* – походження) – тип тексту, що завдає шкоди психічному здоров'ю окремої особи, нації, держави, людства: погіршує сприйняття нової, особливо суперечливої інформації, спричиняє параноїдальну одержимість певним текстом, знижує морально-психологічний рівень функціонування особистості.

Текст (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **письмовий / Текст друківаний** – комунікативна одиниця, що переважно відображає сфери офіційно-ділового, естетичного та іншого спілкування та розрахована на зорове сприйняття.

Текст (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **полілогічний** (прикм. від ім. *монолог*) – результат комунікативного процесу між кількома особами, форма природного спілкування мовців у родині, корпоративних групах, тимчасових групах (у транспорті, крамниці і под.).

Текст прецедентний (прототекст) / Тékсти (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **прецедентні** (лат. *praecedens (praecedentis)* – той, що передує, випереджає) / **Прототékсти** (*prото-* + *текст*) – тексти, надзвичайно важливі для мовця в пізнавальному й еволюційному аспектах; такі тексти мають надособистісний характер (добре відомі широкому загалу й знані ним). Звернення до них у дискурсі (див.: *Дискурс*) мовної особистості відбувається неодноразово, їхнє знання є компонентом підсвідомого. До Т. п. належать, наприклад, в українському ментальному просторі поезії Тараса Шевченка типу «Заповіт», «Садок вишневий коло хати», драма-фейерія Лесі Українки «Лісова пісня» та ін.; у **комунікативній лінгвістиці** – тип тексту, основними ознаками якого є особлива значущість як для окремих особистостей, так і для значної кількості осіб, а також багаторазове звернення до нього в дискурсі цих особистостей.

Пор.: *Концепт*.

Текст (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **прозівий** (прикм. від ім. *проза*) – твір, написаний невіршованою мовою, або прозою (від лат. *prosa, prosaoratio* – пряма мова; така, що вільно розвивається й рухається) – не організованим ритмічно, невритмованим мовленням, на відміну від *твору поетичного* (грецьк. *poiēsis* – творчість) – побудованого на основі ритмічно організованого мовлення.

Текст (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **публіцистичний** (лат. *publicus* – суспільний, народний; прикм. від ім. *публіцистика*) – покликаний висвітлювати суспільно-політичну проблематику, обговорення, відстоювання та пропагування певних думок, ідей, формувати громадську думку, сприяти розвитку певної етнічної спільноти чи людства загалом.

Текст (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **реклáмний** (прикм. від ім. *реклама*) – елемент рекламної комунікації, що є безпосереднім носієм інформаційного й емоційного впливу комунікатора на одержувача повідомлення, має конкретну форму й потрапляє до адресата за допомогою конкретного каналу комунікації.

Текст (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **розмóвно-побутóвий** – спрямований на відображення щоденного неофіційного спілкування мовців у побуті, на виробництві, у родині, громадських місцях.

Текст-рóзповідь (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) – різновид тексту за функційно-смісловим призначенням, завданням якого постає відображення послідовності перебігу подій.

Текст у тékсті (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) – особливий прийом інтертекстуальних зв'язків, його сутність постає у введенні до текстової архітектоники здебільшого художнього змісту ще одного, на перший погляд, «чужого» за своїм стилем тексту.

Текст (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **ýсний** – комунікативна одиниця, що відображає розмовну сферу спілкування та розрахована на слухове сприйняття.

Текст (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **художній** – вияв сфери мистецтва, культури; спрямований на плин думок і почуттів людей за допомогою художніх образів, формування в носіїв культури моральних якостей, естетичних смаків.

Текстéма (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання + -ем(а)) – мовна (емічна) одиниця, модель певного класу текстів, що охоплює ієрархічно організовані прототипні ознаки певного класу: семантичні, структурні, інтенційні, прагматичні та інші (є супряжною на етичному рівні з актуалізованим текстом).

Тéкти (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **впливу** – сильні (енергетично місткі) тексти, що резонують з читачем і породжують нові метатексти. **Рекла́ма як текст впливу**.

Текстологі́чні (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання і *logos* – наука; прикм. від ім. *текстологія*) **прийо́ми** – див.: **Прийоми текстологі́чні**.

Текстоло́гія (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання і *logos* – наука) – лінгвістична (філологічна, якщо брати до уваги й літературознавче спрямування вивчення тексту) дисципліна, що вивчає історію текстів твору / творів (наприклад: вивчення пам'яток, наявних у різних списках; відновлення первісного точного тексту твору; датування рукописів; встановлення авторства тощо). Практичним застосуванням текстології є наукове видання текстів.

Текстуалітéт (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) – увесь обсяг, сукупність культурно-історичних та суспільно-соціальних чинників, унаслідок яких постав певний текст, і використання яких уможливорює правильну інтерпретацію усіх складників тексту.

Тéле... (грецьк. *tele* – далеко) – перша частина складних слів, що означає «передається на відстані»; «той, що діє на далеку відстань»; «телевізійний». Напр.: *телебачення*.

Телескопі́я (грецьк. *tele* – далеко + -... *скопія*) – спосіб словотворення, що являє собою злиття двох (або більше) скорочених основ або злиття повної основи зі скороченою основою, у результаті чого утворюється нове слово, яке повністю або частково поєднує в собі значення всіх структурних елементів, що входять до його складу. Найпоширенішою постає в рекламі, медицині, військовій справі, телебаченні тощо. Телескопія сприяє розвитку нових словотвірних елементів, пор. у сучасній англійській мові *nomics* – «економічна теорія або політика» – розпочав своє існування після утворення телескопізму *Nixonomics* (*Nixon* + *economics*), за аналогією було утворено інші неологізми: *Reaganomics*, *Buchonomics*, *Rogersnomics*, *Gorbanomics*, *Clintonomics* і под. Інколи постання неологізмів, утворених телескопічно, мотивоване тим забарвленням, що несе телескопічний елемент. Свого часу маркованим постав елемент *-gate* після політичного скандалу в одному з готелів Вашингтона під назвою «Уотергейт» (*Watergate*), пор. низку

новотворів типу *chickengate*, *donorgate*, *filegate*, *travelgate*, похідні з елементом *-gate* інколи виступають на позначення будь-яких скандалів, пов'язаних з корупцією, привласненням грошей, непрозорими моделями політики (*Hollywoodgate* – звинувачення голлівудського режисера у привласненні незаконних коштів; *Muldergate* – скандал, пов'язаний з діяльністю міністра інформації; *Основним в «гривнагейті» є не те, чи було, чи не було, а те, наскільки верхівка держави причетна була до цього* (Україна молода. – 2006. – 11 вересня); *гривнагейт* – скандал із курсом гривні та ін. Найпродуктивнішою постає телескопія з-поміж іменників: *swindletron* (*swindle* + *elektron*), *cowfeteria* (*cow* + *cafeteria*), *videot* (*video* + *idiot*) і под. Значення телескопного слова визначається сумою його компонентів: *Oxbridge* (*Oxford* + *Kembridge*) – Оксбридж (Оксфордський + Кембридзький університети), *glasphalt* (*glass* + *asphalt*) – дорожнє покриття, що продукується сумішшю асфальту та скла, *talkathon* (*talk* + *marathon*) – словесний марафон і т.ін. Телескопія є продуктивним способом словотворення, змістовими параметрами відповідає складним словам. Телескопічні похідні надають мовленню експресії та використовуються в різних мовних стилях.

Див. також: **Складання; Словоскладання.**

Тема (грецьк. *thema* – те, що покладено в основу) – 1) суб'єктивний екстралінгвістичний чинник текстотворення; 2) те, про що говориться; 3) те, що описується в тексті, про що розгортається роздум; 4) Т. складається з мікротем, що виступають її найменшими складниками, описуваними в мікротекстах. Найповніше залежно від сфери спілкування та стилістичних параметрів тексту Т. можна простежити: а) у художньому тексті: Т. – коло життєвих проблем, побачених та осмислених автором і покладених в основу художнього твору; б) у публіцистичному тексті: Т. – коло питань, що виступають предметом мовлення; в) у науковому тексті: Т. – відмежування об'єкта та предмета дослідження; г) у ділових текстах: Т. – тотожна призначенню документа (розписці, оголошенню, заяві і под.). Та сама Т. може мати різне втілення залежно від інтенцій автора, його творчої індивідуальності. Певна спільність може поставати результатом наявності елементів певної тематичної групи, що об'єднує слова різних частин мови за їхньою супряжністю з однією темою. Розмежовують Т. різного рівня спілкування: вузькі та широкі. В осмисленні Т. надзвичайно важливі тематичні асоціації, що можуть складатися: 1) зі слів однієї тематичної групи; 2) зі слів із різних лексико-семантичних груп, але об'єднаних змістово. Найстійкішими залишаються тематичні групи слів, завдяки чому адресат без помилок зараховує той чи той текст до відповідної Т. З погляду поетапного сприйняття тексту Т. можна розглядати як результат аналізу, з погляду процедури аналізу – Т. є вихідним моментом вивчення тексту. В інтерпретаційній діяльності адресата суттєвим є асоціативно-логічний зв'язок тематичного рівня з предметно-логічним та сюжетно-композиційним

рівнями тексту. Уява про Т. формується у свідомості людини на ґрунті актуалізованих формально і змістово мікротем, що об'єднують текстові фрагменти на основі спільності денотата. Спільна тема тексту пов'язана з одним із денотатів, найчастіше та найпошлідовніше актуалізованим; 5) Т. – результат спілкування й систематизації адресатом окремих мікротем, що співвідносяться з предметно-логічною основою тексту (його денотативною структурою) (за Ніною В. Болотновою). Т. є одним із ключових елементів структури тексту; у **комунікативній лінгвістиці** – компонент актуального членування речення, вихідний пункт висловлення, предмет мовлення; виділюване в межах актуального членування частина речення, що містить щось відоме, знайоме, почерпнуте або визначене попереднім контекстом. Т. як відоме, дане протиставлена в структурі висловлення ремі як новому, невідомому. У простому реченні на формально-граматичному рівні за усталеного порядку слів тема корелює із синтаксичною позицією підмета: **Сокіл повільно набирає висоту** (Михайло Стельмах); **День неповторний сьогодні для мене** (Анатолій Яна). Т. протиставлена ремі – новому змісту висловлення в живому мовленні, комунікативній перспективі речення.

Див.: **Членування речення актуальне.**

Тéма (грецьк. *thema* – те, що покладено в основу) **ві́словлення** – компонент актуального членування речення, вихідний пункт повідомлення; те, про що стверджується в реченні (дане, відоме).

Див.: **Тема; Членування речення актуальне.**

Тéма (грецьк. *thema* – те, що покладено в основу) **літературного твóру** – певне коло життєвих явищ і пов'язаних із ними проблем.

Тéма (грецьк. *thema* – те, що покладено в основу) **тéксту** (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) – такий ступінь абстрагування його змісту, коли виокремлено ідеальні сутності, співвідносні зі змістом групи конкретних текстів одного або різних авторів.

Тéма-рема́тiчне (грецьк. *thema* – те, що покладено в основу; прикм. від ім. *рема*) **наванта́ження члeнів рeчення** – див.: **Наванта́ження члeнів рeчення тeма-рема́тiчне.**

Тéма-рема́тiчний (грецьк. *thema* – те, що покладено в основу; прикм. від ім. *рема*) **зв'язок у складно́му синтаксiчному цiлому** – див.: **Зв'язок у складно́му синтаксiчному цiлому тeма-рема́тiчний.**

Тематiв (грецьк. *thema* – те, що покладено в основу) – компонент у семантико-синтаксичній структурі речення на позначення теми, оцінюваної ситуації; денотативна роль ситуантного типу, тема характеризуваної ситуації: **У звиклій справі свині капуста з'їли** (Нар. тв.).

Тематiчна (грецьк. *thema* – те, що покладено в основу; прикм. від ім. *тема*) **гру́па** – див.: **Група тематична.**

Тематiчне (грецьк. *thema* – те, що покладено в основу; прикм. від ім. *тема*) **табу́** (франц. *tabou* від полінез. *tapu* – заборона) / **Тематiчні табу́** – див.: **Табу тематичне / Табу тематичні.**

Тематичний (грецьк. *thema* – те, що покладено в основу; прикм. від ім. *тема*) **тезаурус** (грецьк. *thésaurós* – запас, скарб) – див.: **Тезаурус тематичний**.

Тембр (франц. *timbre* – дзвоник) **гóлосу** – постійне забарвлення голосу мовця, визначуване індивідуальними особливостями його мовного апарату (розміром і формою гортані, ротової та носової порожнин, що виступають резонаторами у творенні звуків); якість мовця, що відрізняє його від будь-якого іншого мовця, пор., наприклад: бас, баритон, тенор, сопрано та ін.

Тембр (франц. *timbre* – дзвоник) **звúка** – фізична характеристика звука, зумовлена якістю резонатора; сукупність додаткових тонів; у **прикладній лінгвістиці** – одна з акустичних характеристик звука. За тембром можна розрізнити звуки однакової висоти й сили, виконані на різних інструментах, різними голосами або видобуті різними способами. Тембр залежить від форми коливань джерела звука і визначається кількістю й інтенсивністю обертонів, що утворюють гармонійний ряд. Тембр голосу співака залежить від наявності в його спектрі відповідних формант, а також вібрато. Певною мірою на тембр впливають матеріал вібратора, спосіб звуковидобування, форма резонаторів, а також акустичні якості середовища, у якому виникає і поширюється звук. Тембр і його зміни є важливим засобом музичної виразності.

Тембр (франц. *timbre* – дзвоник) **мóвлення** – звукове забарвлення, що надає мовленню відповідних емоційно-експресивних відтінків (тембр «сумний», «грайливий», «смішний» тощо).

Тéми-табу́ (*тема* + *табу*) – теми, не рекомендовані правилами мовленнєвого етикету для звичних бесід культурних людей. До них належать національні, політичні, релігійні питання, за якими у співрозмовників здебільшого можуть бути розходження, сексуальні теми в пристойному товаристві. Піднімати або підтримувати ці теми у звичній розмові вважається нетактовним, порушенням мовленнєвого етикету, що зумовлює дискомфорт співрозмовників, ускладнення відношень.

Темп (італ. *tempo* від лат. *tempus* – час) – темп мовлення. Один із елементів інтонації, швидкість мовлення; засіб увиразнення мовлення, досягнення певного стилістичного ефекту.

Темп (італ. *tempo* від лат. *tempus* – час) **мóвлення** – часова організація одиниць мовного коду, складник інтонації мовлення; важлива смислова й експресивно-емоційна функція спілкування; швидкість вимови слів (складів) у висловленні за певний часовий інтервал з відповідними зупинками між мовними елементами (див.: **Пауза**). Т. м. залежить від суб'єктивної оцінки мовцем ступеня навантаження, важливості окремих частин висловлення, а також від об'єктивної характеристики довжини слів: чим довше слово, тим швидше воно вимовляється (у цьому разі на кожний склад припадає менше часу, ніж на такі самі склади в коротших словах),

якщо лише в цьому слові / на цьому слові не робиться спеціальний акцент. Т.м. пов'язаний з індивідуальними особливостями мовця, його психофізичним станом. Спокійний стан мовця реалізується здебільшого в повільному Т. м., а зворушений – у жвавому Т. м.

Темперáмент (лат. *temperamentum* – належне співвідношення частин) – стале поєднання індивідуальних рис особистості, пов'язаних з динамічними аспектами діяльності індивіда.

Темперáмент (лат. *temperamentum* – належне співвідношення частин) **етнічний** (прикм. від ім. *етнос*) – зовнішній вияв національного характеру, найяскравіше виявлюваний у специфіці міжособистісного та корпоративного спілкування (темп мовлення, рухи, жестикуляція, дистанція між мовцями та ін.).

Див.: *Комунікація*.

Темпорáльні (лат. *tempus* – час, проміжок часу, пора) **відношення** – те саме, що часові відношення: *прийти вчасно, працювати до ночі, навчатися вечорами, посіяти восени* і под.

Темпоратів (лат. *tempus* – час, проміжок часу, пора) – компонент семантико-синтаксичної структури речення на позначення часової характеристики; денотативна роль сирконстантного часового типу, час як певний відрізок, коли відбувається дія. Такий час не повністю зайнятий дією: *З сонцем вставай, світ благословляй, а лягай спати не в північ* (Кость Гордієнко).

Темпоратів (лат. *tempus* – час, проміжок часу, пора) **тáксисний** (грецьк. *taxis* – побудова, порядок, розташування за порядком; прикм. від ім. *таксис*) – відносний час: ситуація, подія, дія, щодо часу якої (одночасно, перед нею або після неї) відбувається основна дія: *прийти після заняття, зустрітися під час симпозіуму, перечитати перед лекцією* та ін.

Темпоратів (лат. *tempus* – час, проміжок часу, пора) **хронологічний** (прикм. від ім. *хронологія*) – абсолютний час, відліком якого постає момент мовлення і вимірюється тими чи тими одиницями – хвилинами, годинами, місяцями, роками тощо: *відкласти на завтра, зустрітися о шостій годині, зібратися через рік*.

Тендénції (нім. *tendenz* з лат. *tendentia* від *tendo* – прагну, прямую) **змíни нóрми** (лат. *norma* – правило) – реально виявлені закономірності зміни норми. До основних Т. з. н. належать: 1) перехід норми з одного функційного стилю до іншого у зв'язку з певними суспільними причинами (попри їхню диференціацію за основними стилями) – розширюється спільний фонд норм у зв'язку із розширенням тла суспільних функцій літературної мови, збільшення їхньої ємності; 2) зближення норм усної та писемної мови (мовлення), що особливо легко спостережуване в галузі слововжитку, словозміни, вимови, наголошення і под.; 3) більша орієнтованість сучасних літературних норм на книжні стилі: науковий, публіцистичний, офіційно-діловий (пор.: орієнтованість норм на художній стиль у період формування

української літературної мови); 4) наявність вузької спеціалізації варіантів норм, особливо варіантів регіонального чи діалектного походження.

Тенденція (нім. *tendenz* з лат. *tendentia* від *tendo* – прагну, прямую) – напрям, у якому постає розвиток того чи того мовного явища або мови загалом. **Тенденція до уніфікації словозмінної системи.** **Тенденція до уніфікації синтаксичних одиниць.** **Тенденція до економії мовних засобів.** **Тенденція до демократизації мовних норм.** **Тенденція до аналітичності граматичного ладу.**

Тенденція (нім. *tendenz* з лат. *tendentia* від *tendo* – прагну, прямую) **комунікативна** (прикм. від ім. *комунікація*) – напрям розвитку комунікації, що виявляється у формі упередженої думки, ідеї, тези, гіпотези, яка не постає логічно мотивованою розвитком подій, а нав'язується учасникам комунікації, зокрема адресатові, зрідка адресантові.

Див.: *Закон / Закони спілкування / Закон комунікативний / Закони комунікативні; Адресат; Адресант.*

Тензопалатограма (лат. *tendere* – напружувати, натягати + *palatum* – піднебіння + *-...грама*) – у **прикладній лінгвістиці** – запис процесу тензопалатографії, глибина ямки, що утворюється на поверхні штучного піднебіння під час вимови певного приголосного.

Тензопалатографія (лат. *tendere* – напружувати, натягати + *palatum* – піднебіння + *-...графія*) – у **прикладній лінгвістиці** – один з видів дослідження артикуляції, за якого визначається сила артикуляції (найчастіше застосовується щодо вивчення зімкнених приголосних). Для цього перевіряють глибину ямки, що утворюється на поверхні штучного піднебіння обстежуваного мовця під час вимови певного приголосного.

Теоніміка (грецьк. *theós* + *-онім*) – розділ ономастики, що вивчає імена богів будь-якого пантеону (пор.: *Зевс, Венера, Стрибог, Даждьбог* тощо).

Теоретичне (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване; прикм. від ім. *теорія*) **пізнання** – див.: *Пізнання теоретичне.*

Теорії (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **аргументації** (лат. *argumentatio* – доказувати) = **неориторична теорія аргументації** = **неориторика** – сучасний етап розвитку ідей античних риторів. Предметом Т.а. є вивчення різноманітних дискурсивних прийомів, що дозволяють автору (оратору, мовцю) посилювати чи змінювати ступінь свого впливу на аудиторію. Кінцева мета аргументації полягає в тому, щоб аудиторія прийняла положення, висунуті автором (оратором, мовцем).

Одним із засновників неориторики вважається професор Брюссельського університету Хайм Перельман. Основу Т. а. складає переконання, а її предметом виступає вивчення чисельних дискурсивних (тобто за допомогою міркувань) прийомів, що дозволяють ораторові (мовцю) впливати на аудиторію. Т. а. досліджує чисельні способи переконання аудиторії за допомогою мовленнєвого впливу.

Теорії (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **міжмовної (міжкультурної (між- + культурний)) комунікації** (лат. *communicatio* – зв'язок, спілкування) – теорії і підходи, що ґрунтуються на спробах визначення найзагальніших закономірностей, тенденцій та еволюції міжмовної (міжкультурної) комунікації.

Див.: **Комунікація міжмова.**

Теорії (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **мови знакові** – теорії про будову мови, що розглядається як система знаків – заміщувачів реальних явищ (субстанцій, ознак, властивостей, процесів, відношень) у мовленнєво-мисленнєвій діяльності людини.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **вербоцентрична** (лат. *verbum* – дієслово + *центрична*) – теорія, за якою дієслово (присудок) витлумачується як абсолютно домінувальний член речення, тому що воно постає носієм предикативних категорій (час, модальність і под.) і виступає організаційним компонентом.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **вигуків (рефлексна (прикм. від ім. *рефлекс*))** – теорія, що пояснює походження мови переживаннями, які відчуває людина. Перші слова, за цією теорією, – мимовільні викрики, вигуки, які в подальшому розвитку набували символічного значення, обов'язкового для всіх членів певної спільноти (Чарльз Р. Дарвін, Олександр О. Потебня, Хейман Штейнталь).

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **використань і задовольень – у лінгвокультурології** (лат. *lingua* – мова + *культурологія*) – теоретичний напрям у лінгвокультурологічних дослідженнях, ключовим поняттям якого є «активна аудиторія» мас-медіа. Використання мас-медіа та інших соціально-культурних ресурсів з метою задоволення своїх потреб.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **глотогонічна** (грецьк. *glotta* – мова і *gonos* – народження, походження) – теорія походження та розвитку мови Миколи Я. Марра, згідно з якою всі мови пройшли у своєму розвитку аморфну, аморфно-синтетичну, аглютинативну та флективну стадії.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **звуконаслідувальна** – теорія, що пояснює походження мови еволюцією органів слуху, які сприймають крики тварин. Мова виникла, за цією теорією, як наслідування тварин: іржанню коней, гелготання гусей тощо. Інколи наслідування розширюють і до звуків неістот. Прихильниками цієї теорії були Вільгельм фон Гумбольдт, Готфрід В. Лейбніц та ін. Т. з. ґрунтується на двох передумовах: 1) перші слова були звуконаслідувальними; 2) значення слова відбиває природу речей. Але звуконаслідувальних слів у мові мало, і вони відмінні в різних мовах: *кря-кря* (укр.), *квак-квак* (англ.), *кан-кан* (фран.). Усі ці звуконаслідувальні слова пов'язані з відповідними звуками качки.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **зна́ка білатеральна** (бі... + лат. *lateralis* – боковий від *latus* – бік) – теорія, згідно з якою знак є двобічною одиницею, що має план вираження та план змісту.

Пор.: *Теорія знака унілатеральна.*

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **зна́ка унілатеральна** (лат. *unus* – один і *lateralis* – боковий від *latus* – бік) – теорія, згідно з якою знак є одnobічним, тобто має лише план вираження (значення перебуває поза знаком).

Пор.: *Теорія знака білатеральна.*

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **ієра́рхії** (грецьк. *hierarchia* від *hieros* – священний та *archē* – влада) **мо́вних рівнів** – теорія, за якою мовні одиниці у плані вираження ґрунтуються на нижчому рівні, а планом змісту належать до вищого рівня (за Емілем Бенвеністом).

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **ізоморфізму** (грецьк. *isos* – рівний, однаковий і *morphe* – вид, форма) – теорія, що доводить відсутність якісних відмінностей між різними мовними ярусами та уможливорює застосування в їхньому дослідженні тих самих методів і принципів (за Єжи Куриловичем).

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **інформа́ції** (лат. *informatia* – пояснення, виклад) – наука, що вивчає проблеми передавання, приймання, зберігання, перетворення й обчислення різноманітної інформації в символічних формулах і моделях. Синонім: *Інформатика.*

Див.: *Лінгвістика прикладна; Лінгвістика структурна.*

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **ймові́рностей** – у **прикладній лінгвістиці** – математична наука, що вивчає способи обчислення ймовірностей одних випадкових подій за ймовірностями інших подій. Має широке застосування в сучасній прикладній лінгвістиці, зокрема в її комп'ютерно-лінгвістичних технологіях.

Див.: *Лінгвістика прикладна; Лінгвістика структурна.*

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **(концентрі́чних) хвиль** – теорія, за якою кожне нове мовне явище поширюване з певного центра хвилями, що поступово згасають, у силу чого споріднені мови непомітно переходять одна в одну (за Йоганесом Шмідтом).

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **кому́ніка́ції** (лат. *communio* – спілкуюся; лат. *communicare* – перебувати у зв'язку, брати участь, об'єднуватися, спілкуватися з кимось, англ. *communication*; лат. *communicatio* – зв'язок, спілкування) – галузь наукових досліджень, що вивчає універсальні механізми та закономірності, тенденції інформаційного обміну в природі й суспільстві.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **корейська** – див.: *Теорія ностратична.*

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **критична** (грецьк. *kritēs* – судити; прикм. від ім. *критика*) – неомарксистський підхід до аналізу соціальних процесів у суспільстві.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **лакун** (лат. *lacuna* – заглиблення) – теорія, за якою відмінності на будь-яких рівнях мовної системи, порівняно з іншою мовою, сигналізують про відсутність у тій чи тій лінгвокультурі конкретного лінгвокультурного феномену, властивого іншій культурі та маркованого вербально нею.

Див.: **Мова; Феномен лінгвокультурний.**

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **ларингальна** (грецьк. *larinx* – гортань) – теорія найдавнішого складу, походження і чергування індоєвропейських голосних, що ґрунтується на визнанні існування в прамові особливих фонем, умовно названих ларингалами.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **лінгвістичного** (прикм. від ім. *лінгвістика*) **детермінізму** (лат. *determinare* – обмежити, визначити) – див.: **Гіпотеза лінгвістичної відносності; Гіпотеза лінгвістичної додатковості.**

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **лінгвістичної** (прикм. від ім. *лінгвістика*) **відносності** – див.: **Гіпотеза лінгвістичної відносності.**

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **лінгвістичної додатковості** – див.: **Гіпотеза лінгвістичної додатковості.**

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **масової комунікації** (лат. *communicatio* – пов'язую, спілкуюсь) – розділ психолінгвістики, що вивчає сприйняття текстів радіо, ефективність телебачення, дію газетних текстів, вплив на свідомість людини політичних плакатів і гасел, реклами; теоретичний напрям, що розглядає ефективність сприйняття текстів радіо, телебачення, друкованих видань (газет, журналів, плакатів, лозунгів), реклами, їхню дію на свідомість людини.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **ментальних просторів** (франц. *mentalite* від лат. *ments (mentis)* – розум, мислення) – один з напрямів дослідження когнітивної семантики, за яким ментальний простір – це гіпотетичне середовище мислення й концептуалізації, що відображає уявний стан справ і не проєктоване на об'єктивний світ, але актуалізоване в умовах пізнавальної взаємодії суб'єкта зі світом, зокрема у процесі породження або сприйняття повідомлення. Взаємодія ментальних просторів зумовлює їхню інтеграцію (Жиль Фоконьє і Марк Тернер); останнє є вихідною тезою **теорії інтеграції** – одного з напрямів студіювання когнітивної семантики. Теорія інтеграції ґрунтується на наявності в людини образного мислення, що визначає напрями встановлення зв'язку між ментальними просторами.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **мінімального** (прикм. від ім. *мінімум*) **зусилля** – див.: *Засоби мовної економії*.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **множин** – у **прикладній лінгвістиці** – розділ математики, у якому вивчаються загальні властивості множин (сукупностей яких-небудь об'єктів).

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **мовленнєвих актів** (лат. *actus* – вчинок, процес, здійснення) – логіко-лінгвістичний напрям дослідження одиниць вербальної комунікації (інтенційно й ситуативно зумовлених, семантично та граматично організованих висловлень). У її межах вивчається прагматика та структура мовленнєвих актів як складників повідомлень; лінгвістична дисципліна, що досліджує рівні мовленнєвих операцій і типи мовленнєвих актів. Т. м. а. розвивалася як комплексний дослідницький напрям зусиллями філософів, логіків і лінгвістів. Виділяють здебільшого п'ять або шість типів мовленнєвих актів: **репрезентативи**, або **асертиви** (зобов'язують мовця відповідати за правдивість висловлювання: *Завжди треба пам'ятати, що мовлено і як мовлено, та й навіщо* (Олександр Довженко)), **директиви** (мають «імперативну» спрямованість, спонукають слухача до здійснення асертивного мовленнєвого акту: *Йди сюди, як я кажу! Виходьте зі своїх схованок!* (Валер'ян Підмогильний)), **комісіїви** (зобов'язують того, хто говорить, виконати певні дії в майбутньому або дотримуватися певної лінії поведінки: *Я прийду до вас і розповім* (Анатолій Яна)), **експресіви** (виражають психологічний стан того, хто говорить, щодо реальних справ, характеризують ступінь його відвертості: (Микола: *Неусвідомлено. Я й не знаю, що і як, та й прийшли ми наче вчасно* (Микола Зарудний)), **декларативи** (визначають відповідність між пропозиційним змістом висловлення та реальністю: *Земля крутиться*), **перформативи** (названа дія дорівнює її реалізації: *Я дякую; Я вітаю*).

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **мовленнєвих жанрів** (франц. *genre* – рід, вид, жанр, стиль від лат. *genus* (*generis*) – рід, вид) – див.: *Генологія лінгвістична*.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **мовленнєвої діяльності** – методологічна основа комунікативної лінгвістики і психолінгвістики й одночасно напрям у дослідженні мови, що аналізує мовлення як активну та мотивовану діяльність, її функції, мотиви, простежує зв'язок мовлення з мисленням, процеси породження і сприйняття повідомлень, дискурсів (текстів), досліджує механізми мовлення, види та типи мовлення, співвідношення мови, мовлення та комунікації, а також процеси оволодіння рідною та іноземною мовою. Т. м. д. – діяльнісно зорієнтована концепція мови як єдності спілкування й узагальнення, спрямована на дослідження процесів породження й сприйняття мовлення.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **мóвлення** – див.: *Мовленнєвознавство*.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **мóвного впливу** – когнітивні, психологічні, соціальні, мовні та інші механізми, що дозволяють активно впливати на свідомість, на процес поведінкових стереотипів людини. Ці механізми є вельми складними, тому теорія мовленнєвого впливу є міждисциплінарною. Ядро цієї теорії становить категорія мовного варіювання, що визначає можливість використання в дискурсі для опису тієї ж ситуації різних близьких за значенням мовних висловів, коли різниця в семантиці учасниками комунікації кваліфікується то як суттєва, значуща, то як несуттєва, пор. *Брат молодший за сестру* і *Сестра старша за брата*. Послідовне знання й урахування таких варіантів дозволяє з максимальним навантаженням використовувати мову як інструмент впливу на свідомість. Мовні механізми варіативної інтерпретації дійсності наявні на усіх рівнях мовної системи – фонетичному, лексичному, морфологічному, словотвірному, синтаксичному, текстовому. Методологія теорії мовленнєвого впливу знаходить свій вияв і своє застосування у численних напрямках – теорії аргументації (генеристиці), практиці створення рекламних текстів (копірайтингові), політичній лінгвістиці і под. Досліджує механізми варіативної інтерпретації дійсності й у політичній мові, і у функціонуванні мовної системи в будь-якій сфері діяльності людини. У цьому розрізі вона виступає ширшою щодо проблематики, предмета дослідження від політичної лінгвістики. На відміну від політичної лінгвістики теорія мовленнєвого впливу не досліджує дискурсивні практики, тому вона в цьому плані є вужчою від політичної лінгвістики. Найсуттєвішими є відмінності між політичною лінгвістикою й теорією мовленнєвого впливу у сфері прикладного застосування. Політична лінгвістика сферою свого прикладного застосування має політологію, тому що пов'язана з вивченням особливого мислення політиків за мовними даними, реконструкцію та моніторинг стану суспільної свідомості за текстами засобів масової інформації. Відповідно до цих завдань були напрацьовані спеціальні інструменти, з-поміж яких найсуттєвішими постають *контент-аналіз* і *когнітивне картування*.

Див.: *Соціолінгвістика; Контент-аналіз; Картування когнітивне; Лінгвістика політична; Лінгвістика прикладна*.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **мóвної комунікації** (лат. *communicatio* – зв'язок, спілкування) – напрям сучасної лінгвістики, що вивчає феномен мовного спілкування. Теорія мовної комунікації щільно пов'язана зі спорідненими напрямками, зокрема з теорією мовленнєвих актів, етикою.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **моногенезу** (грецьк. *monos* – один і *genesis* – народження, походження) – учення про походження людської мови з одного джерела.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **номінації** (лат. *nominatio* – називання, найменування) – розділ мовознавства, що вивчає загальні закономірності утворення мовних одиниць, взаємодію мислення,

мови й дійсності в цих процесах, роль людського чинника у виборі ознак найменування, мовну техніку найменування тощо.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **ностратична** (лат. *noster* – наш) – теорія, за якою окремі мовні родини об'єднані на історично глибшому етапі реконструкції в одну ностратичну надродину. Синонім: **Теорія борейська**.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **перекладу** (**перекладознавство**) – наукова дисципліна, що вивчає процес перекладу та результати перекладацької діяльності, визначає критерії оцінки адекватності перекладу. Синоніми: **Перекладознавство; Лінгвістика трансляційна**.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **прямого впливу** – рання теорія суспільної ролі мас-медіа, за якою вплив засобів масової інформації є суттєвим, неопосередкованим, здебільшого негативним і незалежним від інших чинників.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **рецепції** (лат. *receptio* – сприйняття) – напрям лінгвістики медіатексту, що досліджує, як люди формують знання та досвід, взаємодіючи з текстами й технологіями мас-медіа.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **родовідного дерева** – теорія про походження індоєвропейських мов від однієї прамови (автор – німецький лінгвіст Август Шлейхер).

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **семантичних примітивів** (лат. *primitivus* – перший) / **Концепція** (лат. *conceptio*) **семантичних примітивів** (лат. *primitivus* – перший) – теорія, за якою семантичні примітиви – це вроджені ідеї та закономірності їхнього застосування особистістю. Загальна система таких примітивів в Анні Вежбицької охоплює від 13 (згодом скорочено до 10) до 27 / 56. Інколи цю теорію називають списком семантичних примітивів Анни Вежбицької.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **соціально-культурологічна** (*соціально + культурологічна*) – концепція, що ґрунтується на аналізі «примітивних» мов, встановлює взаємозв'язки і взаємодію мови і культури, що зумовлені тією чи тією соціальною й біологічною природою людини. Як одну з найважливіших форм поведінки людини і, відповідно, функцій мови в цій теорії названо фатичну. Теорія належить американському антропологові, культурологові Брониславу К. Малиновському, який один із перших поєднав дослідження мовленнєвої комунікації з етнологією.

Див.: **Мова; Спілкування; Комунікація; Етнолінгвістика**.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **соціокультурної комунікації** (лат. *communico* – спілкуюся; лат. *communicare* – перебувати у зв'язку, брати участь, об'єднуватися, спілкуватися з кимось, англ. *communication*; лат. *communicatio* – зв'язок, спілкування) – учення про процеси взаємодії та взаємовпливу між комунікантами соціокультурної

діяльності (індивідами, групами, установами) для передавання інформації або обміну нею за допомогою усталених у певній культурі знакових систем (мов), прийомів і засобів їхнього належного застосування й використання.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **стадіальності** (грецьк. *stadion* – період) – інтерпретація історичного розвитку мов як зміни стадій (станів), що мають універсальний характер.

Теорія (грецьк. *theōria* – спостереження, досліджуване) **трансформації** (лат. *transformatio* – перетворення) і **вмір тексту** (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) – теорія інформації (інформатика) зорієнтована не на змістовий аспект передавання та збереження інформації, а на її статистичну структуру. Статистична структура тексту витлумачується як частота появи в повідомленні сигналу (символу) (це ймовірність, позначувана знаком p , та сполук сигналів – умовна ймовірність, позначувана p_i). При багаторазовому повторі сигналу можливо встановити кількість інформації, передаваної сигналом. Кількість інформації прирівнювана до міри інформації, якої не вистачає, тобто до величини неозначеності. Така кількість інформації називається ентропією. Вона характеризує ситуацію перед отриманням сигналу більшою мірою, ніж сам сигнал. Неозначеність ситуації, а водночас і кількість інформації збільшується зі збільшенням кількості сигналів. За однакової кількості сигналів неозначеність найбільша в тому разі, коли ймовірність появи всіх сигналів рівноймовірна. Величина неозначеності пов'язана із ймовірностями за формулою: $H = -\sum_{i=1}^n p(i) \log_2 p(i)$, де ймовірність сигналу позначена через $p(i)$ і набуває значення $1, 2 \dots n$; Σ – знак суми [$p(1) \log_2 p(1) + p(2) \log_2 p(2) + \dots + p(n) \log_2 p(n)$].

Теперішній мальовничий (живописний) – те саме, що теперішній історичний.

Див.: *Теперішній історичний*.

Теперішній історичний – використання форм теперішнього (або майбутнього) часу дієслова замість минулого під час розповіді про минулі події, дії для оживлення розповіді: *І знову зустрічає Куліш свої знайомих. Тільки 1857 рік, а вже як багато мовлено про все...* (Петро Жур).

Терми (лат. *thermae* від грецьк. *Θέρμη* – тепло) – у **прикладній лінгвістиці** – об'єкти певної предметної галузі або певної типової ситуації.

Термін / Терміни (лат. *terminus* – межа, рубіж) – 1) номінативні одиниці – слова або словосполучення, використовувані для точного, максимально однозначного визначення понять, які утворюють специфіку різних галузей науки й техніки; основна форма мислення в науковій галузі, яка представлена однозначними словами, визначальною функцією яких виступає номінативна, а зміст яких представляють поняття. Т. називається одиниця історично сформованої термінологічної системи, що виражає поняття та його місце серед інших понять, позначається словом або словосполученням, служить для спілкування людей, пов'язаних між собою

єдністю фаху, належить до словникового складу мови й підпорядковується всім її законам. Т. позбавлені будь-якої образності, емоційно-експресивного забарвлення й уживані для точного вираження поняття з певної галузі знань: *клітина, вітамін, вена, аорта, скерцо, лібрето, клас, терція, модель, водень, сполука, кут, діагональ, інформаційна структура, породжувальний алгоритм, вовча паща* та ін. За своїм складом Т. неоднорідні: є Т., утворені на питомому матеріалі (деякі з них – кальки іншомовних слів): *речовина, кислота, кисень, теплостійкість, надбудова, розпилювач, напівпровідник, теплообмін, іменник, займенник, відмінок*; значна кількість Т. – слова іншомовного походження: *ват, вектор, генератор, евфонія, суфікс, синус, урбанізація, політологія, біоніка*. Найпоширенішим способом творення Т. є афіксація; використовуються суфікси *-ння, -ість, -ит* (з його фонетичними варіантами *-ім, -їт*), *-изм (-їзм, -їзм)*, префікси та префіксоїди *суб-, інтер-, полі-, псевдо-, анти-, супер-* та ін.: *додавання, віднімання, ділення, множення, варіантність, гастрит, менінгіт, монізм, архаїзм; субконтинент, інтеркосмос, полігібрид, псевдонародність, антиречовина, супермодернізм*. Творяться Т. шляхом аббревіації: *агролісомеліорація, біохімія, гідропоніка, термодинаміка, цитодіагностика*. Продуктивний і лексико-семантичний спосіб (перенесення значення): *збудження (атома), живучість (системи), крихкість (матеріалу), втомленість (металів), старіння (металів)*. Найчисельнішими за частиномовною належністю є терміни-іменники, їм поступаються значно прикметники, здебільшого субстантивовані: *безхребетні, двокрилі, чотириногі, земноводні, героїчне, комічне, одиничне, типове*; рідше в цій функції виступають інші частини мови – прислівники: *піанісимо, фортисимо*; дієслова: *рости* (у ботаніці), *вивітрюватися* (у геології). **Науковий термін. Фізичний термін. Хімічний термін. Математичний термін. Складені терміни.** Т. можуть бути **загальнонаукові** (аналіз, гіпотеза, функція і под.) і **вузькоспеціальні**: *морфема, синтаксема, фонема* і под. – лінгвістичні Т.; *катет, тангенс, котангенс* тощо – математичні Т.; *оксид, магній, хлорид* і т. ін. – хімічні тощо. Т. позначають абстрактні поняття: *прогрес, регрес, реформація* і под. та конкретні предмети, реалії, явища, речовини: *компресор, проектор, дисплей* тощо. За структурою Т. бувають цілісним словом (*синус, косинус, склеренхіма* і под.), словосполученнями (*електромагнітні хвилі, частини мови* та ін.). Використання Т. у художньому мовленні постає стилістично мотивованим, у цьому разі часто вони набувають статусу детермінологізації (див.: *Детермінологізації*). Особливістю Т. є його спрямування на спеціальне поняття та закріплення за відповідною терміносистемою. Наприклад, математична термінологія відрізняється від лінгвістичної та інших термінологій, лінгвістична суттєво протиставлена біологічній, хоча можуть бути Т. загальнонаукового характеру: *схема, модель, структура, корінь* тощо; 2) слово або словосполучення спеціальної (наукової, технічної і под.) мови, створене для точного вираження спеціальних понять та

позначення фахових предметів. Т. зазвичай використовують у науковому мовленні для створення точності висловлення.

Термінатів (лат. *terminus* – межа, рубіж) – 1) темпоральний сирконстант: *Сьогодні надворі тепло* (Анатолій Яна); одна з трьох логічно можливих фаз ситуації, що позначає завершення, виконання дії, її кінець: *А син за період своєї науки вилюднів, став статний і поважний* (Валер'ян Підмогильний).

Термінографія (лат. *terminus* – межа, рубіж + ...*графія*) – розділ лексикографії, що опрацьовує принципи побудови спеціальних термінологічних словників і який займається практичним укладанням таких словників.

Терміноелемент (лат. *terminus* – межа, рубіж + *-елемент*) – компонент, що виділяється у структурі терміна; значуща частина терміна, мотивована ознаками вираженого терміном поняття, пор.: *нейро-психолінгвістика* (три терміноелементи), *морф-ема* (два терміноелементи), *етно-психо-лінгвістика* (три терміноелементи) і под.

Термінознавство (лат. *terminus* – межа, рубіж + ...*знавство*) – комплексна науково-прикладна дисципліна, що вивчає утворення та функціонування термінів, термінологій і терміносистем, а також різні аспекти мови для спеціальних завдань у лінгвістичному та прикладному аспектах (наприклад: з погляду стандартизації, побудови баз даних, інформаційно-пошукових тезаурусів тощо). **Когнітивне термінознавство. Прикладне термінознавство. Теоретичне термінознавство. Функційне термінознавство.**

Термінологізація (лат. *terminus* – межа, рубіж + ...*ізація*) – перехід загальноновживаних слів у терміни. Основу термінологізації складають метафори та спеціалізація значення (пор.: *Детермінологізація; Ретермінологізація*), пор.: *втомлюваність (металу), плече важеля, крило літака, пам'ять комп'ютера* тощо.

Термінологічний (лат. *terminus* – межа, рубіж; прикм. від ім. *термінологія*) **словник** – див.: *Словник термінологічний*.

Термінологія (лат. *terminus* – межа, рубіж + грецьк. *logos* – слово; поняття, вчення) – 1) сукупність термінів, що позначають поняття конкретної наукової чи виробничої галузі. **Науково-технічна термінологія. Суспільно-політична термінологія. Природнича термінологія. Літературознавча термінологія**; у сучасному термінознавстві активною постає опозиція «термінологія / терміносистема» за ознакою завершеного упорядкування (упорядкована термінологія – це терміносистема), розмежування; 2) те саме, що термінознавство (= наука, що займається вивченням термінів (див.: *Термінознавство*)); 3) сукупність термінів у мові загалом. **Українська термінологія. Термінологія та загальноновживана лексика.**

Техніка (грецьк. *technē* – мистецтво, майстерність) **мóвлення** – сукупність прийомів (здебільшого фонетичних), застосовуваних для висококультурного усного мовлення.

Техніки (грецьк. *technē* – мистецтво, майстерність) **комунікації** (лат. *communico* – спілкуюся; лат. *communicare* – перебувати у зв'язку, брати участь, об'єднуватися, спілкуватися з кимось, англ. *communication*; лат. *communicatio* – зв'язок, спілкування) – техніки, за допомогою яких реалізується комунікація. З-поміж них вирізняють гру та комунікативні погодження. Гра – комунікативна техніка, можлива в умовах конвенційної стратегії. Учасники комунікації як гри дотримуються хоч яких-небудь правил, і якщо правила порушуються або ситуація постає неігровою, то в цьому разі може змінюватися й стратегія комунікації (як мінімум, вона може перестати бути конвенційною й трансформуватися, наприклад, у конфлікт – процесуальна характеристика стратегії відповідно до поставленої мети в процесі комунікації). Не менш навантаженими постають Т. к. погодження всередині конвенційної стратегії. У разі згоди з думкою опонента – занурення в його думку (мотиви вибору, його зацікавлення, аргументи). У разі незгоди з думкою опонента – 1) акцентуація на умовах, що уможливили б зміну його думки (за яких умов можна було б змінити свою думку, запропонувати йому ці граничні умови, змодельовати ситуацію виконання цих умов); 2) аналіз того, що перешкоджає йому відмовитися від своєї думки.

Див.: **Комунікація; Стратегія комунікативна.**

Техніцизм (грецьк. *technetos* – штучний) – вузькоспеціальний термін у сфері науки й техніки. Так, на позначення різновидів *рубанка* використовуються такі назви: *горбач*, *зензубель*, *фуганок*, *шерхебель*, *шпунтубель* тощо.

Технології (грецьк. *technē* – мистецтво, майстерність + грецьк. *logos* – слово; поняття, вчення) **гіпертєкстові** (грецьк. *hiper* – над, зверху, по той бік + *текст*) – один з найперспективніших напрямів прикладної лінгвістики, безпосередньо пов'язаний із розвитком та експлуатацією глобальної комп'ютерної мережі Інтернет (на це спрямовані дисципліни типу *Інтернет-лінгвістика*). Рівень освоєння гіпертексту лінгвістами-практиками досить незначний, а дослідження гіпертексту не завжди адекватно інтерпретоване як природне продовження й поглиблення лінгвістичних пошуків щодо вивчення принципів організації, структурування, моделювання й розуміння звичайного тексту. Успішне ж опрацювання програм-оболонок гіпертексту, організація вдалої взаємодії комп'ютерної програми з користувачем неможлива без застосування фундаментальних знань про мовну систему.

Див.: **Лінгвістика прикладна; Інтелект штучний.**

Технології (грецьк. *technē* – мистецтво, майстерність + грецьк. *logos* – слово; поняття, вчення) **лінгвістичні** (прикм. від ім. *лінгвістика*) – методи дослідження мовних одиниць із застосуванням комп'ютерно-прикладних методик і матриць, унаслідок чого мовне явище вивчається в його

різноманітних технологічних виявах: звучанні (тривалість, довгота, висота і под.), формальних окресленнях, регулярних позиціях тощо.

Ти вульгáрне (лат. *vulgaris* – звичайний, простий) /**Ти фамільярне** (лат. *familiaris* – сімейний, близький) – свідоме звертання до кого-небудь на *ти* замість усталеного за етикетом звертання на *ви* для приниження гідності співрозмовника або для спроби особистісного наближення до співрозмовника, коли для цього немає підстав. Належить до вульгарної або фамільярної мовленнєвої поведінки.

Ти покровітельства – найменування співрозмовника, що за рангом, соціальним статусом є нижчим, на *ти* як знак приязні до нього старшого. Може бути сплутаним з *ти* вульгарним.

Ти-тéкст (*ти* + *текст*) – текст, побудований від 2-ої особи однини або множини.

Тівєрці – слов'янське плем'я або союз племен, що проживали на території Верхньої Наддністрянщини (юрисдикція Римської імперії від часів імператора Траяна) орієнтовно з VI ст. н. е.: імовірно, прибули з півночі й були генетично пов'язані з деревлянами та західними кривичами. Активно змішувалися з антами, що просунулися вздовж Дністра вгору під натиском аварів. Змішування зумовило відокремлення наприкінці VII – на початку VIII ст. місцевих слов'ян від північних сусідів та утворення у Прутсько-Дністровському межиріччі групи племен тиверців. Вони займали власне-Наддністрянщину, Південнобузько-Дністровське межиріччя (пор. старовинне селище Тиврів на Південному Бузі на південь від Вінниці), імовірно, Нижню Наддністрянщину аж до Чорного моря. За археологічними даними, предмети побуту й культури цього регіону мають типово антські риси. За часів Київської Русі тиверці проживали на Нижній Наддністрянщині та Нижньодунайському Лівобережжі поблизу візантійсько-болгарських земель. Сусідні землі були досить строкаті за етнічним складом, тому тиверці мали активні мовні контакти з тюркськими, угорськими племенами, рештками іраномовних. Вважають, що тиверці чи не найраніше з-поміж східних слов'ян прийняли християнську (грецьку) віру; тиверці були «толковинами» (перекладачами) у київського князя Олега під час походів на греків у 907 р., що засвідчує володіння окремими особами грецькою мовою, а в 944 р. тиверці вже брали участь у візантійському поході князя Ігоря у складі його війська. Племінна назва тиверців, очевидно, пояснювана антропонімічним чинником – східнослов'янсько-візантійськими контактами та мотивована ім'ям римсько-візантійських правителів Тиверів. Гіпотеза про походження етноніма «тиверці» від назви Дністра – Тирас: тиверці – це дністрияни, також цілком реальна. Інколи намагалися витлумачити назву племені «тиверці» від тюркського *tivar* «перекладач» (О.І. Соболевський), що постає менш переконливо. У X-XII ст. слов'яни на Нижній і Середній Наддністрянщині зникають через численні напади, а згодом через навалу угрів і печенігів. Зазнали невідвортної асиміляції романськими племенами (особливо –

східними волохами, пращури сучасних молдаван), інша ж частина перейшла на Верхню Наддністрянщину й на Волинь під захист Галицького князівства, де стала частиною місцевого населення – пращурів білих хорватів. Слов'яни Верхньої Наддністрянщини в XI-XIII ст. продовжували давні культурно-побутові традиції. У записі за 1138 р. їх називають галичанами (за назвою адміністративного центру Галича).

Тип (франц. *type* від грецьк. *tipos* – відбиток, зразок, форма) – сукупність взаємопов'язаних характеристик або найістотніші властивості, притаманні низці мовних систем загалом або їхнім окремим підсистемам. **Флективний тип. Аглютинативний тип. Тип словосполучення. Тип простого двоскладного речення. Тип простого односкладного речення.**

Тип (франц. *type* від грецьк. *tipos* – відбиток, зразок, форма) **акцентний** (прикм. від ім. *акцент*) – різновид розподілу наголосу на основі або на закінченні в усіх формах слова. В українській мові наявні кілька акцентних типів. Наприклад, акцентний тип, за яким наголос ставиться в усіх формах однини на основі (*місто, міста, місту, місто, містом, (у) місті, місто*), а у формах множини – на закінченні (*міста́, міста́м, міста́, міста́ми, (у) міста́х, міста́*, крім форми родового відмінка *міст*, де нульове закінчення й наголос збережено на основі).

Тип (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **міслення національний** (прикм. від ім. *нація*) – див.: *Менталітет національний*.

Тип (франц. *type* від грецьк. *tipos* – відбиток, зразок, форма) **мови** – визначення ґрунтується на морфологічній класифікації мов. Сукупність ознак, пов'язаних з особливостями і характером структурних засобів вираження граматичних значень. Морфологічна класифікація є однією з найпоширеніших, що мотивовано стійкістю морфологічної системи, а також тим, що кількість морфологічних типів мов обмежена. Морфологічна класифікація ґрунтується на протиставленні коренів та афіксів у структурі слова. У середині XIX ст. німецький компаративіст Август Шлейхер (1821 – 1868 рр.), узагальнюючи спостереження братів Шлегелів (Августа В. Шлегеля і Фрідріха Шлегеля), Вільгельма фон Гумбольдта, вважав, що корені виражають значення, афікси – відношення. Розмежовують три морфологічні типи: 1) ізолювальний (кореневий); 2) аглютинативний (аглютинувальний); 3) флективний. Суттєво уточнив наведену характеристику Едвард Сепір (1884 – 1939 рр.). Типологічні характеристики мови, за Едвардом Сепіром, повинні містити вказівку на три види ознак: 1) поняття; 2) техніку; 3) синтезування.

Тип (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **мови морфологічний** (прикм. від ім. *морфологія*) – характеристика мови за визначальними для неї граматичними засобами і способами.

Див.: *Тип мови*.

Тип (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **мóви соціáльний** (лат. *socio* ↔ *socialis* – товариський, громадський) – тип мови, що характеризується за зв'язками з його етнічною спільнотою: 1) племінна мова; 2) мова народності; 3) національна мова.

Тип (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **мóвний** – спільне, що притаманне групі мов, характерне для всіх мов цієї групи і відрізняє її від інших груп; особлива структура ряду мовних систем.

Тип (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **мóвний загальнонаціональний** – усталені системно-структурні риси мовної будови, що, пронесені через історичні випробування та еволюціоновані в них, виявлювані у свідомості мовця й дозволяють йому впізнати національні риси (наприклад, *українські, сербські*) якогось тексту, тієї чи тієї форми, певної фрази, конструкції або окремого слова.

Тип (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **проміжний** – термін, що використовується на позначення одного з різновидів семантики *складносурядного речення*. Речення цього типу можна інтерпретувати і як уподібнення, і як зіставлення. В українській мові ця різниця маркується сполучником: *і* – для уподібнення, *а* – для зіставлення. Пор.: *Миколка не любив павуків, і павуки не любили Миколки*. У мовах, де немає такої пари сполучників, ця різниця нейтралізується.

Тип (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **словосполучення** – визначається тим, якою частиною мови виражений стрижневий компонент, що зумовлює: 1) вибір залежної словоформи; 2) зміст відношень; 3) вид граматичного зв'язку.

Тип (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **словотвірний** – основна одиниця, поряд зі словотвірним гніздом (див.: *Гніздо словотвірне*), що входить у систему синхронного словотвору. Її характеризують як основну одиницю класифікації похідних слів, клас дериватів, що належать до однієї частини мови та характеризуються спільністю ознак: 1) похідністю від слів тієї самої частини мови; 2) спільним способом словотвору; 3) тим самим словотвірним значенням; 4) тотожним словотвірним формантом. Розмежовують: **Т. с. продуктивні** і **Т. с. непродуктивні** (див.: *Продуктивність*). Так, наприклад, в українській мові іменники із суфіксом *-ник-* (*-льник-*) можуть належати до різних словотвірних типів: 1) *облицювальник, фехтувальник, зварювальник, шліфувальник* (від дієслів *облицювати, фехтувати, зварювати, шліфувати* – «особа, якій властива певна діяльність, названа твірною основою»); 2) *клепальник, паяльник* (від дієслів *клепати, паяти* – «інструмент, яким здійснюється відповідна дія») і под.

Див.: *Модель словотвірна*.

Тип (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **у мóві** – окремі ознаки інших типів у мові певного типу.

Типи (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **багаточлєнних складнопідрядних рєчень** – основними типами постають: 1) речення з лінійним поширенням або комбінаторикою частин; 2) речення з включенням предикативних частин та модифікацією синтаксичних зв'язків і відношень.

Типи (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **безсполучникових складних рєчень основні** – основними типами безсполучникових складних речень є: 1) речення з диференційованими відношеннями; 2) речення з недиференційованими відношеннями; 3) речення фразеологізованої структури.

Типи (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **безсполучникових складних речень функційні** (прикм. від ім. *функція*) – функційними типами безсполучникових складних речень виступають: а) розповідні; б) спонукальні; в) питальні; г) розповідно-питальні; г) спонукально-розповідні.

Типи (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **граматики** (грецьк. *grammatike (techne)* (*γραμματική*) – мистецтво читати і писати букви від *gramma* (*γρᾶμμα*) – літера, написання) – типи, виділені на ґрунті різних підходів до форми та змісту, будови й функціонування граматичних одиниць і категорій: 1) формальна граматики (вивчає граматичні форми, їхню будову, групування за частинами мови та правилами словозмінами, правилами сполучення (словотвірна й словозмінна модель, форма слова і форма словосполучення – основні лінії формальної граматики); 2) контенсивна граматики (досліджує граматичні значення, їхню структуру, граматичні категорії, засоби їхнього вираження, співвідношення граматичних значень і категорій з логічними й поняттєвими категоріями, у зв'язку з чим контенсивна граматики постає то як логічна граматики, то як психологічна граматики, то як семантична граматики); 3) статична описова (синхронна) граматики (вивчає одиниці та категорії мови в статиці); 4) динамічна (функційна) граматики (досліджує потенційні функції мовних одиниць та категорії в їхньому функціонуванні в рамках лише сучасного стану середовища, розглядаючи в цьому разі мовні одиниці у взаємодії граматичних і лексичних одиниць мови в межах схематичного та реального контексту, у межах того самого функційно-семантичного поля або у взаємодії таких полів); 5) історична (діахронна) граматики (вивчає мову в діахронному аспекті). Усі названі граматики розглядають мову в самій собі і тому виступають лінгвоцентричними (абстрактно мовними). Водночас вони можуть бути одномовними, двомовними (зіставними), типологійними та універсальними. Їм протиставлені мовленнєві, комунікативні граматики, що розглядають мовленнєве спілкування. Лінгвістичні теорії цього напрямку називають антропоцентричними. Усі типи грамастик: і лінгвоцентричні, і комунікативні є теоретичними, тому що досліджують: 1) загальні властивості граматичного ладу мови; 2) спільні властивості мовленнєвої діяльності.

Теоретичну граматику називають «загальною граматиною», «науковою граматиною». Їй протиставлена практична граматика (навчальна, шкільна), що вивчає основні (базові, типові) властивості граматичного ладу конкретної мови, що напрацьовує граматичні й лексико-граматичні правила як необхідну передумову й умову формування та удосконалення мовленнєвої діяльності, усіх її різновидів.

Типи (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **діалогічних** (прикм. від ім. *діалог*) **єдностей** – типи діалогічних єдностей встановлюються на ґрунті настанови за метою: 1) інформативна діалогічна єдність; 2) директивна діалогічна єдність; 3) обмін думками; 4) діалог, спрямований на встановлення або регулювання міжособових відношень; 5) оцінна діалогічна єдність; 6) фатичний діалог.

Типи (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **мов за наявністю прикметників** – за наявністю прикметників та їхнім внутрішньомовним навантаженням розмежовують: 1) *ад'єктивні* мови; 2) *дієслівні* мови; 3) *іменні* мови.

Типи (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **моделей** (франц. *modèle* від італ. *modello* і від лат. *modulus* – міра, зразок) **дискурсивних** (прикм. від ім. *дискурс*) – у **дискурсології** – 1) **аналогічні**: *версія, екстраполяція*; 2) **гомологічні**: *дериват, трансполент*; 3) **номологічні**: *метаніт, інтерполент, символ*; 4) **репродуктивні**: *копія, компіляція, інтерпретація*; кожний тип дискурсивної моделі має на оці певний принцип симетрії, що представляє основу її формування, і матричну значущість, що у вигляді образу або еталону закарбовується у відповідній стеммі як елементові системи.

Типи (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **мотивації похідних слів** – 1) повна мотивація, за якої дериват повністю охоплює та засвоює значення мотиваційного слова: *олень – оленя; слон – слоненя*; 2) часткова мотивація, за якої значення похідного ґрунтується лише на одному з компонентів семантики мотиваційного слова: *сова – осовіти*.

Типи (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **мотивації похідних слів повної** – основними різновидами повної мотивації виступають: 1) пряма; 2) переносна; 3) периферійна.

Типи (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **односкладних речень** – речення, у яких граматичною основою виступає один головний член, за допомогою якого виражається предикативність. Різниця у формі головного члена є основою для виділення типів односкладних речень: а) *дієслівні* та б) *іменні*. 1. У дієслівних односкладних реченнях стверджується незалежна ознака (дія): *В аудиторії співали*; дієслівні форми за своєю морфологічною природою тяжіють до приписування ознаки суб'єктові. У дієслівних односкладних реченнях у ролі головного члена виступають усі основні відмінювані форми дієслова та інфінітива, що виражають граматичні категорії модальності та часу, а також

особи. 2. В іменних (субстантивних) односкладних реченнях стверджується або заперечується буття предмета: *Ось село; Зима; Ні копійки*; у позиції головного члена лише іменники (або субстантивоване слово) у називному або родовому відмінку. В іменних односкладних реченнях відсутня можливість морфологічного вираження предикативних категорій і вони розкриваються за допомогою конструктивних та інтонаційних показників.

Тіпи (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **питальних речень** – 1) власне-питальні речення; 2) речення, що не містять питання, але мають питальну форму; а) питально-риторичні; б) питально-спонукальні; в) питально-заперечні; г) питально-стверджувальні.

Тіпи (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **підметів** – основними типами підмета виступають: 1) *номінативний* підмет, що має предметне значення; у реченнях з номінативним підметом виражаються відношення «предмет – ознака»: *Черешні цвітуть; Ліс зелений; Небо було в зорях*; морфологічним еталоном підмета виступає номінатив – іменник у називному відмінку; 2) *інфінітивний* підмет, що позначає незалежну ознаку – потенційну дію: *Навчати – це велика відповідальність* (Василь Сухомлинський); *Досягати – означає переборювати труднощі*.

Тіпи (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **предикатів** (лат. *praedicatum* – сказане) **семантичні** (грецьк. *sēmantikos* – означальний, франц. *semantique* – наука про зміст) – наявні різні класифікації предикатів за семантикою, з-поміж яких є найзагальніші типи: 1) стану; 2) динамічні ситуації: а) події; б) процеси (граничні та неграничні процеси); інколи розмежовують предикати: 1) дії; 2) стану; 3) процесу; 4) локативні; 5) атрибутивні; 6) квантитативні (за Іваном Р. Вихованцем).

Тіпи (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **присудків** – різновиди присудка – одного з головних членів двоскладного речення, граматично скоординованого з підметом, що має речове та граматичне значення, які відповідно виражені: 1) речовим значенням, що є найменування дії, ознаки, стану; 2) граматичним значенням – часу і способу: *Учень вивчив вірш; Люди були стривожені; Зима була сніжною і морозною; Місяць – супутник Землі; Мати була в санітарах*. З урахуванням способу вираження речового і граматичних значень виділяються основні структурні типи присудка: 1) простий; 2) складений. У простому присудкові речове (конкретне) і граматичне (абстрактне) значення виражені однією словоформою або лексикалізованою сполукою слів. У складеному присудку речове та граматичне значення виражаються в двох компонентах.

Тіпи (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма) **семантики** (грецьк. *sēmantikos* – означальний, франц. *semantique* – наука про зміст) **простого речення логіко-граматичні** – типи, що доповнюють загальне значення предикативності: а) буттєвість (існування): *Був ранок – Ранок*; б) номінація (найменування): *Це Говерла – Ось Говерла*; в) акційність (дія): *Говорить Київ – Говорять з Києва*; г) характеристикація: *Картина*

красива – Краса!; Красиво!; г) стан: Дівчина в радості – Дівчині радісно. Ці значення притаманні двоскладним та односкладним реченням.

Типи (франц. *type* від грецьк. *tipos* – відбиток, зразок, форма) **синтаксичних** (прикм. від ім. *синтаксис*) **відношень у словосполученні** – основними тапами синтаксичних відношень у словосполученні виступають: 1) атрибутивні (означальні); 2) об'єктні; 3) обставинні; 4) суб'єктні; 5) комплетивні.

Типи (франц. *type* від грецьк. *tipos* – відбиток, зразок, форма) **складних речень контамінованої** (лат. *contaminatio* – змішування; діеприкм. від дієсл. *контамінувати*) **структури** (лат. *structura* – побудова, взаєморозміщення, взаєморозташування) **за характером синтаксичного зв'язку** – 1) багаточленні складні речення із *сурядністю* і *підрядністю*: а) багаточленні складні речення, у яких дві або більше предикативні частини із сурядним зв'язком поширюються спільною для них підрядною частиною; б) багаточленні складні речення, у яких кожний із сурядних компонентів постає складнопідрядним реченням; 2) багаточленні складні речення із *сурядністю* і *безсполучниковим синтаксичним зв'язком*; 3) багаточленні складні речення з *безсполучниковим зв'язком* і *підрядністю*: а) речення, у яких одна спільна підрядна частина поширює дві й більше предикативні частини, що пов'язані безсполучниковістю й утворюють конструкцію однорідного складу; б) речення, компоненти яких пов'язані безсполучниковим зв'язком, являють собою складнопідрядні речення; 4) багаточленні складні речення з *безсполучниковим зв'язком* і *супідрядністю*; 5) багаточленні складні речення із *сурядністю*, *підрядністю* і *безсполучниковим зв'язком*.

Типи (франц. *type* від грецьк. *tipos* – відбиток, зразок, форма) **складних синтаксичних цілих** – типи, що виділяються залежно від структури, характеру міжфразового зв'язку та семантичного типу текстового фрагменту: 1) *статичні* складні синтаксичні цілі, що мають описовий характер, для них властивий паралельний зв'язок з наявністю якісної, предметної, статальної домінанти: складені іменні присудки, слова якісної семантики, дієслівні форми, що вказують на одночасність дій (станів); 2) *динамічні* складні синтаксичні цілі, що мають оповідний вияв і характеризуються акціональною домінантою та ланцюговим зв'язком: у них вживаються дієслівні присудки, виражені формами доконаного виду, що вказують на послідовність змінюваних одна одну ситуацій, поширені анафоричні заміни й повтори; 3) *змішані* складні синтаксичні цілі, що об'єднують різні смислові типи мовлення; для них властиве об'єднання динамічних і статичних елементів, поєднання оповіді, опису, роздумів.

Типи (франц. *type* від грецьк. *tipos* – відбиток, зразок, форма) **складнопідрядних речень функційні** (прикм. від ім. *функція*) – типи складнопідрядних речень, визначувані залежно від *комунікативної настанови головної предикативної частини*: 1) якщо головна частина має

розповідний характер, усе речення є розповідним; 2) якщо вона виражає питання, усе складнопідрядне речення постає питальним; 3) якщо головна частина містить спонування, усе речення є спонукальним; 4) у розмовному мовленні можливе функціонування розповідно-питальних складнопідрядних речень, де головна частина має розповідний характер, а підрядна частина виражає питання.

Тіпи (франц. *type* від грецьк. *tipos* – відбиток, зразок, форма) **словосполучень** – основними типами словосполучень за морфологічним вираженням стрижневого слова виступають: 1) дієслівні; 2) іменні; 3) ад'єктивні; 4) прислівникові; 5) числівникові; 6) займенникові.

Тіпи (франц. *type* від грецьк. *tipos* – відбиток, зразок, форма) **узгóджувальних систем** (грецьк. *systema* – утворення, складення з певних частин, поєднання) – до таких систем належать: 1) родові; 2) класні.

Тіпи (франц. *type* від грецьк. *tipos* – відбиток, зразок, форма) **часткóвої мотивації похідних слів** – основними різновидами повної мотивації виступають: 1) непряма; 2) метафорична; 3) асоціативна.

Типізація (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма + ...*ізація*) – перетворення в штамп, набуття ознак і властивостей штаму.

Типізовані (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма; дієприкм. від дієсл. *типізувати*) **лексичні** (прикм. від ім. *лексика*) **елементи** (лат. *elementum* – стихія; давнє літера; перен. початок навчання) **в складному реченні** – див.: *Елементи в складному реченні лексичні типізовані*.

Типова (прикм. від ім. *тип*) **модель** (франц. *modeler* – формувати від *modèle* від італ. *modello* і від лат. *modulus* – міра, зразок) **складного речення** – див.: *Модель складного речення типова*.

Типова (прикм. від ім. *тип*) **семантика** (грецьк. *semantikos* – означальний, франц. *semantique* – наука про зміст) **складносурядних речень фразеологізованої** (прикм. від ім. *фразеологізм*) **структури** (лат. *structura* – побудова, взаєморозміщення, взаєморозташування) – див.: *Семантика складносурядних речень фразеологізованої структури типова*.

Типологія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) – 1) розділ мовознавства, що вивчає мови методом їхнього порівняння за якими-небудь параметрами (ознаками, характеристиками) – формальними і / або змістовими – для встановлення структурної подібності та визначення типів, за якими мови можуть класифікуватися. Досліджуються типологічні особливості мов, що належать до різних мовних сімей; у процесі дослідження аналізується синхронний зріз мови. **Діахронічна типологія. Морфологічна типологія. Семантична типологія. Синтаксична типологія. Структурна типологія. Фонологічна типологія. Формальна типологія;** 2) метод, спрямований на порівняльне вивчення ознак, зв'язків, функцій, відношень рівнів системної організації об'єкта; класифікація мовних одиниць за певними спільними ознаками. **Типологія схем простого речення. Типологія структурних схем складного речення;** 3) порівняльне

вивчення структурних і функційних властивостей мов незалежно від характеру генетичних відношень між ними; 4) сукупність основних типів граматичного ладу мов. Тип мови визначають за словозміною, словотворенням і синтаксисом. У мовознавстві репрезентовані два основні різновиди типології мов: а) синтаксичний; б) морфологічний. Синтаксична типологія має опертям універсальність логіко-семантичних відношень, що зреалізовані в реченні та словосполученні – за всього розмаїття граматичних форм та синтаксичних зв'язків. Синтаксична типологія речень ґрунтується на: а) формі присудка; б) формі синтаксичного зв'язку; в) логіко-семантичних відношеннях у реченні.

Див.: **Типологія мовна.**

Типологія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **ареальна** (лат. *area* – площа, простір) – типологія, предметом якої є дослідження спільних типологічних рис мов, що знаходяться на певній території (займають певний ареал).

Див.: **Класифікація мов типологічна.**

Типологія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **граматична** (прикм. від ім. *граматика*) – порівняння базових використань грамем у мовах світу.

Типологія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **діахронічна** (прикм. від ім. *діахронія*) – див.: **Типологія історична.**

Антонім: **Типологія синхронічна.**

Типологія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **домінантна** (прикм. від ім. *домінант*) – типологія, що визначає мовний тип на основі доміантних ознак.

Див.: **Класифікація мов типологічна.**

Типологія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **загальна** – типологія, що вивчає найзагальніші проблеми, пов'язані з виявленням спільних рис, що характеризують усі мови світу.

Див.: **Класифікація мов типологічна.**

Типологія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **значення в загальній морфології** (грецьк. *morpho* (*μορφή*) – форма, вигляд і *logos* (*λογος*) – слово, вчення) – опис складу та структури універсального граматичного набору; вияв інвентаря семантично близьких атомів, що утворюють компактні *семантичні площини* та їхні більші об'єднання – домени (наприклад, зона ірреальності, що входить у модальний домен).

Типологія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **імплікаційна** (прикм. від ім. *імплікація*) – типологія, яка інтерпретує системи мов у плані сумісності / несумісності структурних характеристик і в плані переважання певних рис.

Див.: **Класифікація мов типологічна.**

Типоло́гія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **інвентаризаційна** (прикм. від ім. *інвентаризація*) – типологія, предметом якої є констатація структурних подібностей і відмінностей між мовами.

Див.: *Класифікація мов типологічна*.

Типоло́гія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **історична** – типологія, що вивчає принципи еволюції мовних типів. Синонім: *Типологія діахронічна*.

Див.: *Класифікація мов типологічна*.

Пор.: *Типологія синхронічна*.

Типоло́гія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **класифікаційна** (прикм. від ім. *класифікація*) – див.: *Типологія таксономічна*.

Типоло́гія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **конкрéтна** – типологія, що досліджує типологічні характеристики однієї мови або обмеженої групи мов. Синонім: *Типологія часткова*.

Типоло́гія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **лінгвістична** (прикм. від ім. *лінгвістика*) – див.: *Мовознавство типологічне*.

Типоло́гія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **мов змістовá / семантична** (прикм. від ім. *семантика*) – типологія, що ґрунтується на сполученні формальних і змістових критеріїв (Едуард Сепір (Sapir), Джозеф Харолд Грінберг (Greenberg)) і вияві спільного і відмінного між різними мовами в такому сполученні, установленні кількісних індексів розбіжностей.

Див.: *Класифікація мов типологічна*.

Типоло́гія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **мов квантитатівна** (лат. *quantitas* – кількість) – типологія, що оперує не абсолютними якісними параметрами, а статистичними індексами, які відображають ступінь наявності в різних мовах певної якісної ознаки.

Див.: *Класифікація мов типологічна*.

Типоло́гія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **мов контенсівна** (англ. *content* – зміст) – типологія, зорієнтована на зміст, семантику (на семантичні категорії мови та способи їх вираження); досліджує зв'язки та зумовленості форм, розглядає план мови через змістовий вияв. До завдань Т. м. к. належить вивчення різного характеру вираження в мовах суб'єктно-об'єктних відношень, у встановленні яких важливим постає поняття мовного типу, витлумачуваного як системна сукупність відповідних структурних ознак мови. Інколи розмежовують щонайменше чотири мовні типи: класний, активний, ергативний і номінативний. Особливістю мов класного типу постає наявність численних

класів іменників та наявність класно-особових афіксів у дієвідмінюванні, що уможлиблюють легке зарахування лексем до певного класу. Активна будова мови передбачає поділ іменників на активні і пасивні, що, певною мірою, корелює з відповідним диференціюванням дієслів (активні / стативні). У синтаксичному ладі наявні активні / неактивні реченнєві конструкції, наближений / віддалений додатки. У дієслівній морфології протиставлені дві низки особових афіксів – активні / неактивні, розмежування доцентрової та відцентрової версій, вияв способів дії. Для іменної морфології властиве розрізнення відчужуваної та невідчужуваної належностей. Ергативна будова мови ґрунтується на протиставленні агентивних і фактивних дієслів, ергативної та абсолютної реченнєвих конструкцій, прямого й непрямого додатків, ергативного й абсолютного відмінків, ергативної й абсолютної низок особових афіксів. Агентивному дієслову не притаманне протиставлення форм активного й пасивного станів. Мовам номінативного типу властиве протиставлення перехідних і неперехідних дієслів, наявність називного й знахідного відмінків, номінативної реченнєвої конструкції, суб'єктних (менш поширених об'єктних) афіксів у дієвідмінюванні. Синонім: **Типологія ономазіологічна.**

Див.: **Класифікація мов типологічна.**

Типологія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **мов синтаксична** (прикм. від ім. *синтаксис*) – типологія, що ґрунтується на відношеннях суб'єкта, дії й об'єкта в реченні.

Див.: **Класифікація мов типологічна.**

Типологія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **мов структурна** (прикм. від ім. *структура*) – типологія, у розрізі якої аналізуються ті чи ті відношення між елементами мовної системи (Фердинанд де Соссюр, Роман О. Якобсон, Антуан Мартіне, Тадеуш Мілевський, Чарлз-Ф. Вьоглін (Voegelin)).

Див.: **Класифікація мов типологічна.**

Типологія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **мов фонологічна** (прикм. від ім. *фонологія*) – типологія, за якою всі мови світу диференційовано на **мови фонемної будови** (основною фонологічною одиницею є фонема) і **мови складової будови** (основною фонологічною одиницею постає склад або певний його елемент – ініціаль / фіналь); з-поміж першого типу розмежовують мови **вокалічного** та **консонантного** типів.

Див.: **Класифікація мов типологічна.**

Типологія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **мов характерологічна** (прикм. від ім. *характерологія*) – типологія, у межах якої активно опрацьовують внутрішньоструктурні закономірності мови. Останні визначають тенденції та напрями поєднання і взаємозумовлення окремих типологічних ознак у конкретній мові (Володимир Скалічка (Skalička)).

Див.: *Класифікація мов типологічна.*

Типологія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **мов частковорівнева** – типологія, де основою дослідження типологічних ознак постають мовні яруси: морфологічний, синтаксичний, фонологічний та ін.

Див.: *Класифікація мов типологічна.*

Типологія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **мóвних категорій** (грецьк. *kategoria* (*κατηγορία*) – ознака, висловлення, судження) / **Типологія мóвних констру́кцій** (лат. *constructio* – побудова) – типологія, що вивчає особливості типологічних виявів певних категорій (*типологія стану, типологія відмінка, типологія часу*), мовних конструкцій (*типологія результативних конструкцій, типологія пасивних конструкцій, типологія стативних конструкцій, типологія рецесивних конструкцій* і под.) у різних мовах, і на цій підставі простеження тих чи тих лакун.

Див.: *Класифікація мов типологічна.*

Типологія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **мóвних норм** (лат. *norma* – правило) – класифікація мовних норм на ґрунті певних ознак. Норми літературної мови регулюють функційне варіювання, добір парадигматичних і синтагматичних варіантів на різних ярусах мовної структури. У лінгвістиці досить поширена класифікація мовних норм за їхньою співвіднесеністю з різними мовно-ієрархічними рівнями. Відповідно розмежовують такі структурно-семантичні типи норм: **норми орфоепічні, норми акцентуаційні, норми лексико-фразеологічні, норми словотвірні, норми морфологічні, норми синтаксичні, норми пунктуаційні, норми стилістичні**. Така класифікація мовних норм є зовнішньою. Інша класифікація, що ґрунтується на опозиційних критеріях – **міцність норми, ступінь обов'язковості норми, широта дії мовної норми** (за Віктором О. Виноградовим), співвідносить норми з різноманітними формами існування мови. У цьому встановлюється **епіно́рма** (норма кодифікованої літературної мови) та різні **алонóрми**. Для Віталія І. Кодухова типами мовної норми є **узус, мóва літерату́рна та стиль**. Тому, як вважає лінгвіст, узус – це елементарна форма існування та функціонування мови, що можна спостерігати за будь-якого спілкування. Мову літературну кваліфіковано як опрацьовану та зразкову форму існування мови етнічного колективу, яка посідає центральне місце з-поміж усіх форм існування й функціонування мови. Тому її вважають головною нормою. Стиль – це комунікативний і функційний різновид мовної норми. У культурі мови розмежовують також норми імперативні (див.: *Норми імперативні*) і норми диспозитивні (див.: *Норми диспозитивні*).

Типологія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **ономасіологічна** (прикм. від ім. *ономасіологія*) – див.: *Типологія контенсивна*.

Типоло́гія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **семасіологі́чна** (прикм. від ім. *семасіологія*) – див.: **Типологія формальна.**

Типоло́гія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **синхроні́чна** (прикм. від ім. *синхронія*) – типологія, що вивчає мовні типи на певному синхронному зрізі.

Пор.: **Типологія діахроні́чна.**

Типоло́гія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **систе́м у загальній морфоло́гії** (грецьк. *morpho* (*μορφή*) – форма, вигляд і *logos* (*λογος*) – слово, вчення) – опис *суміщення значень* і *кумуляції значень* в одному граматичному показнику.

Типоло́гія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **складносу́рядного рече́ння** – основними типами складносурядних речень виступають: 1) складносурядні речення із загальним *єднальним* значенням: а) *єднально-перечислювальні* речення; б) *єднально-ототожнювальні* речення; в) *єднально-поширювальні* речення; г) *єднально-результативні* речення; ґ) *умовно-наслідкові єднальні* речення; д) речення *єднальної невідповідності*; е) *єднально-градаційні* речення; 2) складносурядні речення із загальним *розділовим* значенням: а) речення *взаємовинятку*; б) речення *чергування*; в) речення *альтернативної мотивації*; 3) складносурядні речення із загальним *протиставним* значенням: а) *зіставні* речення; б) *протиставно-обмежувальні* речення; в) *протиставно-наслідкові* речення; г) *протиставно-компенсувальні* речення; 4) складносурядні речення з *пояснювальними* і *приєднувальними* відношеннями. **За структурою** моделі складносурядні речення поділяються на два підтипи: 1) складносурядні речення, побудовані за *вільними* схемами (моделями); 2) речення, побудовані за *фразеологізованими невільними* моделями. **За наявністю предикативних центрів** складносурядні речення вважаються *поліпредикативними*. За наявністю суб'єкта в частинах складносурядні речення поділяються на: 1) *полісуб'єктні* складносурядні речення; 2) *моносуб'єктні* складносурядні речення. **Функційна класифікація** складносурядних речень охоплює такі типи речень: а) *розповідні*; б) *питальні*; в) *спонукальні*; г) *розповідно-питальні*; ґ) *спонукально-розповідні*; д) *спонукально-питальні*. **За емоційним забарвленням** виділяються: а) *окличні* та б) *неокличні* речення. **За особливостями комунікативної організації** виділяються такі комунікативні типи: а) *членовані* складносурядні речення; б) *нечленовані* складносурядні речення. До того ж *автономність* предикативних частин прогнозує появу в складносурядних реченнях *самостійних комунікативно-синтаксичних одиниць*, що відрізняються від простих речень у плані актуального членування: кожна з предикативних частин виконує відповідне комунікативне завдання й має власне актуальне членування, їй притаманна *бінарність* актуального членування: у кожній з них вирізняються власні *тема* (Т) і *рема* (Р).

Типоло́гія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **структу́рна** (прикм. від ім. *структура*) – типологія, що вивчає внутрішню організацію мови як системи.

Пор.: *Типологія мов змістова / семантична.*

Типоло́гія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **таксоно́мічна** (прикм. від ім. *таксономія*) – типологія, що здійснює класифікацію мов за певними типами. Синонім: *Типологія класифікаційна.*

Типоло́гія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **форма́льна** (прикм. від ім. *форма*) – типологія, що зорієнтована лише на план вираження мов. Синонім: *Типологія семасіологіна.*

Пор.: *Типологія мов змістова / Типологія семантична.*

Типоло́гія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **фрагме́нтарна** (прикм. від ім. *фрагмент*) – віднесення мов до певного типу на основі інвентаризаційно-типологічних даних.

Див.: *Класифікація мов типологічна.*

Типоло́гія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **функці́йна** (прикм. від ім. *функція*) – типологія, що досліджує мови й мовні явища крізь призму функцій і сфер уживання.

Типоло́гія частко́ва – див.: *Типологія конкретна.*

Типоло́гія (франц. *type* від грецьк. *typos* – відбиток, зразок, форма і *logos* – вчення) **ці́льносисте́мна** – типологія, що відносить мови до певного типу на основі імплікаційно-типологічних даних.

Тира́да (франц. *tirer* – тягнути) – довга промова персонажа художнього твору в піднятому, патетичному тоні, так само і будь-якої людини в реальному житті.

Тире́ (франц. *Tiret* від *tirer* – тягнути) – розділовий знак у вигляді горизонтальної риски (–), використовуваний у простому та складному реченнях. Виконує різноманітні семантико-синтаксичні функції. Тире належить до відокремлювальних розділових знаків, подвійне тире – до видільних (див.: *Знаки розділові*), пор.: *Ніжність, тепло, відданість і безмежна любов – все це переповнювало його синівську вдячну душу* (Михайло Стельмах); *Дощ внав раптово – все замерло* (Микола Вінграновський) і под.

Ті́тло (ті́тла) (грецьк. *τίτλος*, лат. *titulus* – напис) – надрядковий знак у вигляді хвилястої лінії в давній та середньовічній латинській, грецькій та слов'янській писемності, що вказував на скорочення написання слова або на числове значення літер. Постало в латинській писемності як один з елементів винайденої Троном (І століття до н.е.) системи скорочень; очевидно, з латиниці перейшло в грецьке письмо й згодом – у старослов'янське письмо, а також в інші варіанти письма – кириличне, глаголичне та ін. Спочатку титло ставилося здебільшого над назвами божественних осіб, спершу для

зосередження уваги на письмовому табу (напр. Б̃ = Богъ), а потім просто для скорочення та обов'язково над літерами з числовим значенням (напр. ǣ = 1). Набуло поширення в криптографії та стенографії. Ті чи ті варіанти титла є палеографічною ознакою, що уможлиблює адекватне уточнення датування рукопису. **Написання під титлом.**

Титули (лат. *titulus* – напис) **мовленнєві** – застарілі позначення різних високопоставлених осіб, що містять відтінок пошани: *Ваша Величносте, Ваша ясносте* та ін.

Тло лінгвокультурне (прикм. від ім. *лінгвокультура*) – особливості мови та культури, які впливають на перебіг міжкультурної комунікації.

Див.: *Мова; Культура; Комунікація міжкультурна.*

Тлумачення лексичного значення – один із компонентів словникової статті, що є центральним і встановлює кількість значень слова та визначення кожного значення окремо. Установлення кількості та ієрархія значень зумовлюють структуру словникової статті і характер визначення.

Тлумачний словник – див.: *Словник тлумачний.*

Тмезис (грецьк. *tmésis* – розрізання) – поділ складного слова вставленням іншого слова: *По Гранд по опері Гуляю грандом* (Володимир Маяковський).

Толерантність (лат. *tolerantia* – терпіння) **міжкультурна** (*між- + культурна*) – терпимість, ставлення з розумінням (а часто з інтересом і симпатією) до наявних відмінностей у комунікативній поведінці учасників міжкультурної комунікації, які залежать від відмінностей у рідних мовах і культурах їх носіїв.

Див.: *Комунікація міжкультурна; Мова рідна; Культура ідіоетнічна.*

Пор.: *Інтолерантність міжкультурна.*

Тон (давньогрецьк. *tonos* (*tónos*) – напруження, витягування, наголос) – 1) наділене значеннєвістю контрастне варіювання висотно-мелодійних голосових характеристик у виголошенні мовних одиниць; 2) підвищення та зниження голосу. Т. голосу мовця виражає різні емоційні відтінки, ставлення до об'єкта комунікації, настроїв мовця, риси його вдачі тощо (див.: *Висота тону*); 3) висота звука, його якість, визначувана частотою ритміко-акустичних коливань напружених голосових зв'язок: чим більше коливань припадає на одиницю часу, тим вищий звук; тон належить до акустичних характеристик голосних як їхня внутрішня властивість – так звана частотність основного тону. Значуща зміна тону (підвищення / зниження / рівність) виступає компонентом фразової інтонації. Звуки мовлення складаються з основного тону й обертонів.

Тон (грецьк. *tónos* – напруження) **зв'язку** – у **прикладній лінгвістиці** – використання висоти звука для розрізнення змісту. Різні тонові одиниці, що мають смислорозрізнявальну функцію, можуть мати назву **тонема** (за аналогією до фонем). Тон разом із фонацією, інтонацією та наголосом

належить до просодичних (супрасегментних) елементів. Носіями є голосні звуки. Різновидом тонових мов є також мови з музикальним наголосом, де один чи кілька складів слова є виділеними, і різні типи виділення протиставляються тоновими ознаками.

Тон (грецьк. *tónos* – напруження) **зв'язку додатковий** – у прикладній лінгвістиці – див.: *Гармоніки (обертони)*.

Тон (грецьк. *tónos* – напруження) **зв'язку основний** – у прикладній лінгвістиці – тон звука, частота якого є найнижчою в спектрі. Частота основного тону не впливає на характер голосного. Виникає внаслідок коливань голосових зв'язок, тобто основних органів творення мовленнєвих звуків.

Тон (грецьк. *tónos* – напруження) **спілкування / Тональність** (ім. від прикм. *тональний*) **спілкування** – звук, що виникає внаслідок періодичних коливань повітря; у **комунікативній лінгвістиці** – усвідомлена (інтенціонально-вольова) або неусвідомлена (позаінтенціональна) емоційно-аксіологічна та змістовно-інформативна організація мовного матеріалу (у його динамічному вияві), за допомогою якої адресант формує повідомлення, мовленнєвий акт певної ілюкції, впливає на емоційно-психологічну сферу адресата, а іноді й на ситуацію спілкування. Існують кілька типів Т.с., з-поміж яких наявний і європейський.

Див.: *Спілкування; Комунікація*.

Тональність (грецьк. *tonos* – напруження; ім. від прикм. *тональний*) **висока** – тональність спілкування у сфері суто формальних суспільних структур (напр., на урочистих зібраннях, на ювілейних урочистостях), якій властива емоційна стриманість, демонстративна ввічливість, водночас передбачає логічність, точність, економність мовлення у використанні мовних ресурсів.

Пор.: *Тональність жанрова*.

Тональність (грецьк. *tonos* – напруження; ім. від прикм. *тональний*) **вulgарна** (*vulgaris* – простий, звичайний) – тональність спілкування в соціально неконтрольованих ситуаціях з порушенням ustalених норм етикету та ввічливості; характерними постають різкий тон, безапеляційність тверджень, використання вulgаризмів.

Тональність (грецьк. *tónos* – напруження; ім. від прикм. *тональний*) **жанрова** (прикм. від ім. *жанр*) – компонент суб'єктивної модальності мовлення, що виявляється у взаємодії інтонації, тону й інших компонентів усного мовлення.

Тональність (грецьк. *tónos* – напруження; ім. від прикм. *тональний*) **звичайна** – тональність спілкування, яку застосовують у побуті; актуалізується стилістично немаркованими мовними й мовленнєвими засобами й одиницями з розмовною або просторічною маркованістю.

Тональність (грецьк. *tónos* – напруження; ім. від прикм. *тональний*) **нейтральна** (лат. *neutralis* – не належний ні тому, ні іншому) – тональність

спілкування у сфері офіційних установ, адміністративних закладів, типова для спілкування з незнайомими або малознайомими людьми; властивим постає використання стилістично немаркованих мовних і мовленнєвих засобів і ресурсів.

Тональність (грецьк. *tónos* – напруження; ім. від прикм. *тональний*) **спілкування** – усвідомлена / неусвідомлена емоційно-настановча, аксіологічна, змістово-інформаційна організація мовлення, мовного матеріалу в типових комунікативних виявах, завдяки якій адресант формує свої мовленнєві дії та здійснює відповідний вплив на адресата, інколи й на ситуацію загалом.

Тональність (грецьк. *tónos* – напруження; ім. від прикм. *тональний*) **фамільярна** (лат. *familiaris* – сімейний, близький) – тональність, властива спілкуванню в сім'ї, дружньому товаристві; властивий невимушений тон, використання розмовних одиниць з емоційними, експресивними, оцінними семами.

Тонема (франц. *tonema*) – 1) мовна одиниця суперсегментного рівня, що утворює узагальнення (інваріант) відповідного тону абстраговано від його позиційного варіювання (див.: *Позиція*). Висока тонема (високий тон як інваріант). У **тонологічній літературі** замість терміна **тонема** інколи використовують термін **тон**; 2) мовна одиниця, що диференціюється наголосом: *за́мок – замо́к, до́рога – доро́га* і под.; 3) стилістичний засіб у фоностилї, коли відбувається нарощення змісту й конотації. Тропи – це словесні образні засоби, словесні фігури: метафори, епітети, порівняння, метонімія, синекдоха, літота, гіпербола, перифраза, персоніфікація, алегорія, гіпербола, іронія тощо.

Тонологія (грецьк. *tónos* – напруження і *logos* – слово; поняття, вчення) – лінгвістична дисципліна, що поєднується з фонологією і яка вивчає характер і функціонування тонів у мові.

Топік (грецьк. (*τοπος*) *topos* – місце) – 1) перший компонент **комунікативної структури** речення, що протиставляється **коментарю**, другому компоненту. У цьому сенсі пара **топік – коментар** аналогічна парі **тема – рема**; 2) у китайській і японській мовах – перший компонент конструкції з «подвійним» підметом: *Місто будинки високі* (букв. переклад); 3) тематичний компонент речення, що дублює підмет: *As for John, he prefers V. Russels ideas*; 4) тема, «винесена» за межі речення: *Вовк, він з'їв ягня; Ягня, вовк його з'їв; Київ, я туди часто їжджу*.

Топіка (грецьк. (*τοπος*) *topos* – місце) – 1) у **риториці** – уміння користуватися загальними міркуваннями під час викладу якоїсь теми; 2) загальне твердження, яке можна застосувати до всіх однакових випадків.

Топонім (грецьк. (*τοπος*) *topos* – місце й (*ὄνομα*) *онума* – ім'я, назва) – власна назва будь-якого географічного об'єкта – природного або створеного людиною (*річки, озера, океани, міста, села, містечка, материки, континенти* і под.). **Ландшафтний топонім. Гібридний топонім.**

Подвійний топонім. Аналітичний топонім. Стандартизація топонімів. Транслітерація топонімів, пор.: *Київ, Львів, Бершадь, Волноваха, Горлівка, Дніпро, Дунай, Південний Буг, Десна, Ворскла, Чорне море, Азовське море, Тихий океан, Атлантичний океан, Оболонь, Теремки* тощо.

Див.: **Іменники – власні назви (назви власні)**.

Топоніми (грецьк. (τοπος) *topos* – місце, місцевість, простір і (ὄνομα) *onoma* – ім'я) **промоблювальні** – назви міст у художніх творах як прийом реалізації автором свого художнього замислу, створення образу.

Топоніміка (грецьк. (τοπος) *topos* – місце, місцевість, простір і (ὄνομα) *onoma* – ім'я) – розділ мовознавства, що вивчає топоніми (географічні назви), їхнє походження, розвиток і функціонування. **Поетична топоніміка. Художня топоніміка.**

Топонімія (грецьк. (τοπος) *topos* – місце, місцевість, простір і (ὄνομα) *onoma* – ім'я) – сукупність топонімів (мови, тексту, регіону, епохи і под.). **Давньоукраїнська топонімія. Топонімія Подніпр'я. Топонімія Великого Лугу. Екологія топонімії сучасної України.**

Топос (грецьк. (τοπος) *topos* – місце) – риторичне поняття: місце (у загальному розумінні) творчості журналіста, письменника, у якому зароджуються задуми, теми та ін. Т. є **загальні й конкретні** (*думки, пам'ять, тексти, приклади, символи, знаки*), **внутрішні та зовнішні, причинові, порівняльні** тощо.

Тотожність – відповідність звуків, морфем, слів і словосполучень, що мають спільне походження. Генетична тотожність часто не має матеріального й семантичного збігу. Так, генетична тотожність звуків не означає їхнього акустичного та артикуляційного збігу. У сучасних мовах генетично тотожні звуки можуть відрізнитися своєю акустичною та артикуляційною природою. Наприклад, [g] і [ж] генетично споріднені звуки, хоча [g] – задньоязиковий, [ж] – передньоязиковий. Ці звуки регулярно корелюють один з одним у тих самих морфемах, які різняться тим, що після [g] був голосний непереднього ряду, а після [ж] – голосний переднього ряду: укр. *жовтий*, лит. *geltas*, нім. *gelb*; у риторичі – один з топів визначення, відношення термів якого вказує на повну або часткову рівнозначність: *Гроші є гроші*; установлена топом ідентичність уможлиблює розмежування його різних значень: *Гроші є гроші, але тут гривні, а там – золото і валюта*.

Тотожність історична – ідентичність звуків, форм конструкцій і слів, зумовлена історично. Наприклад, *дити* і *дитя* – чергування [u / i], що постало під впливом фактів у давньоруській мові, у якій використовувався *ѣ*. Фонема <ѣ> могла давати звуки [u] та [i], сьогодні історично тотожні.

Тотожність мовних одиниць – єдність у багатоманітності тієї самої мовної одиниці. Тотожність пов'язана з відмінністю, що виступає зворотним виміром тотожності. Т. м. поділяються на: 1) *внутрішні*, утворені внаслідок відповідних історичних процесів; 2) *зовнішні* тотожності – тотожності мовних одиниць, що збігаються у вираженні певних позамовних фактів і

явищ. Наприклад, внутрішні тотожності виявляються по-різному: 1) тотожності одиниці самій собі; 2) варіант одиниці; 3) синонімія одиниць та *омосемія* – явище, протилежне омонімії.

Тото́жність поняттєва – денотативна тотожність, що виражається в мовленні різними за своєю будовою мовними засобами, тотожність “позамовного змісту” (Олександр Потебня).

Точка зору – те саме, що емпатія.

Див.: *Емпатія*.

Точка референції (нім. *referenz* від лат. *refero* – повідомляю) – співвідношення модулів дискурсу з дійсністю, що зумовлює його реалізацію.

Точки опірні – одиниці тексту, за допомогою яких можливе розмежування омонімів, розташованих ліворуч або праворуч щодо них.

Точність мови – комунікативна якість мови; адекватність слова й позначуваного ним предмета, адекватність змісту мови та виражених у ній понять.

Точність мовлення – когнітивно-риторичний аспект спілкування, один з найважливіших складників тактики адресанта, пов’язаний з добором і побудовою повідомлень відповідно до стратегії комунікації.

Травесті (франц. *travesty* від *travestir* – переодягати) – вираження серйозного або високого змісту через невідповідну для цього комічну форму.

Травестія (франц. *travesty* від *travestir* – переодягати) – показ буденних предметів високим стилем.

Див.: *Бурлеск*.

Традиційна (прикм. від ім. *традиція*) **фонетична** (прикм. від ім. *фонетика*) **класифікація** (лат. *classis* – розряд + *facere* – робити) **звуків** – див.: *Класифікація звуків традиційна фонетична*.

Традиції (лат. *traditio* – передавання, оповідь) **комунікативні** (прикм. від ім. *комунікація*) – правила, що не є обов’язковими для виконання, але яких дотримуються більшість певної національної лінгвокультурної спільноти та які розглядаються в ній як бажані для виконання (запитати старшу людину про здоров’я, запропонувати допомогу жінці тощо в українській культурі).

Традиція (лат. *traditio* – передавання, оповідь) **етнічна** (прикм. від ім. *етнос*) – стандартизовані традиційні для певного етносу форми поведінки (зокрема комунікативної), які застосовуються у всіх сферах суспільного життя. Включають у себе етнічні (національні) звичаї.

Див.: *Традиція національна; Культура етнічна*.

Пор.: *Звичай етнічний*.

Традиція (лат. *traditio* – передавання, оповідь) **європéйська мовна** – сукупність методів і принципів опису та вивчення мови, яка історично склалася в межах європейської науки та культури. Незважаючи на велику кількість шкіл і напрямів у європейській мовній традиції, вона загалом являє собою єдину лінію розвитку науки про мову («західна» традиція) на

протизагу розмаїтим «східним» традиціям, що розвивалися незалежно від античного мовознавства. Європейська мовна традиція історично походить від античної мовознавчої традиції, яка виникла після розпаду Західної Римської імперії, в епоху європейського Середньовіччя, і постала на ґрунті так званого *тривія*: латино-мовних ґрамастик, риторик, а також логічних ученй («діалектик»). Ця система формувалася шість століть як частина «енциклопедії», або семи вільних мистецтв, що склалися із тривія та *квадривія* (музика, арифметика, геометрія, астрономія). Вважають, що канонізацію античних знань уперше провели Капелла і Боецій. Згодом були канонізовані ґраматики Елія Доната і Присціана, найважливіші латинські риторики, поетики й логічні трактати. Боецій переклав латинською мовою основні тексти Аристотеля, прокоментував його трактати «Категорії» і «Про тлумачення», що стали основою розвитку логічних ученй в Європі. Боецій Кассіодор склав енциклопедичну компіляцію латинських праць зі «словесних мистецтв», до яких відніс ґраматику, риторику з поетикою та логіку. У розвитку європейської мовної традиції в Західній Європі можна виділити декілька етапів: 1) VI-XII ст., період засвоєння латинської спадщини й зародження схоластичної логіки (ґраматику розглядали як допоміжну дисципліну для практичного оволодіння читанням і письмом); 2) XIII-XIV ст., або так званий доренесансний період, коли європейські вчені ширше й глибше вивчали ориґінали праць Аристотеля, робили нові, точніші переклади логічних трактатів грецького мислителя; ґраMATика з допоміжної дисципліни стає частиною філософії, ключем до розуміння природи людського мислення. У цей період формується концепція філософської ґраматики на протизагу практичній ґраматиці; 3) XV-XVI ст., або ренесансний період, коли виникає зацікавлення національними мовами, праґнення збагатити й прославити їх на рівні класичних (грецької та латинської). Канонічні тексти перекладають національними літературними мовами на народній основі, створюють перші ґраматики цих мов. Учені починають досліджувати специфіку структури різних мов і її відображення в ґрамастиках. В Італії, Іспанії, Франції, Україні та інших країнах Європи відкривають академії, у яких досліджують мову, вивчають проблеми її унормування. Це значно збагатило європейську мовну традицію, сприяло формуванню на її ґрунті самостійних мовознавчих традицій у багатьох країнах; 4) XVII-XVIII ст., або «раціоналістичний» період. Філологи шукають нові, «ґрунтовані на розумі», тобто логіко-раціоналістичні, принципи дослідження мови. Виникла «ґрамастична наука» як ґалузь вивчення загальних і незмінних властивостей людської мови на протизагу традиційному «ґрамастичному мистецтву». У цей період наукові дослідження засвідчили спорідненість мов, було підготовлено ґрунт для виникнення *порівняльно-історичного мовознавства*.

Традиція (лат. *traditio* – передавання, оповідь) **культу́рна** (прикм. від ім. *культура*) – інтеґральне явище, що відображає соціально-

стереотипізований груповий досвід, який акумулюється та відтворюється в суспільстві.

Див.: *Культура*.

Традіція (лат. *traditio* – передавання, оповідь) **національна** (прикм. від ім. *нація*) – стійкі явища тих сфер життєдіяльності етносу (народу, нації), які залежать від суспільної свідомості й виявляються в національній культурі, побуті, мові, художній творчості, психології поведінки, спілкуванні. Т. н. характеризуються стійкістю, стереотипністю, спадкоємністю й виступають важливим чинником масової регуляції суспільних явищ.

Див.: *Традиція етнічна; Нація; Культура*.

Траді́ція (лат. *traductio* – вступ) – частотний повтор того самого слова: *Ворона вороні говорила: Ворона до ворони просто так не літа* (Анатолій Яна).

Траєкторія (лат. *trajectus* – переміщення) **фáзова** (прикм. від ім. *фаза*) – у **дискурсології** – 1) лінія, що описує рух об'єкта у фазовому просторі; послідовність фаз (станів) й еволюції системи; її компонентами можуть бути прості ланцюжки, цикли, періоди, ростки та біфуркації (розчеплення), а також поступові формули (спіралі, еволюти) та ін.; сукупність фазових траєкторій утворює фазовий портрет системи; 2) послідовність фаз побудови дискурсу може бути поступовою, набуваючи вигляду фазової прогресії, або розривною.

Див.: *Розчеплення фазове*.

Тракт мовленнєвий – частина мовленнєвого апарату (див.: *Органи мовлення*) від голосових зв'язок до носової порожнини та губ; простір, яким рухається видихуване повітря після того, як промине голосову щілину. Т. м.– власне-вимовний простір, де утворюються звуки мовлення.

Транзитів (лат. *transitus* – переміщення) / **Тра́са** – компонент семантико-синтаксичної структури речення на позначення шляху руху: *Йдуть козаки шляхом та й пісню співають* (Нар. тв.); денотативна роль сирконстантного просторового типу; простір між стартом і фінішем, що частково або повністю долається в русі: *Дорога спочатку йшла лісом, потім переліском*.

Транзитівність (лат. *transitus* – переміщення) (**транзитівне дієсло́во**) – те саме, що перехідність. **Транзитівність дієсло́ва**.

Див.: *Перехідність дієслова*.

Трансакційна (лат. *transactio* – звершення; прикм. від ім. *транса́кція*) **модель** (франц. *modeler* – формувати від *modèle* від італ. *modello* і від лат. *modulus* – міра, зразок) – див.: *Модель трансакційна*.

Трансакційний (лат. *transactio* – звершення; прикм. від ім. *транса́кція*) **ана́ліз** (грецьк. *analysis* – розклад, розчленування) – див.: *Аналіз трансакційний*.

Трансакція (лат. *transactio* – звершення) **мовленнєва** – послідовність кількох мовленнєвих актів, об'єднаних тематично, що забезпечують досягнення поставленої комунікативної мети.

Пор.: *Трансакція мовна*.

Трансакція (лат. *trans* – крізь + *акція, transactio* – звершення) **мобна** – сукупність усіх типів мовленнєвої та немовленнєвої (паралінгвальної) взаємодії учасників спілкування в дискурсі, що простежувана в обміні репліками, підтримці зворотного зв'язку в комунікації.

Див.: *Спілкування; Дискурс; Акт комунікативний*.

Пор.: *Крок у комунікації*.

Трансгресив (англ. *transgressiv*) – компонент семантико-синтаксичної структури речення на позначення результату каузації перетворення; денотативна роль об'єктного типу, пацієнс, особа, предмет, які постають унаслідок перетворення, метаморфози: *Під час кипіння вода перетворюється в пару*.

Транскрибування (лат. *transcriptio* – переписування; ім від дієсл. *транскрибувати*) – відтворення тексту способом транскрипції.

Транскріпція (лат. *transcriptio* – переписування) – 1) спосіб запису звукового мовлення, спеціально встановлений для наукових і навчальних завдань; вид письма, що є засобом фіксації звуків мовлення або фонем за допомогою літер і діакритичних знаків. Розмежовують: **транскріпцію фонетичну** – транскрипція, що передає з різною мірою точності звуковий вияв слова та обов'язково взятий у квадратні дужки, пор.: *тьохкати* [т'охкати] – наявна видозміна голосного [о], що зазнав акомодатії; *льотчик* [л'оч:ик] – наявна видозміна голосного [о], що зазнав акомодатії, та приголосного [т], що внаслідок асиміляції за місцем і способом творення уподібнився до [ч]; **транскріпцію фонематичну** – транскрипція, що виявляє фонемний склад слова і записана в гострих дужках: *вода* <вода>, *вітер* <вітер>, *пришов* <пришов> тощо. Фонематична транскрипція орієнтована на вияв розуміння фонемі різними фонологічними школами, пор.: слово *просьба* складається з фонем /проз'ба/, за поглядами Щербівської фонологічної школи, але за концепцією Московської фонологічної школи, буде /прос'ба/, тому що *просити*; для фонематичної транскрипції використовують точно визначену кількість знаків, що відповідає кількості фонем у мові. Так, фонологічна система української мови складається з 38 одиниць: 6 голосних фонем і 32 – приголосних; **транскріпцію практичну** – передавання іншомовних слів засобами національного алфавіту з урахуванням їхньої вимови та без використання додаткових знаків. Така транскрипція уможливує наближення слова до його звукового складу, морфологічного складу в мові-оригіналі, пор. зміну написання назви міста *Таллінн*, що в останньому варіанті з двома **нн** передає його вияв в естонській мові. Здебільшого використовується в тому разі, коли слово тільки запозичене

і його не активовано національною графікою або ж у написанні власних імен, коли переклад не може бути застосованим (у цьому разі слід дотримуватися визначених правил транслітерації, пор.: англ. *sandwich* – укр. *сендвіч* тощо; в окремих випадках за відсутності певного звука, наприклад, голосного, його транслітерують з мови-оригіналу, що особливо поширено в мовах з латинською графікою – чеській, польській та ін. і стосується голосних типу нім. /ä/, /ö/, /ü/ та ін.; 2) передання іншомовних власних імен, географічних назв і наукових термінів літерами певної мови; 3) набір особливих знаків для такого запису.

Транскріпція (лат. *transcriptio* – переписування) **мовленнєва** – сукупність усіх типів мовленнєвої взаємодії в дискурсі.

Транскрипція (лат. *transcriptio* – переписування) (лат. *transcriptio* – переписування) **фонематична** (прикм. від ім. *фонема*) – запис слова або тексту у вигляді фонем за допомогою спеціальних графічних позначок, фонемний склад слова за транскрипції завжди розміщують у гострих дужках: *вода* <вода>, *вітер* <вітер>, *прийшов* <пријшов> тощо. Фонематична транскрипція орієнтована на вияв розуміння фонемі різними фонологічними школами, пор.: слово *просьба* складається з фонем /*п*роз'ба/, за поглядами Щербівської фонологічної школи, але за концепцією Московської фонологічної школи, буде /*п*рос'ба/, тому що *просити*.

Див.: **Транскрипція**.

Транскріпція (лат. *transcriptio* – переписування) **фонетична** (прикм. від ім. *фонетика*) – запис слова або тексту у вигляді звуків за допомогою спеціальних графічних позначок та обов'язково взятий у квадратні дужки, пор.: *тьохкати* [*т'охкати*] – наявна видозміна голосного [о], що зазнав акомодатії; *льотчик* [*л'оч:ик*] – наявна видозміна голосного [о], що зазнав акомодатії, та приголосного [т], що внаслідок асиміляції за місцем і способом творення уподібнився до [ч]. Т. ф. відображає всі особливості мовлення та вимови голосних та приголосних звуків: твердість – м'якість і напівм'якість приголосних, глухість сонорних приголосних, складотворний вияв приголосного, огублення приголосних перед наступним лабіалізованим, видозміни голосних щодо піднесення і ряду.

Див.: **Транскрипція**.

Транслітерація (лат. *trans* – крізь, через, за і *littera* – буква) – 1) передача тексту, написаного тим чи тим алфавітом, засобами алфавіту іншої мови. Т. уявляє не звукове оформлення, а відповідність літер двох алфавітів. Т. – це позначення слів за літерами. Поширена в передачі іншомовних власних назв, коли здебільшого основою постає не звучання слова, а літерна відповідність, пор.: написання прізвища американського письменника *Ernesta Хемінгуея* з його варіантом *Ernest Гемінгвей*, аналогічно: філософ *Мартін Хайдеггер* і *Мартін Гайдеггер*. В українській нормативній практиці в таких випадках слід дотримуватися інструктивних вимог міжнародної організації стандартів ISO, напрацюванням правописних

норм з орієнтацією транслітерації безпосередньо з мови-оригіналу (див.: *Діакритики*); 2) те саме, що практична транскрипція (див.: *Транскрипція*).

Трансмiсiйна (лат. *transmissio* – перехід, передача) **модель** (франц. *modeler* – формувати від *modèle* від італ. *modello* і від лат. *modulus* – міра, зразок) – див.: *Модель трансмісійна*.

Трансмутація (лат. *trans* – крізь + *mutatio* – зміна) – у **комунікативній лінгвістиці** – переклад з однієї штучної мови на іншу штучну мову.

Див.: *Мова; Мова штучна; Переклад*.

Транснормалізація (лат. *trans* – крізь, через, за і *нормалізація*) – див.: *Перенормалізація*.

Транспозиція (середньолат. *transposition* – перестановка від лат. *transponere* – переставляти) – 1) використання однієї мовної одиниці у функції іншої, напр.: перехід слів з однієї частини мови в іншу (*субстантивізація, ад'єктивізація, вербалізація, прономіналізація* і под.); 2) використання однієї морфологічної або синтаксичної форми у функції іншої: теперішній час у функції минулого; розповідні речення в значенні спонукальних; формальне перетворення слова при використанні його у *вторинній синтаксичній функції: Учителювати – відповідальна справа* (дієслово вживається в іменній формі, тому що виконує функцію підмета); *Він викладає в академії* (іменник використаний у формі, що дозволяє йому виконувати функцію, властиву прислівнику). Дуже часто це дає стилістичний ефект експресивності мовлення (пор.: *Теперішній історичний, майбутній живописний*). Від транспозитів слід відрізняти квазітранспозити – містять образ іншої частини мови, але їхній частиномовний перехід не завершився: *розчинна (Вживаю тільки розчинну ← Вживаю тільки розчинну каву)* і под.

Трансполент (лат. *transpolentio* – новий зміст) – у **дискурсології** – 1) мовне вираження, що набуло нового смислу внаслідок його трансполяції шляхом переміщення в нестандартну для нього контекстну матрицю; 2) дискурсивна модель, основана на смисловому розподібненні базової величини внаслідок її переміщення в контекст, що відрізняється від типового первинного.

Трансфікс (лат. *trans* – крізь, через і *fixus* – прикріплений) – афікс, що розриває корінь з приголосних у кількох місцях (напр., араб. *kataba; kutiba*); афікс, що, на відміну від інфікса, складається з кількох фонем, дистантно вставлених між фонемами кореня. Послідовна дифіксація властива семітським мовам.

Трансфіксація (лат. *trans* – крізь, через і *fixus* – прикріплений) – вираження граматичних значень за допомогою афіксів, котрі, розриваючи корінь, що складається з одних приголосних, самі розриваються та служать «прошарком» голосних серед приголосних.

Трансформаційна (лат. *transformatio* – перетворення; прикм. від ім. *трансформація*) **граматика** (грецьк. *grammatike (techne) (γραμματική)* –

мистецтво читати і писати букви від *gramma* (γραμμα) – літера, написання) – те саме, що породжувальна граматики.

Див.: **Граматики породжувальна.**

Трансформаційна (лат. *transformatio* – перетворення; прикм. від ім. *трансформація*) **методика** (грецьк. *methodos, methodikós* – шлях дослідження, спосіб пізнання + *-ика*) (*метод* + *-ик(a)*) – див.: **Методика трансформаційна.**

Трансформація (лат. *transformatio* – перетворення) – цілеспрямовані семантичні та структурно-семантичні зміни висловів; формальне перетворення конструкції, пов'язане з частковою зміною смислу: *Він любить читати* → *Чи любить він читати?* → *Він не любить читати*; синтаксичне перетворення основної моделі (ядерної структури) у вторинну: *До нас приїхали родичі* → *Родичів приїхало до нас!*; лінгвістичне перетворення структури композиції зі збереженням смислу (інваріантність смислу щодо перетворень структури).

Трансформація (лат. *transformatio* – перетворення) **особистості міжмовна** – відповідна зміна світогляду, рівнів мовної (певною мірою, культурної) і комунікативної компетенції особистості під впливом вивчення та засвоєння іншої мови (культури), участі в міжмовній (міжкультурній) комунікації з використанням нового комунікативного досвіду.

Див.: **Спілкування; Комунікація.**

Трансцензус (англ. *transcensus*) – нескінченний вихід за власні межі, найвища свобода саморозвитку.

Трєнінг (англ. *training* – тренування) **крос-культурний** (англ. *cross* – перетин + *культурний*) – див.: **Трєнінг міжкультурний.**

Трєнінг (англ. *training* – тренування) **міжмовний** – практичне навчання спілкування з носіями іншої мови, мовно-національної ментальності, спрямоване на зміну комунікативних пресупозицій, сформованих у рамках рідної мови. Т. м. орієнтований на особистість і кінцевим виявом має підвищення міжмовного сприйняття, адекватної поведінки в іншомовному середовищі, толерантності.

Див.: **Спілкування; Комунікація.**

Три моделі (франц. *modeler* – формувати від *modèle* від італ. *modello* і від лат. *modulus* – міра, зразок) **морфології** (грецьк. *morpho* (μορφή) – форма, вигляд і *logos* (λογος) – слово, вчення) – у сучасній лінгвістиці вирізняють такі типи морфології: 1) елементарно-комбінаторна; 2) елементарно-процесна; 3) словесно-парадигматична.

Тривала комунікація (лат. *communico* – спілкуюся; лат. *communicare* – перебувати у зв'язку, брати участь, об'єднуватися, спілкуватися з кимось, англ. *communication*; лат. *communicatio* – зв'язок, спілкування) – див.: **Комунікація тривала.**

Трива́лість (довготá) звúка – фізична характеристика звука, що визначується його протяжністю в часі й вимірювана мілісекундами (мс). В українській мові наголошені голосні триваліші, порівняно з ненаголошеними.

Трива́лість звúка в ча́сі – у прикладній лінгвістиці – фізична характеристика, що визначає час коливання звукової хвилі від початку коливання до його повного згасання. Вимірюється в секундах (1 с.).

Трі́кстер (англ. *trixter*) – у **комунікативістиці** – комунікативна поведінка-гра в мовленнєвій комунікації, спрямована на свідому мовленнєво-комунікативну помилку, «комунікант, що грає»; соціально-психологічний тип мовця, комунікативна поведінка якого постає певним способом протистояння принципам, законам, нормам, усталеним у суспільстві (Ольга М. Сахарова). Трикстер-білінгв виявляє свої свідомо визначені «руйнівні» стратегії в контексті взаємодії мов, актуалізовані особливостями міжмовної омонімії, пор.: [– *Треба проаналізувати всі дієслова **доконаного** виду...* (рос. глаголы совершенного вида) / – *Так вы окончательно **доконаете** свой вид*] (приклад Олени Рудої).

Триплéт (лат. *triplex* – потрійний) – структура з трьох «первинних» елементів-основ.

Трифто́нг (грецьк. *triphthogos* – триголосний; *tri*– три і *phthogos* – голосний) – три голосні, що творять один склад, чим забезпечують свою фонетичну цілісність. У мовленні трифтонг часто стягуваний у дифтонг (див.: **Дифтонг**). Тривалість вимови трифтонга дорівнює тривалості вимови дифтонга. За місцем вершини складу в межах трифтонга вирізняють такі його різновиди: **спа́дні** – вершиною складу є перший голосний (до таких трифтонгів належать трифтонги англійської мови); **висхі́дно-спа́дні** – вершиною складу виступає середній голосний, пор. в'єтн. *ngoái* 'всередині'; **висхі́дні** – вершиною складу постає останній з трьох голосних. Здебільшого трифтонги наявні в тих мовах, у яких є дифтонги. Для визначення фонематичного статусу трифтонгів використовують морфологічний критерій: трифтонг є однією фонемою, якщо в ньому всередині не можна утворити морфемну межу, або морфемний шов (наприклад, в англ. трифтонгами є *[aie]* і *[ave]*: *fire* [faɪə] «вогонь»), в іншому разі трифтонг постає членованим на фонеми (пор. англ. *Liar* [laɪə] «брехун»), пор. також: *fire, liar, hour, our, sour*.

Пор.: **Монофтонг; Дифтонг.**

Троїна́ – граматична категорія іменника, дієслова та прикметника, іноді також займенникових іменників (*я, ти, ми, хто, що* і под.) і займенникових прикметників (*мій, твій, наш, який* та ін.), уживана в низці мов поряд з одноною, множиною і двоїною. Виступає особливою граматичною формою, якої набуває певна частина мови, використовується на позначення трьох осіб або предметів. Т. у сучасних мовах уживається рідко, вона зустрічається, зокрема в окремих австронезійських (толомако, ліхир, ток-пісин) і австралійських мовах. Для підтвердження можна навести

приклад зміни за числами особових займенників у мові ток-пісин: перша особа ексклюзивна – *mi* (я) → одина; *mitupela* (він / вона і я) → двоїна; *mitripela* (вони двоє і я) → троїна; *tipela* (усі вони та я) → множина; перша особа інклюзивна – однини немає; *yumitupela* (ти і я) → двоїна; *yumitripela* (ви двоє і я) → троїна; *yutipela* (усі ви і я) – множина; друга особа – *ui* (ти) → одина; *yutupela* (ви двоє) → двоїна; *yutripelayupela* (ви (четверо і більше)) → множина; третя особа – *et* (він/вона/воно) → одина; *tupela* (вони двоє) → двоїна; *tripelaol* (вони (четверо і більше)) → множина. Т. була поширеною в індоєвропейській прамові.

Пор.: **Одина; Двоїна; Множина.**

Троп (грецьк. *trópos* – зворот) – мовностилістичний зворот, що полягає у вживанні слова або вислову в непрямому, переносному значенні для досягнення відповідного виражально-зображального ефекту: образності, виразності, естетичності мови; переносне вживання слів лінгвістичною прагматикою, теорією діалогу тощо; слово або вираз, уживані в переносному смислі для досягнення виразності мовлення. Найпоширенішими видами тропів виступають: алегорія, алітерація, алогізм, антомазія, асонанс, гіпербола, глоса, епітет, іронія, літота, метафора, метонімія, синекдоха, персоніфікація, перифраза, порівняння тощо (див.: **Антомазія; Метафора; Метонімія** і под.).

Трюїзм (англ. *truism* – загальновідомий) – мовленнєва банальність.

Трясянка (біл. *трясянка*) – змішане мовлення, сформоване на основі білоруської мови (тотожне українсько-російському суржику) з домінуванням російської лексики та білоруською фонетикою, граматикою, що постало як засіб спілкування сільського та міського населення. Поширена в сучасній сільській місцевості Білорусі.

Тяжіння – 1) вид синтаксичного зв'язку між іменною частиною складеного присудка та його повнозначною частиною – дієсловом-зв'язкою (термін Леоніда А. Булаховського); 2) у **традиційному синтаксисі** – узгодження предикативного означення з підметом, поєднання керування та узгодження: *Дівчинка **прибігла схвильована** / Дівчина **прибігла схвильованою**; Батько **сидів мовчазний** / Батько **сидів мовчазним*** та ін.; 3) особливий вид синтаксичного зв'язку, за якого синтаксична залежність певного слова виявляється одночасно щодо двох слів, і простежувана така залежність одночасно в двох різних синтагмах. На позначення цього явища у сучасних синтаксичних студіях використовують інколи термін **розчленування**, пор., напр., у реченні *Усі стояли **стривожені** і були **вражені** тим, як директор пройшов до свого кабінету **мовчазний*** (Ярослав Мельник) слово **мовчазний** пов'язане зі словом *директор* узгодженням (хоча особливим – відцентровим, тому що може легко змінити форму на *мовчазним*), а з дієсловом *пройшов* – керуванням.

Tértium comparatiónis (лат. *tertium comparationis* – третє порівнюване) – див.: **Мова-еталон.**

У

Ува́га – у психолінгвістиці – психологічний стан, який характеризує інтенсивність пізнавальної діяльності та міру зосередженості свідомості на певному об'єкті протягом певного часу.

Уву́ла (лат. *uvula* – язичок) – язичок, продовження м'якого піднебіння, за допомогою якого вимовляються увулярні приголосні. Наприклад: гаркаве (трасувальне) *p* (*r*) окремих мов.

Угóрщення (мадяриза́ція) – національно-мовна політика на Закарпатті після австро-угорської угоди 1867 р., одним із виявів якої було згортання функцій української мови, активне нав'язування угорської мови в усіх сферах, у тому числі й в освіті, церкві тощо.

Ужива́ння реферéнтні (прикм. від ім. *референт*) – уживання, що співвідносяться з конкретними представниками певного класу об'єктів: *Мені необхідно бачити цю людину*. Вирізняють: 1) *неозначені іменні групи*, коли мовець не спроможний правильно ототожнити об'єкт; 2) *означені іменні групи*, коли мовець спроможний правильно ототожнити об'єкт.

Ужива́ння нереферéнтні (прикм. від прикм. *референтні*) – уживання, що забороняють використовувати відмінності одного об'єкта від іншого: *Істоти не можуть існувати без води*.

Узагáльнено-особóве односкла́дне рéчення – див.: *Речення односкладне узагальнено-особове*.

Узгóдження – форма підрядного прислівного синтаксичного зв'язку (див.: *Підрядність*), сутність якої полягає в тому, що форма залежного слова повторює (дублює) форми стрижневого (головного) слова (форми роду, числа і відмінка): *цікава історія – цікаву історію*. Найпростішим виявом узгодження постає у словосполученнях, де залежний компонент виражений прикметником (займенниковим прикметником, порядковим числівником, дієприкметником): *щасливий день, темна ніч, чисте вікно; мій будинок, твоя книжка, твоє відро; перший сніг, перша квітка, перше скло; вимитий посуд, вичищена шкіра, вимите відро* і под. За особливостями **повноти** поділяється на: **узгóдження пóвне** та **узгóдження непóвне**. **Пóвне узгóдження** наявне у всіх можливих формах узгодження стрижневого й залежного слів (*тепла осінь* (залежне слово *тепла* узгоджується з головним *осінь* у формах роду (жіночий), числа (однина), відмінка (називний)). **Непóвне узгóдження** наявне в тому разі, коли залежне слово не узгоджується з головним в одній або більше форм: *нові кімнати* (відсутнє узгодження в роді). У **формально-граматичному** та **смісловому** планах слід розрізняти **формально-граматичне, смислове, умóвно-граматичне** й **асоціатівне узгóдження**. **Формально-граматичним** називається таке узгодження, за якого залежне

слово повторює форми головного без урахування семантики останнього: *свіжий хліб, дерев'яна шафа, тепле море*. **Смисловé узгóдження** ґрунтується на узгодженні залежного слова з головним тільки за семантикою, пор.: *сільський листоноша / сільська листоноша, круглий сирота / кругла сирота*, узгодження залежних слів у формах роду ґрунтується не на формальному, а на смисловому критерії. Особливістю **умóвно-граматічного узгóдження** є умовне набуття граматичних значень роду, числа й відмінка елементами типу «*ура*», «*кра*», «*кру-кру*» в їхній частковій субстантивації. Активною в цьому разі постає форма середнього роду: *твое журливе «кру», тривожне «кра»* тощо. **Асоціатівним узгóдженням** є тоді, коли залежне слово узгоджуване зі стрижневим (головним), яке не названо: *свіжа кольрабі* (за морфологічною диференціацією слово *кольрабі* (назва неістоти) повинно бути середнього роду, але від впливом родового слова *капуста* воно набуло значення жіночого роду; саме з формою граматичного роду слова *капуста* й узгоджується форма граматичного роду залежного слова *свіжа*).

Пор.: **Керування; Кореляція; Прилягання.**

Узгóдження біперсона́льне (*бі-* (лат. *bi* – дво, двох) + *персональне*) – характерне для деяких палеоазійських, картвельських та ін. мов. Узгодження дієслова-присудка за особою та числом одночасно з підметом і прямим додатком.

Узгóдження за особою з дієслóвом – 1) моноперсональне узгодження; 2) поліперсональне узгодження (наприклад, у баській мові зафіксовано *трьохаргументне узгодження*, що пов'язано з тим, що в дієслівній словоформі виражається суб'єкт та об'єкт одночасно, може додаватися й другий об'єкт).

Узгóдження моноперсона́льне (*моно-* (грецьк. *monos* – один) + *персональне*) – характерне для більшості мов узгодження дієслова-присудка в особі й числі лише з підметом (не з додатком).

Узгóдження семанти́чне (прикм. від ім. *семантика*) – див.: **Імбрікація.**

Узгóджувальна модель (франц. *modeler* – формувати від *modèle* від італ. *modello* і від лат. *modulus* – міра, зразок) – див.: **Модель узгоджувальна.**

Узгóджувальний клас (лат. *classis* – розряд) – див.: **Клас узгоджувальний.**

Узгóджувальний клас (лат. *classis* – розряд) **у займєнників** – див.: **Клас узгоджувальний у займєнників.**

Узитатів – різновид хабітуаліса (див.: **Хабітуаліс**) зі значенням *мати звичку постійно здійснювати названу дієсловом дію*.

Узуалізований (лат. *usus* – користування, вживання, звичай) – утрадиційнений, прийнятий у певному колективі, протиставлений оказіональному, тобто тимчасовому, індивідуальному.

Узуальне (лат. *usus* – користування, вживання, звичай) **знічення** – див.: **Значення узуальне**.

Узуально-стильовий (лат. *usus* – користування, вживання, звичай; прикм. від ім. *стиль*) **комплекс** (лат. *complexus* – зв'язок, сполучення) – див.: **Комплекс узуально-стильовий**.

Ўзус (лат. *usus* – користування, вживання, звичай) – 1) загальноприйняте носіями певної мови вживання слів, словоформ, синтаксичних конструкцій тощо на відміну від їхніх оказіональних (випадкових, індивідуальних) уживань; некодифікована норма; 2) реальне функціонування певної мови; мовленнєва практика певного мовного колективу, частково регульована нормами усного та письмового мовлення. У. охоплює не тільки правильне (нормативне) мовлення, але й можливі відхилення від норми, включаючи просторіччя; 3) звичай, правило.

Ўзус (лат. *usus* – користування, вживання, звичай) **мобців міжособистісний** – утрадиційнено спільні аспекти у міжособистісному спілкуванні (відсутність агресії, наявність звичних слів та їхніх значень тощо).

Ўзус (лат. *usus* – користування, вживання, звичай) **стилістичний** (лат. *stilus* від грецьк. *stylos* – загострена паличка для письма) – усталене використання, “комунікативні навички мовного вживання”.

Українізація – мовна політика в СРСР до початку 30-х рр. ХХ ст., що тривала досить обмежений час; сплановані заходи цієї політики сприяли розвиткові функцій української мови як офіційної в суспільстві та ліквідації неграмотності, розширювали функційні виміри української мови, сприяли підвищенню її авторитету. Здобутками українізації постали: 1) розкриття ознак фонетичного, лексичного та граматичного рівнів української мови в дескриптивних і прескриптивних описах; 2) створення унормованого правопису української мови тощо. Вивчені особливості української мови сприяли усталенню норм та поширенню останніх у всьому соціумі.

Українська літературна мова – це внормована форма української національної мови, якою користуються у всіх сферах суспільного та культурного життя українського народу. Найважливіша ознака літературної мови – її унормованість і кодифікованість. Норми літературної мови – це система загальноприйнятих правил, дотримання яких обов'язкове для всіх мовців. Питання про норми української літературної мови тісно пов'язане з практичними завданнями культури мовлення. Висока культура мовлення – це передусім знання й дотримання фонетичних, орфоепічних, орфографічних, лексичних, граматичних і стилістичних норм.

Ўличі – слов'янське плем'я, що, за давньоруськими літописами, належало разом з тиверцями та іншими слов'янськими племенами, відомостей про яких немає, до антської пеньківської культури. Належало до південної групи слов'ян, що жили вздовж р. Тясмин, у порожистій частині Дніпра між р. Оріллю (інколи в давньоруських літописах Угол), Дніпром та

Самарою та в лісостеповій частині Південного Бугу. У формуванні уличів активною була участь тюркських племен, з якими вони межували. У IX ст. уличі під натиском угрів почали переміщатися на північ, де зіткнулися з полянами. Відмова стати під верховенство київського князя розпочала їхню п'ятдесятирічну війну з Києвом, що завершилася у 940 р. їхньою повною поразкою та підкоренням їхнього адміністративного центру Пересечина (орієнтовно біля гирла або в нижній течії р. Стугни приблизно за 10 км південніше від Києва). Після X ст. уличі не згадуються у літописах.

Ультра... (лаг. *ultra* – за, понад, за межами) – префікс, що означає «за межами», «крайній». Напр.: *ультраправий*.

Уміння – у лінгвістиці – засвоєний спосіб виконання дії, що ґрунтується на певному правилі, закономірності. Йому властивий проміжний стан при переході від знання до навички. **Мовленнєве уміння** – здатність довільно керувати мовленнєвими діями для розв'язання комунікативних завдань.

Уміння комунікативне (прикм. від ім. *комунікація*) – здатність планування та реалізації комунікативного наміру й комунікативної стратегії. **Просте комунікативне вміння** забезпечує вирішення одного комунікативного наміру або комунікативного завдання, **складне** – комплексу комунікативних намірів і завдань.

Умови відокремлення – вирізняють: 1) *загальні*; 2) *часткові*; 3) *додаткові умови* відокремлення членів речення. *Загальні У.* в.: 1) можливість смислового виділення, відокремлення від пояснювального слова; 2) обсяг члена речення – більше одного повнозначного слова; 3) незвичайне розташування щодо пояснювального слова. *Часткові У.* в.: 1) наявність дієприслівника; 2) належність означувального слова до розряду особових займенників. *Додаткові У.* в.: 1) уточнювальний характер значення відокремлюваного члена щодо іншого; 2) відтінок причинового, умовного або іншого значення, властивий поширеному препозитивному означенню.

Умови однорідності членів речення – однорідність членів речення – це синтаксичне явище, тому умови однорідності можуть бути тільки синтаксичними (не морфологічними і не семантичними): 1) зв'язок з тим самим членом: залежним або стрижневим; 2) однотипність синтаксичної функції; 3) відсутність між самим членами однорідного ряду відношень залежності. Якщо слова пояснюють, уточнюють одне одного, то вони не виступають однорідними: *Йшов хлопець ледве-ледве, важко пересував ноги, наче на останньому диханні* (Михайло Стельмах). За наявності всіх трьох умов однорідність передає однотипність, логічну одноплановість семантичних відношень усіх членів ряду й кожного з них до стрижневого або залежного члена. Наприклад, означення не постають однорідними, якщо визначають предмет з різних боків: *На бруньках лип сережками звисають прозорі, синюваті краплини* (Михайло Стельмах).

Умови успішності спілкування – див.: *Правила спілкування; Принципи спілкування; Максими спілкування.*

Умовісненок – форма абстрактного мислення, що з двох або більше суджень виводить нове; процес логічного висновку з кількох суджень.

Умовність літературна – більша або менша неспіввідносність з наявною реальністю, навмисно здійснювана в художньому творі для окраси стилю. До засобів реалізації слід віднести: умовну міфологізованість під античність, умовно-поетичні імена, надмірне вираження закоханості, оспівування власної любовної відданості, «рафіновані» образи пастухів і пастушок, псевдонародний стиль авторських пісень та ін.

Умовчання (фігура (лат. *figura* – образ, вид) умовчання) – мовленнєвий зворот, основою якого є емоційно-експресивна обірваність висловлення (див.: *Речення неповні; Еквіваленти речення*), яка передбачає можливість для слухача або читача здогадатися, що не було висловленим: (Марія:) *Я ж тебе як сина..., а ти взяв і пішов до них* (Улас Самчук). Синонім: *Замовчування.*

Див.: *Апозіопеза.*

Ўні... (лат. *unus* – один) – перший компонент складних слів, що означає «єдино», «одно».

Універбація (лат. *unus* – один + *-вербація*) (універбізація, універбалізація, синтетичне стіснення, стягнення, конденсація семантична, компресія семантична, словотвір компресивний, включення) – утворення однослівної номінації з багатослівної, передання одним словом комплексу значень, що виражаються в аналітичних конструкціях сполуками слів. Термін увійшов до активного вжитку наприкінці ХХ століття. У. розуміють широко – як будь-який різновид компресивного словотвору, що передбачає наявність однослівного найменування, яке функціонує поряд з багатослівним твірним, типу *Третьяковка ← Державна Третьяковська галерея*. У рамках цього поняття розглядають явища аббревіації, суфіксації, субстантивації, а також усічення (як суфіксальне: *ультрафіолет ← ультрафіолетові промені*; так і усічення однієї з основ: *метро ← метрополітен*). У. у вузькому розумінні – це творення нового похідного (універба) тільки шляхом усічення.

Універсалії (лат. *universalis* – загальний) – 1) загальні поняття; 2) мовні явища та властивості, характерні для всіх або більшості мов світу. Так, для кожної мови світу характерний поділ звуків на голосні й приголосні, іменників – на загальні та власні тощо. Розмежовують два основні типи універсалій: **екзистенційні** (універсалії існування / неіснування певної мовної властивості) та **імплікаційні** (універсалії залежності однієї властивості від наявності / відсутності іншої. У цьому разі залежність витлумачується як можливість передбачування), пор.: екзистенційна універсалія – у кожній мові наявне протиставлення проривних і непроривних

приголосних; імплікаційна універсалія – у будь-якій мові, якщо існує категорія роду, то наявна й категорія числа.

Універсалії (лат. *universalis* – загальний) **абсолютні** – універсалії, що не мають винятків. Синонім: **Універсалії повні**.

Універсалії (лат. *universalis* – загальний) **дедуктивні** (прикм. від ім. *дедукція*) – універсалії, що встановлюються шляхом припущення і є обов'язковими для всіх мов.

Універсалії (лат. *universalis* – загальний) **діахронічні** (прикм. від ім. *діахронія*) – спільні властивості в розвитку всіх або більшості мов.

Пор.: **Універсалії синхронічні**.

Універсалії (лат. *universalis* – загальний) **елементарні** (прикм. від ім. *елемент*) – універсалії, що стверджують наявність або відсутність чогось у всіх мовах. Синонім: **Універсалії прості**.

Універсалії (лат. *universalis* – загальний) **імплікаційні** (лат. *implicatio*, від *implico* – тісно зв'язую; прикм. від ім. *імплікація*) – універсалії, які стверджують певну залежність між різними мовними явищами. Синонім: **Універсалії складні**.

Універсалії (лат. *universalis* – загальний) **індуктивні** (прикм. від ім. *індукція*) – універсалії, що встановлюються емпірично та є в усіх відомих мовах.

Універсалії (лат. *universalis* – загальний) **комунікативні** (прикм. від ім. *комунікація*) – спільне, загальнолюдське в комунікативних культурах, комунікативних типах різних народів.

Універсалії (лат. *universalis* – загальний) **лінгвокультури** (лат. *lingua* – мова + *культура*) – 1) історично усталена система понять, способів і засобів осмислення світу, що фіксують притаманні певній національній лінгвокультурі найзагальніші й найабстрактніші уявлення про людську діяльність, місце людини в світі тощо. У. л. забезпечують відтворення типу та способу життя людини певної лінгвокультури від покоління до покоління, від епохи до епохи; 2) спільні для всіх лінгвокультур елементи (*наявність мови, усталеність моделей комунікації, вияв у мові динамічної еволюції нації, табу, міфи, фольклор* тощо). Інколи У. л. витлумачують як спільні для всіх культур мовні й концептуальні елементи. У. л. співвіднесені з об'єктивним світом і водночас корелюють з національними культурами, де, таким чином, активним постає співвідношення всезагального та національно-ментального.

Універсалії (лат. *universalis* – загальний) **мобні** – явища, властиві всім мовам або більшості з них.

Універсалії (лат. *universalis* – загальний) **неповні** – див.: **Універсалії статистичні**.

Універсалії прості – див. **Універсалії елементарні**.

Універсалії синхронічні (прикм. від ім. *синхронія*) – універсалії, характерні для певного синхронного зрізу мов.

Пор.: **Універсалії діахронічні**.

Універсалиї (лат. *universalis* – загальний) **складні** – див.: *Універсалиї імплікаційні*.

Універсалиї (лат. *universalis* – загальний) **спілкування міжкультурні** (між- і культурний) – спільне в усіх можливих типах міжкультурної комунікації. У.с.м. охоплюють найзагальніші закони, правила, принципи та максими спілкування.

Див.: *Принципи спілкування; Максими спілкування*.

Універсалиї (лат. *universalis* – загальний) **статистичні** (прикм. від ім. *статистика*) – універсалиї, що позначають явища високого ступеня ймовірності, але не охоплюють усі мови. Синонім: *Універсалиї неповні; Фреквенталиї*.

Універсальний (лат. *universalis* – загальний) **граматичний** (прикм. від ім. *граматика*) **набір** – див.: *Набір граматичний універсальний*.

Універсальний (лат. *universalis* – загальний) **мовленнєвий акт** (лат. *actus* – вчинок, процес, здійснення) – див.: *Акт мовленнєвий універсальний*.

Універсальні (лат. *universalis* – загальний) **правила спілкування** – див.: *Правила спілкування універсальні*.

Універсолógія (лат. *universalis* – загальний і грецьк. *logos* – слово; поняття, вчення) – напрям досліджень, зорієнтований на виявлення найзагальніших структурних характеристик мови, що виокремлюють її з-поміж інших природних і штучних сигнальних систем.

Універсум (лат. *universitas, universitatis* – сукупність + *-um*) – у **прикладній лінгвістиці** – множинність, що містить усі елементи (об'єкти) якої-небудь досліджуваної галузі матеріального або духовного світу.

Універсум (лат. *universitas, universitatis* – сукупність + *-um*) **лінгвокультури** (лат. *lingua* – мова + *культура*) – у **комунікативній лінгвістиці** – сукупність усіх феноменів (*окультурених предметів, осмислюваних як константи, прецедентних текстів, прецедентних імен, прецедентних фактів* тощо), властивих певній лінгвокультурі.

Універсум (лат. *universitas, universitatis* – сукупність + суф. *-um*) **семіотичний** – система комунікативних механізмів, наявна в пам'яті етносу, людства, що реалізується в продуктах людської культури, науки, мистецтва, літератури і под.

Уніфікація мови – установлення єдиного мовного зразка як літературно-нормативного, офіційно-ділового, культурно-суспільного, конфесійного та ін. засобу спілкування.

Уосóблення (прозопопéя (грецьк. *prosopopeia*)) – троп; різновид метафори, художній прийом перенесення рис істот на неістоти (явища природи, навіть абстрактні поняття): *І далі вписує конторський почерк звиклий / Фігури одиниць, цей частокіл лічби. / Та в караван лаштуються раби, / На списках несучи, як двійки, ікла* (Микола Бажан). У. близьке до уподібнення, але не має розгалужених асоціативних ланок, воно значно

вужче за семантичною ємністю, водночас відрізняється від персоніфікації, що полягає в одушевленні навколишнього світу. «Числа» Миколи Бажана, незважаючи на художнє порівняння з людьми, не наділені такою властивістю, а тільки поетично уособлюють людський спосіб життя в різних його виявах. За повного У. предмети набувають цілого комплексу ознак, мисляться як відносно реальне У.: *Обплетений вітрами ранок / шугне, мов циган з води, / і на піску кричить з нестями, / обсмалений і молодий* (Богдан-Ігор Антонич).

Упакув́ання – процес відображення певної інформації в тій чи тій структурній формі й результат (продукт) відображення у вигляді цієї форми.

Упéвненість – суб'єктивно-модальне значення, виражене за допомогою вставних компонентів: *звичайно, безперечно* тощо.

Уперéдження мовноетні́чні – необґрунтоване негативне ставлення до інших мов та етносів, яке не змінюється навіть за переконливих свідчень того, що наявне судження помилкове. У. м. – складники етнічних стереотипів.

Див.: *Етнос; Стереотип мовноетнічний.*

Пор.: *Картина світу мовна.*

Упізнав́ання – процес, заснований на зіставленні ознак предмета з наявними в пам'яті ознаками, що виконують роль еталона.

Упові́льнення – те саме, що суспенція.

Див.: *Суспенція.*

Уподі́бнення – 1) те саме, що асиміляція (див.: *Асиміляція*); 2) детальне, розгорнуте порівняння з описом окремих моментів подібності між предметами, що розширює та поглиблює його семантичне поле, витворює потік ємних асоціацій: *Сніг летить колючий, ніби тріна. / Йде зима й бескидами гуде. / Яворові сниться яворина / Та її кохання молоде. // Він не знає, що надійдуть люди, / Зміряють його на поруби, / Розітнуть йому печальні груди, / Скрипку зроблять із його журби* (Дмитро Павличко); троп; 3) термін на позначення одного з різновидів семантики складносурядного речення. Компоненти такого речення розрізняються одним елементом, ознаковим або предметним: *Я це знаю, і ти це знаєш; Ти зможеш це зробити, і ти повинен це зробити.*

Пор.: *Порівняння.*

Уподі́бнення граматі́чне (прикм. від ім. *граматика*) – те саме, що узгодження.

Див.: *Узгодження.*

Упорядкув́ання – авторська праця, що полягає в доборі, систематизації, опрацюванні матеріалів для включення до збірника. Авторське право упорядкування не перешкоджає іншим особам піддавати ті самі матеріали систематизації або опрацюванню. Якщо збірник включає твори, що охороняються авторським правом, упорядник здобуває право на нього за умови дотримання прав авторів цих творів.

Управління знаннями (англ. *knowledge management*) – у **прикладній лінгвістиці** – особлива методологія в комп'ютерно-прикладній лінгвістиці, спрямована на підвищення рівня конкурентоспроможності й захисту компанії за рахунок максимального й оптимального використання повного інструментарію охорони, управління та економії матеріальних активів компанії. До цього слід віднести стратегії, спрямовані на надання вчасно необхідного обсягу та ємності знань тим членам спільноти, яким ці знання (очевидні та неочевидні – типу ноу-хау, різних секретів майстерності, інтуїції тощо) необхідні для підвищення рівня дієвості співтовариства (від 2000 року курси з управління знаннями наявні на кафедрах менеджменту, їхня вмонтованість у комп'ютерно-прикладну лінгвістику очевидна і незаперечна). У комп'ютерно-прикладній лінгвістиці реальним є розгляд особливостей типології спіральності знань (Ікуджію Нонака), внутрішньої структурованості й зовнішньої структурованості знань, створення мап (карт) знань і вивчення особливостей корпоративної культури. Управління знаннями як напрям комп'ютерно-прикладних студіювань постали внаслідок активної дії трьох причин: 1) соціальної (інтелект, пам'ять, досвід, ініціатива тощо постають безпосередніми учасниками виробництва); 2) економічної (статус інформаційних технологій, рівень їхнього впровадження та запитуваність останніх працівниками, співвідношення таких технологій з оперативним інтелектуальним фондом, формування на цьому тлі прибутку); 3) технологічної (еволюційний процес розвитку інформаційних технологій – комунікація, підтримка мисленнєвої діяльності та віднімання). Усе це мотивує зв'язок теорії управління знаннями з теорією інтелектуального капіталу щодо поняттєвого поля організаційного, соціального (або структурного) і насамперед – людського капіталу.

Див.: *Лінгвістика прикладна; Інтелект штучний.*

Урбанізм (лат. *urbanus* – міський) – слово або вислів, притаманні міським мешканцям (на відміну від діалектів, провінціалізмів тощо), пор.: *бакси, бабки, крутий* («надзвичайний у вияві своїх властивостей»), *дискотека, феня, гламур* і под.

Урбоніми / Урбаноніми (лат. *urbanus* – міський + *онім*) – найменування ділових об'єднань людей культурно-ділових закладів (назви кінотеатрів, ресторанів, кав'ярень, крамниць та інших об'єктів соціально-культурної сфери) (Марія М. Морозова).

Див.: *Мікротопоніми.*

Уривчастість (апосіопеза (грецьк. *aposiopesis* – умовчання)) – актуалізація в поетичному мовленні, що полягає у незавершеності, раптовому обриві речення, у якому думка висловлена не повністю для підкреслення неможливості сформулювати всю глибину думки, почуття або небажання про все говорити.

Див.: *Речення обірвані; Еквіваленти речення; Умовчання.*

Усічене слівце – див.: *Слівце усічене.*

Усічення (Утинання) – 1) безафіксний спосіб творення нових слів шляхом скорочення твірної основи за типом аббревіатур без урахування морфемного шва: *завідувач – зав* (див.: *Абревіація*). Похідне слово в цьому разі належить до тієї частини мови, що й твірне, і тотожне йому за своїм значенням, водночас відрізняється від нього за стилістичним забарвленням (здебільшого маркованим з відтінком негативності) та експресивністю. Усічення може мотивуватися одним словом або словосполученням. У цьому разі (останній вияв) йому властиве семантичне стягнення: похідне вбирає в себе значення всього словосполучення, а не тільки прикметника, з яким формально співвідноситься в сучасному мовленні (*кілограм* → *кіло*, *спеціаліст* → *спец*, *фанатик* → *фан*, *комп'ютер* → *комп*, *сигнальний примірник* → *сигнал* та ін.). Усічення інколи ускладнюється суфіксацією (*комісійна крамниця* → *ком-к-а* тощо). У. активно почало розвиватися в ХХ столітті в побутовому мовленні, жаргонах. Літературна мова поповнилася словами *метро*, *кіно*. Усікаються зазвичай основи іменників і прикметників. Усікатися можуть і словосполучення: *діахронний період* – *діахрон*; *синхронний період* – *синхрон*; 2) скорочення мовленнєвого звороту, що створює ефект невимушеності, розмовності: *Доброго!* (Доброго ранку!); *Міліціонер їх попросив* (пропущено пройти до відділення міліції); *Її ніхто не запрошує* (пропущено – танцювати).

Див.: *Еліпс*.

Усічення прикметників – скорочення прикметника для підняття урочистості стилю: *Не сперечатимусь: я син свого народу – / Сліпця відвічного, каліки і раба, / І, мабуть, таки-так, що образ Квазімодо / Із образів усіх мені б припав. / Тож хай отак: страшний, великий, незугарний / Я – лихом виплекан і викохан у тьмі, / Щоб в рухах дзвонаря нестримано і марно / Казився лютий гнів непримиренний мій. / Щоб в чорний час зневаг, насильства, твалту й муки, / Коли регоче хам над неміччю краси, – / Враз вовком кинутись, наллять залізом руки / І кров'ю ворога жагу свою вросить! / Стою в височині, в с т р і л ь ч а с т і й а м б р а з у р і, / А там внизу – юрба, де наймити, старці, / І красний Шатонер, що невідомий бурі, / Яка пала в очах, яку держу в руці* (Євген Маланюк).

Ускладнене просте речення – те саме, що формально неелементарне просте речення або формально ускладнене просте речення.

Див.: *Речення просте формально ускладнене*.

Ускладнені констру́кції (лат. *constructio* – побудова) – див.: *Конструкції ускладнені*.

Ускладнення комунікатівне (прикм. від ім. *комунікація*) / **Ускладнення комунікатівні** – наявні ті чи ті непорозуміння між комунікантами, що можна уникнути або усунути за допомогою додаткових мовленнєвих кроків (пор.: перепитування, уточнення, пояснення певного питання, уточнювальне питання, перефразовування), спроможних відновити нормальний плин дискурсу.

Ускладнення основи – перетворення непохідної основи в похідну; нововияв членування внаслідок переосмислення морфологічного складу слова (пор.: *Опущення*), напр.: первісно непохідна основа слова *пляшка* (запозичення з польської) ускладнилось (*пляш-к-а*) під впливом слів, яким властивий словотвірний суфікс *-к-* (*книж-к-а, руч-к-а, річ-к-а* тощо).

Їсна комунікація (лат. *communico* – спілкуюся; лат. *communicare* – перебувати у зв'язку, брати участь, об'єднуватися, спілкуватися з кимось, англ. *communication*; лат. *communicatio* – зв'язок, спілкування) – див.: **Комунікація усна**.

Усне віпередження – див.: **Випередження усне**.

Усне мовлення – див.: **Мовлення усне**.

Їсно-мовленнєвий акт (лат. *actus* – вчинок, процес, здійснення) – див.: **Акт усно-мовленнєвий**.

Успішність лінгвокультурної комунікації (прикм. від ім. *лінгвокультура*) (лат. *communico* – спілкуюся; лат. *communicare* – перебувати у зв'язку, брати участь, об'єднуватися, спілкуватися з кимось, англ. *communication*; лат. *communicatio* – зв'язок, спілкування) – досягнення запланованого перлокутивного ефекту учасниками спілкування; спільність у розумінні основних елементів лінгвокультури, формуванні спільного когнітивного простору за допомогою мови, завдяки якій реалізовано лінгвокультурну комунікацію.

Див.: **Ефект перлокутивний**.

Пор.: **Білінгв; Стереотип**.

Утворення мов – закономірний історичний процес, пов'язаний з утворенням тих чи тих народностей, націй, що розмовляють різними мовами.

Утворення складних слів з першим невідмінюваним зв'язаним інтернаціональним компонентом (лат. *componens (componentis)* – той, що складає) – процес утворення слів за допомогою компонентів на зразок *авіа-, агро-, аеро-, біо-, гідро-, відео-, метео-, макро-, мега-, мікро-, рок-, теле-* та ін.: *авіапошта, агрокомплекс, аеродинаміка, біокомпост, гідроізоляція, відеомагнітофон, метеопрогноз, макропоказники, мегафон, мікроекономіка, рок-група, телешоу* і под.

Уточнювальний член речення (опосередкований компонент речення) – див.: **Член речення уточнювальний (опосередкований компонент речення)**.

Утрірування (франц. *uotrer* – перебільшувати від лат. *ultra* – понад) – карикатурний показ чиєїсь манери говорити, писати з перебільшенням вияву певних ознак.

Див. **Пародія**.

Уява – спосіб вияву дійсності у формі індивідуального цілісного кінцевого образу колись сприйнятого предмета, ситуації; узагальнені почуттєві образи різних предметів та явищ. У. – одна із властивостей

мислення людини; у **психолінгвістиці** – діяльність, що породжує уявлення про предмет, і результат цієї діяльності.

Уявлення іменний – особливий різновид номінативних речень, що називають предмет мовлення (думки) для того, щоб викликати уявлення про нього у свідомості співрозмовника, читача: *Київ!... Серце завмирає від почутого лиш слова...* (Анатолій Яна).

Уявлення національно-детермініване (національно + детермінований) **мінімізоване** (прикм. / дієприкм. від дієсл. *мінімізувати*) – результат редукції, мінімізації складного культурного поняття, зведення його до обмеженої кількості ознак, що виявляють його загалом. Так, результатом У.н.-д.м. постає, наприклад, сприйняття якута як особистості, що тільки доглядає оленів і їздить засніженими просторами, асоціація італійця – як людини, що дуже любить макарони тощо. У.н.-д. м. виявляються в мовних одиницях, постаючи підґрунтям різноманітних мовно-культурних конотацій.

Див.: *Поняття культурне; Мова.*

Фабрикатів (лат. *fabricates* – виготовлений від *fabricatio* – виготовлення) – компонент семантико-синтаксичної структури речення, що характеризує предмет за матеріалом, з якого його зроблено або виготовлено; денотативна роль предикатного або інструментного типу, вихідний матеріал, речовина, з яких робиться інший предмет. Останнє перетворюється у креатив: *З глини майстер швидко виліплював глечики, макітри* (Україна молода. – 2008. – 17 серпня).

Див.: *Креатив*.

Фа́за (грецьк. *phasis* – поява) – у дискурсології – крок, хід, етап процесу, діяльності або еволюції динамічної системи; у лінійній побудові висловлення як мовленнєвої дії слід розрізняти **профа́зу** й **епіфа́зу**.

Фа́зові (грецьк. *phasis* – поява; прикм. від ім. *фаза*) **дієслова́** – див.: *Дієслова фазові*.

Фа́зовість (грецьк. *phasis* – поява) – вказівка на одну з трьох логічно можливих часових фаз ситуації: початок – *інхоатив* (див.: *Інхоатив*); 2) продовження, тривалість – *континуатив* (див.: *Континуатив*); 3) кінець – *термінатив* (див.: *Термінатив*). Дієслівні показники фази виступають афіксальними еквівалентами предикатів: 1) *початися*; 2) *тривати*; 3) *завершитися*.

Файл (англ. *file* – букв. картотека) – у дискурсології – цілісна сукупність відомостей у зовнішній пам'яті комп'ютера, що має свою назву; набір інформації, однотипної за структурою та способом використання в електронно-обчислювальній машині, який у процесі опрацювання й передавання розглядають як єдине ціле; сукупність інформації, що міститься у відповідній мовній формі.

Факт (лат. *factum* – зроблене) **комунікатівний** (прикм. від ім. *комунікація*) – конкретна особливість комунікативної поведінки етносу, що виділяється в межах певного комунікативного параметра; комунікативне правило, що активно виявлюване в конкретній комунікативній культурі (знайомого потрібно вітати; про особливості сімейного життя можна або не можна запитати (пор., напр., не зовсім приязне ставлення чехів до такого типу розмов, коли малознайома людина намагається більше дізнатись про подружнє життя тощо)).

Див.: *Комунікація; Спілкування; Культура комунікативна*.

Фактитів (лат. *factum* – зроблене + *-итив*) – 1) семантичний відмінок актанта зі значенням результату дії (стану) та об'єкта дії, включеного у зміст

дієслова: побудувати хату, вишивати рушник, тесати дошку, краяти тканину, розрізати папір тощо; 2) те саме, що каузатив (див.: **Каузатив**).

Фактуальність (лат. *factum* – зроблене; ім. від прикм. *фактуальний*) – підкатегорія інформативності, яка відображає вербалізоване повідомлення про факти, події, процеси, явища в текстовому світі, що моделюється свідомістю автора й що інтерпретується свідомістю адресатів.

Фамільярна (лат. *familiaris* – сімейний, близький) **лєксика** (грецьк. *lexicos* – словесний) – див.: **Лєксика фамільярна**.

Фамільярна (лат. *familiaris* – сімейний, близький) **тональність** (грецьк. *tónos* – напруження; ім. від прикм. *тональний*) – див.: **Тональність фамільярна**.

Фальстарт (англ. *falsestart*) – викликаний різними причинами невдалий початок адресантом комунікативного акту; раптова перерва в мовленні адресанта, що він щойно розпочав.

Фарингс (грецьк. *pharynx* – зів) – фарингальні приголосні зустрічаються, наприклад, у вимові українських слів *гора, голова, галас – г [h]*, нім. *Hand* ‘рука’, *Held* – ‘гроші’, *Freiheit* – ‘свобода’. Гортанних і глоткових звуків багато в грузинській та інших кавказьких мовах. Наявні вони в івриті та арабській мові.

Фатічна (лат. *fateri* – висловлювати, показувати, виявляти) **діалогійна** (прикм. від ім. *діалог*) **єдність** – див.: **Єдність діалогійна фатична**.

Фаховá мóва – див.: **Мова спеціальна / Мова фахова**.

Фемінативи (лат. *femina* – жінка) – слова, які потенційно є виразниками чоловічої і жіночої статі, а у структурі мови марковані граматичним жіночим родом, що й зумовило їхню назву: *невдаха, нероба, плакса, нахаба, непосида, сирота, забіяка, задавака, сіромаха*. **Маскулізми та фемінативи**: *суддя, слуга, листоноша*.

Фенóмен (грецьк. *phainomenon* – те, що з’являється) – 1) виняткове, незвичайне, рідкісне явище; 2) людина надзвичайних здібностей, властивостей; видатна, виняткова людина; 3) у філософії Іммануїла Канта явище, протиставлене ноумену як чуттєво дане, що не досягається досвідом і недоступне людському пізнанню; 4) явище, що дано нам у досвіді; сприйняте органами чуттів.

Фенóмен (грецьк. *phainomenon* – те, що з’являється) **лінгвокультурний** (прикм. від ім. *лінгвокультура*) – загальне поняття, що стосується вияву всіх типів лінгвокультурної специфіки життя певного етносу. До таких феноменів належать: прецедентні тексти, прецедентні імена, окультурені предмети як константи та ін. Ф. л. завжди мають експліцитний / імпліцитний вияви в ідіоетнічній мові.

Див.: **Тексти прецедентні**.

Пор.: **Феномен лінгвосоціумно-прецедентний**.

Фенóмен (грецьк. *phainomenon* – те, що з'являється) **лінгвонаціонально-прецедентний** (*лінгвонаціонально* + *прецедентний*) – прецедентний феномен, усвідомлюваний і відтворюваний носієм певної національної лінгвокультури; належить до національно-когнітивної бази і виявлюваний у семантиці мовних одиниць.

Див.: **Феномен прецедентний; База когнітивна.**

Фенóмен (грецьк. *phainomenon* – те, що з'являється) **лінгвосоціумно-прецедентний** (*лінгвосоціумно* + *прецедентний*) – прецедентний феномен, відомий будь-якій особистості певного соціуму (*генераційного, фахового, корпоративно-динамічного* і под.), що є складником когнітивної бази комунікантів. Такий феномен інколи не залежить від національної культури, що мотивовано певним дискурсом, соціумно-стратифікаційними зацікавленнями; наприклад, той чи той Ф.л.-п. може поставати спільним для дослідників атомної енергетики; фахівців комп'ютерних технологій тощо.

Див.: **Феномен прецедентний.**

Пор.: **Феномен лінгвокультурний.**

Фенóмен (грецьк. *phainomenon* – те, що з'являється) **полілінгвокультурний** (*полі-* (грецьк. *poly* – багато) + *лінгвокультурний*) – сукупність ознак лінгвокультурологічного характеру, що усталились в однопросторовому вияві та функціонуванні культур. Носії національної лінгвокультури, що проживають у спільному часо-просторі, зберігають власну етнічну самосвідомість, самоідентифікацію, водночас мають і регіональну ідентифікацію, їм властива колективна пресупозиція, що сприяє діалогові культур, формуванню певного спільного компонента концептосфери та стереотипів мовної поведінки. Такі феномени конституційовані мовою, що послідовно реалізує об'єднувальну функцію.

Див.: **Мова; Культура; Ситуація полілінгвокультурна.**

Пор.: **Феномен лінгвонаціонально-прецедентний.**

Фенóмен (грецьк. *phainomenon* – те, що з'являється) **прецедентний** (прикм. від ім. *прецедент*) **лінгвокультури** (лат. *lingua* – мова + *культура*) – тип ментефакту, добре відомий усім носіям певної національної лінгвокультури, актуальний у когнітивному та пізнавальному планах, звернення до якого постійно поновлюване в мовленні носіїв цієї національної лінгвокультури.

Див.: **Ментефакт.**

Пор.: **Феномен лінгвокультурний.**

Феномен (грецьк. *phainomenon* – те, що з'являється) **часткóвої обов'язкóвості** – контекстне витіснення, заборона на дублювання лексичної інформації граматичними засобами. Наприклад, у низці мов не можна застосувати показник граматичного часу за обставин часу на зразок *завтра, тепер*.

Фенóмен (грецьк. *phainomenon* – те, що з'являється) **універсально-прецедентний** (*універсально* + *прецедентний*) – прецедентний феномен,

відомий мовним особистостям різних культур, входить у концептуально-універсальний когнітивний простір сучасної людини, здебільшого незалежно від етнічної та культурної належності мовної особистості. До таких можна зарахувати, наприклад, певні імена (Гамлет, Отелло, Юда, Сталін, Гітлер, Пінночет, Саддам Хусейн та ін.), назви відповідних культурних феноменів («Джоконда», Колізей та ін.), хоча в цьому аспекті інколи значущими постають континентальні відмінності (африканський стереотип, азійський стереотип і т. ін.).

Див.: **Феномен прецедентний**.

Пор.: **Феномен лінгвонаціонально-прецедентний**.

Феноменалізм (грецьк. *phainomenon* – те, що з'являється + *-ізм*) – філософське вчення, за яким можливе пізнання лише феноменів, а не сутності речей.

Феноменологічна (грецьк. *phainomenon* – те, що з'являється + *-логія*; прикм. від ім. *феноменологія*) **компетенція** (лат. *competentia* – досягнення, прагнення, належність за правом від *competo* – взаємно прагну, відповідаю) – див.: **Компетенція феноменологічна**.

Феноменологія (грецьк. *phainomenon* – те, що з'являється + *-логія*) – напрям філософських досліджень, основою якого постає зведення усього реального до феноменів (явищ свідомості); Ф. описує їх за допомогою різних параметрів інтуїції; певна сукупність ідей та об'єктів, тобто система, де наявні власні відношення єдності й закони композиції, необхідні для створення об'єкта-системи рівня напряду (*україністика, русистика, славістика, германістика, романістика* та ін.).

Фігу́ра (лат. *figura* – образ, вид) – певний лад (уклад) висловів, конструкцій, тексту. У давніх греків означало *кишталт, вишкіл, постава, постать, фігура, форма, характер, поза в танцях*.

Фігу́ра (лат. *figura* – образ, вид) **етимологічна** (прикм. від ім. *етимологія*) – об'єднання у складі одного словосполучення двох етимологічно тотожних слів: *Я не просто сиджу – гадку гадаю* (Нар. тв.).

Фігу́ра (лат. *figura* – образ, вид) **мóвлення** – синтаксична конструкція, що надає мовленню неповторності, яскравості, виразності (безсполучниковість, повтор, багатосполучниковість, градація, паралелізм, риторичне питання, еліпсис, інверсія і под.): *Поклич мене до себе ти, / зачаруй у пісні* (Микола Сингаївський) – інверсія; *Хто не любить наш Дніпро – такий неповторний і такий надійний?* (Високий замок. – 1997. – 12 січня) – риторичне питання; стилістичний засіб, що збільшує смислову виразність повідомлень, дискурсів і має регулярні моделі реалізації (пор., наприклад: повтор (*Прийшов сьогодні знову, / Знову прийшов, / а не знаєш того, / що знову прийти / наштотується на буденність* (Микола Тарнавський) і под.); засіб утілення найбільш інформативної й творчої форми реалізації значень (смислу) мовця.

Фігу́ра (лат. *figura* – образ, вид) **слів** – свідомо спрямований уклад стилістичних виразів додаванням, насиченням ознак (див.: *Анафора; Полісиндетон; Синонімія*), фігури мінусового характеру, що характеризуються відсутністю якоїсь ознаки чи елемента (див.: *Асиндетон; Еліпсис / Еліпс*), і фігури за схожістю (див.: *Парономазія; Антитеза*).

Фігу́ра (лат. *figura* – образ, вид) **умовчання** – див.: *Апозіопеза*.

Фігу́ри (лат. *figura* – образ, вид) **мóви** – див.: *Фігури стилістичні*.

Фігу́ри (лат. *figura* – образ, вид) **стилістичні** (лат. *Stilus* від грецьк. *stylos* – паличка для письма; прикм. від ім. *стилістика*) – особливі мовні звороти, своєрідні сполуки слів і синтаксичні побудови фраз, що надають мові відповідної образності, сприяють її виразності, посилюють емоційність висловлення. До поширених стилістичних фігур належать: **ана́фора, ампліфіка́ція, анаколу́ф, антите́за, багатосполучнико́вість, безсполучнико́вість, вігук риторичний, града́ція, еліпсис / еліпс, епі́фора, замóвчування, зверта́ння, запитання риторичне, зверта́ння риторичне, заперече́ння риторичне, інверсія, оксиморóн, паралелі́зм, паронóмазія, парцеля́ція, плеона́зм, повто́р, ретарда́ція** та ін. Ф. с. слід відрізнити від тропів, що структуровані не за синтаксичним принципом.

Див.: *Анафора; Ампліфікація; Анаколуф; Антитеза; Багатосполучниковість; Безсполучниковість; Вігук риторичний; Градація; Еліпсис / Еліпс; Епіфора; Замовчування; Звертання; Запитання риторичне; Звертання риторичне; Заперечення риторичне; Інверсія; Оксиморон; Паралелізм; Парономазія; Парцеляція; Плеоназм; Повтор; Ретардація*.

Пор.: *Тропи*.

Фізі́чний (прикм. від ім. *фізика*) **шум** – див.: *Шум фізичний*.

Фізіоло́гія (грецьк. *physis* – природа + *-логія*) **мóвлення** – один із виявів звуків мовлення та інших фонетичних одиниць, що стає предметом спеціального вивчення, у зв'язку з чим виникла одна із фонетичних дисциплін – фізіологія мовлення.

Філі́пка – (за ім'ям Філіпа, македонського царя, проти якого проголошував свої сердиті промови Демосфен) – сильна, пристрасна промова проти кого-небудь.

Див.: *Інвектива*.

Філогенéз (грецьк. *phýlon* – плем'я, рід, вид і *genos* – походження, народження) – історичний розвиток організмів.

Філологі́чні (грецьк. *philologia*, від *phileo* – любити і *logos* – слово) **словникі́** – див.: *Словники лінгвістичні*.

Філоло́гія (грецьк. *philologia*, від давньогрецьк. *φιλέω* (*phileo*) – люблю і *λόγος* (*logos*) – слово, поняття, вчення) – 1) загальна назва сукупності дисциплін, що вивчають мову, літературу й культуру певного народу, виявлену в слові й закріплену в письмовому тексті, тому здебільшого через дослідження писемних текстів; 2) наукова дисципліна, що вивчає переважно

літературні джерела певної культури. Розвивалась у Давній Греції у тісному зв'язку з філософією. Найбільш рання її форма – класична філологія, методи якої аж до новітнього часу були зразком і прикладом для інших філологій. З появою сучасних філологій і перетворенням їх в університетські дисципліни в період романтизму спостерігається їхній зворотний вплив на класичну філологію. **Антична філологія. Класична філологія. Ромánська філологія. Гермánська філологія. Слов'янська філологія;** 3) комплексна гуманітарна наука, що вивчає історію і сукупність духовної культури людства через мовний і стилістичний аналіз текстів. До філологічних наук належать: мовознавство, літературознавство, палеографія, текстологія, джерелознавство, риторика, фольклористика та ін.

Фільтри (франц. *filter* від лат. *filtrum* – повсть) **комунікативні** (прикм. від ім. *комунікація*) – соціальні, культурні, психологічні тощо обмеження на інформацію в комунікації (*цензура, заборони, табу, недовіра з боку адресата* тощо). З-поміж Ф. к. велике значення мають ті чи ті типи культурних, політичних, соціальних, національних табу, що набувають соціумно-універсумного виміру.

Див.: *Спілкування; Табу комунікативне.*

Фіналь (італ. *finale* від лат. *finis* – кінець) – 1) кінцевий звук складу, основи слова; кінцеве речення в тексті; 2) інколи називають кінцевий вияв невідмінюваного слова – іменника (*попурі, поні, какаду, панду, ебосі, шимі, торі* та ін.), прикметників, прислівників (*фортисимо, піанісимо* тощо).

Фінітив (лат. *finis* – кінець + *-tivus*) / **Фіналь** (італ. *finale* від лат. *finis* – кінець) – різновид **адитива**; компонент семантико-синтаксичної структури речення зі значенням мети, призначення дії; денотативна роль сирконстантного каузального типу. З-поміж фінітивів слід розрізняти: 1) **фінітив – мету дії**: *За олімпійські медалі змагалися претенденти з різних країн* (Молодь України. – 2008. – 17 вересня); 2) **фінітив – предмет / дію як мету боротьби, конкуренції, мовленнєвої й соціальної дії**: *У цей час Іван Іванович побіг на допомогу* (Микола Хвильовий); 3) **фінітив – предмет / дію, для яких призначений інший предмет, час, засіб**: *Протягом року діти заощаджували і відклали гроші на поїзду* (Україна молода. – 2009. – 17 вересня); 4) **фінітив – дію, заради якої здійснюється основна дія, рух, припинення діяльності тощо**: *Дівчата поїхали до райцентру на змагання* (Молодь України. – 2000. – 17 жовтня); у валентній теорії позначає граничний пункт руху: *дійти до хати, під'їхати до міста*.

Фінітне дієслово (лат. *verbumfinitum* – відмінюване дієслово) – те саме, що відмінюване дієслово; дієслово у відмінюваній формі (фінітні форми дієслова).

Див.: *Дієслово фінітне.*

Фірмónіми (*фірма* + *-онім*) – власні назви комерційно-виробничих підприємств: «Аблаут», «Стирол», «Новоцемент» і под.

Див.: *Урбоніми /Урбаноніми; Пресоніми; Ойкодомоніми.*

Флєксія (грецьк. *flexio* – згинання, вигин, зміна) / **Закінчення** – 1) службова обов'язкова морфема відмінюваних (див.: *Словозміна*) і дієвідмінюваних (див.: *Дієвідмінювання*) слів, що займає постпозицію щодо кореня або суфікса, виражає граматичне значення й виконує словозмінну та реляційну функцію (напр., *столів*), те саме, що закінчення; виражає синтаксичні відношення між словами у словосполученні й реченні. Українська мова належить до флективного типу мов; у словоформі *прозора* закінчення *-а* виражає відразу три граматичні значення: жі. р., одн., наз. в.; у словоформі *шляхами* флексія *-ами* виражає граматичні значення: ор.в., множ.; у словоформі *промовляють* флексія *-ють* (фонетично [ут'] – [промоўл'aj-ут']) виражає граматичні значення: 3-ої ос., множ., теперішнього часу. У цьому разі Ф. використовується для утворення граматичної форми слова. Ф. не входить до основи слова. Найважливіша властивість Ф. – її комплексний характер. Якщо у морфемній структурі слова наявна позиція для флексії, то ця позиція буде заступатися по чергово різними флективними афіксами; 2) зміна, граматичне чергування в корені слова, те саме, що зміна <граматична>. **Флєксія оснóви** – 1) морфологічна зміна основи; 3) те саме, що закінчення. **Сúфікс відмінкóвий**. **Сúфікс відмінювання**. **Сúфікс вторінний** – те саме, що закінчення вторинне (див.: *Закінчення*). **Сúфікс граматичний** – те саме, що закінчення. **Сúфікс кінцéвий** – те саме, що закінчення.

Див.: *Флексія внутрішня*.

Флєксія (грецьк. *flexio* – згинання, вигин, зміна) **внóтрішня (флєксія оснóви)** – зміни звуків усередині кореня або основи у вираженні граматичних значень. Наприклад, в англійській мові Ф. в. використовується в утворенні форм числа та часу: *foot* [fut] – ступня *feet* [fi:t] – ступні (ноги) і под. Ф. в. – чергування звуків у корені слова, які виражають відмінності граматичних форм; спосіб вираження граматичного значення за допомогою чергування звуків (напр., укр. *їхати* – *їжджу*; англ. *tap* – *ten*).

Флєксія (грецьк. *flexio* – згинання, вигин, зміна) **нульова** – відсутність флексії, що вказує на відношення з іншими формами та виражає граматичне значення: *клен* – нульова флексія вказує на чоловічий рід, однину, знахідний відмінок.

Флектівні мóви – див.: *Мови флективні*.

Флектува́ння – спосіб приєднання афіксів (поряд з аглютинуванням), за якого афікс стійко приєднується до основи, так що у вираженні різних граматичних значень наявна видозміна основи та заміна афіксів.

Фокаліза́ція (лат. *focus* – вогнище, осередок + *-алізація*) – позначення функції, що береться мовцем за планований когнітивний суб'єкт для його втягування в дискурс.

Фо́кус (лат. *focus* – вогнище, осередок) – 1) контрастивне наголошення, виділення одного з компонентів висловлення лексичним, морфологічним, синтаксичним або інтонаційним способом (пор.: *Емфаза*). В

українській мові для вираження фокусу здебільшого використовують лексичні та інтонаційні засоби, пор.: *Лише* Миколка правильно виконав домашнє завдання з математики (лексичний фокус – слово *лише*); *Миколка* правильно виконав домашнє завдання з математики (інтонаційний фокус – логічний наголос). Синтаксичний спосіб постає в українській мові малопоширеним, а морфологічний – не властивий; 2) комунікативний (логічний) центр висловлення, сфера дії правила; 3) місце максимальної напруги мовленнєвого апарата у творенні приголосного.

Фольклоризація (англ. *folk-lore* – букв. народна мудрість; народне знання; *фольклор* + *-изація*) – стилізація під фольклор. Це робили поети XVIII-XIX ст., уводячи у свої індивідуально-авторські твори окремі фольклорні елементи, щоб зробити твір у змішано-сентиментальному дусі, прийнятному для суспільства. З фольклоризацією пов'язане також фольклорне віршування – сукупність норм і принципів організації фольклорного віршового твору. Від часів синкретичних ритуальних дійств та ігор дійшли тексти, що аналізуються у вимірах всіх основних версифікаційних систем, навіть між системних – як усередині поезії, так і між нею та прозою. Причому іноді це може бути той самий текст: *А ми просо сіяли, сіяли, / Ой, Див, Ладо, сіяли, сіяли*. Пісенне фольклорне віршування також охоплює найрізноманітніші жанри – гаївки, веснянки, купальські, петрівчані, весільні, колискові, побутові, танцювальні, хороводні, русальські, жнивварські, гребовицькі, чумацькі пісні, пісні про кохання, коломийки, шумки, колядки, щедрівки та пародії на них, пор. фрагмент весільної пісні (виконується під час обряду розплітання коси молодої): *Ой глянь, дівчино, через калач / Чорними очима та й заплач, / Бо іде твій розмай-коса, / Загуби краса, / Горіховий цвіте, / Зав'язаний цвіте*. Звичне для фольклору попарне римування тут доповнене понадсистемною римою (*дівчино – очима*), вишуканою фонічною й тонічною організацією тексту, лексично багатого, емоційно наснаженого, що в поєднанні з мелодією виступає маленьким мистецьким шедевром.

Фольклорізми (англ. *folk-lore* – букв. народна мудрість; народне знання; *фольклор* + *-изми*) – стилістичні одиниці з виразним фольклорним походженням: *орел сизокрилий, червона калина, чорнії брови, карії очі*.

Фон (грецьк. *phōnē* – звук, голос, шум, мовлення, слово) / **Фона** – конкретна реалізація фонемі в мовленні. Конкретних реалізацій фонемі значно більше, ніж типів звуків, наприклад: $[e^u]$, $[u^e]$, $[á]$ у слові $[we^u se^u líti^e s'á]$ є варіантами фонем $[e]$, $[u]$, $[a]$.

Див.: **Звук**.

Фон (грецьк. *phōnē* – звук, голос, шум, мовлення, слово) **культу́рний** (прикм. від ім. *культура*) **слóва** – характеристика номінативних одиниць (слів і фразеологізмів), що позначають явища соціального життя та історичні події.

Див.: **Слово; Фразеологізм**.

Фонд (франц. *fond* від лат. *fundus* – основа) **лінгвокультурний** (прикм. від ім. *лінгвокультура*) – комплекс знань, певний світогляд, орієнтація у сферах лінгвонаціональної та світової культур, властивий мовній особистості певної лінгвокультури, сукупність базових одиниць, що включені в певну національну (етнічну) культуру.

Фонд (франц. *fond* від лат. *fundus* – основа) **пресупозиційний** (прикм. від ім. *пресупозиція*) – сукупність лінгвокультурних смислів, вірувань, легенд, міфів тощо, що об'єднують членів однієї національної лінгвокультури або постають спільними для комунікантів у міжмовній і міжкультурній комунікації.

Див.: *Смисл лінгвокультурний; Комунікація міжмовна.*

Фонд (франц. *fond* від лат. *fundus* – основа) **словниковий основний** – лексична основа / база мови, що містить найважливіші й необхідні найменування предметів, явищ, реалій об'єктивної дійсності; найстійкіша частина словникового складу мови, що містить слова, найнеобхідніші для повсякденного спілкування, а також у процесі різноманітних виявів громадського життя. Найсуттєвішими ознаками Ф. с. о. постають його стійкість, довготривалість, загальнонародність, загальнонаціональність, загальноновживаність слів-складників, їхня спроможність поставати основою для творення нових слів.

Фонема (грецьк. *phōnēma* – звук) – мінімальна основна звукова (звукового ладу мови) і мінімальна сегментна (див.: *Рівень сегментний*) одиниця мови у складі морфеми, що постає в парадигматиці як узагальнення низки звуків, які позиційно чергуються (позиційно зумовлених) (див.: *Позиція*), і пов'язана з іншими фонемами відношеннями опозиції, унаслідок чого спроможна виконувати функції розпізнавання / упізнавання (ототожнення) й розрізнення значущих одиниць – морфем і слів і яка представляє звуковий тип; базова одиниця мови, абстрактна одиниця її формальної структури, що реалізується у звуковій формі численних змістових одиниць, найменша парадигматична й синтагматична мовна одиниця, що має і форму, і характеризується за критеріями опозицій та позицій, належить до автономної фонологічної системи. Функції фонем відповідно називають **перцептивною** та **сигніфікативною**. Кожна конкретна фонема описується комплексом розрізнювальних ознак, що в одних позиціях виявляються повністю, а в інших – у зменшеному (редукованому) вигляді. Фонемі мають інтегральні ознаки, що активно використовуються в їхній характеристиці. Інтегральна ознака фонем – спільна ознака, що не може бути використана для розмежування фонем мови. Наприклад, українські фонемі *[e]* та *[o]* – неносові, тому це їхня інтегральна ознака; у **прикладній лінгвістиці** – найменша неподільна одиниця мови, протиставлена іншим фонемам у системі мови. Служить для творення і розрізнення слів та їхніх форм, здатна мати самостійне значення. Ф. має три основні функції: конститутивну, розрізнювальну, розпізнавальну. Ф. як абстрактна одиниця не

підлягає безпосередньому обстеженню, вона щоразу в мовленні реалізується у звуках, які називають алофонами. Розрізняють головний варіант фонемі та додаткові (позиційні, комбінаторні, факультативні). Ф. стосується звука як загальне – одиничного, їй властиві диференційні ознаки, за якими вона протиставлена іншим фонемам.

Фонематика (грецьк. *phōnēma* – звук + *-ика*) – розділ сегментної фонології, що досліджує фонему як найменшу одиницю фонологічного рівня. Поняття **фонема** вперше використав Іван Бодуен де Куртене. Обґрунтував поняття фонемі з опертям на сформульовану ним концепцію опозицій Микола С. Трубецькой. Українська фонологія у своєму розвитку зазнала суттєвого впливу російської фонологічної науки. У межах останньої наявні дві фонетичні школи – Московська і Петербурзька (за ім'ям її засновника інколи її називають також Щербівська). Московська фонологічна школа кваліфікує фонему як сукупність диференційних ознак з опертям на протиставлення звука фонемі (Олександр О. Реформатський, Григорій Й. Винокур та ін.). Петербурзька фонологічна школа розглядає фонему в єдності зі звуком (Лев В. Щерба). Українська фонологія здебільшого розвивалася в руслі ідей Лева В. Щерби. У сучасній українській фонології фонему аналізують у єдності зі звуком. Останній досліджується у трьох аспектах: фізичному, анатомо-фізіологічному та функційному (лінгвістичному). Фонема постає предметом вивчення функційного аспекту. У рамках фонематики працювали Петро П. Коструба, Леонід А. Булаховський, Михайло А. Жовтобрюх, Ніна І. Тоцька та ін.

Фонемі (грецьк. *phōnēma* – звук) **різнovid основній** – алофон, що наявний у сильній позиції та обирається як позначення певної фонемі в мовній системі.

Див.: *Опозиції фонологічні*.

Фонемний (грецьк. *phōnēma* – звук) **нуль** – див.: *Нуль фонемний*.

Фонемний (грецьк. *phōnēma* – звук) **ряд** – див.: *Ряд фонемний*.

Фонетика (грецьк. *phōnetikē* від *phōnē* – звук) – 1) звуковий лад мови; сукупність фізичних характеристик мовлення. **Фонетика артикуляційна**. **Фонетика акустична**. **Фонетика української мови**. **Фонетика японської мови**. **Фонетика німецької мови**; 2) розділ мовознавства, що вивчає артикуляційні й акустичні особливості звуків мови, закономірності їхньої сполучуваності в мовленнєвому потоці й пов'язані з нею позиційні та комбінаторні зміни. **Фонетика загальна**. **Фонетика експериментальна**. **Фонетика описова**. **Фонетика зіставна**. Вивчення звукового ладу мови відбувається в різних наукових зрізах. Тому Ф. диференціюють на окремі фонетичні розділи. Щодо часу виділяється історична (діахронічна) фонетика, що вивчає становлення й розвиток фонологічної мовної системи, та описова (синхронічна) фонетика, яка вивчає стан фонологічної системи на певному етапі, зазвичай на сучасному.

Щодо мов виокремлюють загальну фонетику, що вивчає загальні особливості звукового ладу мови, конкретну фонетику, яка досліджує звуковий лад окремої мови, та зіставну фонетику, що вивчає звукові особливості однієї мови порівняно з іншою чи іншими. За методами вивчення говорять про теоретичну фонетику, де використовуються теоретичні методи дослідження, й експериментальну фонетику, у якій застосовуються емпіричні методи дослідження (безпосереднє спостереження й інструментальні методи дослідження: палатографування, рентгенографування, осцилографування, спектрографування, інтонографування тощо). Щодо практичного застосування фонетичних знань виділяють нормативну фонетику, знання якої застосовуються в межах лінгвістичних дисциплін, і прикладну фонетику, знання якої знаходять застосування в межах інших наук (наприклад, логопедії, сурдопедагогіці, криміналістики, психології, соціології тощо) чи набувають широкого практичного застосування в суспільстві.

Фонéтика (грецьк. *phōnetikē* від *phōnē* – звук) **артикуляторна** (прикм. від ім. *артикуляція*) – займається вивченням використовуваних звуків у мовленні з погляду механізму їхнього промовляння мовленнєвим апаратом людини. Ф. а. сформувала для лінгвістів більшість термінів і прийомів роботи зі звуками.

Фонéтика (грецьк. *phōnetikē* від *phōnē* – звук) **експериментальна** (прикм. від ім. *експеримент*) – у **прикладній лінгвістиці** – розділ фонетики, що досліджує звуковий бік мовлення із застосуванням спеціальних приладів. Експериментальна фонетика вивчає мовленнєву діяльність у двох напрямках – фізіологічному й акустичному. Основними методами фонетичного експерименту у вивченні артикуляції є рентгенографія та палатографія. Рентгенограма містить зображення у профіль усього голосового тракту, в тому числі положення губ, язика, м'якого піднебіння, нижньої щелепи. Недоліком рентгенографії є статичність при фіксації органів мовлення. Цей недолік усувається застосуванням кінорентгенографії, коли на кінорентгенограмі органи мовлення фіксуються в їхній динаміці. Палатографія уможлиблює одержання палатограми горизонтального зображення: твердого піднебіння, зубів, з фіксацією місця і форми дотику язика. Знімання палатограм відбувається за допомогою штучного піднебіння, яке вкладається до ротової порожнини. Є також метод прямого палатографування, коли сліди контакту язика на піднебіння фіксують за допомогою фотографування. Метод томографії вивчає силу скорочення м'язів язика й тиску його на пасивні органи мовлення за допомогою прикріплення електромагнітних датчиків. Новітнім методом є одержання динамічного зображення руху язика та ін. активних органів мовлення за допомогою електромагнітного аналізу з комп'ютерним опрацюванням даних. Для акустичного дослідження в експериментальній фонетиці застосовують різні аналізатори: електронно-променевий осцилограф, акустичні фільтри,

спектрограф звуків, частотні індикатори, синтезатори, інтонографи. У фіксації звуків мовлення чи мовного потоку застосовують конденсаторний мікрофон, магнітофон, гучномовець, низькочастотний підсилювач. Із застосуванням методів експериментальної фонетики досліджується також сприйняття усного мовлення. В Україні експериментальні фонетичні дослідження тривалий час здійснювалися в лабораторіях експериментальної фонетики Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України (1960 – 1991 рр.), Київського національного університету імені Тараса Шевченка (з 1946 року) та Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (з 1965 року).

Фонетика (грецьк. *phōnetikē* від *phōnē* – звук) **загальна** – має завданням вивчення будови артикуляційного апарату людини і використання його в утворенні звуків мовлення, створення всебічного опису класів звуків та загального механізму їхньої вимови. Одне із завдань загальної фонетики полягає в тому, щоб віднайти спосіб, за допомогою якого будь-який звук можна було б класифікувати, схарактеризувати й описати з відповідним ступенем точності. Це озброює лінгвістів засобом для вивчення звукових систем, з якими вони мають справу в аналізі мов. Ф. з. розглядає закономірності зміни звуків у мовленнєвому потоці, встановлює класифікацію звуків, співвідношення звуків та абстрактних фонетичних одиниць – фонем. Встановлює загальні принципи членування звукового потоку на звуки, склади та більші одиниці.

Фонетика (грецьк. *phōnetikē* від *phōnē* – звук) **зіставна** – розділ зіставного мовознавства, що вивчає звукову систему мови шляхом її порівняння зі звуковою системою іншої мови для виявлення її специфіки.

Фонетика (грецьк. *phōnetikē* від *phōnē* – звук) **історична** – вивчає формування звукової системи протягом певного періоду розвитку мови, з'ясовує еволюцію звуків на шляху до становлення сучасної фонетичної системи.

Фонетика (грецьк. *phōnetikē* від *phōnē* – звук) **описова** – установлює та розглядає систему звуків на сучасному етапі розвитку та функціонування мови.

Фонетика (грецьк. *phōnetikē* від *phōnē* – звук) **перцептивна** (прикм. від ім. *перцептив*) – розділ фонетики, у центрі уваги якого перебуває вивчення сприйняття мовлення слухачем (реципієнтом) та встановлення співвідношення між вимовленими звуками та звуками почутими.

Див.: *Логотони*.

Фонетика (грецьк. *phōnetikē* від *phōnē* – звук) **прикладна** – у **прикладній лінгвістиці** – лінгвістична дисципліна, що досліджує в лабораторних умовах акустичні, фізіологічні властивості звуків, проблему застосування цифрового звука, займається комп'ютерним аналізом і синтезом мовлення, моделюванням фонетичних систем певних мов та ін.

Охоплює дві галузі: експериментальну фонетику та комп'ютерну (автоматичну) обробку мовлення.

Фонетика (грецьк. *phōnetikē* від *phōnē* – звук) **синтаксична** (прикм. від ім. *синтаксис*) – розділ мовознавства, що вивчає інтонаційну структуру мови, зокрема словосполучення, речення та його складових частин.

Фонетико-морфологічний (грецьк. *phōnetikē* від *phōnē* – звук; прикм. від ім. *морфологія*) **рівень** – див.: **Рівень фонетико-морфологічний**.

Фонетична (грецьк. *phōnetikē* від *phōnē* – звук; прикм. від ім. *фонетика*) **синта́гма** (грецьк. *syntagma* – устрій, лад, поєднання, з'єднання) – те саме, що мовленнєвий такт.

Див.: **Такт мовленнєвий**.

Фонетичне (грецьк. *phōnetikē* від *phōnē* – звук; прикм. від ім. *фонетика*) **обґрунтува́ння** – див.: **Обґрунтування фонетичне**.

Фонетичне (грецьк. *phōnetikē* від *phōnē* – звук; прикм. від ім. *фонетика*) **сло́во** – див.: **Слово фонетичне**.

Фонетичне (грецьк. *phōnetikē* від *phōnē* – звук; прикм. від ім. *фонетика*) **чергува́ння** – те саме, що позиційне чергування звуків.

Див.: **Чергування звуків позиційне**.

Фонетичний (грецьк. *phōnetikē* від *phōnē* – звук; прикм. від ім. *фонетика*) **мінімум** (лат. *minimum* – найменше) – див.: **Мінімум фонетичний**.

Фонетичні (грецьк. *phōnetikē* від *phōnē* – звук; прикм. від ім. *фонетика*) **зако́ни** – див.: **Закони фонетичні**.

Фонетичні (грецьк. *phōnē* – звук, голос, шум, мовлення, слово; грецьк. *phōneticē* – звуковий) **за́соби** – див.: **Засоби фонетичні**.

Фонетичні (грецьк. *phōnē* – звук, голос, шум, мовлення, слово; грецьк. *phōneticē* – звуковий) **проце́си** (лат. *processus* – переміщення) – див.: **Процеси фонетичні**.

Фонетичні (грецьк. *phōnē* – звук, голос, шум, мовлення, слово; грецьк. *phōneticē* – звуковий) **чергува́ння** – див.: **Чергування фонетичні**.

Фоні́ка (грецьк. *phōnikos* – той, що звучить) – звукова організація поетичного мовлення, віршові засоби, що надають ліричному творові милозвучності, посилюють його емоційність та виразність. **У вузькому розумінні** – фонічні властивості творів стильової течії, напрям у творчості окремого автора. Фоніка охоплює поняття *евфонія* та *какофонія*. Виступаючи розділом фонетики, водночас фіксує відхилення від фонетичних мовних нормативів з певною естетичною вартістю.

Фоні́ві (грецьк. *phōnē* – звук, голос, шум, мовлення, слово) **знання́** – див.: **Знання фоніві**.

Фоногра́фія (грецьк. *phōnē* – звук, голос, шум, мовлення, слово і *grapho* – пишу) – вид письма, знаки якого (літери) передають звукові елементи слова.

Фонокіне́ма (грецьк. *phōnē* – звук, голос, шум, мовлення, слово + *кінема*) – у **дискурсології** – коренева консонантна фоносинтагма, носій дистального образу взаємодії суб'єкта й об'єкта, виразник фазового переходу між двома станами ситуації.

Фонологі́чний (грецьк. *phōnē* – звук, голос, шум, мовлення, слово і *logos* – слово, вчення) **зміст фонеме́и** (грецьк. *phōnēta* – звук) – див.: **Зміст фонемеи фонологічний**.

Фонологі́чний (грецьк. *phōnē* – звук, голос, шум, мовлення, слово і *logos* – слово, вчення) **період** – див.: **Період фонологічний**.

Фонологі́чні (грецьк. *phōnē* – звук, голос, шум, мовлення, слово і *logos* – слово, вчення) **шко́ли** – див.: **Школи фонологічні**.

Фоноло́гія (грецьк. *phōnē* – звук, голос, шум, мовлення, слово і *logos* – слово, вчення) – розділ мовознавства, що вивчає фонемеи, власне-мовну систему з функційного погляду на ґрунті встановлення опозицій базових одиниць (фонем), їхньої дистрибуції, позиційних змін і функції кожної з них у складі більших одиниць (морфемеи, словоформи); теорія фонем; вивчає мовні звуки як засіб побудови та розрізнення звукових оболонки морфем і слів, а також семасіологічну релевантність, функційні особливості звуків, звукосполучень та просодичних засобів. Кількість фонем української мови визначається на основі одномірних релевантних фонологічних протиставлень, коли їхні компоненти (здебільшого однієї частини мови) уживаються в початкових тих чи тих формах, певних граматичних формах та різняться між собою лише одним звуком: *лак* – *лук*, *бік* – *пік*, *лан* – *лунь*, *мити* – *пити*, *книга* – *крига* та ін. Витоки фонології пов'язані з працями Яна (Івана) Бодуена де Куртене, Миколи В. Крушевського. Найбільш викінчено теорія фонем постала у працях Миколи С. Трубецького. Фонологію інколи називають функційною фонетикою, тому що фонологія разом з фонетикою утворює цілісну науку про звуковий лад мови. У своїй організації Ф. йде від найменших одиниць мови, яким властиве смислове розрізнення, – від фонем. Акценти в дослідженнях розрізняються залежно від різних фонологічних шкіл – функційна фонологія (Микола С. Трубецькой, Празька школа), генеративна школа (Ноем Хомський), природна фонологія (Вольфганг Дреслер).

Фоноло́гія (грецьк. *phone* – звук, голос, шум, мовлення, слово і *logos* – слово, вчення) **зіста́вна** – розділ зіставного мовознавства, що вивчає особливості фонологічних систем зіставлених мов.

Фоносемáнтика (грецьк. *phōnē* – звук, голос, шум, мовлення, слово і франц. *sémanétique* від грецьк. *σημαντικός* – той, що означає) – розділ психолінгвістики, що займається дослідженням значення форми слова, тобто співвідношення в мовній свідомості звука та смислу.

Фоносинта́гма (грецьк. *phōnē* – звук, голос, шум, мовлення, слово і *синтагма* (грецьк. *syntagma* – устрій, лад, поєднання, з'єднання)) – у **дискурсології** – синтагма, що складається з двох фонем.

Див.: *Фонокінема*.

Фоностилістика (грецьк. *phōnē* – звук, голос, шум, мовлення, слово і *стилістика*) – розділ стилістики, що вивчає експресивні властивості звуків мови, засоби досягнення її милозвучності та явища поетичної фонетики – звукопис, ритміку вірша, ритмотворення.

Фонотактика (грецьк. *phōnē* – звук, голос, шум, мовлення, слово і *taxis* – розташування, розміщення) – сполучуваність фонем.

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) – 1) те саме, що граматична форма слова (у 1 знач.; див.: *Граматичний*). **Форма аориста**. **Форма майбутнього простого**. **Форма майбутнього доконаного**. **Форма знахідного відмінка**. **Форма двоїни**. **Форма дійсного стану**. **Форма однини**. **Форма імператива**. **Форма імперфекта**. **Форма індикатива**. **Форма множини**. **Форма теперішнього - майбутнього часу**. **Форма відмінкова**. **Форма родового відмінка**. **Форма відмінювання**. **Форма порівняльного ступеня**. **Форма умовного способу**. **Форма (мовна)** – один з елементів, що потрапляє в коло зацікавлень прагматики і, як такий, становить тривимірне відношення, яке вивчає прагматика.

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **активного** (прикм. від ім. *актив*) / **дійсного стану** – форма речення, у якій суб'єкт дії виражений формою називного відмінка: *Понтонники завзято працювали над встановленням мосту* (Україна молода. – 2007. – 18 липня).

Пор.: *Форма пасивного стану*.

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **аналітична** (грецьк. *analytikos* від *analysis* – розклад, розчленування) – складена форма, утворювана поєднанням допоміжного й основного слів: *буду писати, буду співати* – аналітична форма майбутнього недоконаного часу.

Пор.: *Форма синтетична*.

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **варіантна** (прикм. від ім. *варіант*) – те саме, що й варіант.

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **вільна** – те саме, що слово.

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **дієслова зворотна** – форма неперехідного дієслова з постфіксом *-ся(-сь)*, що виражає низку значень стану дієслова: *Дитина вмивається; Мати хвилюється* і под.

Див.: *Стан*.

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **дієслова особова** (**предикативна** (прикм. від ім. *предикат*)) – змінна форма дієслова, тобто змінювана форма за особами, числами, часами та способами, що виконує в реченні функцію присудка: *Твоїм будучим душу я тривожу, Від сорому, який нащадків пізніх Палитиме, заснути я не можу* (Іван Франко); *А пошлемо їм молодих наших луїарів та охочих, самі ж зостанемося тут* (Павло Загребельний); *Де б я не був, а все ж думками лечу в Донеччину свою* (Володимир Сосюра); *Витай життя!* (Богдан-Ігор Антонич).

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **граматична** (прикм. від ім. *граматика*) – 1) морфологічний (словозмінний) різновид слова, який називають також словоформою. Виступає для вираження граматичного значення: *в університеті* – граматична форма слова *університет*, що має словозмінне значення місц. в. однини; 2) цілісна система формальних засобів вираження того чи того граматичного значення: єдність флективних (парадигмальних) і нефлективних (аналітичних, синтагматичних) формальних показників. Синтагматичні формальні показники особливо суттєві в тому разі, коли граматичне значення слова не може виражатися флексією, пор.: *сільський листоноша* (ч. р.) – *сільська листоноша* (ж. р.). Категорійна граматична форма – це узагальнена формальна одиниця, що репрезентує низку граматичних форм, які виражають те саме граматичне значення: *клен, долина, вікно* – категорійна форма однини. “Порожня” граматична форма – форма, що входить в обов’язкові опозиції зі значущими формами, але яка не має власне-граматичного значення: *книжка* – ж. р.; *граб* – ч. р.; *село* – с. р. Варіантні граматичні форми виражають те саме значення в тому самому контексті й відрізняються тільки стилістично: *діду* – *дідові*; 2) варіант лексеми, у якому лексичне значення залишається незмінним, а змінюється тільки граматичне значення: *долина, долини, долині, долину, долиною* та ін. Виділяють два різновиди граматичної форми слова: а) *синтетична* – форма слова, в якій лексичне та граматичне значення виражені спільно в одному елементі: *дуб[ом]* – закінчення *[ом]* вказує на однину, орудний відмінок, чоловічий рід; б) *аналітична* – форма слова, у якій лексичне і граматичне значення виражені розчленовано, у двох і більше елементах: *буду досліджувати, досліджував би* тощо. Ф. г. – матеріальний вид існування граматичного значення, конкретний мовний засіб, у якому одна частина (основа) співвіднесена з лексичним значенням слова, а інша (закінчення, формант) виражає граматичне значення: *дерев-а* – закінчення вказує на число та відмінок (наз.в. / знах.в.); спеціальні, усталено використовувані засоби мовного вираження граматичного значення.

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **зв’язана** – те саме, що морфема (у 1 знач.).

Див.: *Морфема*.

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **існування мови** – різновид конкретної мови, що виступає основним (а здебільшого і єдиним) засобом спілкування, що задовольняє всі комунікативні потреби мовців у повсякденному спілкуванні. Двома основними формами існування мови виступають літературна мова та діалектна мова.

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **категорійна** (прикм. від ім. *категорія*) / **Категорія** (грецьк. *kategoria* (*κατηγορία*) – ознака, висловлення, судження) **граматична** (прикм. від ім. *граматика*) **морфологічна** (прикм. від ім. *морфологія*) / **Морфосема** (*морф-о-сема*) /

Категорія формальна (прикм. від ім. *форма*) – флективний різновид слова, що є втіленням граматичної категорії певного розряду слів.

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **мóви** – форма, властива різним періодам розвитку мови: 1) усна форма (існує на всіх етапах розвитку мови); 2) письмова форма (характерна для мови народності); 3) літературно-письмова форма (властива національній мові).

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **мóви зóвнішня** – звуковий лад та фонетичне оформлення слів, що забезпечує розвиток мов.

Див.: **Форма існування мови.**

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **мóвлення** – звукова форма мовлення (основна, тому що більшість мов не має писемності) і графічна форма мовлення.

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **пасівного** (прикм. від ім. *пасив*) **ста́ну** – форма речення, у якому суб'єкт дії виражено формою не називного відмінка: *Сад доглядається дітьми ще з минулого року* (Сільські вісті. – 2000. – 12 липня).

Пор.: **Форма активного / дійсного стану.**

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **потенційна** (прикм. від ім. *потенція*) – див.: **Потенційний.**

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **символічна** (прикм. від ім. *символ*) – зміст міжлюдської комунікації, що відбувається опосередковано, тобто через пресу, фотографію, фільм, телебачення, електронні чи інші технології відтворення й поширення інформації.

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **синтетична** (грецьк. *synthesis* – з'єднання, сполучення; прикм. від ім. *синтез*) – форма, утворена шляхом поєднання основи та формотвірного афікса. **Синтетична форма майбутнього часу. Синтетична форма вищого ступеня порівняння прикметника. Синтетична форма найвищого ступеня порівняння прикметника**, пор.: *писатиму, читатиму* (недоконаний майбутній складний); *напишу, прочитаю* (доконаний майбутній простий) – синтетична форма майбутнього часу; *зеленіший, ясніший, прозоріший, приємніший, кращий* – синтетична форма вищого ступеня порівняння прикметника; *найзеленіший, найясніший, найпрозоріший, найприємніший, найкращий* – синтетична форма найвищого ступеня порівняння прикметника. Ф. с. слів поділяються за способом приєднання афіксів, який впливає на: 1) будову словоформи; 2) функціонування афіксів. Наявні два основні способи приєднання афіксів: а) флектування (афікс щільно поєднується з основою, внаслідок чого у вираженні різних граматичних значень відбувається видозміна основи та заміна афіксів: *йд-у, йд-еш*); б) аглютинування (афікси поступово приєднуються один за одним, збагачуючи словоформу все новими граматичними значеннями: наприклад, формотвірний суфікс аглютинативного зразка *-ся*: *причисуватися*); у **теорії мови** – граматична форма з показником граматичного значення всередині слова.

Пор.: **Форма аналітична.**

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **слова (Словоформа)** – 1) словоформа з певними морфологічними характеристиками у відокремленні від її лексичних особливостей (див.: **Словоформа**); 2) здатність слова розпадатися на основну (основу, базу) і формальну частини. **Форма слова внутрішня** (див.: **Внутрішній**). **Форма слова граматична** (див.: **Граматичний**). **Форма слова лексико-синтаксична** – те саме, що варіанти слова лексико-синтаксичні (див.: **Варіант**). **Форма слова лексико-фразеологічна** (див.: **Лексико-фразеологічний**). **Форма слова основна** – те саме, що словникова форма слова (див.: **Словниковий**). **Форми слів слабкокерівані. Форма слова словникова** (див.: **Словниковий**); 3) спосіб вираження граматичного значення, спосіб побудови словоформи. **Форма атематична. Форма постпозитивна. Форма проста (форма синтетична). Форма слабка. Форма складна (форма перифрастична). Форма члenna. Форма займенникова.** Ф. с. можуть бути: 1) простими (синтетичними), що являють собою синтез основи й афікса, які утворюють словоформу конкретної лексеми, де компоненти об'єднані як частини слова (*йд-уть, говор-ить* та ін.); 2) складеними (аналітичними), де компоненти, що становлять цілісність, репрезентовані лінійно, розірвано, аналітично (*буду говорити, будуть говорити*). Будова складеної словоформи функційно аналогічна будові простої словоформи: основа виконує ту саму роль, що й форма змінюваного повнозначного слова, а службове слово або його форма – роль словозмінного афікса. Як і формотвірний афікс допоміжне дієслово виступає найбільш рухливим компонентом складеної форми. Це виявляється у використанні всіх форм відмінюваного дієслова: *буду співати, будеш співати, буде співати, будемо співати, будете співати, будуть співати*.

Див.: **Словоформа.**

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **слова внутрішня** – мотивація лексичного значення слова його слотовірною та семантичною структурою. Так, слово *маляр* зберігає внутрішню форму; його лексичне значення мотивовано. Його слотовірна структура підказує, що це слово називає людину (*-яр-* – суфікс особи), яка виконує дію, названу дієсловом *малювати*. Ф. с. в. наявна в момент створення слова. У процесі історичного розвитку відбувається семантичне спрощення, унаслідок якого Ф. с. в. втрачається. Виникають немотивовані слова: *дар, пар, доба* та ін. Ф. с. в. – ознака, що становить основу найменування й відбиває первинне розуміння (бачення) предмета, що називається. Ф. с. в. – семантична і структурна співвіднесеність морфем слова з іншими морфемами цієї ж мови; спосіб мотивування значення певного слова, ознака, покладена в основу номінації у творенні нового лексичного значення слова; образ, що складає основу назви явища і який надає часто виразності слову. Ф.с.в. виявляється в її смисловій і формальній розкладності, можливості встановлення відношення похідності між певним словом та вихідним словом, пор. *вітчизна* (асоціація з поняттям

отця); *підвіконня* – те, що знаходиться під вікном, у нижній частині віконного отвору; *піддашшя* – те, що знаходиться під дахом, у його нижній частині; серб. *пазікуча* (двірник) (*pazikuća*, де *pazi* ← *paziti* (доглядати) і *kuća* (двір, хата).

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **слова в україністиці** – вказівка на часткові конкретні граматичні категорії.

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **слова граматична** (прикм. від ім. *граматика*) / **Словоформа** (*слово* + *форма*) / **Лекс** (грецьк. *lexis* – слово, вислів) – варіант лексеми, у якому лексичне значення залишається незмінним, а змінюється тільки граматичне значення. **Аналітична** форма слова (грецьк. *analysis* – розчленування, розкладання) – варіант слова, що складається з двох або більше елементів, де лексичне та граматичне значення виражені розчленовано, у різних елементах (напр., укр. *хотів би*, англ. *Had been known*). **Синтетична** форма слова (грецьк. *synthesis* – з'єднання, сполучення) – варіант слова, у якому лексичне та граматичне значення виражені в одному елементі (напр., укр. *пишу*, англ. *studies*).

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **слова канонічна** – те саме, що вихідна.

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **слова проста (Форма синтетична)** – синтез (об'єднання) основи й афікса, що утворює словоформу конкретної лексеми: *вч-у*; *чита[й-у]*; *дума[й-у]*.

Форма (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **словосполучення** – форма, визначувана морфологічними якістьми стрижневого компонента. Належність його до певної частини мови, формозміни визначають вибір залежної словоформи, і відповідно, тип відношень: *сторінка підручника* – субстантивно-субстантивне словосполучення, просте, атрибутивне, синтаксична форма зв'язку – прилягання (відмінкове прилягання).

Формалізація (лат. *forma* – зовнішність, вигляд; ім. від дієсл. *формалізувати*) – мисленнєве або реальне зведення мовних об'єктів до такого стану, коли щодо них можна застосувати засоби формальної логіки і математичні методи дослідження; способи дослідження, зорієнтовані на вияв форми (структури) думок і символічне їхнє позначення. Формалізована теорія витлумачувана як система символів, що репрезентують послідовність логічних термінів: суб'єкта й предиката в судженні, суб'єкта і предиката в силогізмі. Виділяють такі групи формальних символів: 1) логічні символи A – i , V – або; 2) символи предикатів ($=$) і функцій ($+$); 3) змінні (a , b , c). На їхньому ґрунті створюють формальні вирази та їхні граничні послідовності. Формалізована методика дослідження вимагає використання таких прийомів вирішення лінгвістичних задач: 1) алгоритмування; 2) графічне обчислення; 3) матричне (табличне) визначення істинності функцій складних висловлень; **у прикладній лінгвістиці** – опис системи мови і текстів за допомогою структурних (дистрибутивного і трансформаційного) методів аналізу, логічних методів (теорії множин), теорії симетрії (вивчає інваріантні

властивості структур), моделювання (дедуктивного та індуктивного, зокрема індуктивно-статистичного), теорії інформації та кібернетики (алгоритмічні описи процедур дослідження). У цих методах використовують ідеї, поняття і засоби математики. Таким цілим є і мова (засіб спілкування) як семіотична система, структуру якої визначають відношеннями між елементами її рівнів, і текст. Структура (форма, система відношень) мови й тексту втілюють у собі соціокультурні й психологічні чинники мовного розвитку. Наукова цінність Ф. лінгвістичних досліджень зумовлена: по-перше, вивченням форм, сторін складного об'єкта, зокрема структури мовних засобів вираження змісту (значень); по-друге, застосуванням методів, що уточнюють інтуїтивні припущення (гіпотези), без яких неможливе вивчення формальних і змістових сторін мовних явищ; по-третє, аналізом метамов (штучних мов, систем символів) як засобів моделювання складних систем природних мов. Математичні методи в науках виконують інтегральну функцію: допомагають розкривати спільні закономірності у структурі різних вимірів об'єктивної дійсності, що є предметами різних галузей знання. Упровадження формалізованих методів у мовознавчих дослідженнях стало можливим унаслідок розвитку теорії мовознавства: погляд на мову як на семіотичну систему й чітке розуміння того факту, що суспільний і знаковий характер обміну думками зумовлюють один одного. Це спричинило диференційований підхід до об'єкта дослідження (Фердінанд де Соссюр) – розмежування мови (ієрархічної системи знаків) і мовлення, зокрема тексту (як результату мовлення, процесу спілкування). Виведені з фактів мовлення системи мають різний ступінь Ф. Оскільки форма характеризує об'єкт не лише в зовнішньому та кількісному аспектах, але й постає його суттєвою якісною характеристикою, Ф. лінгвістичних досліджень має важливе значення для пізнання законів будови мови й закономірностей її функціонування в мовленні. Через існування меж будь-якої Ф. необхідним у наукових дослідженнях є синтез формальних і змістових методів аналізу. Теоретичні дослідження структурної лінгвістики постають основою, без якої неможливий розвиток прикладних галузей лінгвістики. В українському мовознавстві структурні й статистичні методи застосовують для пізнання істотних властивостей структури мови, а також закономірностей функціонування лінгвістичних явищ у часі та просторі.

Формалізм (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) – напрям в математиці, програма якого була обґрунтована Давідом Гільбертом. У лінгвістичному сенсі формалізм використовується як операція заміни смислових змістових описів певних явищ, процесів, станів математичними структурами. Використання декартового добутку, схем Калі, апарату теорії множин, теорії груп стають засобом експлікації й доказу формальним шляхом очевидних і прихованих властивостей мови.

Форма́нт (лат. *formant* – створювальний, формувальний) / **Дерива́тор** (лат. *derivatus* – відведений + *-or*) – похідне слово – морфема чи інший

формальний показник похідності слова (деривата) від твірного (див.: **Похідність**) або похідності граматичної форми слова. Формантом може виступати афікс (суфікс або префікс: *ляльк-ар*; *пере-читати* тощо), поєднання афіксів (*нід-березов-ик* і под.). Виділяють також безафіксні форманти (скорочення основи (див.: **Слово усічене; Усічення**), складання компонентів за чіткої їхньої фіксації та спільного наголосу (в утворенні складних слів)) і т. ін.

Формант (лат. *formant* – створювальний, формувальний) **синтаксеми** (*синтаксис + сема*) – прийменник або його аналог, що утворює синтаксему, виступає маркером її синтаксичної позиції та вводить синтаксему в структуру висловлення або в ситуацію. До складу формантів синтаксеми можуть входити не лише прийменники, але й іменники, частки, прикметники, займенники, прислівники, певною мірою сполучники, кожний з елементів у складі форманта виконує свою, притаманну тільки йому, його природі, функцію, роль, пор.: *Знову зайшли в густі колючі кущі, на виході з яких за командою Волоха усі разом завмерли* (Василь Биков); ***На висоті більш ніж тисяча метрів блиснули у вранішньому сонці літаки*** (Україна молода. – 2011. – 14 квітня). Як додаткові елементи у формант синтаксеми можуть входити й інші мовні одиниці, необхідні для детального передання значення синтаксеми: *Невеликим прошарком озон розміщений на висоті 20–25 км над поверхнею Землі* (З підручника); пор. також наявність формантів: *на висоті кількох метрів над рівнем / поверхнею чого* (у цьому разі наявне ускладнення: локатив-дименсив + критерій: *Найвищий пункт нашої Вітчизни – гора Говерла – знаходиться на висоті 2061 м над рівнем моря і розташована в Рахівському районі на межі Івано-Франківської та Закарпатської областей на масиві Чорногора* (З підручника).

Форманта (лат. *formant* – створювальний, формувальний) – акустичний параметр опису звука, що постає певною сферою частот. У фонетиці використовують три форманти в описі голосних – F1 (200-800 Гц), F2(800-2000 Гц), F3 (2000-3000 Гц). Активно застосовуваними постають в описі українських голосних дві перші форманти; F1 виявляє послідовно артикуляційну ознаку піднесення, а F2 – ознаку ряду; у **прикладній лінгвістиці** – частина звукового спектра, в якому зосереджена акустична енергія; посилена резонансна частота сигналу. На спектрограмі форманта має найтемнішу частину. Формантні частоти утворюють картину кожного звука й вимірюються в герцах. Для голосних перша Ф. співвідноситься з артикуляційною відкритістю й закритістю звука, друга – із передньою або задньою артикуляцією. Значення цих частот залежать від конфігурації та розмірів мовленнєвого тракту кожного мовця та сприймаються на слух як суб'єктивна оцінка якості забарвлення голосу.

Форманти (лат. *formant* – створювальний, формувальний) **словотвірні (дериватори)** – 1) афікси (суфікси, префікси, постфікси та їхні комбінації); 2) скорочення (утинання) твірної основи: *магнітофон – маг*; 3)

стійкий порядок компонентів за їхнього складання або зрощення та спільний головний наголос: *легковідтворюваний*; 4) зміна, звуження та переоформлення морфологічної парадигми в переході з однієї частини мови в іншу: *коло* (іменник – прийменник).

Форманти (лат. *formant* – створювальний, формувальний) **словотвірні афіксальні** (прикм. від ім. *афікс*) – словотвірні афікси та їхні сполуки.

Форманти (лат. *formant* – створювальний, формувальний) **словотвірні безафіксні** (*без-* + *афіксний*) – 1) скорочення (утинання) твірної основи (*маг, стриб, скік*); 2) стійкий порядок компонентів та можливість спільного наголосу (*високооплачуваний*); 3) переоформлення морфологічної парадигми (*знайомий*).

Форматів (лат. *formans (formantis)* – утворювальний + *-атив*) – 1) матеріальна форма вираження слова, послідовність звуків або сукупність графічних знаків; 2) те саме, що морфема (у 2 знач.) (див.: *Морфема*). **Форматів відмінковий**.

Форми (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **етикетності** (прикм. від ім. *етикет*) **ідіоетнічні** – вияви національного (етнічного) етикету залежно від типів комунікативної взаємодії носіїв певної національної лінгвокультури.

Див.: *Етикет мовний; Етикет комунікативний; Етикет національний*.

Форми (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **займенникові його, її, їх** – засіб створення незначного відтінку неповаги: *Нехай її походить тепер до мирового* (Іван Котляревський).

Форми (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **займенникові тобі, вам як засіб вираження насміху** – використовуються в текстах розмовного жанру та виступають засобом насміху: *У будинку відпочинку запізнився на обід – нічого не дадуть. Це тобі не вдома! У залі консерваторії необхідно поводити себе респектабельно. Це вам не дискотека*.

Форми (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **згрубілості** – суфіксальні утворення іменників, яким властиві негативні конотації: *свекрушище, свекрушисько, бабисько* та ін.

Форми (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **здрібніло-ласкаві** – див.: *Демінутиви; Слова зменшено-пестливі*.

Форми (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **існування мови** – самостійні мовні структури, природно об'єднані в групи з різною ієрархією за ознакою спільності матеріалу й тому доступні розумінню в межах одного мовного колективу (народу, етносу), вони відрізняються досконалістю, універсальністю, сферами використання. Ф.і.м. виступають: літературна, народно-побутова (розмовно-побутова), діалектна.

Див.: *Мова; Мова ідіоетнічна*.

Пор.: *Варіанти національної мови*.

Фóрми (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **композиційно-мовленнєві** – те ж саме, що й функційно-сміслові типи мовлення.

Фóрми (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **мóвлення** – форми здійснення мовленнєвої діяльності, що може відбуватись у монологійній та діалогійній, усній та письмовій формах.

Фóрми (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **мóвного спілкування** – типи інтеракції, виділені залежно від немовних складників комунікації: форми втілення засобів мовного коду, способу взаємодії між учасниками, специфіки каналів, функцій та змісту повідомлень, сфери спілкування та ін.

Фóрми (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **пейоратівні** – див.: *Форми принизливі; Слова згрубілі*.

Фóрми (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **предикатівні** (прикм. від ім. *предикат*) **на -но, -то** – невідмінювані дієслівні безособові форми в синтаксичній функції єдиного головного члена односкладних (безособових) речень (за іншою теорією – присудка, тобто предиката), утворені від дієслівних та ад'єктивних основ додаванням суфікса **-о** (*відбудовано, відремонтовано, розбито* та ін.): *Школу за літо відремонтовано, пофарбовано парти, встановлено паркан* (Сільські вісті. – 2000. – 26 серпня).

Фóрми (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **слóва (словофóрми) граматичні** (прикм. від ім. *граматика*) – різновиди того самого слова, що тотожні лексично, але протиставлені граматичним значенням: *місто – міста, місту* і под.

Фóрми (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **суб'єктивної** (прикм. від ім. *суб'єкт*) **оцінки** – суфіксальні відіменникові утворення прикметника, прислівника, що надають словам додаткових емоційно-експресивних відтінків ласкавості, здрібнілості, зневаги, презирства, поваги тощо: *павучок, павучище, жучок, жучисько, морозище, земелька, старигань, молоденький, малесенький, пізенько, раненько, тихенько, тихесенько, голуб'ятонько* та ін.

Пор.: *Демінутиви; Пейоративи; Слова згрубілі; Слова зменшено-пестливі*.

Фóрми (лат. *forma* – зовнішність, вигляд) **спілкування** – типи інтеракції, виділені залежно від немовних складників комунікації – форм утілення засобів мовного коду, способу взаємодії між комунікантами, особливостей активних / пасивних каналів комунікації, функцій та змісту повідомлень, сфери спілкування та ін. Ф.с.: діалог, монолог, полілог.

Див.: *Спілкування; Діалог; Монолог; Полілог; Інтерація*.

Формотвóр (лат. *forma* – зовнішність, вигляд + *-твор*) / **Формотвóрення** (лат. *forma* – зовнішність, вигляд + *-творення*) – 1) те саме, що словозміна – утворення форм слова, що виражають несинтаксичні категорії (див.: *Словозміна*). **Формоутвóрення дієслівно-видовé. Формоутвóрення дієслівне. Формоутвóрення префіксальне** – див.: *Формоутворення префіксальне. Формоутвóрення внутрішньодієслівне* –

утворення несинтаксичних форм у системі дієслова; 2) утворення похідних форм того самого слова (лексеми) на противагу словотвору та словозміні. До формотвору інколи зараховують форми ступенів порівняння прикметників і прислівників.

Формотвірний (прикм. від ім. *формотвір*) – прикметник до формотвіру.

Формотвірні (прикм. від ім. *формотвір*) **суфікси** (лат. *suffixus* – прикріплений) – див.: *Суфікси формотвірні*.

Формотвóрення – утворення часткових морфологічних парадигм. Засобами формотворення зазвичай виступають: 1) формотвірні суфікси (*чита-в*); 2) постфікси (*посміхнув-ся*); 3) службові слова (*читав би*).

Формування (ім. від дієсл. *формувати*) **вибірки кластерне** (англ. *cluster sampling* від англ. *cluster* – «накопичення») – форма багатоетапного формування вибірки й позначає процедуру, у якій вибірка сфокусована не на окремих елементах, а на кластерах (як підгрупах сукупностей). Усередині цих випадково відібраних кластерів необхідно досліджувати всі елементи. Процедура вирізняється великою економією, але більшою мірою може допускати помилки у формуванні вибірки, ніж формування випадкової вибірки. Наприклад, якщо слід досліджувати мовлення політичних виступів, то окремий кластер може складатися з парламентських, передвиборчих промов та виступів на офіційних вечорах тощо.

Формування (ім. від дієсл. *формувати*) **мовної особистості** – мовне виховання, мовна освіта на ґрунті національної мови, з опертям на мовні знаки національної культури як самодостатньої величини. Формування української мовної особистості повинно здійснюватися на засадах створення розвивального потенціалу мовного середовища (для напрацювання автоматизму) і щонайширших можливостей її самовияву й самовираження. На формування мовної особистості впливають об'єктивні й суб'єктивні чинники.

Див.: *Чинники формування мовної особистості об'єктивні; Чинники формування мовної особистості суб'єктивні*.

Формування (ім. від дієсл. *формулювати*) **темáтики** – здатність мас-медіа визначати головну суспільну тематику й проблематику («порядок денний», англійською – *agenda-setting*) через активне висвітлення одних тем (у новинах, розважальних програмах, навіть рекламі), уникаючи висвітлення інших.

Фóрмула (лат. *formula* – форма, правило) – загальна назва для стійкого виразу, моделі, побудови, фрази-кліше тощо. Ф. – невербальний спосіб запису, комбінація символів, що відбиває об'єкти або уявлення про них за допомогою літер латинського та грецького алфавітів або додаткових знаків. Наприклад, структурна схема речення зразка $N_1 - V_f$ читається так: підмет – це ім'я, виражене називним відмінком, присудок – формально співвідпорядкована форма дієслова. Для образного уявлення використовують

математичну символіку та математичні формули, уживані не в чітко математичному смислі. **Семантична ф́ормула. Стилiстична ф́ормула. Ф́ормула словосполучення. Ф́ормула речення.**

Ф́ормула (лат. *formula* – форма, правило) **антропонiмiчна** (прикм. від ім. *антропонiм*) «**громадянин / громадянине + прiзвище**» («**громадянка / громадянка + прiзвище**») – має офіційний відтінок. Запозичено з французької мови, де існує з часів французької революції.

Ф́ормула (лат. *formula* – форма, правило) **антропонiмiчна** (прикм. від ім. *антропонiм*) «**пан / пане + прiзвище**» («**панi + прiзвище**») – у минулому мала відтінок поважного ставлення до певної особи. Сьогодні використовується в офіційному та діловому мовленні. У мовленні людей «лівих» переконань щодо своїх «правих» політичних опонентів має інколи іронічний або зневажливий відтінок.

Ф́ормула (лат. *formula* – форма, правило) **антропонiмiчна** (прикм. від ім. *антропонiм*) «**прiзвище + ім'я + по батькові**» – стилістичне явище радянського часу: *Степаненко Петро Васильович*. В усному мовленні (зокрема в публічних виступах) йому притаманний партійно-бюрократичний відтінок, і з погляду культури мовлення краще використовувати формулу «ім'я + прізвище»: *Петро Степаненко*.

Ф́ормула (лат. *formula* – форма, правило) **антропонiмiчна** (прикм. від ім. *антропонiм*) «**товариш / товаришу + прiзвище**» («**товаришка / товаришко + прiзвище**») – використовувалась протягом усіх років радянської влади в публіцистиці, в офіційному спілкуванні та ін. Спочатку їй був властивий характер поваги, згодом цей відтінок стерся, і розвинулось партійно-бюрократичне забарвлення, забарвлення партійного одержавлення: *Товаришко Ольго, дбайте про свою політграмотність* (Григорій Косинка).

Ф́ормули (лат. *formula* – форма, правило) **ввічливого звертання** – усталені формули ведення бесіди з відтінком буденності, штамп: *Навіть не хочу вірити в це щодо Вас!; Не хочу і чути про це щодо Вас!* і под.

Ф́ормули (лат. *formula* – форма, правило) **ввічливості** – усталені, звичні, культурно зумовлені типи мовленнєвої поведінки в певних ситуаціях. Ф.в. охоплюють слова та звороти, пов'язані з привітанням, вітанням, прощанням, подякою, проханням тощо; здебільшого вони постають національно маркованими, ураховують вік, стать, соціальний стан тощо адресата.

Див.: *Слово; Фразеологізм*.

Ф́ормули (лат. *formula* – форма, правило) **ввічливості народні** – усталені народні формули ввічливого побажання, вітання, розставання та ін., що відновлюються в комунікації, а не щоразу витворюються: *Будьте здорові! (при чиханні); Бог у поміч* тощо.

Ф́ормули (лат. *formula* – форма, правило) **дистрибутивні** (англ. *distribution* – розподіл, розповсюдження, від лат. *distributio* – поділ, розподіл) – набір місць, що можуть бути одночасно зайняті у вживанні

певного слова. Ф. д. вирізняються якістю та кількістю місць: 1) *Хлопець спить* (одномісна дистрибуція); 2) *Хлопець вивчає музику* (двомісна дистрибуція); 3) *Хлопець малює картину олівцем* (тримісна дистрибуція); 4) *Хлопець пише авторучкою листа брату* (чотирьохмісна дистрибуція).

Формули (лат. *formula* – форма, правило) **казкові** – прозові рефрени у казках, що виступають засобом прикрашання фольклорного твору, привносять відтінок мовленнєвої розсудливості: *Швидко казка мовиться, та не швидко справа рухається; Ні в казці сказати, ні пером описати.*

Формули (лат. *formula* – форма, правило) **мовленнєвого етикету** (франц. *étiquette*) / **Кліше́** (франц. *cliché* – відбиток) **етикетні** (франц. *etiquette*; прикм. від ім. *етикет*) / **Висловлювання ввічливості** – культурно, національно та ситуативно зумовлені усталені стереотипні вислови, що не виникають щоразу в кожному мовленнєвому акті, а відтворюються як застигли стандартизовані мовленнєві зразки або стереотипи мовлення, які відклалися та зберігаються в нашій свідомості для використання в різних соціально-комунікативних ситуаціях; готові формули з певною синтаксичною структурою та лексичним наповненням, використовувані у високочастотних етикетних ситуаціях: *привітання, вітання, прощання, подяки, вибачення, запрошення* та ін.

Формули (лат. *formula* – форма, правило) **самоприниження** – етико-стилістична норма, використання особами в разі звертання до найвищої посадової особи зневажливо-здрібнілих форм слів, якими позначають себе, а також того, що належало їм. Особливо поширеним було в російській мовленнєвій практиці періоду Московської держави: *Государь... бьют челом Феоктистско да Петрушко Чоглоковы... Не вели, государ, мостовицины имать с людшек наших и с крестьянишек* (Чолобитна XVIст.).

Фраза (грецьк. *phrasis* – спосіб вираження, зворот мови) – 1) найменша самостійна мовленнєва одиниця, що виступає одиницею спілкування та є відрізком звуко-мовленнєвого потоку між двома досить тривалими паузами, має основний (фразовий) наголос, інтонаційну завершеність, доступна членуванню на мовленнєві такти (за достатньої тривалості) або тільки на склади (у разі однотактової фрази). Ф. – це відрізок мовлення, об'єднаний особливою інтонацією та фразовим наголосом і розташований між двома досить тривалими паузами. Наприклад, речення *Одначе ворог утікає перед нами, грається з нами, наче блимавка з заблуканими мандрівником, або зрадливо вдаряє ззаду* (Богдан-Ігор Антонич) членується на чотири фрази *Одначе ворог утікає перед нами, || грається з нами, || наче блимавка з заблуканими мандрівником, || або зрадливо вдаряє ззаду*. Ф. охоплює відносно завершене за смислом висловлення, її межі можуть збігатися з реченням, але можуть і не збігатися. Останнє цілком закономірно, тому що фраза – одиниця фонетична, а речення – граматична, у силу чого вони належать до різних рівнів тексту; 2) те саме, що речення (див.: **Речення**) або синонім висловлення – пор., наприклад: ритмомелодійна

одиниця спілкування, що не завжди збігається з реченням, але завжди комунікативно інформативна (див.: **Висловлення**); інколи те саме, що і неповне речення (див.: **Речення неповне**). Фонетичний аспект речення, усна мовленнєва реалізація відповідного висловлення. Охоплює всі конкретні, індивідуальні риси вимови конкретного речення: паузи, акценти, виділення, емоційно-темброве забарвлення. Поняття фрази не може бути кваліфікованим як окрема одиниця синтаксису; у **прикладній лінгвістиці** – основна одиниця мовлення в його звуковій формі, що має змістову цілісність та інтонаційну структуру. Іноді відповідає поняттю речення, проте не має таких синтаксичних обмежень, що властиві реченню: фразою може бути й одне слово, вигук, парцельована частина речення, і послідовність речень, об'єднаних у процесі мовлення. З онтологічного погляду, фраза є первинною щодо речення. Для структури Ф. важливим є фразовий наголос, що надає їй характеру цілісності, об'єднуючи її інтонаційний контур.

Фразема (грецьк. *phrasis* – спосіб вираження, зворот + *-ема*) – див.: **Фразеологізм**.

Фразеограма (грецьк. *phrasis* – спосіб вираження, зворот + *-грама*) – те саме, що фразеологізм. **Фразеологічна одиниця**.

Див.: **Фразеологізм**.

Фразеографія (грецьк. *phrasis* – спосіб вираження, зворот + *-логія*) – розділ мовознавства, що займається описом і систематизацією фразеологічних зворотів та укладанням фразеологічних словників.

Фразеологема (грецьк. *phrasis* – спосіб вираження, зворот і *lógos* – слово, вчення, поняття + *-ема*) – фразеологічна одиниця як інваріант, як одиниця мови.

Фразеологізм (грецьк. *phrasis* – спосіб вираження, зворот і *lógos* – слово, вчення, поняття) / **Одиниця фразеологічна** (прикм. від ім. *фразеологізм*) / **Фразема** (грецьк. *phrasis* – спосіб вираження, зворот + *ема*) – лексично неподільна, відтворювана одиниця мови з двох чи більше слів, цілісна за своїм значенням і стійка за складом та структурою; за **вужького підходу** – усталений зворот, стійке поєднання слів, що виступає в мові як єдиний, неподільний і цілісний за значенням вислів (напр., *бісики пускати*). Зазвичай, Ф. має форму словосполучення; за **широкого підходу** – до Ф. зараховують прислів'я, приповідки, приказки, що мають форму речень. Серед Ф. виділяють **фразеологічні єдності**, **фразеологічні зрощення**, **фразеологічні сполучення**. У мові наявні також **фразеологічні кальки** – дослівний переклад фразеологічної одиниці за частинами – окремими компонентами фразеологізму.

Для фразем властива синонімія, омонімія, антонімія тощо. **Фразеологічні антоніми** – фразеологічні одиниці з протилежним значенням. **Фразеологічні варіанти** – фразеологізми, що мають однакове значення, але відрізняються одним чи кількома компонентами. **Фразеологічні омоніми** – це однакові за компонентним складом, але різні за значенням фразеологічні

одиниці. **Фразеологічні пароніми** – це близькі за компонентним складом, але семантично не тотожні фразеологічні одиниці. Вони не можуть взаємозамінятися в мовленні, оскільки така заміна призвела б до спотворення смислу висловлення. **Фразеологічні синоніми** – це різні за компонентним складом, але семантично тотожні фразеологічні одиниці.

У лінгвістиці чинні кілька типів класифікацій фразеологізмів: за семантичною злитістю компонентів; за походженням; за стилістичним спрямуванням; за морфологічним співвідношенням; за синтаксичним виявом.

За семантичною злитістю компонентів розрізняють: а) фразеологічні зрощення, б) фразеологічні єдності, в) фразеологічні сполучення. За широкого погляду до них додають ще фразеологічні віслови. **Фразеологічне зрощення** – властиве лише певній мові семантично нерозкладне словосполучення, значення якого не збігається зі значенням окремо взятих його складників і значення якого сприймається в сучасній лексичній системі мови як повністю немотивоване. Фразеологічним зрощенням властива наявність лексичних і граматичних архаїзмів та історизмів, вони виступають одним членом речення. Здебільшого іншими мовами не перекладається, при перекладі послуговуються відповідниками, властивими мові перекладу: *бити байдики*, *бити баглаї* – ледарювати, *пекти раки* – червоніти, *собаку з'їсти* – набути досвіду, *замилювати очі*, *збити з пантелику* і под. **Фразеологічна єдність** – стійкі словосполучення, зміст яких певною мірою зумовлений значеннями слів-компонентів. Фразеологічним єдностям властиві омонімічне співвідношення з вільними сполуками слів (словосполученнями) і синтаксична нерозкладність номінації (здатність виступати як один член речення): *тримати камінь за пазухою* («тримати на когось образу») і словосполучення *тримати камінь за пазухою* (щоб кинути); *ложка дьогтю в бочці меду* («щось погане зробити в загалом добрій справі») і словосполучення *ложка дьогтю в бочці меду* (робить його неякісним); *намилити шию* («насварити, попередити») і словосполучення *намилити шию* (милом, щоб вимити) тощо. **Фразеологічне сполучення** – стійке у вживанні словосполучення, що складається зі слів з вільними та фразеологічно зв'язаними значеннями. Його зміст розкривається через зміст окремих частин з опертям на слово з фразеологічно зв'язаним значенням: *делікатне питання*; *насушити брови*; *згорати з сорому*; *зачепити за живе*; *важка вода* і т. ін. Компонент з фразеологічно зв'язаним значенням може бути замінений синонімічним словом з вільним значенням. Фразеологічному сполученню властива обмежена (вибіркова, невільна) сполучуваність з фразеологічно зв'язаним значенням з іншими словами (переважно до десяти слів) та аналітичністю номінації (слово з фразеологічно зв'язаним значенням виступає самостійним членом речення), пор.: *важка (структурована) вода* – вільне словосполучення *прозора вода*, *чиста вода* і под. **Фразеологічні віслови** – стійкі звороти мови, що семантично не діляться та складаються зі

слів із вільним значенням, але у процесі мовлення відтворюються як сталі мовні одиниці. До них належать фразеологічні вислови комунікативного типу (речення) – прислів'я, приказки, крилаті вислови, народні порівняння тощо: *Дівка не без щастя, козак не без долі; На словах медок, а на серці льодок; Величається, як заєць хвостом; Бідний, як церковна миша* та ін.

За походженням (етимологією) фразеологізми поділяються на: 1) **сталі вислови з народної мови** (побутового народного мовлення, анекдотів, жартів тощо): *сам не гам і другому не дам; світ зав'язати; рука руку миє; як горохом об стіну; про вовка помова; вивчився на собак брехати; обоє рябоє; тільки сир відкладений добрий; кирпу гнути; стати на ноги; ні з рота мови, ні з носа вітру* та ін.; сюди ж входять прислів'я та приказки; 2) **професіоналізми**, що набули метафоричного вжитку: *чорним по білому; прясти на тонку; лити воду на млин; зняти полуду з очей; стригти під один гребінь; закласти фундамент; відігравати роль; зводити до спільного знаменника; знімати стружку; на космічній швидкості; дати гарантію; підкласти міну; гірка пілюля; вимушена посадка; спіймати на гачок* тощо; 3) **переклади з інших мов або запозичення фразеологізмів без перекладу**: *ставити крапку над і; дивитися крізь пальці; від коліски до могили лиш один маленький крок; розумній голові досить сказати одне слово (польське); contra spem spero; omnia mea mecum porto* і т. ін.; 4) **вислови з античної культури**: *гордіїв вузол; прокрустове ложе; піррова перемога; Діоген у бочці; авгієві стайні; між Сциллою і Харибдою; Кастильське джерело; не можна двічі увійти в ту саму річку* тощо; 5) **біблійні та євангельські вислови**: *не одним хлібом живе людина; лікарю, вилікуй себе самого; притча во язицех; пісня пісень* і т. ін.; 6) **вислови відомих людей (афорізми, цитати)**: *іскра вогню великого; за всіх скажу, за всіх переболію; за вашу і нашу свободу; мертві сраму не мають; нове життя нового прагне слова* та ін.

У стилістичному аспекті фразеологічні одиниці групуються на: **розмовно-побутові**, що переважають в усному мовленні та художній літературі: *вродися та й вдайся; казці кінець – ділу вінець; як тіло без душі; іти світ за очі; аби день до вечора; мороз пройшов поза шкірою; ряс топтати; скільки вовка не годуй, той все у ліс дивиться* тощо; **народнопоетичні**: *при битій дорозі; голубе сивенький; нехай його лихий візьме; будь здорова, як вода, а багата, як земля, а щаслива, як весна; щоб я так здорова була; хай наші вороги плачуть; не так склалось, як гадалось і под.*; **кніжні** (використовуються переважно в писемній формі наукового, офіційно-ділового, публіцистичного та художнього стилів): *болючі проблеми; заходи адміністративного впливу; дійти висновку; коефіцієнт корисної дії; питома вага* та ін.

За морфологічним критерієм (співвідношенням з частинами мови) фразеологізми (за належністю стрижневого компонента до відповідного лексико-граматичного класу) поділяються на: а) **дієслівні**: *бити*

байдики, брати бика за роги, витрішки продавати, виходити сухим з води, спочивати на лаврах, прибирати до рук, на ноги поставити, пробивати дорогу, світити ребрами, співати з чужого голосу тощо; б) **іменниківі**: бабине літо, біла пляма, білий світ, вавілонське стовпотворіння, єгипетська кара, майстер на всі руки, блудна вівця, велика цяця, велике діло, розжєві окуляри і под.; в) **прислівниківі**: аж до неба, без задніх ніг, від роду і до роду, в одну душу, в пух і прах, одним махом, на кожному кроці, через пень колоду, на око, рано чи пізно, коротко і ясно, ні сіло, ні впало та ін.; г) **прикметниківі**: кров з молоком, не ликом шитий, ні риба ні м'ясо, гострий на язик, важкий на підйом, важкий на руку і под.; д) **вигуківі**: ну й ну, от тобі й на, як би не так, чи бач, чорта з два, чорти б його забрали т. ін.

За синтаксичним критерієм фраземи також поділяються на: 1) **словосполученніві** (побудовані за структурою словосполучення): бити байдики, бабине літо, біла пляма, білий світ, вавілонське стовпотворіння, єгипетська кара, гострий на язик, важкий на підйом, важкий на руку і под.; 2) **реченніві** – структуровані за моделлю або простого речення: мороз пройшов поза шкірою; розумній голові досить сказати одне слово (можна внутрішньо диференціювати на фразеологізми, побудовані за моделлю простого двоскладного (Добре діло душу й серце обіграло; В наше віконце загляне сонце); простого односкладного (Природу тяжко обманути; Поганому роду нема встиду); подальша класифікація ґрунтується на різновидах односкладних речень (означено-, неозначено-, узагальнено-особові, безособові, інфінітивні, номінативні, генітивні), розмежуванні повних і неповних з-поміж двоскладних та односкладних тощо), або складного речення: Розуму палата, та ключ від неї загублений; Хто багато обіцяє, той рідко слова дотримує (внутрішньо можна розмежовувати моделі складносурядного (Птицю пізнати по пір'ю, а чоловіка по бесіді); складнопідрядного (Хто багато обіцяє, той рідко слова дотримує); безсполучникового (Слово – не полова, язик – не помело) складних речень і под.

Ф. можуть зазнавати трансформації, що часто спостережуване в художньо-белетристичних творах: – Хай не мине тебе гомообіг, – подякував Авель старій (Оксана Забужко) (← Хай вас щастя не мине); Триста рентген вам у печінки (Оксана Забужко) (← Триста чортів у печінки / Кольки йому у печінки), пор. також: Е-е-е, Буба **впав у кому... чи у крапку**. Про таке кажуть: **погорів на пунктуації**. В Архе багато пасток. Буба **прийняв «плазму» занадто особистісно**. Тому його й затягнуло – далеко-далеко. Десь аж на сам край книжки. А шкода. Був би з нього колоритний персонаж. А тепер бовтається десь, неборак, недоречний, як до паска рукав. Ну, але нехай... (Любка Дереш). Синонім: **Фразема**.

Див.: **Мова; Код**.

Пор.: **Слово**.

Фразеологізми (грецьк. *phrasis* – спосіб вираження, зворот і *lógos* – слово, вчення, поняття + *-ізм*) **галиційські** – вислови дворянського жаргону, що скальковані (перекладені дослівно) з відповідних французьких висловів і містять певний відтінок елегантності, вишуканості: *мій ангел, в один прекрасний день; Нехай це залишається між нами; Між нами (ними) нічого не було; Питання життя і смерті; Дозвольте мені вам зауважити; Що ви цим хочете сказати?; Кому ви це говорите?; Яким вітром вас занесло до нас?; Яка муха вас вкусила?*

Фразеологізми (грецьк. *phrasis* – спосіб вираження, зворот і *lógos* – слово, вчення, поняття + *-ізм*) **кніжні** – використовуються переважно в писемній формі наукового, офіційно-ділового, публіцистичного та художнього стилів: *болючі проблеми; заходи адміністративного впливу; дійти висновку; коефіцієнт корисної дії; питома вага* та ін.

Фразеологізми (грецьк. *phrasis* – спосіб вираження, зворот і *lógos* – слово, вчення, поняття + *-ізм*) **розмовно-побутові** – марковані усним мовленням та художньою літературою: *вродися та й вдайся; казці кінець – ділу вінець; як тіло без душі; іти світ за очі; аби день до вечора; мороз пройшов поза шкірою; ряст топтати; скільки вовка не годуї, той все у ліс дивиться* і под.

Фразеологізми (грецьк. *phrasis* – спосіб вираження, зворот і *lógos* – слово, вчення, поняття + *-ізм*) **фольклорні** (прикм. від ім. *фольклор*) – стійкі мовні моделі, уживані як зачини чи кінцівки в народній творчості у вигляді рефренів, евфемізмів: *багато що казати, та мало слухати; як задумав, так і зробив; хай йому земля пером; У добрий час сказати, а в лихий помовчати; бодай тебе добро не минуло; вічна пам'ять*. Це переважно народні побажання, заклинання, обіцянки, клятви, вітання.

Фразеологічні (прикм. від ім. *фразеологізм*) **єдності** – див.: *Єдності фразеологічні*.

Фразеологічні (прикм. від ім. *фразеологізм*) **зрощення** – див.: *Ідіоми*.

Фразеологічні (прикм. від ім. *фразеологізм*) **одиниці** – див.: *Фразеологізми*.

Фразеологічні (прикм. від ім. *фразеологізм*) **похідні** – див.: *Похідні фразеологічні*.

Фразеологічні (прикм. від ім. *фразеологізм*) **сполучення** – див.: *Сполучення фразеологічні*.

Фразеологія (грецьк. *phrasis* – спосіб вираження, зворот і *lógos* – слово, вчення, поняття) – 1) сукупність фразеологізмів певної мови. **Українська фразеологія**; 2) розділ мовознавства, що вивчає фразеологічний склад мови.

Див.: *Фразеологізм*.

Фразерство (франц. *phraseur* – особа, яка використовує красиві й гучні слова, що ніяк не підкріплені) – мовлення зі звучними, але пустими

словами, що вимовляються без внутрішнього переконання та є беззмістовними, не мотивовані перебігом справ.

Пор.: *Демагогія*.

Фра́зи (грецьк. *phrasis* – спосіб вираження, зворот) **гучні** – стилістично надмірні, але не зовсім змістовні висловлення, похвальні або пропагандистські фрази, що інколи мають відтінок демагогії або лицемірства: *Велич наших справ; Економіка повинна бути економною; Комунізм – це молодість світу, / І його будувати молодим! В епоху свободи і демократії*.

Див.: *Бомбаст*.

Фразовий (прикм. від ім. фрази) **на́голос** – див.: *Наголос фразовий*.

Фрейм (англ. *frame* – кадр, каркас, рамка) – ті чи ті структури, що репрезентують стереотипні ситуації у свідомості людини та своїм призначенням мають ідентифікацію нових ситуацій, що ґрунтуються на відповідному стереотипному шаблоні; мовне утворення на позначення відповідної стереотипної ситуації як складника певної концептуальної цілісності; будь-яка система мовного вибору; Ф. розглядають у різних аспектах: 1) у **граматиці** – вибір граматичних правил, лексичних одиниць, мовних категорій, чому властивий статус прототипу сцени; 2) у **етнології мовлення** – базовий елемент, який дослідник легко ідентифікує в рамках ситуації, тому що ситуації підпорядковані визначальним принципам, що «генерують» ті чи ті події (зокрема соціальні), участь особистості в подіях; 3) у **когнітивній семантиці** – ємний, багатокомпонентний концепт, загальнородове позначення набору понять типу *схема, сценарій, когнітивна модель, народна теорія*, де фрейм – система категорій, структурованих відповідно до мотиваційного контексту, тобто корпусу розумінь, структур практик, або ж історія соціальних настанов; фрейм у цьому вимірі – це «пакет» інформації, знання про стереотипну ситуацію. Формальні фрейми подають як дворівневі структури вузлів та відношень: а) **вершинні вузлі** (містять усі дані, що справедливі щодо певної ситуації); б) **термінальні вузлі**, або **слоти** (вони заповнюються даними з конкретної практичної ситуації та часто інтерпретовані як підфрейми або уміщені фрейми (Марвін Лі Мінський). Активізація фрейму через слоти уможливорює відтворення всієї структури типізованої тематичної ситуації загалом (пор. фрейм «*Театр*» охоплює компоненти: *білетна каса, зал, сцена, гардероб, буфет, спектакль, актори* тощо); 4) у **теорії знання** – одиниця знання, що організована навколо певного поняття й містить найважливіше, типове й доступне про поняття, тому має конвенційну природу та конкретизує ступінь важливості, суттєвості цієї одиниці чи її складників для лінгвокультури (типи фреймів у цьому вимірі: *приїзд до батьків на день народження матері; ритуал дитячого дня народження* под.); фрейм у цьому тлумаченні – структура вузлів і відношень, де вершинні яруси фрейма завжди фіксовані (**вершинні вузли**), тому що виявляють типовість певних речей, а нижчі (**термінальні вузли** або **слоти**) –

це певні мікроситуації (*вітання з братом на дні народження матері* тощо); 5) у **теорії мови** – набір гіпотез про влаштування формальної мови для вираження знань, як альтернатива семантичній мережі або обчисленню предикатів; набір сутностей, за прогнозами дослідників, наявних в описуваному світі; організація збережуваних уявлень у людській комп'ютерній пам'яті сукупно з організацією процесів опрацювання та логічного висновку щодо цього фонду; 6) у **психолінгвістиці** – фіксована система параметрів, що описує той чи той об'єкт або ситуацію.

Див.: **Схема; Сценарій; Шаблон.**

Фрейм (англ. *frame* – кадр, рамка) **взаємодії** – структура репрезентації знань, схема мовленнєвої взаємодії комунікантів.

Фрейм (англ. *frame* – кадр, рамка) **інтерпретації** (лат. *interpretatio* – пояснення, тлумачення, посередництво) – активована у свідомості адресата модель ситуації, що порівнюється із повідомлюваним.

Фрейм-структура (англ. *frame* – кадр, рамка + *структура*) **подійний знань** – структура, що конкретизує умови здійснення комунікативної взаємодії.

Фреквенталії (лат. *frequens*, род. відм. *frequentis* – частий, численний) – див.: **Уверсалії статистичні.**

Фрикативні (франц. *fricativ* від лат. *fricatus* – тертя) **приголосні** – те саме, що щілинні приголосні.

Фузія (лат. *fusio* – сплавлення, лиття) – різновид афіксації; спосіб слово- і формотворення, за якого можливе тісне злиття контактних морфем, переважно коренів і багатозначних афіксів (напр., укр. *празький* – *Прага* + *зьк-ий*); морфологічно спричинене взаємопроникнення форми сусідніх у слові морфем (пор.: **Аглютинація**), що виявляється у зміні їхнього звукового складу та веде до стирання меж між морфемами, до злиття, склеювання морфем, пор.: *мінералогія* (*мінерал* + *о* + *логія*) тощо. За Ф.: 1) афікси багатозначні (кумулятивні): один афікс може виражати кілька граматичних значень: *стіна* – закінчення *-а* виражає морфологічні значення жіночого роду, однини, називного відмінка; 2) афікси омосемійні: різні афікси можуть виражати одне граматичне значення, наприклад: *долина* – афікс *-а* виражає значення однини, жіночого роду, називного відмінка; 3) корінь може змінюватися у фонемному складі: *день* – *дня*, *пень* – *пня*; 4) характер поєднання афіксів з коренем – злютованість.

Фузія (лат. *fusio* – плавлення) **в загальній морфології** (грецьк. *morpho* (*морф*) – форма, вигляд і *logos* (*логос*) – слово, вчення) – поєднання, злиття, злютованість. Заміна наявного в мові сегментного показника *A* морфологічного значення *A* у певної морфемі *B* на фонологічне чергування, що заторкує *B* і виражає те саме значення *A*: *ректи* – *печ-у*.

Функтив (лат. *functio* – виконання, здійснення + *-тив*) – протагоніст-предмет, який створює ситуацію: *Дерева* *гнулися від вітру*; *Внизу* *гримів Дніпро*.

Функтив-комітатів (лат. *funciio* – виконання, здійснення + *-тив*; англ. *comitative*, франц. *comitativ* – спільний) – співпротагоніст-предмет, що разом з протагоністом створює ситуацію: *Гострий біль пронизав усю душу, що ялинка впаде, звалиться разом з цим підточеним і розколотим берегом* (В. Адамчик).

Функції (лат. *functio* – виконання) **відокремлених членів речення** – функції, що виконують відокремлені члени речення: 1) вираження додаткового висловлення: *Жайворонки співали над ріллею, високо піднявшись вгору* (Іван Нечуй-Левицький); 2) пояснення, уточнення: *Ліворуч, неподалік від узбіччя, росла молоденька липка* (Михайло Стельмах); *Над річкою, в чистім полі, могила чорніє* (Тарас Шевченко); 3) виділення, обмеження: *У класі всі, крім двох учнів, швидко справилися з контрольною* (Василь Сухомлинський); 4) приєднування: *Очі Марії швидко запалали сонячними промінцями – від щастя* (Юрій Винничук); 5) порівняння, уподібнення: *Неначе скарб дорогоцінний, ми рідне слово берегли* (Максим Рильський).

Функції (лат. *functio* – виконання) **другорядних членів речення** – функції, що виконують другорядні члени речення: 1) *прислівна функція*, в аспекті якої другорядні члени пояснюють, поширюють ті чи ті окремі слова; 2) *приосновна функція*, у розрізі якої другорядні члени речення пояснюють, поширюють предикативну основу речення загалом. У структурі простого речення другорядні члени можуть поширювати і головні, і другорядні члени.

Функції (лат. *funciio* – виконання, здійснення) **комунікації** (лат. *communico* – спілкуюся; лат. *communicare* – перебувати у зв'язку, брати участь, об'єднуватися, спілкуватися з кимось, англ. *communication*; лат. *communicatio* – зв'язок, спілкування) – призначення кожного конкретного комунікативного акту й комунікації загалом.

Функції (лат. *funciio* – виконання, здійснення) **міжмовної комунікації** (лат. *communicatio* – шлях) – найзагальніші завдання, що постають перед міжмовною комунікацією в суспільстві: функція міжособистісного обміну культурно-значущою й культурно-знаковою інформацією; забезпечення взаємодії між етносами, державами, міжнародними та міждержавними інституціями; освітня; виховна та ін.

Див.: *Мова; Мова рідна*.

Функції (лат. *funciio* – виконання, здійснення) **мови** – призначення, роль, завдання, функції, що виконує мова під час комунікації, самовираження та реалізація й актуалізація в мовленні потенційних можливостей відповідних мовних засобів для вияву різних завдань. Основними функціями мови виступають: **функція комунікативна** – використання мови для спілкування; **функція когнітивна** (мисленнєва, ментальна, гносеологічна) – використання мови в процесі мислення та обміну думками, у процесі пізнання дійсності тощо. **Функція спілкування. Функція повідомлення. Функція впливу**. До функцій мови також належать: **репрезентативна** або

інформаційна; акумулятивна, пізнавальна (узагальнює й акумулює досвід людських поколінь); **емоційна** (емотивна, виразова); **експресивна** (вираження, увиразнення), **естетична; імпресивна** (вираження), **апелятивна** (звертання); **культурорознавча; номінативна, омоблювальна** (пізнане людиною здобуває свою назву); **виховна; ідентифікаційна** і под.

Функції (лат. *funciio* – виконання, здійснення) **похідних** – основними функціями похідних виступають: 1) **номінативна**: дериват постає засобом найменування нової реалії: *візажист, програміст*; 2) **компресивна**: деривати є засобом для скорочення вже наявних у мові одиниць: *завідувач лабораторії – завлаб; командир роти – комроти*; 3) **конструктивна**: зміна структури мовлення, згортання пропозиції, спрощення синтаксичної побудови мовлення: *те, що ти оповів – твоя оповідь*; 4) **емоційно-експресивна**: *хата – хатинонька*. Похідні слова багатofункційні: вони відіграють важливу роль у **номінації, у текстотворенні**.

Функції (лат. *funciio* – виконання, здійснення) **слів** – призначення, роль лексичної одиниці в мовленні, її актуалізація. **Функція номінативна. Функція комунікативна. Функція естетична. Функція поетична. Функція синтаксична. Функція формальна.**

Функції (лат. *funciio* – виконання, здійснення) **спілкування** – найважливіші способи використання міжособистісної інтеракції в суспільстві: контактної, інформативної, спонукальної, координативної, пізнавальної, емотивної, впливової, установлення стосунків і т. ін.

Функційна (лат. *functio* – виконання; прикм. від ім. *функція*) **класифікація** (лат. *classis* – розряд + *facere* – робити) **речень** – див.: **Класифікація речень функційна.**

Функційна (прикм. від ім. *функція*) **перспектіва речення** – те саме, що актуальне членування речення.

Див.: **Членування речення актуальне.**

Функційна (прикм. від ім. *функція*) **стилістика** (лат. *stilus* від грецьк. *stylos* – загострена паличка для письма) – див.: **Стилістика функційна.**

Функційна (прикм. від ім. *функція*) **стратифікація** (лат. *stratum* – настил, шар + *-...фікація*) **мови** – див.: **Стратифікація мови функційна.**

Функційне (прикм. від ім. *функція*) **перенесення** – див.: **Перенесення функційне.**

Функційний (прикм. від ім. *функція*) – 1) такий, що подає певне явище насамперед з погляду його функції, а не форми. **Аналіз функційний.** Погляд **функційний**; 2) такий, що має відношення до власне-лінгвістичних (семіологічно релевантних), а не фізичних властивостей певної мовної одиниці. **Різновид мови функційний. Розшарування мови функційне. Знак функційний** – див.: **Знак. Зміна функційна** – див.: **Зміна. Стілі функційні** – див.: **Стиль**; 3) такий, що включає в завдання лінгвістики не тільки мовну систему та взаємовідношення лінгвістичних елементів, але й відношення лінгвістичних систем і їхніх маніфестацій до позамовної

реальності. **Лінгвістика функційна. Семантика функційна** – див.: *Семантика. Стилїстика функційна* – див.: *Стилїстика*.

Функційний (прикм. від ім. *функція*) **зміст** – те саме, що синтаксичне значення.

Див.: *Значення синтаксичне*.

Функційний (прикм. від ім. *функція*) **стиль** (лат. *stilus* від грецьк. *stylos* – загострена паличка для письма) – див.: *Стиль функційний*.

Функційні (прикм. від ім. *функція*) **тіпи** (франц. *type* від грецьк. *tipos* – відбиток, зразок, форма) **безсполучникових складних речень** – див.: *Тіпи безсполучникових складних речень функційні*.

Функційні (прикм. від ім. *функція*) **тіпи** (франц. *type* від грецьк. *tipos* – відбиток, зразок, форма) **складнопідрядних речень** – див.: *Тіпи складнопідрядних речень функційні*.

Функційно-однорідні (прикм. від ім. *функція*) **складні речення** – див.: *Речення складні функційно-однорідні*.

Функційно-семантичне (прикм. від ім. *функція* і прикм. від ім. *семантика*) **поле** – див.: *Поле функційно-семантичне*.

Функційно-стилістичне (прикм. від ім. *функція* і прикм. від ім. *стилїстика*) **значення** – див.: *Значення функційно-стилістичне*.

Функціоналізм (ім. від прикм. *функціональний*) – як термін сучасної масової комунікації витлумачується як неоднозначно сприйнята соціальна теорія, в основі якої лежить твердження, що суспільство успішно функціонує як система завдяки тому, що різні його інституції (наприклад, *школи, політичні партії, мас-медіа*) забезпечують суспільну стабільність; лінгвістичний напрям, що передбачає розгляд мовних одиниць через призму реалізації ними відповідних поняттєвих категорій або окреслення наповнення відповідної мовної форми тим чи тим поняттєвим наповненням.

Див.: *Лінгвістика функційна*.

Функціонування мови – виконання мовою основних соціальних функцій (комунікативної, когнітивної, акумулятивної) і додаткових (другорядних) функцій, що належать не мові загалом, а її варіантам і стилям (функції спілкування, тобто інформативна функція становить основу наукового стилю, функція впливу – основу публіцистичного стилю тощо).

Функція (лат. *functio* – виконання) – роль (призначення, уживання) мови в людському суспільстві або якої-небудь одиниці в системі мови, визначувана залежністю, співвідношенням з іншими одиницями; завдання тієї чи тієї мовної одиниці, мовної форми (мовного знака); роль мовної одиниці, що реалізується нею при використанні в мовленні. **Синтаксична функція** – роль словоформи у складі речення як одного з його членів.

Функція аористична (прикм. від ім. *аорист*) **дієслів докбаного віду** – функція дієслів докбаного виду, спрямована на передання динаміки, що уможливує вираження зміни ситуацій у часі, встановлення їхньої послідовності.

Функція (лат. *functio* – виконання) **апелятивна** (лат. *appellare* – називати; *appellative function*) – функція впливу на адресата. Апелятивні конструкції складаються з предметної частини (звертання) та дієслівного головного члена. Здебільшого виявлювана у формах звертання. Її основою є те, що «отримувач» усвідомлюється мовцем як адресат, чим мотивована можливість зворотного зв'язку з адресатом. Останнє зумовлює необхідність урахування адресантом фонових знань свого адресата, апелятивна функція послідовно репрезентована спеціалізованими формами (наприклад, кличного відмінка та ін.) і часто може ґрунтуватися на особливому синтаксичному зв'язку – активній взаємодії форми кличного відмінка іменника та форми другої особи наказового способу дієслова, пор.: *Дівчино, підійди до мене.*

Функція (лат. *functio* – виконання) **аргументаційна** (лат. *argumentative function*) – аргументація повідомлюваного, що охоплює у своїй ємності шість різних підфункцій: **дані, висновок (зміст твердження), обґрунтування, попередній зміст, кваліфіковані аргументації й умови**, за яких можливий виняток (*rebuttal*). Більша частина цих підфункцій в аргументаційному тексті здебільшого не простежувана, тому в межах опису дискурсу наявні: а) дані, б) твердження та пов'язане з ним, в) кваліфікування, г) аргументативні функції як семантичні відношення в тексті, що є засобом доказу або аргументування, зокрема: умови, імплікації, каузальності, діагнозу, допусту, мети, наслідку, зіставлення, контрасту, пояснення, мотивації. Останні є власне-аргументаційними підфункціями – це функції мовних виразів у тексті, що вказують на аргументаційний статус конкретного фрагмента тексту. Постають опертям інтерпретації для інших ілокутивних функцій, наявних у тексті. Невдало реалізовані аргументативні функції стають на перешкоді для відстоювання власного погляду.

Функція (лат. *functio* – виконання) **аспектуальна** (прикм. від ім. *аспект*) – визначає для кожного референтного (тільки референтного) висловлення одне значення з множинності відношень між референтними ситуаціями. Такі відношення стосуються часу, погляду мовця і под. Основу аспектуальності становить ознака результативності, за якою всі референтні висловлення диференційовані на три класи: результативні, нерезультативні та курсивні (останні щодо результативності немарковані), пор.: *Хлопчик зробив уроки* (результативність); *Хлопчик все ще робить уроки* (нерезультативність); *Завтра хлопчик буде робити уроки* (курсивність). Регулярним виявом реалізації функції аспектуальності є вживання форм виду дієслова, оскільки завдяки видовим значенням, за Романом Лясковським, дія постає як замкнута на собі або як спостережувана зовні (спостерігач) щодо певної наступної (почасти попередньої) дії.

Функція (лат. *functio* – виконання) **атрибутивна** (прикм. від ім. *атрибут*) – один із виявів інтерпретативної функції, що полягає у вираженні відношення між висловленням та референційною ситуацією. Якщо висловлення інтерпретоване щодо того, як ситуація відображена в думці,

реалізована часткова атрибутивна функція. Вона містить два значення: предмет думки / повідомлення + ознака, приписувана предмету. Частини висловлення, що виражають ці значення, постають: підметом (логічний суб'єкт) і присудком (логічний предикат або атрибут).

Функція (лат. *functio* – виконання) **афективна** (*affective function*) – інколи називають її емотивною, вона протиставлена своєю специфікою когнітивній: увесь світогляд, постаючи чуттєво мотивованим, ґрунтується на афекціях, а поняття – на функціях. Метафори завжди постають засобом і когнітивної, й афективної функцій, тому що своєю розмитістю й образністю викликають емоції, а не лише уявлення.

Функція (лат. *functio* – виконання) **вокативна** (*vocative function*) – функція імен, що використовується для зосередження уваги людини, до якої звертаються: *Петре!*; *Іване!*; *Сину!* і под.; одна з основних семіотичних функцій. Різниця між референтним і вокативним уживанням імен у багатьох мовах систематизована як різниця між термінами референції й термінами адресації, пор. відмінкові системи неіндоєвропейських мов.

Функція (лат. *functio* – виконання) **вторинна** (*secondary function; fonction secondaire*) – вияв вторинної специфікації певної форми, наприклад: **Вечорами** добре слухати музику, де **вечорами** виступає синтаксичним прислівником, залишаючись у формальному відмінковому вияві іменником. Така функція (вторинна) інколи набуває не тільки функційної, але й формальної незалежності, підтвердженням постає міжчастиномовний перехід – адвербіалізація, субстантивізація тощо.

Функція (лат. *functio* – виконання) **вторинна** (*secondary function; fonction secondaire*) **синтаксична** (прикм. від ім. *синтаксис*) – функція, що не корелює з морфологічною приналежністю слова: *Книга про тварин* (іменник виконує функцію прикметника, виступаючи як означення).

Див.: **Функція первинна синтаксична; транспозиція.**

Функція (лат. *functio* – виконання) **етологічна** (прикм. від ім. *етологія*) (**ергономічна** (прикм. від ім. *ергонім*), **евристична** (*heuristic function*; прикм. від ім. *евристика*)) – полягає в тому, що завдяки мовленнєвій діяльності мовець організує дискурс, оптимізує власну поведінку (М.А.К. Хеллідей вважає її текстовою; Б. Шеффер – аплікативною; Я. Наутс – органічною; Олексій О. Леонтьєв – діактричною). Різновидом етологічної функції виступає інституційна, що виявляється на рівні гіпердискурсу (у межах таких категорій, як «суспільство», «партія», «держава», «фірма» та ін.), де мова відіграє роль фундаментального організатора діяльності суспільних інститутів – сфера зовнішньої комунікації та сфера внутрішньої комунікації.

На рівні інтерперсональних дискурсів етологічна функція реалізується через використання рекреаційних операторів, тобто допоміжних мовних висловів, що уможливають для мовця розв'язання певних

психологічних або практичних завдань, пор. використання вставних слів, словосполук і речень типу *так би мовити, як мовиться, чи бачите* та ін.

Прикладом реалізації етологічної функції постають різного типу допоміжні мовленнєві дії, що мають відтінок несвідомих, неінтенційних (пор. людина, що набрала неправильно номер телефону, за повторного набору починає його промовляти).

До етологічної функції належить і *ехолалія* – багаторазовий повтор тих самих реплік для їхнього закріплення у пам'яті.

Функція (лат. *functio* – виконання) **граматична** (*grammatical function*) – функція певного слова в реченнєвій структурі з урахуванням формально-граматичного (власне-синтаксичного), семантико-синтаксичного, власне-семантичного та комунікативного рівнів. Розмежовують три типи функцій у членів речення: **граматичну** (підмет, присудок та ін.), **риторичну** (дане – нове, топік – коментар і под.) і **семантичну** (агенс, засіб, результат тощо). Модифікована відмінкова граматики витлумачує ці відношення в термінах перспективи речення. Кожне дієслово, що ідентифікує відповідний аспект події, описуваної в реченні, нав'язує їй відповідну перспективу розгляду ситуації. Виявом такого вибору погляду постає вибір граматичних функцій, що корелюють з підметом й об'єктами вихідної структури речення. Так, якщо необхідно мовцеві знати погляд продавця, то мовець обере дієслово *продавати*, а взявши за основу погляд покупця, мовець обере дієслово *потратити / витратити* та ін. У чомусь подібний підхід і в моделях «керування і пов'язування» породжувальної граматики (Ноем Хомський), де одним з основних компонентів постає теорія тематичних ролей – тета-ролей. Кожне дієслово визначає кожному своєму семантичному аргументу певну тета-роль згідно з фактами лексику. На глибинному синтаксичному рівні (у D-структурі) прямо відображено всі функції, що відбито й у «граматиці лексичних функцій» (Джоан Брезнан) для пояснення анафоричних відношень. Ці підходи уможливають пояснення, чому речення типу *Give John the book* звучить природно, а *Return John the book* – ні.

Функція (лат. *functio* – виконання) **дейктична** (*deictic function*) – притаманна вказівним займенникам і прислівникам у так званих «практичних ситуаціях», локалізованих у конкретному просторі й часі. Займенники в багатьох випадках уживані саме в дейктичній функції, наприклад: *Що це у тебе в руці?*, коли немає сенсу говорити про результат прономіналізації як граматичний процес заміни одного із кореферентних складників на займенник. Досить цікавими для граматистів є випадки не суто дейктичної функції, коли, наприклад, категорія особи дієслів і займенників як граматичний центр персональності виступає поліфункційною і виконує власне-семантичну дейктичну функцію співвіднесення учасників позначуваної ситуації з учасниками мовленнєвого акту (співвіднесення як перетин або не перетин).

Див.: *Дейксис*.

Функція (лат. *functio* – виконання) **десигнативна** (лат. *designatum* – позначене; *designational function*; *bezeichnungs funktion*) – здатність змістовного наповнення мовного знака поєднуватися з акустичним образом (позначенням). Десигнативна функція знака – це охоплення роду або класу об'єктів (денотатів), щодо яких його застосовано, тобто об'єкти з відповідними властивостями, які інтерпретатор ураховує завдяки наявності знакового засобу (*птахи* як *множинність* усіх *птиць*). Значення слова набуває переважно **десигнативного** статусу в тому разі, коли для мовця суттєвим є його класифікаційний вимір. Так, слово *гарна* для лікаря-дієтолога щодо визначення особливостей певної дієти для пацієнта має переважно десигнативне значення, а для пацієнта – десигнативне й оцінне. Десигнативна функція інколи має парадигми вираження, що постають фіксаторами першого тільки в рамках номінативної одиниці (*-оньк-*, *-есеньк-*, *-юсіньк-* і под. як вияви десигната пестливості: *кумонька*, *теплесенький*, *тонюсінький*) (пор. у цьому напрямі міркування: Георг Вільгельм Гегель в «Енциклопедії» має на увазі саме цю функцію, суть якої – те, що дух приписує зовнішнє й одночасно ідеальне існування тим існуванням, які сам встановлює із образів свого світогляду).

Функція (лат. *functio* – виконання) **динамічна** (*dynamic function*) – видозміни тих чи тих мовних одиниць у структурі ієрархічно вищих одиниць, у мовленнєвій комунікації; вияви таких одиниць динамічні, тому що, постаючи часто зв'язаними, вони створюють зміни, установлюють шлях пізнання світу особистістю, напрями змін у пізнанні.

Функція (лат. *functio* – виконання) **діскурсна** (*discourse function*; *discursive function*) – функція, спрямована на доцільне використання речення в дискурсі. Таке завдання розв'язує, наприклад, стратегічне розташування «теми» в реченні (коли вважають темою перший складник речення, позбавляють поняття теми такого функційного зачину). У термінах комунікативного динамізму можна сказати, що тема є елементом з мінімальною дискурсною функцією (їй притаманний найменший ступінь комунікативного динамізму (Дж.Фірбаса)), для неї характерний найменший вплив на розвиток дискурсу. Розмежовують чотири дискурсні функції в реченні: тема, контраст, вичерпний перелік, нейтральний опис. Основні частини мови – іменник і дієслово – виступають універсальними лексикалізаціями таких прототипних дискурсних функцій, як: «дискурсно-керований партиципant» (*discourse-manipulable participant*) і «повідомлювана подія» (*reported event*). Граматики мов здебільшого зараховують до цих категорій одиниці з морфосинтаксичними показниками, залежно від того, якою мірою вони наближені до своєї прототипної функції.

Функція (лат. *functio* – виконання) **діскурсно-прагматична** (*discourse pragmatic function*) – функція, що пов'язана з комунікацією та виявом внутрішньореченнєвої лінеарності: а) статус, визначуваний

інформацією; б) послідовно марковані операції зміни відношень; в) членування дискурсу. Різні мови по-різному впорядковують свій дискурс щодо цього. Невдачі в упорядкуванні дискурсно-прагматичних функцій зумовлюють зауваги інформантів типу: *Я це зрозумів, але ми так не говоримо; У нас так не можна говорити* і под. Дискурсно-прагматичні функції вживані для встановлення референтів використовуваних імен і словосполучень. В інтерпретації дискурсу переважає номінальна інтерпретація речення, без домислення, можлива без переосмислення пресупозицій для попередніх речень. Це постає аналогічним щодо того, коли вживання означеного артикля інтерпретують як референцію мовця до старої інформації. Окремі такі інтерпретації ґрунтуються не на семантичній пресупозиції, а на дискурсній функції, пор. віднесення референта, згаданого мовцем, до відповідного класу.

Функція (лат. *functio* – виконання) **дієслів недокóнаного віду імперфектíвна** (лат. *imperativus* – владний) – функція дієслів, спрямована на позначення дії або стану в процесі її здійснення. Дієслова недоконаного виду виступають основою описів, тому що вони не визначають послідовність дій у минулому, а розташовують їх усі в одній площині, зображуючи і відображуючи їх.

Функція (лат. *functio* – виконання) **евристíчна** (*heuristic function*) – функція такого вживання мови і мовних одиниць, коли прагнуть з'ясувати питання, *чому* в реальності все відбувається так, а не інакше. У результаті не сподіваються встановити справжні причини, але отримують хоча б приблизне уявлення про них.

Функція (лат. *functio* – виконання) **експозитíвна комунікатíвна** (*expositional communicative function; darstellungs funktion*) – різновид комунікативної функції тексту (не обов'язково літературного), відносно незалежна від його конкретного змісту, а швидше така, що стосується кількох типів тексту одночасно (наприклад, до кількох текстів, що викладають ту саму проблему).

Функція (лат. *functio* – виконання) **експресíвна** (*expressive function*) – 1) загальномовна когнітивна функція, пов'язана з передаванням смислу речення – результату мислення, конкретного змісту речення; 2) експресивне навантаження мовної одиниці, що внутрішньо властиве їй або набуває в умовах контексту; експресивність значущих одиниць мови, що складають її інвентар, щільно пов'язана з прагматикою мовлення. Експресивність – це вияв у змісті мовних сутностей емотивного відношення суб'єкта мовлення до елементів зовнішнього або внутрішнього світу людини, експресивна функція мовних одиниць визначується в здатності мовних одиниць виражати суб'єктивну модальність. З експресивністю пов'язані певні різновиди суб'єктивної модальності: 1) позитивне або негативне суто емоційне (взаємодія зі сферою почуттів-переживань) ставлення до позначуваного (*ніченька, сонечко, малесенький, малюсінький, дитинонька*);

2) кваліфікативно-оцінне ставлення до позначуваного, що ґрунтується на усвідомленні особистостями певного мовного колективу відповідного якісного (квалітативного) або кількісного (квантитативного) “стандарту” буття позначуваного, відхилення від якого зумовлює позитивну або негативну оцінку (*писанина, патякати, теліпати* або *носитися, зманкуртитися*); 3) соціальні реакції на позначуване, пов’язані з настановою мовців на окремі норми вжитку засобів у відповідних умовах мовлення або стилістичних шарах мови, порушення яких зумовлює позитивний або негативний соціально-рольовий ефект (пор. *гординя, світоч, непорушний, пурпуровий і мимрити, базікати, теліпало*). За розрізнення цих видів суб’єктивної модальності (надає відповідного експресивного забарвлення мовним сутностям) спільним для всіх них є псевдоподібне нашарування суб’єктивної модальності на об’єктивний зміст мовних одиниць (за Веронікою М. Телія). Одним із аспектів експресивної функції є те, що мовець добирає елементи, які роблять висловлення доцільним на тлі його настанови або емоційного включення в зміст його мовлення. Мовець може бути іронічним, скептичним, стриманим, насмішливим, сентиментальним тощо. На інтенції мовця може впливати ступінь формальності міжособистісних стосунків, але навіть у цьому разі експресивна функція легко виділяється зі складу інших. Інші функції, такі як поетична, можуть виявлятися експресивними, що підвищує або знижує їхню ефективність: наприклад, зміст тексту стає інтригуювальним для читача й надає художніх, емоційних та інтелектуальних властивостей; 2) вторинна, стилістична функція – передача думки автора – така сигналізована авторською інтенцією експресивність обов’язково повинна передаватися під час перекладу текстів з однієї мови на іншу, що відповідає стандартам культури; неврахування її робить переклад неадекватним. Ось чому ранні переклади творів Йогана Гете з німецької мови створюють у сучасного читача враження надмірної сльозливості. Інформативна функція протиставляється каталітичній: емоції можуть стимулювати чи полегшувати – або, навпаки, утруднювати когнітивні й інші психічні процеси, спонтанний вияв емоцій протиставлюваний їхньому стратегічному використанню.

Функція (лат. *functio* – виконання) **естетична** (*aesthetic function*) – спрямованість стилістики конкретного тексту на досягнення того або іншого естетичного (зокрема літературного) ефекту.

Пор.: **Функція поетична; Функція експресивна.**

Функція (лат. *functio* – виконання) **знакова** (*signfunction*) – у **гloseматиці** – наявне співвідношення між вираженням і змістом знака кваліфіковано як «солідарність» (за Луї Єльмслевим); символу властива знакова функція, якщо він указує на соціальне або релігійне співвіднесення різних людей; причому цей символ у такому разі є не просто знаком, він не лише вказує на таке співвідношення, але навіть може його конституювати (за Георгом Гадамером). Інколи термін **знакова функція** вживається як синонім

термінів **репрезентація** та **семіологічна функція** (В. Ван Валін). Загалом у мові можуть бути виділені монофункційні знаки – реалізують лише ідентифікаційну (власні назви, дейктичні слова) або лише предикатну функцію (нереферентні слова), і біфункційні знаки, здатні відігравати будь-яку з цих ролей. Семантика цих останніх пристосована й до того, щоб називати, і до того, щоб позначати (за Ніною Д. Арутюновою).

Функція (лат. *functio* – виконання) **зображення** – призначення, роль, завдання, що їх виконує ілюстрація в межах креолізованого тексту.

Функція (лат. *functio* – виконання) **ідеаційна** (*ideational function*) – завдяки цій функції мова є засобом «змісту» – тобто досвіду людини (носія мови) у реальному світі, охоплюючи також внутрішній світ її власної свідомості. Реалізуючи цю функцію, мова одночасно структурує досвід і допомагає визначати свій погляд на речі. Синонімами щодо найменування цієї функції виступають: **репрезентаційна, когнітивна, семантична, фактично-поняттєва й експерієнційна**. Прикладом ідеаційної функції є транзитивність.

Функція (лат. *functio* – виконання) **іконічна** (*iconic function*) – фонологічним правилам, крім фонетичної функції, притаманна ще й іконічна: створюють дистрибутивну репрезентацію парадигматичних відношень, що визначають множинність фонем. У такому разі парадигма постає як діаграматична, що й називається іконічною функцією правил. Очевидно, те саме стосується й інших різновидів правил.

Функція (лат. *functio* – виконання) **ілокутивна** (*illocutionary function*) – функція, виконувана висловленням як певним типом мовленнєвого акту – як ілокутивним актом (див.: *Акт мовленнєвий*). На відміну від перлокутивної функції, орієнтованої на зовнішні наслідки мовленнєвого акту, ілокутивна функція спрямована на внутрішні наслідки. Розмежовують чотири типи ілокутивних функцій, залежно від того, як вони пов'язані з соціальною метою встановлення та підтримки відповідного типу відношень між людьми: а) **конкурентія**, коли ілокутивна мета конкурує із соціальною метою, пор.: *наказ, питання, прохання*; б) **збіг**, коли ілокутивна мета збігається із соціальною роллю, наприклад: *запрошення, пропозиція, вітання, подяка*; в) **співробітництво**, коли ілокутивна мета байдужа щодо соціальної мети, пор.: *твердження, повідомлення, оголошення, інструкція*; г) **конфлікт**, коли ілокутивна мета перебуває в конфлікті із соціальною метою, пор.: *погроза, звинувачення, прокляття*. Перші дві значною мірою пов'язані з ввічливістю. Ілокутивна функція в тексті – це те, що відповідає на запитання «Як досягати своєї мети за допомогою текстів» («How to do things with texts»). За допомогою таких функцій уже сприйняті фрагменти тексту переінтерпретовуються. Виділяються три значні класи ілокутивних функцій у тексті: **семантико-топікові, каузальні й аргументативні**.

На відміну від інтерактивних функцій, ілокутивні можна відтворювати за допомогою перформативного дієслова. Розрізняють

ініціатівну (спрямовану на те, щоб викликати реакцію спірозмовника) і **реактивну** ілокутивні функції, кожна зі своїми умовами спільної зустрічності. Те чи те досягнення домовленості (*negociation*) містить три етапи: **ініціативу мовця, реакцію спірозмовника й оцінку мовця**. Кожна така фаза називається інтервенцією. Ілокутивною функцією в такому разі можна назвати те, що зв'язує між собою ці інтервенції.

Функція (лат. *functio* – виконання) **імагінативна** (*imaginative function*) – функція створення «наче», коли дійсність наче відтворюється, а не є дзеркально (як було б у разі репрезентаційної функції) виявлюваною.

Функція (лат. *functio* – виконання) **імпресивна** – здатність мовних засобів передавати враження, відчуття.

Функція (лат. *functio* – виконання) **індексальна** (*indexical function*) – функція, протиставлена цільовій функції мови. Аналітично програмовані індексальні функції є спільними для фрагментів мовної форми та постають індексами для відповідних елементів, що виділяються в контекстних параметрах.

Функція (лат. *functio* – виконання) **інструментальна** (*instrumental function*) **мóви** – базова функція мови, примітивна функція висловлень (у біхевіористів – функція спеціального типу стимулів, *mands*), що дозволяє мовцеві зробити так, щоб хто-небудь зробив для нього щось. У системній граматиці – це інструментальна функція, або «функція типу *Я хочу*» – уживання мови для задоволення матеріальних потреб (М. А. К. Геллідей). Спільність одиниць мовлення та думки визначується тим, що їм властива спільна дискретна основа, яке забезпечується мовою. Дискретні мовні операції реалізуються на спільному матеріалі – об'єктивному світі, унаслідок чого в одиниць думки й у мовленнєвих одиниць наявний той самий зміст. Далі ж активною постає функційна відмінність думки та мови. Відповідно до цього відбувається й диференціація **інструментальних функцій знака**, яких, очевидно, постає дві: перша полягає в тому, що він є засобом пізнання, а інша – у тому, що він постає засобом спілкування. Ці функційні відмінності знака зумовлюють і те, що в обох цих різновидах його застосування реалізовано різний синтаксис і різна синтаксична моделювальна техніка. У першому (знак – засіб пізнання) наявна спільна загальнолюдська фізіологічна та психологічна основа, тому мисленнєвий синтаксис вивищується над національними відмінностями, хоча він, певною мірою, має різні індивідуальні градації щодо своєї досконалості, зумовлені ступенем культури, фаху, особистими якостями. У другому (знак – засіб спілкування) простежуване підпорядкування кодексу суворих правил (максимум спілкування, постулатам), що умовно приймаються для забезпечення всезагальної доступної зрозумілості (за Володимиром А. Звєгінцевим). Отже, наявні дві інструментальні функції мови: когнітивна та комунікативна.

Функція (лат. *functio* – виконання) **інтеракціональна** (*interactional function; interactive function*) – на відміну від регулятивної функції «роби, як я

тобі кажу», інтеракціональна функція – функція типу «я і ти» (охоплюючи – у дитячому спілкуванні – «я і мама»). В усній оповіді інтеракціональна і комунікативна функції розмежовуються (хоча при цьому не заперечується, що спілкування, або комунікація, є різновидом інтеракції). Інтерактивні функції реалізуються завдяки формі оповіді як однієї з множинності форм презентації стану та вияву речей. На відміну від ілокутивних функцій, інтерактивні не можуть перифразуватися за допомогою перформативного дієслова; так, пор. *justifier* (наводити докази) і *vérifier* (верифікувати), з одного боку, і *remercier* (висловлювати вдячність) і *informer* (повідомляти), з іншого.

Функція (лат. *functio* – виконання) **інтерлінгвістична** – вплив однієї мовної системи на іншу/інші. Постає в зумовленості мовних змін унаслідок контактності – неконтактності, односпрямованості – взаємспрямованості, конвергенційності – дивергенційності. Результатом мовних контактів здебільшого є інтерференція мовних систем (проникнення елементів однієї мовної системи в іншу, і навпаки). В умовах неконтактності ф. і. виконують мови з високим міжкультурним статусом, пор. класичні мови.

Здебільшого взаємодія є односпрямованою, підтвердженням чого виступає, наприклад, експансія латини в середньовічній Європі, французької мови в XVII – XIX ст.

Унаслідок взаємних впливів у групі мов виникають мовні ареали (балканський або балтійський).

Переважно ф. і. мови виявляється у вигляді конвергенції, тобто наближення двох і/або більше мовних систем. Такий характер мала русифікація в мовній політиці СРСР, наприклад, у сфері кодифікації правопису, орфографії білоруської (Олександр К. Кіклевич), української та інших мов.

Мовна дивергенція виявляється зазвичай в умовах відцентровості соціально-історичних процесів. Останнє досить поширено в державах колишнього СРСР, колишньої СФРЮ, де переважно з 90-х років XX ст. проводиться мовна політика (офіційна або неофіційна), метою якої постає децентралізація мов.

Функція (лат. *functio* – виконання) **інтерпретативна** (прикм. від ім. *інтерпретація*) – полягає в додаванні до диктального компонента висловлення інтерпретативного. Унаслідок поєднання номінації й інтерпретації висловлення постає як авторизована проекція певного фрагмента дійсності. Сферу значень інтерпретативної функції охоплює множинність поглядів мовця / інформатора – третьої особи, від якої мовець отримав інформацію щодо певного стану речей: так, у вірші може поставати: ... *йшов один, а прийшло троє* (О. Небилів). У цьому разі реалізовано значення потенційності, що належить до інтерпретативної функції. Інколи погляд (інтерпретація) постає як двоаргументний предикат, де першим аргументом виступає мовець (або його інформант), а другим – описувана

ситуація, відношення ситуації та висловлення, саме висловлення і под. Тому можна розмежовувати різні види інтерпретації: модальну, атрибутивну, темо-рематичну, метамовну, імплікативну, юнктивну, прагматичну, стилістичну та інші, що в рамках висловлення слід розглядати як окремі функції висловлення.

Функція (лат. *functio* – виконання) **категорійна** (*categorial function; categorization function; category function*) – основний вияв семантики тієї чи тієї морфологічної (семантика субстанційності; семантика процесуальності тощо), словотвірної (семантика демінутивності; семантика пейоративності й под.) і синтаксичної (семантика суб'єкта; семантика каузатора та ін.) форм, вияв наповнюваності форми певними внутрішньокатегорійними (семантика чоловічого роду й под.), міжкатегорійними (віддієслівний іменник із внутрішньо притаманною семантикою активної валентності та ін.) закономірностями взаємодії та взаємозумовленості. Інколи вважають, що типологія мов досліджує, як функціонують категорії в різних мовах, тобто, займається категорійними функціями (за Луї Єльмслевим).

Когнітивна лінгвістика передбачає, що світ не відображений у мові об'єктивно: у мові наявна функція категоризації, або категорійна функція (*categorization function*), що нав'язує світу певну структуру, а не просто така, що виявляє «об'єктивну реальність». Мова є способом організації знань, що виявляє потреби, інтереси та досвід індивідів і культур. Дослідження категорійної функції лексикону віддавна притягує значно більшу увагу, ніж аналогічна функція граматичних конструкцій, оскільки її значно легше аналізувати. Найбільшою мірою на останній проблемі сконцентровано увагу когнітивної граматики (Рональд Ленакер), а також «конструкційної граматики» (Чарльз Філлмор). Категоризувальна функція мовних одиниць досліджується у трьох аспектах: 1) аналіз внутрішньої структури категорій, що взяті кожна окремо, в основному в термінах теорії прототипів; 2) розгляд більших концептних структур, що комбінують кілька окремих категорій у зв'язану ментальну модель. Це дослідження реалізується в різних напрямках; особливо поширеним є розгляд метафор, аналізуються «узагальнені метафори» (Джордж Лакофф), а також у фреймовій семантиці (Чарльз Філлмор (див.: **Фрейм**)). У лінгвокультурологічних дослідженнях межі розгляду розширюються і пропонуються відповідні «культурні» моделі (Чарльз Філлмор), що часто мають динамічний характер; наприклад, динамічною є концепція ментальних просторів, що описує, як ментальні моделі – «часові конструкти» – будуються під час дискурсу; 3) відношення між формою та значенням досліджувані з погляду загального напрямку мотивації, наприклад, форми іконічності.

Функція (лат. *functio* – виконання) **когнітивна (пізнавальна, акумулятивна, гностична)** (*cognitive function; erkenntnis funktion, cognitive funktion; fonction cognitive*) – спільна назва для сукупності процесів і властивостей уваги, сприйняття, засвоєння, збереження та згадування знань,

а також формування понять і мислення, тому інколи говорять про **когнітивні функції**. Почасти розмежовують символічну й когнітивну функції значення (*symbolische funktion der bedeutung und ihre erkenntnis funktion*), проникнення в суть значення, пов'язування саме з когнітивною функцією (за Едмундом Гусерлем). Під когнітивною лінгвістикою мають на увазі сьогодні дослідження мови в її когнітивній функції, де «когнітивність» належить до основної ролі проміжних інформаційних структур (побутують у нашій ментальності), коли суб'єкт контактує з довкіллям. Фокус уваги когнітивної лінгвістики, на відміну від когнітивної психології, зосереджено на мові як засобі організації, опрацювання та передачі цієї інформації, як скарбниці знань про світ, як структурованому зібранні значущих категорій, що уможливають опрацювання нових вражень і збереження інформації про старі (див.: *Лінгвістика когнітивна*). У психологічному вимірі когнітивна функція полягає в позначенні словами (або знаками) не тільки речей сприйнятого світу з фіксуванням їх у пам'яті, але й результатів мислення, що пов'язувані за допомогою назв у єдине ціле.

Когнітивна функція властива мовленню загалом і його фрагментам зокрема. Ця функція притаманна об'єднувальному, інтегрувальному початку в інтерпретації дискурсу. Так, когнітивна функція оповіді (*narrative*) полягає в тому, щоб репрезентувати всі співвідношення як єдине ціле, якому притаманна когерентність і що приносить естетичне й емоційне задоволення; в історичній оповіді до всього додається вимога правдивості.

Когнітивна функція властива й словотвору тому, що деривація зумовлює розширення словника і людина здатна ширше освоїти когнітивну дійсність.

Особливий інтерес становлять когнітивні функції метафори. Традиційна думка кваліфікує метафору як таку, когнітивна функція якої полягає у вираженні аналогії, а тому метафора є тільки риторичною й орнаментальною. У кінці ХХ ст. це тлумачення переглянуто, оскільки, з одного боку, окремі метафори можуть бути зведені до буквального аналізу та їм не властива ніяка когнітивна функція, крім риторичної, з іншого, наявні й такі, які не можна тлумачити буквально та їм властива когнітивна функція.

Метафорам притаманні не тільки когнітивні, але й афективні функції: перші, тому що пояснюють щось неясне, а останні – тому що викликають емоції. У точних науках, також у філософії, політиці й повсякденному житті, немає суттєвої різниці в когнітивному аспекті між буквальними і метафоричними твердженнями. Метафора організовує явища перед тим, як їх досліджувати, й активізує словниковий запас мовця, за допомогою якого таке дослідження далі й реалізується. Метафорі властива й інша когнітивна функція – вона впроваджує новий спосіб організації об'єктів, коли під одну рубрику підводить об'єкти, яким притаманні етикетки з різними буквальними смислами, тим самим розширює поняттєвий репертуар.

Активно метафора розширює запас предикатів для класифікації об'єктів аналізованої сфери.

Ф.к. – полягає в тому, що у формах і структурах мовних одиниць наявна інформація про світ, тому завдяки знанню мови її носії мають доступ до конвенційної, напрацьованої певною культурною традицією мовної картини світу, до системи концептів, стереотипів. Роль мови в пізнавальних процесах досліджує когнітивна лінгвістика, почасти лінгвокультурологія. У когнітивній лінгвістиці розглядають процеси категоризації, концептуалізації емпіричних даних за допомогою мовних знаків; у лінгвокультурології простежують стереотипні в рамках певної культурної спільноти уявлення про явища довкілля, відображені в мові.

Основу когнітивних досліджень представляє теза психологічно-мовознавчого напрямку (XIX ст.) про мотиваційну природу мови – зумовленість її внутрішньої структури психічними процесами, що відбуваються у свідомості й підсвідомості мовних суб'єктів, та досягнення комп'ютерної науки та її лінгвістичної галузі, спрямованої на опрацювання автоматизованих методів зберігання, обробку та використання лінгвістичних знань й інформації, вираженої знаками природної мови. У другій половині XX століття у світовому мовознавстві відбулася «когнітивна революція», суть якої полягає в поширенні інтерпретативного підходу до опису знакових систем (Володимир З. Дем'янков). Сьогодні активізовано пошуки в царині опрацювання та зберігання знань із залученням досягнень когнітивної психології, орієнтованої на аналіз пізнавальних процесів людини (*сприйняття, пам'ять, увага, мислення, планування діяльності, навчання* тощо). Ці два основні джерела й мотивували постання **когнітивізму** як першого етапу когнітології та **конекціонізму** – як другого етапу когнітивних студій (усі форми знання постають у вигляді сітки вузлів і зв'язків між ними, а вузли – це поняття, пропозиції, фрейми), сучасні пошуки закривали постання **модуляризму** (передбачає наявність у мовленнєвому механізмі людини низки незалежних і автономно чинних систем опрацювання вихідної інформації – модулів) і **гібридного (змішаного)** принципу – як компромісу між конекціонізмом та модуляризмом; заперечення ж модуляризму мотивувало вияв **холізму**, за яким людська свідомість розглядається як цілісна функційна система, де мова є епіфеноменом когніції. Інтегрування когнітивної лінгвістики з традиційними та новими галузями мовознавства зумовило виникнення її перспективних напрямів типу когнітивної фонетики, когнітивної семасіології і ономасіології, когнітивних аспектів граматики і под.

Функція (лат. *functio* – виконання) **комічна** – ефект мовленнєвого впливу, що зумовлює відповідний вияв почуттів адресата.

Функція (лат. *functio* – виконання) **комунікативна** (*communicative function*) – функція мови у спілкуванні. Цей термін використовувався ще до Карла Бюлера, пор.: Едмонд Гусерль наголошує: «Вислови в комунікативній

функції діють як докази» (Anzeichen). Інколи термін **комунікативна функція** вживають як синонім до «реально переданого повідомлення» (*conveyed meaning* (Джордж Лакофф), на противагу значенню, що переважно передається певною мовною формою. Ця функція орієнтації на іншу людину є «безпосередньою дійсністю текстів».

Комунікативна функція речення охоплює сукупність усіх комунікативних властивостей речення, суттєвих для текстотворення, які не можна обмежити тільки семантичними, лексичними, синтаксичними та морфонологічними структурами. Сюди належать: структура наміру, вказівки і презумпції, соціального статусу й навіть статі комунікантів. Комунікативна дисфункція (*malfunction*) може бути наслідком нерівнорядного соціального статусу комунікантів. Один із різновидів комунікативних функцій пов'язаний з висловленнями, що не посідають визначальної лінії у спілкуванні (*concomitant expression phenomena*) – зі всякими «охами» тощо. В еволюції мови можлива і зміна, що називається ритуалізацією, коли мовленнєва дія, що мала статус допоміжної комунікативної функції, «емансипується» й набуває самостійного виміру. Комунікативна функція примушує розглядати мовну форму не як статичний об'єкт, а як динамічні засоби вираження. Набір таких принципів динаміки, завдяки яким мова адаптується до комунікативних функцій у її вживанні, називається конверсаційною риторикою. За допомогою цих стратегій комунікативні функції реалізуються шляхом конкретних змістів оповідей; є функції, що насамперед орієнтовані на адресанта (самопрезентація і психічна / комунікативна розрядка), на адресата (розвага, з одного боку, й інформування, з іншого), і на контекст (доведення і пояснення). А мета «контрастивної прагматики» – зіставити комунікативні функції в різних мовах і з'ясувати, як в них реалізовані ті самі функції. Це уможлиблює обґрунтування гіпотези «про ізоморфізм»: різниця у формі завжди пов'язана з різними комунікативними функціями, а подібності – з подібностями комунікативних функцій. Інша гіпотеза співвідносить типологію маркованості з комунікативністю: типологічна маркованість мовних структур корелює з природою комунікативних функцій, яким ця маркованість служить.

На комунікативній функції (а не лише на поетичній функції), на використанні слів для передачі інформації ґрунтується літературна традиція. Це зумовлює ілюзію, наче мова може поставати «автономною», наче слова можуть нести значення самі та що в цьому полягає їхня первинна функція. Насправді ж мова ніколи не буває ні повністю автономною, ні повністю комунікативною. Мові властива тією чи тією мірою ідеалізація у відповідному вимірі. Традиційне протиставлення в мовознавстві формальних і комунікативних граматик не можна визнати вічним, тому що суто формальний підхід не виключає комунікативного. Загалом формалізована теорія можлива, і така теорія буде описувати мову в термінах її комунікативних функцій.

Комунікативна функція тісно пов'язана з іншими функціями мови: 1) експресивною – особливо в усній розмові обидва моменти – момент комунікативний і момент експресивний – тісно переплітаються. Опертям конкретних висловів є насамперед комунікація, і якщо експресивне вираження дещо розростається, то все-таки воно не може бути чимось іншим, як форма, що виросла на ґрунті комунікативної функції (за Вілемом Матезіусом); 2) функцією номінації та процесами композиції тексту. Ця функція виявляється отримувачем унаслідок стратегій інтерпретації; 3) граматичними та семантичними функціями, тому що комунікативна функція модальних дієслів особливо щільно переплетена з метою мовленнєвих дій. Згідно з трьома основними комунікативними функціями можна виділити три типи фокусування в реченні: а) предикуювання властивостей певного топика – предикатний топик, у функції структури «топик – коментар»; б) ідентифікація аргумента певної пропозиції – аргументний фокус, ідентифікаційна функція; в) уведення нового дискурсного референта або повідомлення про подію – фокусування речення, тобто презентаційна функція, або функція повідомлення про подію. Загалом комунікативна функція – це призначення мовної одиниці, її ієрархічно вершинне значення – бути мисленнєвим і комунікативним засобом.

Функція (лат. *functio* – виконання) **конативна** (лат. *con-natus* – народитися (виникнути) разом, одночасно; бути вродженим; *conative function*) (= *прескриптивна функція* (*prescriptive function*) – функція засвоєння мовою; наявна, наприклад, у нормативному дискурсі; ця функція є виявом влади слова над поведінкою інших людей; така влада подається як легітимна й авторизована, але може маскуватися під вираження думки (наприклад, подаватися як констатувальний вислів).

Функція (лат. *functio* – виконання) **контрастивна** (*contrast function*) – одна із семантико-топікових функцій, за її допомогою зміст різних фрагментів мовлення протиставляється, щоб зробити прозорішим ілокутивний намір. До засобів контрастування в межах тематичної структури дискурсу належать антонімія й численні синтаксичні засоби. Контрастивна функція підпорядкована принципу антитетичності мовлення. Різновиди контрастивної функції: 1) порівняння предметів і предикатних десигнатів; дві можливості, які, поєднуючись між собою, дають усе розмаїття контрасту в реальних дискурсах: а) рівність – подібність – неподібність і б) субстанція – кількість – якість; 2) протиставлення подібних змістів цілих текстів; 3) коли зіставляються неподібні змісти на відповідному семантичному тлі з наголошенням значущості кожного з них як самодостатнього; 4) емпатична координативна конструкція, пов'язана з очікуванням (виправданим або невиправданим) фонових знань в адресата; якщо очікування не виправдалося, використовуються засоби для «підняття» попереднього дискурсу, відмова від первинного твердження або повна відмова від своїх висловлень.

Функція (лат. *functio* – виконання) **культурно-суспільна** (*культурно + суспільна*) – функція забезпечення мовою всіх різноманітних національно-культурних і соціально-корпоративних потреб; з погляду соціальних розшарувань і культурно-суспільних функцій літературна мова являє собою складну систему взаємодії між усним і писемним мовленням, з одного боку, і між фахово-сленговими типами й письмовими жанрами, з іншого. Розмаїття сплутувань мовних форм у літературному мовленні ускладнюване ще й домішкою етно-діалектних відмінностей. Літературна мова – не тільки знаряддя соціальної взаємодії, але й форма індивідуально-творчих взаємодій (за Віктором В. Виноградовим). Тому похідним є реальний зв'язок її з мовою літературних творів, за посередництва яких входять у її систему індивідуальні новотвори семантичного (особливо у сфері фразеології) і синтаксичного типу. Інколи індивідуально-художні мовленнєві побудови визначають норми розвитку літературно-книжного мовлення (пор., наприклад, мову Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Михайла Коцюбинського, Івана Нечуя-Левицького та ін.), особливо в тому разі, коли репрезентаційне тло інших виявів мови є нівельованим, аморфним, адміністративно забороненим тощо.

Функція (лат. *functio* – виконання) **латентна** (*latent function*) – тобто невиражена функція, та, яку герменевти прагнуть виявити, щоб зрозуміти автора краще від нього. У такому разі зміст твору, система його художніх образів тлумачаться крізь призму суспільно-історичного тла, усталених принципів і закономірностей, пізнання функційного навантаження різних символів та ін.

Функція (лат. *functio* – виконання) **лексична** (*lexical function*) – роль, що відіграють ті чи ті елементи плану вираження в ідентифікації слова як лексичної одиниці; той самий зміст, якому властиві позиційно зумовлені варіанти вираження; відношення відповідності між словами або словосполученнями, що постають або як різновид лексичної заміни (відповідність на ґрунті збігів лексичного значення в парадигматиці), або як вияв лексичного параметра (відповідність на ґрунті спільності певного типового значення в синтагматиці).

Функція (лат. *functio* – виконання) **маніфестована** (*manifest function*) – її називають інколи **функція виражена** (*expressed function*) – виражена мовними засобами сутність, інтенція; вираження в прямому смислі слова супроводжує семіотичні засоби, що функціонують для прямого і, зазвичай, інтенційного втілення емотивності. Маніфестована, або виражена, функція в соціологічній концепції виступає єдиним предметом дослідження; цій настанові протиставлена почасти герменевтика (Ганс-Герг Гадамер), у якій, як і в романтичній герменевтиці, ставиться мета виявити навіть невиражені функції, що містяться лише в задумі автора тексту (за спроби зрозуміти автора краще, ніж він сам себе розумів).

Функція (лат. *functio* – виконання) **метакомунікативна** (*metacommunicative function*) – у найширшому сенсі – стратегії, пов’язані з усною традицією, ґрунтуються на спільному знанні й на міжособистісних відношеннях між комунікатором й аудиторією. У цьому вони мають опертям метакомунікативну функцію мови (за Грегорі Бейтсом), останнє простежуване також у процесі використання слів для повідомлення про стосунки між співрозмовниками. Літературна традиція ґрунтується на комунікативній функції мови: на використанні слів для повідомлення інформації або змісту.

Функція (лат. *functio* – виконання) **металінгвістична** (*fonction métalinguistique*) – у силу принципу еквівалентності, та сама річ може бути презентована самою природою нормально функціонуючого дискурсу (викласти коротко, стримано, розлого, із зайвими деталями, сухо та ін.). Це розгортання дискурсу і характеризують як металінгвістичне функціонування.

Функція (лат. *functio* – виконання) **метамовна** – функція мови може бути засобом дослідження й опису мови в термінах самої мови.

Функція метапоетична (*metapoetic function*) – ця функція притаманна висловленню про систему правил, що регулюють продукування та сприйняття літературних текстів або мовленнєвих актів, а також про сам процес створення літературного твору. Такий «метапроцес» є не «абстрагуванням тексту», а дискурсом, адресованим відповідній аудиторії, пор.: агресивно-наступальний виступ перед читачами; педагогічно-наставницький коментар перед батьками; самозахист автора перед відповідною аудиторією та ін. Граничним виявом такої функції може бути відносна й абсолютна канонізація відповідних зразків, певних авторів, відповідної тематики. Так, у радянському літературному просторі «охоронною грамотою» часто поставали поезії про Комуністичну партію, про Леніна, інколи канонізовувались поетичні стандарти й гарантувалася певним авторам публікація за відповідними стандартами тощо.

Функція (лат. *functio* – виконання) **меті** (*purposive function*) – функції мети переупорядковують ієрархію індексальних функцій для носіїв мови, дозволяючи орієнтуватися в потоці дискурсу.

Функція (лат. *functio* – виконання) **міжособистісна** (*interpersonal function*) – функція міжособистісного спілкування; завдяки міжособистісній функції (*interpersonal function*) мова уможлиблює встановлення і підтримку соціальних взаємин для вираження соціальних ролей, що охоплюють правила повідомлення (комунікування) створені самою мовою. Наприклад, ролі мовця, що запитує, й мовця, що відповідає, які беремо на себе, коли ставимо питання. Цим вирішуються завдання спілкування. Посередництвом цієї «міжособистісної» функції виділяються соціальні групи, а індивід ідентифікується й утверджується у своєму статусі, тому що спілкування сприяє вираженню та розвитку індивіда як особистості.

Функція (лат. *functio* – виконання) **мóви волюнтатівна** (лат. *voluntas*) – функція волевияву мовця, впливу на слухача.

Див.: **Функція апелятивна; Функція аргументаційна.**

Функція (лат. *functio* – виконання) **мóви гносеологічна** (грецьк. *gnosis* – пізнання і *logos* – слово, вчення) – пізнавальна функція (мова як інструмент пізнання світу).

Див.: **Функція пізнавальна; Функція когнітивна.**

Функція (лат. *functio* – виконання) **мóви емотівна** (прикм. від ім. *emotiv*) – функція вираження почуттів і емоцій.

Функція (лат. *functio* – виконання) **мóви естетична** (прикм. від ім. *estetika*) – функція вираження й виховання прекрасного. Синонім: **Функція поетична.**

Функція (лат. *functio* – виконання) **мóви етнічна** – функція ідентифікації людей у межах конкретної національної лінгвокультурної спільноти, їх згуртування й відмежування від членів інших національних лінгвокультурних спільнот.

Див.: **Етнос; Мова.**

Функція мóви історико-культурна – див.: **Функція мови кумулятивна.**

Функція (лат. *functio* – виконання) **мóви когнітивна** (прикм. від ім. *когніція*) – див.: **Функція когнітивна.**

Функція (лат. *functio* – виконання) **мóви комунікатівна** (прикм. від ім. *комунікація*) – функція спілкування між людьми, народами.

Див.: **Функція комунікативна.**

Функція (лат. *functio* – виконання) **мóви кумулятивна** (лат. *cumulo* – згрібаю, нагромаджую) – функція зберігання всього того, що виробила нація в духовній сфері. Синонім: **Функція історико-культурна.**

Функція (лат. *functio* – виконання) **мóви пізнавальна** – див.: **Функція мови гносеологічна.**

Функція (лат. *functio* – виконання) **мóви поетична** (прикм. від ім. *поезія*) – див.: **Функція естетична.**

Функція (лат. *functio* – виконання) **мóви прагматична** (прикм. від ім. *прагматика*) – функція, що вказує на ставлення мовця до висловленого.

Див.: **Функція прагматична.**

Функція (лат. *functio* – виконання) **мóви фатична** (грецьк. *phatos* – говорити, оповідати, вести пусті розмови) – функція, що полягає у встановленні та підтриманні контакту.

Функція (лат. *functio* – виконання) **мóвлення** – функція, що виникає за використання мовних засобів у структуру мовленнєвого акту і різновиди викладу. До Ф. м., пов'язаних з використанням мови для вираження конкретних думок, волевияву, почуттів та емоцій, належать: 1) контактна функція (втягування співрозмовника в розмову, привертання його уваги до того чи того моменту висловлення); 2) ситуативна функція (актуалізація

мовних форм і значень, використання їх для вираження конкретних думок, волевиявів і почуттів відповідно до мети та умов спілкування, теми та змісту розмови, дискусії та будь-якої іншої форми діалогу).

Функція (лат. *functio* – виконання) **модальна** (лат. *modus* – спосіб) – сфера значень часткової функції модальності охоплює множинність поглядів мовця-суб'єкта щодо референційної ситуації. Основними різновидами модальності є: 1) **істиннісна** (зі значеннями *істина, неправда*); 2) **алетична** (зі значеннями *справді, необхідно, можливо*), 3) **категорична / проблематична** (зі значеннями *переконаний / непереконаний*), 4) **деонтична** або **епістемічна** (зі значеннями *думаю, що; вважаю, що; хочу, щоб; вірю, що* та ін.), 5) **аксіологічна** (зі значеннями *добре, погано* і под.), 6) **нормативна** (зі значеннями *нормально, ненормально*), 7) **емотивна** (зі значенням *приємно, що; шкода, що* і т.п.). Модальна функція уможлиблює розмежування власне-пропозиційних і предикативних висловів (зреалізована в обох випадках пропозиція виступає різною – у першому випадку без носіїв предикативності, а в останньому – з яскраво вираженими носіями предикативності), пор.: *прихід батька* і *Батько прийшов*. Останній вислів дозволяє помістити його в певну модальну рамку: *Здається, батько прийшов / Неправда, що батько прийшов / Добре, що батько прийшов / Можливо, батько прийшов* і под. Предикативні конструкції є висловленнями, а пропозиційним висловам властивий обмежений набір значень модальної функції, зокрема значення істинності: *Приїзд батька був великою радістю для дітей*. Факт приїзду батька в цьому разі очевидний, але істинність вислову *приїзд батька* зберігається і в разі заперечення висловлення *Приїзд батька був великою радістю для дітей* (тобто батько приїхав).

Функція (лат. *functio* – виконання) **морфологічна** (*morphological function*) – функція, приписувана сегментам слова, які інтерпретуються як такі, що виражають відповідну морфологічну категорію. На цьому ґрунті встановлюються регулярні / нерегулярні засоби вираження відповідної форми, пор.: закінчення *-а (я)* – показник форми жіночого роду іменників та ін.

Функція (лат. *functio* – виконання) **нарративна** (*narrative function*) – у типовій оповіді від третьої особи взаємодіють дві нарративні функції: одна належить оповідачу, відповідальному за дискурс, а інша – персонажу, очима якого автор дивиться на плин подій у світі.

Функція (лат. *functio* – виконання) **номінативна** (лат. *nominativus* – називний, від *nomino* – називаю) – функція позначення предметів і явищ зовнішнього світу та свідомості; функція номінації (*nomination function*), оскільки функція номінації й функція класифікації виконуються абетково-предметними каталогами та патентними класифікаціями, тобто штучними мовами з парадигматикою, але без якої-небудь розвинутої синтагматики і загалом граматики, то слову притаманна номінативна функція (за Юрієм С. Степановим). Останнє спонукає до пошуків формального механізму

номінативної функції мови в лексичній парадигматиці, тобто в упорядкованих класах слів. У висловленні номінативна функція допускає моделювання окремо від інших властивих йому функцій. Навпаки, предикація та функція повідомлення, що ґрунтуються на ній, моделюються в штучних мовах з розвинутим синтагматичним апаратом, а парадигматика в цьому разі може бути зовсім не деталізованою (за Юрієм С. Степановим). Синоніми: **Функція репрезентативна; Функція референтна.**

Функція (лат. *functio* – виконання) **об'єктиваційна** (*objectivizing function*) – функція, що пов'язана з актом мислення словами. Мовець одночасно відіграє і роль обов'язкового «свідка» (*bystander*) локуційного акту. Ця функція ґрунтується на об'єктній функції.

Див.: **Функція об'єктна.**

Функція (лат. *functio* – виконання) **об'єктна** (*objective function*) – найголовніша функція мови, на якій ґрунтуються комунікативна й об'єктиваційна функції, завдяки їй можливі оповіді навіть у некомунікативному оточенні.

Функція (лат. *functio* – виконання) **обмежувальна / Функція рестриктивна** (*restriktive funktion*) – одна із семантико-топікових функцій, за її допомогою стани речей співвідносяться між собою так, що обмежується або сфера дії одного опису, або сфера дії предиката. Тематична структура дискурсу в такому разі виявлювана як об'єднання всіх елементів змісту. Обмежувальні функції – результат того, що не в кожного предмета наявне ім'я корелює в усіх можливих світах, що відображає всі його властивості, процеси і стани.

Функція (лат. *functio* – виконання) **особистісна** (*personal function*) – функція вираження ідентичності «Я» мовця, що розвивається в дитячому віці в результаті мовленнєвої взаємодії.

Функція (лат. *functio* – виконання) **оцінна** (*evaluative function*) – функція оцінки за наявною в лінгвокультурі аксіологічною шкалою: осмислюючи мовлення, слід не лише зрозуміти задум мовця, оцінити цей задум з погляду його змісту й авторської думки та наміру, але й кваліфікувати спрямованість цього задуму, його корисність. У таких виявах простежувано оцінну функцію мовлення в лінгвокультурі.

Функція (лат. *functio* – виконання) **первинна** (*primary function*) – основна функція мовної одиниці або морфологічної, синтаксичної форми (за Єжи Куриловичем); встановлення функції первинної – основне завдання лінгвістичного пояснення; усі вторинні функції повинні бути процедурно встановлювані із основної. Зона первинної функції охоплює як підчастину вторинні функції.

Функція (лат. *functio* – виконання) **первинна синтаксична** (прикм. від ім. *синтаксис*) – функція, що визначається морфологічною належністю слова. Так, первинною для іменника є функція *підмета* і *додатка*, для

прикметника – означення й предикатива, для дієслова – присудка, для прислівника – обставини.

Пор.: **Функція вторинна синтаксична.**

Функція (лат. *functio* – виконання) **перифрастично-експлікативна** (*paraphrastisch-explikative funktion*) – дозволяє передати складний зміст так: адресант робить поспіль кілька «спроб», не обов'язково завершених, але по-різному, з різних аспектів підступаючи до реалізації свого комунікативного задуму. Розвиток тематичної структури тексту в цьому разі набуває специфічних виявів: кожна наступна спроба постає своєрідним перифразуванням тлумачення невдалих попередніх спроб. У результаті тематичне членування не залишається в початковому вигляді. Основні процедури, що супроводжують такі спроби: парафраз, пояснення, резюмування й уточнення.

Функція (лат. *functio* – виконання) **перлокутивна** (*perlocutionary function; perlokutionäre funktion*) – функція висловлення, дає значення висловленню в аспекті зовнішнього наслідку цього висловлення (ілокутивна ж функція дає тільки внутрішній наслідок), те, що зміниться в ситуації внаслідок постання цього висловлення як дії. Перлокутивні функції є інтенційними, а не конвенційними (за Джоном Л. Остіном і Джоном Р. Сьорлем). Перлокутивній функції притаманна регулювальна сила в мовленнєвому акті. У силу того, що такий акт можна вважати конвенційним, то й перлокутивна функція повинна кваліфікуватися як конвенційна: це конвенційний наслідок відповідного ілокутивного мовленнєвого акту.

Функція (лат. *functio* – виконання) **перформативна** (лат. *performo* – дію; прикм. від ім. *перформатив*) / **Функція перформації** (*performative function*) – функція мовлення, що полягає у виконанні перформативного акту, тобто такого, який рівнозначний здійсненню дії; функція моделювання особливих мов для припису (типи знаків вуличного руху), а також відкриття таких мовленнєвих актів, що є одночасно фактом мови та соціальною дією мовця (пор.: *Клянусь!*; *Обіцяю!*), спонукало до виділення особливої функції перформації та пов'язування її з категорією першої особи («я») і категорією теперішнього часу (за Юрієм С. Степановим).

Див.: **Перформатив.**

Функція (лат. *functio* – виконання) **перцептивна** (прикм. від ім. *перцептив*) – функція доведення до сприйняття. Наприклад, звуки мовлення після сприйняття органами слуху постають фактом свідомості. У свідомості носія мови наявні зразки (еталони) звуків мовлення, їхнє загальне уявлення. В українській мові звуки [л], [л'] та в німецькій мові звуки, позначувані літерою L, – це різні за якістю звуки. Якщо в українській мові наявна диференціація за твердістю – м'якістю, то в німецькій мові подібна опозиція позбавлена сенсу.

Функція (лат. *functio* – виконання) **поетична** (*poetic function*) – функція настанови (*Einstellung*) на спілкування як таке. Ф.п. не можна

обмежити поезією, та й поезія не ґрунтується винятково на поетичній функції. Ф.п., що робить відчутнішими знаки (*promoting the palpability of signs*), поглиблює фундаментальну дихотомію знаків і предметів (за Романом О. Якобсоном) і може керувати усвідомленими й напівусвідомленими діями мовця як продуцента. Ефективність поетичної функції залежить значною мірою від глибокого й викінченого розуміння читачем усього невисловленого й натяків автора. Це «кооперування» адресата відбувається паралельно зі структуруванням тексту автором. Загалом діяльність читача слід вважати продовженням поетичної функції, її можна назвати реконструювальною поетичною функцією, на протигагу авторській конструювальній поетичній функції.

Потенційна властивість мовного вислову – поетичність – не завжди реалізується інтерпретатором і близька до метафоричності, що також не завжди поціновувана читачем. Метафорі також властива поетична функція, що постає дискурсною стратегією, завдяки якій мова звільняється від необхідності прямого опису, а евристична функція набуває все більшої свободи. Поетична функція властива і сварці. Інколи критикують погляд Романа О. Якобсона, який поетичну функцію протиставив усім іншим, і наголошують, що 1) поезія пов'язана з організацією текстів, а інші функції містяться в зовнішніх контекстах й оперують формами, які належать до мовного коду: такими, як використання предикатних форм у референтній функції, закликів в емотивній функції, термінів адресації – в апелятивній функції. Поезія може, звичайно, користуватися ресурсами мови, але це функція мовлення, *parole*, хоча в окремих поетичних традиціях і створювалися спеціальні поетичні мови (були навіть поетичні гільдії Ірландії й Ісландії) або штучні діалекти – як мова Гомера, – щоб віддалити свої твори від практичної прози. Але такі штучні мови зовсім не обов'язкові для побудови літературних текстів; 2) складність ще й у тому, що а) поетична функція не є достатнім опертям для поезії, б) домінування поетичної функції не можна логічно аргументувати з формальної організації висловлення; в) поетична функція визначується як відсутність прагматичної функції, водночас вона повинна розв'язувати комунікативно-когнітивні завдання; г) визначення поетичної функції одночасно пов'язано з емансипацією повідомлення від (прагматико-функційного) смислу, а з іншого боку, для аналізу того, як постала форма, є необхідною інтерпретація смислу; д) «настанова на повідомлення» як особлива організація цього повідомлення робить цей тип уживання мови аномальним (за Бенджаміном Абендом).

Функція (лат. *functio* – виконання) **прагматична** (*pragmatic function*) – ефект, що його створює мовленнєве повідомлення на адресата. Ф.п. може мати декларативний, директивний, імперативний, комісивний, репрезентативний та інші вияви. До різновидів ф.п. належать функція комічна, функція стилістична і под.; функція, що є макрофункцією, кваліфікація та характеристика її підфункцій ґрунтується на тому, що вони:

1) залежать в основному від прагматичної інформації про мовця й адресата; 2) указують на інформаційний статус членів предикації в межах ширшого комунікативного оточення, у якому вони містяться; 3) репрезентують прагматичну мету та результати (ефекти) висловлення, в абстрагуванні від реального мовця й слухача, а взяті так, наче це були б функції самого акту висловлення, резюмування тощо; 4) охоплюють чинники вибору мовцем одного вислову, а не іншого. Саме ці чинники, а не семантика й не референція, зумовлюють те, що вживаються, наприклад, в окремих мовах основи аориста, а не презенса. Інколи прагматичним функціям приписуються певні властивості: а) рефлексивність: мовець повинен так формулювати своє повідомлення, щоб адресат міг вичленувати прагматичну функцію, мету висловлення. Похідним є те, що обман і маніпулювання за допомогою мови не входять до прагматичних функцій, тому що мовець не хоче, щоб його задум розгадали; б) об'єктивність: доступність загалом будь-якому адресату, звичайно, якщо той володіє мовою; в) обов'язковість, тому що немає висловлення без прагматичної функції; г) відокремленість від фрастичного змісту. До прагматичних функцій у межах функційної граматики (за Самуелем Діком) належать, з-поміж інших, *тема й інше (tail)*, *тонік* і *фокус*. Перші два постають зовнішніми щодо власне-предикації та маркують винесені ліворуч (тема) або праворуч (інше) елементи речення; а останні два – внутрішніми; відповідно, зовнішні та внутрішні прагматичні функції. Інколи термін **функція прагматична** вживано як синонім терміна **ілокутивна функція**; у цьому сенсі говорять про лексикалізацію прагматичних функцій: це випадок клішування ілокутивної функції, пор.: англійське *Sorry!* зберігається в лексиконі як кліше зі значенням *I apologize* «Мені жаль».

Прагматичний бум кінця ХХ століття (1980-1990-ті роки) є рецидивом захоплення ідеєю прагматики, яке гуманітарні науки пережили ще в першій половині ХХ століття (1930-і роки). Саме тоді було наголошено Броніславом Каспером Малиновським (1937 р.): «Якщо найбільш ранньою і найбільш фундаментальною функцією мовлення є прагматична функція – спрямовувати, контролювати та співвідносити діяльність людей між собою, то вивчати мовлення можна лише в «контексті ситуації». А від розмежування мови й мовлення, за яке тримаються такі автори, як Карл Бюлер і Алан Гендерсон Гардінер, що походить ще від Фердінанда де Соссюра і від Вегенера, доведеться відмовитися». У трьохвимірній концепції мови Юрій С. Степанов витлумачує прагматичну функцію як той чи той акт спілкування, насамперед спрямованого від індивіда до інших індивідів і до суспільства загалом, індукування і встановлення мовцем свого ставлення до дійсності, вираженого в мовних знаках будь-якої довжини й будови: у вигуках, у називних реченнях, в таких особливостях, що безпосередньо пов'язані із ситуацією (вивіски, реклама, гасла, оголошення тощо): *Ремонт годинників*; *Злий пес*; *Висока напруга*; у перформативних висловленнях:

Клянусь!; Обіцяю! та у виокремленій Броніславом Каспером Малиновським часткової, «фактичної» функції, коли мовці кажуть що завгодно, аби тільки зав'язати або підтримати спілкування (*phatic communion*).

Функція (лат. *functio* – виконання) **пропозиційна** (*propositional function*) – співвідношення висловлення з певним ситуативним типом відображення, сигніфікативний аспект змісту висловлення та характеристика його відношення до множинності можливих світів (ситуацій) щодо його можливого використання як номінативного знаку. Ф.п. – це здатність мовної одиниці позначати елементарні відношення між реаліями; у філософії мови Бертрана Расселла це поняття визначалося як вислів, що містить один або кілька недоозначених компонентів і стає пропозицією в тому разі, коли ці недоозначені компоненти будуть означені. Коли твердять про існування або неіснування чого-небудь, мають на прикметі саме властивість пропозиційної функції. Подібне визначення запропонував також Еміль Бенвеніст (1962 р.), кваліфікуючи речення як граничну одиницю мови: «Сегментувати речення ми можемо, але ми не можемо зробити його інтегратором якої-небудь іншої одиниці вищого рівня. Пропозиційної функції, у яку можна було б підставити речення, не існує. Отже, речення не може бути інтегрантом для одиниць інших типів. Це пояснюється перш за все тією особливістю, яка притаманна тільки реченню і відрізняє його від усіх інших одиниць, тобто предикативністю. Усі інші властивості речення є вторинними щодо цієї особливості. Число знаків, що входять у речення, не відіграє ніякої ролі: одного знака достатньо, щоб виразити предикативність» (Еміль Бенвеніст). Для Юрія С. Степанова, функтором пропозиційної функції виступає та мовна форма предикації, що називається структурною схемою речення (абстрагований мінімум, за яким відтворюване речення (див.: *Схема речення структурна*)). Отже, у мові стільки різновидів пропозиційної функції, скільки структурних схем речення – як простого, так і складного. Часто у формальному апараті для опису мови пропозиційні функції використовуються під назвою «семантична функція».

Функція (лат. *functio* – виконання) **регуляторна / Функція регулятивна** (*regulatory function*) – це функція типу «зроби так, як я тобі кажу», тобто це функція контролювання поведінки інших людей за допомогою мови. Особливо яскраво вона виявляється в різноманітних корпоративних об'єднаннях індивідів, де адекватність виконання запропонованої моделі постає обов'язковою й недотримання таких усталених норм тлумачиться як несповідування визначених корпоративних правил.

Функція (лат. *functio* – виконання) **релятивно-структурна** – позиція слова у поверхнево-синтаксичній структурі: *головний член синтагми, залежний член синтагми* та ін.

Фунакція (лат. *functio* – виконання) **репрезентативна** (лат. *representatio* – наочне зображення) – див.: *Функція номінативна*.

Функція (лат. *functio* – виконання) **репрезентаційна** (*representational function; repräsentations funktion, darstellungs funktion*) – функція вияву; символ, як і картина, не вказує на щось, якщо це «щось» одночасно з ним не існує (за Гансом-Георгом Гадамером). Репрезентаційна функція символу – не проста вказівка на щось відсутнє в певний момент. Символ висвітлює щось як наявне, що завжди, у принципі, є. Це простежується з етимології слова *символ*. Основний постулат тагмеміки Кенета Л. Пайка полягає в тому, що мова – невід’ємна частина людської поведінки, й аксіоми мови належать до будь-якої людської поведінки. Крім символічної функції, мові властива репрезентаційна функція й дуже важлива комунікативна функція. У межах системної граматики (М. А. К. Геллідей) репрезентаційна функція характеризується як функція «мені необхідно щось тобі сказати», тобто функція передачі змісту. Ф.р. можна визначати як відношення між формативом конкретної комунікативної мовної одиниці в комунікативному акті, з одного боку, і цілком конкретним предметом (або станом речей) – або конкретною множинністю предметів (або станом речей), з іншого. Ця функція дозволяє мовцю здійснювати референцію до конкретних предметів, а слухачу ідентифікувати саме цей предмет. Системам репрезентації властиві такі функції: 1) збереження інформації, здатної до поступового зникнення або до якої в мовців немає безпосереднього доступу; 2) наочність актуальної, але опосередковано охоплюваної інформації; 3) орієнтація, регулювання дій індивіда; 4) систематизація; 5) сигналізування, пов’язане з комунікацією.

Функція (лат. *functio* – виконання) **референтна / Функція референційна** (*referential function*) – указує на локалізовану в часі та просторі ситуацію, описувану висловленням; у протиставленні вокативній функції імен і звань, реалізується в термінах референції (протиставлених термінам адресації) (пор.: **Референція**). У референтній функції вживаються не тільки імена, але й предикати, особливо в поезії (поетична функція може реалізуватися за підтримки референтної). Референційна функція елементів тексту ґрунтується на їхній зрозумілості.

Див.: **Функція номінативна**.

Функція (лат. *functio* – виконання) **семантико-топікова** (*semantisch-topikale funktion*) – один з різновидів ілокутивної функції (див.: **Функція ілокутивна**) у тексті, виступає результатом доінтерпретування синтактико-топікової функції. До семантико-топікових функцій належать: функції контрасту, парафрастико-експлікативні функції та рестриктивні функції.

Функція (лат. *functio* – виконання) **семантична** (*semantic function*) – здатність мовної одиниці виражати певний зміст; термін, що неформально вживався ще структуралістами зі значенням «смыслорозрізнення». Вважали, що фонемам властиві семантичні функції, але різним звукам – членам тієї самої фонемі – не притаманні ніякі семантичні функції (за Д. Джоунз). Лондонські структуралісти, які провели паралель між функцією та значенням, вважали, що можна спостерігати у відповідного елемента

мовлення морфологічну й синтаксичну функції, але не здогадуватися про існування в нього семантичної функції: семантична функція виявляється тільки в тій «контекстній ситуації», коли хто-небудь безпосередньо стимулює висловлення про значення виразу. На відміну від функції (фонетичної), що була визначена значно пізніше, та основних функцій (лексичної та синтаксичної), семантична функція притаманна тільки цілому висловленню (див.: *Локуція*), або навіть швидше типовому контексту ситуації загалом.

У межах формальної лінгвістики під семантичною функцією часто розуміють аналог пропозиційної функції. Так, в інтерпретаційній семантиці часто дієслова у глибинній структурі постають як семантичні функції від однієї або кількох змінних. Значеннями для останніх виступають іменні складники, синтаксично пов'язані з дієсловами. У цьому разі «семантична функція» корелює з «пропозиційною функцією» формальної логіки (за Реєм Джеккендоффом). За такого розмірковування при дієсловах можливі і вмонтовані структури. Наприклад, абстрактний предикат глибинної структури *change* «міняти / мінятися» (один із семантичних примітивів у цій концепції, тобто такий, що не обов'язково репрезентує яку-небудь реальну одиницю мови, але такий, що входить до семантичної формули різних предикатів реальних мов) має три аргументи: індивід, початковий стан, похідний стан, а предикат *cause* – також семантичний примітив, має двоаргументну семантичну функцію, її аргументами виступають один індивід й одна подія, а значенням – те, що індивід продукує («каузує») певну подію.

Функція (лат. *functio* – виконання) **семіологічна** (*semiological function*) – термін, що вживається інколи як синонім «референтної функції» і «знакової функції».

Див.: *Функція референтна; Функція знакова.*

Функція (лат. *functio* – виконання) **семіотична** (*semiotic function*) – функція семіотичного акту, по суті, синонім поняття **функція мови**, за широкого розуміння терміна *мова*. В окремих концепціях це спільна назва для семантичних і прагматичних функцій як таких, що стосуються значення речення. Ці функції виконуються «зовнішніми кодувальними ознаками», такими як порядок слів, відмінкове маркування і граматичне узгодження. Але інколи складно визначити пряму відповідність між кодувальними ознаками й вираженими семіотичними функціями. Тому застосовують опосередкований рівень граматичної структури: кодувальні ознаки вказують на граматичну структуру речення, що відповідно визначає семіотичні функції. У метаматематиці (можливо, і в інших теоріях) є три різновиди семіотичних функцій: функція обґрунтування, перенесення (у сенсі універсальної теорії перетворень) і пояснення (у межах універсальної теорії дійсності).

Функція (лат. *functio* – виконання) **сигніфікативна** (лат. *significo* – позначаю; *significatio* – знак, ознака, значення) – здатність одиниць мови

позначати та розрізняти. Зокрема фонеми й морфеми як одиниці мови мають розрізнявальні функції (*сум – сом*).

Функція (лат. *functio* – виконання) **символічна** (*symbolic function*) – спроможність мовної одиниці, її значення поставати символом, оскільки значенням властиві символічна й когнітивна (функція пізнання, за Едмундом Гуссерлем) функції. Інколи виділяють у цьому протиставленні дві групи функцій мови: символічну й емотивну, де символічна функція безпосередньо пов'язана з мнемонічними ефектами стимулу. Наявне витлумачування символічної функції як такої, якій властива влада щодо перетворення підсвідомості (за Клодом Леві-Строссом), що уявляється як індивідуальний репертуар образів, який відрізняє певного індивіда від інших; тобто цей репертуар є однією з реалізацій колективної форми для символічної функції. Здатність такого перетворення й засвідчує владу слів (символічну / символічну ефективність) над індивідом. Поняття репертуару може корелювати з «уявним» як набором «внутрішніх аксесуарів» індивіда, що народжуються в результаті особистої його історії, а символічна функція постає похідною від обмеження, від фрейдівського «*над-Я*», що нав'язується волею батька і пов'язується з функціями репресії та заборони (за Жаком Марі Е. Лаканом).

Функція (лат. *functio* – виконання) **синтаксична** (*syntactic function*) – 1) функція членів речення: *підмет, додаток* і под.; 2) місце словоформи у пропозиційній структурі висловлення і вираження нею глибинно-семантичного відмінка: *агєнс, пацієнс, адресат* тощо; 3) (= функції релятивно-структурні) позиція слова у поверхнево-синтаксичній структурі: *головний член синтагми, залежний член синтагми* та ін. У концепції Єжи Куриловича, первинні синтаксичні функції (під ними маються на увазі первинні «граматичні вживання») «впливають з лексичних значень частин мови та являють собою певного типу транспозицію цих значень. Ми вживаємо термін «деривація» у широкому смислі слова, розуміючи під деривацією не тільки факт утворення одних слів від інших з метою передачі синтаксичних функцій, що відрізняються від синтаксичних функцій твірних слів, але також і той факт, що те саме слово може виступати в різних вторинних синтаксичних значеннях, постаючи в зазначеному синтаксичному оточенні».

Наявні синтаксичні функції в інтонації: наприклад, вказівка на питальність або спонукальність висловлення. Синтаксичні функції вказують і на тип погляду, під яким розглянуто стан речей, визначуваний реченням; суб'єкт й об'єкт є такими функціями. Досить показовим є той факт, що мовленню хворих на аграматичну афазію властиве неправильне накладання синтаксичних функцій на тематичні ролі.

Ф. с. – конструктивна функція синтаксичної одиниці в побудові комунікативної одиниці. Наявні три типи функціонування синтаксичних

одиниць: 1) самостійний вияв; 2) як компонент речення; 3) як прислівний поширювач.

Функція (лат. *functio* – виконання) **слова** – здатність слова як номінативної одиниці: 1) бути сприйнятим (перцептивна функція); 2) позначати та розрізняти (сигніфікативна функція).

Функція (лат. *functio* – виконання) **соціативна** (прикм. від ім. *соціатив*) – полягає в мовному вираженні соціальних відношень між учасниками інтеракції. Здебільшого для вираження соціальних взаємовідношень використовуються невербальні знаки: інтонація, темп мовлення, жестикуляція та ін. Щодо мовної маніфестації соціальної структури дискурсу, то для цього – залежно від типу дискурсу, особливо його офіційності або фамільярності – використовуються різні засоби – прямі (пор. *Як людина з більшим життєвим досвідом, раджу...*) або непрямі (так, високий рівень ввічливості постає ознакою нижчого статусу, розмова «з підвищенням тону» – ознака конфлікту (за Я. Василевським)).

Інколи вважають, що соціативна функція мови була одним із чинників її еволюції (Джордж А. Міллер), у силу чого надзвичайно ускладнений синтаксис письмових текстів епохи бароко легко пояснити соціо-культурною роллю риторів-чоловіків, для яких красномовство і вичурність мовних висловів була засобом досягнення високого соціального статусу (за Джорджем А. Міллером, у цьому разі вербальна поведінка постає визначальною щодо вибору життєво-сексуального партнера). Р. Данбар констатує, що у повсякденних розмовах жінок домінує настанова на соціальний контакт, а в розмовах чоловіків наявна визначальна функція автопрезентації (самореклами, автореклами): у присутності осіб жіночої статі чоловіки регулярно переходять на теми, пов'язані з політикою, культурою або наукою, що легко пояснити їхнім прагненням до підвищення власного соціального статусу. Цю тенденцію легко кваліфікувати як імпліцитний вияв еротичних мотивів. Реалізацією цього, за Джорджем А. Міллером, є надлишковість словникового запасу: лексичне багатство мовлення (необґрунтоване з позиції практичного користування мовою) у всіх культурах традиційно оцінюється позитивно, тим самим забезпечує позицію фаворита.

Соціативна функція має два різновиди: 1) маніфестація інтеграції учасників комунікативної ситуації, їхнє прагнення до створення співтовариств, до кооперативної діяльності (пор. наявність перекодування, коли обирається оптимальний код, що максимально корелює зі складом комунікантів (частина українців у Донеччині в умовах впливу «вуличної мовленнєвої психології» використовує російську мову, а в домашніх умовах переходить на українську, що виконує характерну соціативну функцію – створює атмосферу інтимних, сімейних стосунків)); 2) дисоціативна функція (наявна в умовах порушення мовних заборон – мовець таким чином

висловлює свій протест проти усталених норм культури, непрямо ж – конфлікт із соціальним оточенням).

У масовій комунікації, наприклад, у журналістиці, вибір мови може мати політичне значення – виступати знаряддям боротьби (пор. дезінтеграційний зміст розподілу сербсько-хорватської мови на сербську та хорватську в 90-ті роки ХХ ст.; використання білоруської мови опозиційною пресою в Білорусі (Олександр А. Кіклевіч)).

Функція (лат. *functio* – виконання) **стилістична** (прикм. від ім. *стилістика*) – 1) співвідношення мовного знака з відповідним стилем, тобто типом взаємодії суб'єктів, унаслідок чого використовують відповідний знак; 2) роль мовного знака, що сприяє досконалості, доречності, адекватності мовлення та сприймання.

Функція (лат. *functio* – виконання) **тэкстова** (*textual function*) – здатність мовних одиниць і мови загалом синтезувати та позначати множинності ситуацій у їхній цілісності, взаємозв'язності; мова надає засоби для синтезу властивостей ситуації вживання мови. Саме така текстова функція дозволяє мовцеві будувати тексти, тобто ситуативно релевантні дискурси. Ця сама функція дозволяє мовцеві відрізнити текст від довільного набору речень. Один з аспектів текстової функції – установлення відношень когезії між реченнями дискурсу. До текстових функцій належать: 1) темпоральні функції – вказівка на реальні і / або фіктивні співвідношення між станами речей, визначувані текстом; 2) каузальні функції, що встановлюються із причиново-наслідкових відношень, що є також результатом додаткової інтерпретації темпоральних відношень, які ґрунтуються на них. Різновиди каузальних функцій охоплюють: обґрунтування, пояснення та логічний висновок. Інколи диференціюють внутрішньотекстові й позатекстові функції. Перші репрезентовані за допомогою структурування елементів змісту в тексті, останні ж – за допомогою відношень між текстом й елементами мовленнєвої ситуації. У межах текстової функції наявні також функції, пов'язані з жанром або спрямованістю тексту. Наприклад, гумористичний текст продукується з такими найчастотнішими намірами (функціями), що надзвичайно подібні в англійському та німецькому суспільствах: 1) щоб приховати власну помилку; 2) щоб уникнути незручного стану; за таким текстом перебуває завжди заспокійливе «Не турбуйся»; 3) щоб пригальмувати мовленнєву агресію; 4) щоб створити або самому отримати задоволення; 5) щоб завершити розмову (за А. Філлом). Техніки розв'язання цих завдань можуть бути вельми різними й виступають предметом контрастивного аналізу.

Функція (лат. *functio* – виконання) **тематична** (*thematic function*) – роль елемента «функційної структури» у межах інтерпретативної семантики (термін уживано особливо часто – від концепції інтерпретативної семантики Рея Джеккендоффа до пізньої концепції Ноама Хомського).

Функція (лат. *functio* – виконання) **топікова** (*topical function; topikale funktion*) – функція топікалізованого складника в реченні.

Функція (лат. *functio* – виконання) **фатична** (*phatic function*) (за Броніславом К. Малиновським – *phatic communion*) – мова у фатичній функції (домінувальній у повсякденному спілкуванні) – обов'язковий елемент людської дії в межах соціуму; у результаті цього підтримуються та стабілізуються соціальні відношення. Інколи вважають Ф.ф. різновидом прагматичної функції як акту спілкування – «коли мовці говорять що завгодно, аби зав'язати або підтримати спілкування» (за Юрієм С. Степановим). Ця функція притаманна оповідам у повсякденному спілкуванні й відповідним епізодам у перекладацькій діяльності. У процесі перекладу тексту з мови на іншу мову фатична функція ґрунтується на конвенційності текстової форми. Якщо в оригіналі вказується, що наміри автора – фатичні, перекладачеві доводиться з цим змиритися й відповідно перекладати текст, виявляючи своєрідну «лояльність». У завдання перекладача входить також віднайдення відповідних еквівалентів у мові, якою відбувається переклад, що за сильних відмінностей фатичних культур буває вельми складно.

Функція (лат. *functio* – виконання) **фонем** (грецьк. *phōnēta* – звук), **наголосу делімітатівна** (лат. *delimitatio* – віддалення, відокремлення) – розмежувальна функція; функція, що вказує на межі слів.

Функція (лат. *functio* – виконання) **фонем** (грецьк. *phōnēta* – звук), **наголосу кульмінатівна** (лат. *culmen* – вершина) – функція, яка полягає в забезпеченні цілісності та виділенні слова, що досягається завдяки наголосу або сингармонізму.

Функція (лат. *functio* – виконання) **фонем** (грецьк. *phōnēta* – звук) **перцептивна** (лат. *perceptio* – сприймання, пізнання) – розпізнавальна функція.

Функція (лат. *functio* – виконання) **фонем** (грецьк. *phōnēta* – звук) **сигніфікатівна** (лат. *significare* – давати знати, виявляти) – функція розрізняти значення слів і морфем.

Функція (лат. *functio* – виконання) **фонем** (грецьк. *phōnēta* – звук) **дистинктивна** (лат. *distinguere* – розпізнавати, розрізняти) **(сигніфікатівна)** – функція, що полягає у фонетичному розпізнаванні та семасіологічному ототожненні / розрізненні слів і морфем.

Функція (лат. *functio* – виконання) **фонем** (грецьк. *phōnēta* – звук) **ідентифікаційна** (лат. *identificare* – ототожнювати) **(перцептивна** (лат. *perceptio* – сприймання, пізнання)) – виявляється в ототожненні людиною слів, сформованих фонемами, з відповідним предметом дійсності.

Функція (лат. *functio* – виконання) **фонем** (грецьк. *phōnēta* – звук) **конститутивна** (лат. *constitutus* – визначений) **(формуваальна** (прикм. від ім. *форма*)) – функція, пов'язана з творенням одиниць вищого мовного рівня – морфем і слів.

Функція (лат. *functio* – виконання) **фонетична** (*phonetic function*) **зв'юка** – одна з наймолодших (minor) функцій, репрезентує місце звука в контексті й у фонетичній системі мови. Крім суто фонетичної функції, фонемам властива семантична функція, але різним звукам – членам тієї самої фонемати – не властива ніяка семантична функція. Інколи розмежовують дві функції й у фонологічних правилах. Так, фонологічні правила мають дві функції: **фонетичну** й **іконічну**. **Фонетична** функція фонологічних правил полягає в тому, що вони переводять фонологічну репрезентацію, визначену суто в реляційних термінах, у деталізовану репрезентацію в термінах трьох параметрів: частотність, обсяг, час, які характеризують реальний акустичний сигнал.

Футурум – те саме, що майбутній час.

Див.: *Час майбутній*.

Х

Хабітуаліс – різновид ітератива, грамема, що виражає регулярно повторювані ситуації, узвичаєні дії, які постають характерними властивостями суб'єкта: *Хлопець збирає рідкісні книги. Дівчина пише вірші.*

Див.: *Ужитатив.*

Харáктер (грецьк. *charaktēr* – риса, особливість) **морфéми** (грецьк. *morphē* – вигляд, форма) **парадигматічний** (прикм. від ім. *парадигма*) – наявність у морфемі двох інтегральних ознак: узагальненості та нелінійності, що уможлиблює входження морфемі в зіставлення з одиницями, яким притаманна структурна спільність, але які розрізняються за смислом.

Харáктер (грецьк. *charaktēr* – риса, особливість) **національний** (прикм. від ім. *нація*) (**етнічний** (прикм. від ім. *етнос*)) – цілісна структура, яка відображає специфіку психіки, що склалася історично й відрізняє один народ (етнос) від іншого, одну національну лінгвокультурну спільноту від іншої.

Див.: *Етнос; Народ; Нація; Національність; Народність; Спільнота національна лінгвокультурна.*

Характеризáтор (грецьк. *charaktēr* – риса, особливість + *-атор*) – денотативна роль узагальненого типу, що характеризує предмет, обставини, перебіг дії, стан та ін.: *Прийти в шовковій сукні* тощо.

Характеризáція (грецьк. *charaktēr* – риса, особливість + *-ація*) – логіко-семантичний тип семантики простого речення, репрезентований реченнями, у яких іменний складений присудок містить предикативну характеристику (оцінку, кваліфікацію тощо) предмета мовлення / думки: *Хата – рідна, вона – життєвого духу оселя* (Анатолій Яна). У загальному значенні Х. вирізняють: 1) кваліфікативну ознаку: *Квітка польова*; 2) кваліфікативно-оцінну ознаку: *Хліб смачний*; 3) кваліфікувальну ознаку: *Брат – професор*; 4) кваліфікувально-оцінну ознаку: *Ця книга – постмодерністсько-нарративна*; 5) кількісну ознаку: *Хлопців було троє*.

Характері́стика (грецьк. *charaktēr* – риса, особливість + *-истика*) **звúка артикуляційна** (прикм. від ім. *артикуляція*) – анатомо-фізіологічний опис звука щодо роботи органів мовлення.

Характері́стика (грецьк. *charaktēr* – риса, особливість + *-истика*) **мовленнє́ва (портрét** (франц. *portrait* – зображення, опис) **мовленнє́вий**) – добір, використання особливих для кожної активної / пасивної особи літературного твору слів і висловів як засобу художнього зображення персонажів.

Характеристики (грецьк. *charaktēr* – риса, особливість + *-истики*) **мóвлення акустичні** (прикм. від ім. *акустика*) – експериментально вимірювані показники інтенсивності, частотності, тривалості й довготи звуків та звукосполук. Акустичні характеристики встановлюють при спектральному аналізі, що реалізується за допомогою спектрографа. Останній дозволяє отримати спектрограму (графічне зображення спектра звука, що є результатом певної комбінації формант).

Характеристики (грецьк. *charaktēr* – риса, особливість + *-истики*) **складних речень структурно-семантичні** (присл. від прикм. *структурний*; присл. від прикм. *семантичний*) **та їхня класифікація** (лат. *classis* – розряд + *facere* – робити) – типи речень виділяються за різними основами: 1) за кількістю предикативних частин: *двочленні / багаточленні*; 2) за наявністю основних засобів зв'язку: *сполучникові / безсполучникові*; 3) за характером моделі (схеми): *речення, побудовані за вільними моделями, і речення, побудовані за невільними (фразеологізованими) моделями*; 4) за можливістю зміни порядку предикативних частин у складі складних речень: *гнучкі і негнучкі* структури; 5) за відповідністю / невідповідністю кількості пропозицій і предикативних частин речення: *симетричні й асиметричні конструкції*; 6) за функцією: *функційно однорідні і синкретичні* речення; 7) за наявністю / відсутністю емоційного забарвлення: *окличні і неокличні*.

Характерологія (грецьк. *charaktēr* – риса, особливість + *-...логія*) – розділ лінгвістичної типології, що вивчає в типологічному аспекті окремі мовні явища в системах обмеженої кількості генетично споріднених і неспоріднених мов для вияву функційних властивостей конкретної мови, що визначають її особливості на тлі інших мов і зумовлюють частковіші ознаки цієї мовної структури. Характерологія постає проміжною між описовим мовознавством, порівняльним мовознавством і типологією, тяжіючи до останньої.

Харієнтїзм (грецьк. *hariyentyzm* – приємне притворювання) – тонка іронія, негативна оцінка чого-небудь неприємного в пристойних висловах, коротка, але знищувальна відповідь на образливе зауваження: (Василь:) *Служити мені будеш правдою в усьому... Слуга – це нині добре, як друг... і більше.* (Степан:) *Ти мій слуга віднині... Слуга – це добре, тільки хто в кого тут слуга – це невідомо* (Анатолій Яна).

Хезитація (грецьк. *hezytatsiya* – обдумування) – різновид паузи, викликаной обдумуванням можливих варіантів продовження мовлення, пошуком потрібного елемента мовного коду, перебудовою структури повідомлення у процесах вербалізації тощо.

Херéма (грецьк. *herema*) – знакова одиниця парамови.

Хіáзм (грецьк. *chiasmós* – хрестоподібне розташування у вигляді грецької літери X) – один з прийомів стилістичного синтаксису, стилістична фігура, яка полягає в тому, що в двох сусідніх реченнях або словосполученнях, побудованих на синтаксичному паралелізмі, друге

речення або словосполучення будується у зворотній послідовності членів, тобто Х – це перехресне розташування паралельних членів у двох суміжних реченнях або словосполученнях однакової синтаксичної форми. Х. – це використовуваний у поезії мовностилістичний прийом, що полягає в переставленні головних членів речення (різновид інверсії) задля увиразнення віршованого мовлення: *Кінтява свічка й ніж щербатий, / червінна королева з карт* (Богдан-Ігор Антонич). Інколи зустрічаються і звукові хіазми як різновид анаграми, але в поєднанні з іншими засобами віршованої фоніки: *Зілляло лави і вали* (Олекса Стефанович); 2) те саме, що антиметабола (див.: **Антиметабола**); 3) два словосполучення, речення з прямим і зворотним порядком тих самих граматичних форм, синтаксична антиметабола: *Посмішка на вустах, а на душі підлість* (Богдан Жолдак); 4) фігура мовлення, що являє собою „перехресне” розташування частин словосполучення або речення: *Ти потрібна мені, а я потрібний тобі*.

Хіітус (грецьк. *χασιδία* – зіяння) – те саме, що зіяння.

Див.: **Зіяння**.

Хід (крок) інтерактивний (лат. *inter-* – між + *мова*) – дискретна одиниця діалогу, що охоплює репліку адресанта та реакцію-відповідь адресата.

Хід комунікативний (прикм. від ім. *комунікація*) – здійснення комунікативної функції мовцем, обмежене попереднім і наступним ходами інших учасників розмови, від однієї зміни комунікативних ролей до іншої; функційно-структурна одиниця дискурсу, мовленнєвий акт або послідовність кількох актів (мовленнєвих і немовленнєвих), що функційно об'єднані метою в макроакт за динамікою плину дискурсу, визначуваний рамками мовлення одного з учасників комунікації.

Див.: **Хід мовленнєвий**.

Хід мовленнєвий – комунікативний хід (див.: **Хід комунікативний**), реалізований шляхом застосування звукових знаків мови; одиниця діалогічного спілкування, що охоплює мовленнєві акти від моменту початку розмови до зміни мовця.

Див.: **Хід комунікативний**.

Хлеазм (грецьк. *chleasmos* – жарт, насмішка) – різновид іронії, висміювання; навмисний самоосуд, але в такій формі, щоб показати себе краще: (Марія:) *Сашко правильно отримав нову посаду... Адже не бути йому, кандидату наук, вічно на побігеньках... А розуму... розуму там і не треба, – повторювала і повторювала з ледь відчутною іронією* (Микола Зарудний).

Хорей (грецьк. *χορεύς* від *χορεία* – танець) – віршовий розмір; двоскладова стопа з наголосом на першому складі.

Хремагоніміка – розділ ономастики, що досліджує власні імена предметів матеріальної культури (*гармата «Гамаюн», перстень «Дракон» і под*).

Хронéміка (грецьк. *chronos* – час) – використання часу в процесі комунікації (породження мовлення, його сприйняття та ін.); час, що впливає на перебіг спілкування (хезитація, очікування початку спілкування, проведений у спілкуванні час тощо).

Хроногенéза (грецьк. *chronos* – час + -...генеза) – кваліфікація побудови часу за подібністю до образів простору, тобто час не може бути репрезентований самим собою, а запозичує своє представлення там, де це наявне, у просторових засобів (за Гюставом Гійомом).

Пор.: **Хронотеза**.

Хронóграфи (грецьк. *chronos* – час + -...граф) – пам'ятки давньоукраїнської літератури, що містять виклад всесвітньої, загальнослов'янської та української історії. Українські хронографи, що ґрунтуються на візантійських хроніках, склалися з XI століття. Особливу вагу має «Повість врем'яних літ», у якій викладено початки історії слов'янства з деталізацією певних видозмін і переміщення інших народів.

Хронологічний (прикм. від ім. *хронологія*) **темпоратів** (лат. *tempus* – час, проміжок часу, пора) – див.: **Темпоратив хронологічний**.

Хронóнім (грецьк. *chronos* – час + -онім) – особливий різновид власних імен, кожне з яких називає історичні події та явища культурного життя, народного побуту, співвіднесені з відповідним часовим відрізком, що (завдяки цим подіям) став етапним в історичному та культурному розвитку народу, людства загалом. Денотат Х. – час реальних історичних / культурних подій, або час соціальний з чітко окресленими хронологічними межами, історичним і соціокультурним значенням для народу чи всього людства, пор.: укр. *Проводи, Щедрий вечір, День Незалежності України, День Івана Купала*; англ. *Spring Bank Holidey, Patrik's Day* і под.

Хронотéза (грецьк. *chronos* – час + -...теза) – зріз *хроногенези* (за Гюставом Гійомом).

Пор.: **Хроногенеза**.

Хроното́п (грецьк. *chronos* – час + *topos* – місце) – локально-темпоральна єдність з вершинним елементом «людина».

Хроното́п (грецьк. *chronos* – час + *topos* – місце) **внутрішньотéкстовий** (*внутрішньо-* + *текстовий*) – текстова категорія, що виявляється в динаміці й супряжності часу та простору в тексті.

Худóжній стиль (лат. *Stilus* від грецьк. *stylos* – загострена паличка для письма) – див.: **Стиль художній**.

Худóжньо-белетристичний (франц. *belles-lettres* – красне письменство) **стиль** (лат. *stilus* від грецьк. *stylos* – загострена паличка для письма) – див.: **Стиль художній**.

Ц

ЦАП (цифрово-аналоговий перетворювач) – у прикладній лінгвістиці – пристрій для перетворення цифрового (зазвичай двійкового) сигналу на аналоговий. Пристрій, що виконує зворотню дію, називається аналогово-цифровим перетворювачем (АЦП). Переважно ЦАП отримує на вхід цифровий сигнал в імпульсно-кодовій модуляції (англ. PCM – pulse-codemodulation). Перетворення різних стиснутих форматів у PCM виконується відповідними кодексами.

Див.: *Кодек*.

Це емфатичне (грецьк. *emphatikos* від *emphasis* – виразність, підкресленість) – уживається в спеціальних запитаннях після питального слова: *Чому це ви не працюєте?; Куди це ви збираєтесь?; Навіщо це ви писали?* Містить відтінок невимушеності, інколи незадоволення, підозрілості.

Це розмовне незадоволення – орієнтоване на висловлення незадоволення: *Куди зник цей керівник! Дорого мені обходиться ця поїздка!*

Цейтнот (нім. *Zeitnot* від *Zeit* – час + *Not* – потреба) **комунікативний** (прикм. від ім. *комунікація*) – неможливість продовження комунікації внаслідок часового обмеження або інших причин.

Центон (лат. *cento* – клаптевий одяг) – стилістичний прийом інтертекстуальності, що полягає в уведенні до основного тексту певного автора фрагментів із творів інших авторів без покликання на них. Такими постають певні поезії Юрія Клена. Так, в епопеї «Попіл імперій» Юрій Клен наводить рядки із сонета «Prodomo» М. Зерова (*Віконт де Ліль. Ередія стежки...*), Михайла Драй-Хмари – сонет «Лебеді» (*Я був одним із лебедів...*), Олега Ольжича – вірш «Був же вік золотий...» та ін. Ц. відрізняється від ремінісценції тим, що в ньому вбачається перегук мотивів незалежно від ліричного сюжету, так само і від цитати, коли чітко зазначене першоджерело.

Центр (лат. *centrum* від грецьк. *kentron* – зосередження, вістря (циркуля)) – основний виразник граматичного, лексичного та іншого значення у словосполученні, фразеологізмі (фразеологічній одиниці, складному слові, реченні і под.). **Центр граматичний.**

Центр (лат. *centrum* від грецьк. *kentron* – зосередження, вістря (циркуля)) **дейктичний** (грецьк. *déixis* – вказівка) – місце здійснення мовленнєвого акту – там, де перебуває мовець.

Центр (лат. *centrum* від грецьк. *kentron* – зосередження, вістря (циркуля)) **інтонаційний** (прикм. від ім. *інтонація*) – основний компонент інтонаційних одиниць, що являє собою склад, на який припадає зміна інтонації, значуща для розрізнення смислових типів висловлення.

Див.: *Конструкція інтонаційна.*

Церковнослов'янізми – слова, що увійшли до загальнонавчаної мови з книжної церковнослов'янської мови, пор.: *гординя, святиня, істина, злословити, нечестивий, молитва, благо, благодать, благодатний* і под. Основою церковнослов'янської мови є старослов'янська мова (мова слов'янських пам'яток IX – XI століть).

Церковнослов'янізми лексичні (прикм. від ім. *лексика*) – див.: *Церковнослов'янізми.*

Церковнослов'янізми морфологічні (прикм. від ім. *морфологія*) – форми, у яких збережено церковнослов'янські елементи: *почити в Бозі; сварити все і вся*. Надають мовленню відтінок урочистості.

...цид (лат. *caedo* – убиваю) – частина складних слів, що є відповідником поняття «знищення», пор.: *геноцид, лінгвоцид*.

Цикл (грецьк. *kuklos* – коло) – у **дискурсолógії** – форма фазової траєкторії, де фази процесу утворюють замкнутий ланцюг, тобто кінцева фраза постає поверненням до початкової.

Ціркумфікс (лат. *circum* – навколо + *affixus* – прикріплений) – те саме, що конфікс; розривна морфема: *вікно* – **під-вік-онн(я)** (*під-...-онн* є циркумфіксом). Афікс, що обрамляє корінь і займає позицію одночасно ліворуч і праворуч від кореня.

Див.: *Конфікс.*

Циркумфлєкс (лат. *circum* – навколо + *flexio* – згинання) – різновид музичного наголосу, особливістю якого постає низхідна або висхідно-низхідна (низхідно-спадна) інтонація складу.

Пор.: *Акут.*

Цитата (нім. *zitat*, від лат. *citare, cito* – наводити, викликати, проголошувати) – дослівно наведений у мовленні уривок якогось тексту чи точно відтворений вислів якоїсь особи. Ц. – точний, дослівний уривок з якого-небудь тексту, пор.: *Іван Вихованець особливо наголошує, що у «відмінковій системі українській мови наявні репрезентовані орудним, кличним і родовим відмінками три різновиди периферійності».*

Цитатів (нім. *zitat*, від лат. *citare* – приводити, викликати, проголошувати + *-ив*) – показник того, що мовець отримав опосередковану інформацію від когось. Маркування подібної інформації властиве естонській, латиській, лезгинській, німецькій мовам.

Див.: *Спосіб переповідний.*

Цитування (нім. *zitat*, від лат. *citare* – приводити, викликати, проголошувати + *-ування*) – один з основних прийомів інтертекстуальності, що полягає в дослівному наведенні уривку з певного тексту для підтвердження або ілюстрації тієї чи тієї думки, пор.: *«Про аналогічну семантичну розчленованість орудного відмінка в російській мові оригінально висловився О.О. Потебня: «Ми звикли, напр., говорити про один орудний відмінок у російській мові, але насправді цей відмінок є не одна*

граматична категорія, а декілька різних, генетично пов'язаних між собою; власне, у нас декілька відмінків, позначуваних ім'ям орудного» (Іван Вихованець).

Див.: *Цитата*.

«Цифрова бібліотека» (digital library) – див.: *«Бібліотека цифрова»*.

Ціле складне синтаксичне (прикм. від ім. *синтаксис*) / **Єдність надфразна** (*над-* + *фразна*) – відрізок мовлення з двох і більше речень, об'єднаних спільністю теми в композиційно-синтаксичну конструкцію; властива певна змістова завершеність і структурна єдність, що досягається лексичними, граматичними та інтонаційними засобами.

Цілісність – текстова-дискурсивна категорія, що виявляється в замкненні суперсистеми дискурсу та системності його модулів, зокрема тексту як цілісного макрознака.

Цілісність тексту (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) – відповідність змісту тексту його формі в обсязі, визначеному автором тексту та його адресатом, технічним укладачем (проміжним споживачем) для виконання встановлених ними комунікативних завдань; сукупність змістової (теми, ідеї), комунікативної (мети, намірів мовного спілкування) і структурно-граматичної єдностей.

Цілісність тексту (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **змістовá** – текстова категорія, що виявляється в єдності теми і забезпечена єдністю категорій перспекції, дії, часу та ін.

Цілісність тексту (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **комунікативна** (прикм. від ім. *комунікація*) – текстова категорія, що репрезентована єдністю задуму та результату реалізації цього задуму, смислове та граматичне підпорядкування кожного наступного речення-висловлення попередньому.

Цілісність тексту (лат. *textus* – тканина, сплетіння, з'єднання) **структурно-граматична** (*структурно* + *граматична*) – текстова категорія, що забезпечена системою узгодженості граматичних форм і зв'язків (особи, часу, порядку слів, форм способу дієслів-присудків).

Ціліснооформленість – неподільність, нероздільність, неможливість поділу на частини і розташування між ними інших мовних елементів (одиниць). Ціліснооформленість найістотніша ознака слова як мовної одиниці.

Цінність – 1) те саме, що значущість (див.: *Значущість*); 2) у **дискурсології** – потенціал важливості тієї чи тієї сутності для людини, дискурсивно визначається шляхом мовної *еволюції*; у французькій мові це поняття виражається терміном «*valeur*», спільним для цінності та значущості.

Цінності лінгвокультурні (прикм. від ім. *лінгвокультура*) – основа лінгвокультурних настанов; мовноаксіологічні координати, крізь які особистості різних етносів, носії різних національних лінгвокультур сприймають та оцінюють явища реального світу, пор., наприклад, діапазон

негативної вербально вираженої оцінки перевищує аналогічний діапазон позитивної оцінки у три – чотири рази в українській, англійській, німецькій та інших мовах.

Цокання – нерозмежування в російській діалектній мові африкат [ц], [ц'] у звукові [ц] або [ц'], пор. [ц'aj] замість чай, [кл'амоц'ки] замість клямки. Залежно від вимови звука розмежують: **тверде цокання** ([ц]) і **м'яке цокання** ([ц']). Тверде цокання властиве російським говорам на схід від Москви, у минулому охоплювало й новгородський діалект; м'яке цокання поширене в низці північних російських говорів. Подібне явище наявне і в польських діалектах, де його називають **мазурення**.

Ч

Час – див.: *Категорія часу*.

Час абсолютний (лат. *absolutus* – безвідносний, безумовний) – час, що визначається щодо моменту мовлення («тепер»), тобто на основі розташування на часовій осі («до», «тепер», «після»). Форми дієслова, що його виражають, є формами абсолютного часу. У часових координатах мовця існує два різних уявлення про час: абстрактно-узагальнене, раціональне – час постає як неперервна, рівноплинна субстанція, що існує незалежно від перебігу реальних подій та взаємовідношень між ними; почуттєво-конкретне, емпіричне – як невід’ємний релятивний атрибут буття конкретних граничних і дискретних явищ (подій, фактів) та відношень між ними. Ці два різновиди існують не ізольовано, а у взаємозв’язку. За своєю суттю це вияв діалектики конкретного й абстрактного, дискретного і неперервного в пізнанні об’єктивного світу. Уявлення про емпірично сприйняті «індивідуальні часи» реальних об’єктів з їхніми властивостями і відношеннями постають у висловленнях про конкретні одиничні процеси, факти, дії, стани, іманентно ж вони наявні у змісті пропозицій, предикатів, подійних імен та ін. Уява про абстрактний час як рівномірно плинний рух неперервних моментів уможливорює пояснення таких лінгвістичних явищ, як, наприклад, дейктичні функції граматичних абсолютних часових форм, що розчленовують абстрактний часовий континуум щодо моменту мовлення на три / чотири недискретні сфери (минулого / давноминулого / теперішнього / майбутнього), наявність спеціальної темпоральної лексики різного ступеня узагальнення (*тепер, тоді, у майбутньому, постійно, завжди, вічно* і под.) тощо. У когнітивній та лінгвомисленнєвій діяльності обидва різновиди часової уяви постають у діалектичній цілісності: образи конкретних часів буття окремих конкретних і дискретних явищ, подій, фактів взаємодіють з образом єдиного часового континууму. У природних мовах для реалізації наявних когнітивних образів часових структур існує відповідний перелік семантичних засобів упорядкування та співвідношення окреслюваних подій, фактів, ситуацій у субстанційному часі, тобто формування часової оцінки. Залежно від того, яка подія взята за основу віднесення в оцінці певної іншої події, усі часові оцінки диференційовані на дві групи. Першу складають оцінки, що мають за точки відліку події, позиція яких на осі субстанційного часу є постійною – це постійні моменти віднесення (**В-оцінки**), що формують сферу так званого позиційного часу (позиційний час виявлюваний через **В-оцінки** як обов’язкові елементи поліпропозитивних висловлень); позиційний час репрезентований у висловленнях з так званими датованими **В-оцінками**, пор.: моментом віднесення оцінки *Тарас Шевченко помер у 1861 році* постає

подія «народження Христа», що внаслідок усталеної конвенції не експлікована. Загальний смисл наведеної оцінки можна окреслити так: *колись була подія «народження Христа» і Тарас Шевченко помер через 1861 рік після цієї події*. До іншої групи належать часові оцінки зі змінними моментами віднесення, або **А-оцінки**, що постають величинами векторного часу. У цьому разі опертям віднесення є час висловлення оцінки, іншими словами – момент мовлення: *Падає дощ (тепер) : Падав дощ (тоді) : Вчора говорили, що завтра буде падати дощ* тощо. **А-оцінки** є дійсними, векторними, тому вони потребують вказівки щодо координат мовленнєвого акту. Певні твердження з **А-оцінками** можуть бути істинними на той чи той час, а на інший – хибними. **В-оцінкам** це зовсім не властиво. Якщо Тарас Шевченко справді помер через 1861 рік після народження Христа, то висловлення про цей факт буде істинним завжди, тому що позиція співвідносних між собою на осі субстанційного часу подій залишається постійною. Те саме стосується й істинності супречності між подіями в різних поліпропозитивних висловленнях, поза їхнім співвідношенням з моментом мовлення, пор.: *Хлопець підійшов до машини і сів за кермо / Хлопець підходить до машини і сідає за кермо / Хлопець підійде до машини і сяде за кермо і Дівчина сиділа за столом і читала книгу / Дівчина сидить за столом і читає книгу / Дівчина буде сидіти за столом і читатиме книгу*. У першому випадку наявна часова асиметрія подій, у другому – часова симетрія подій. Формулювання **А-оцінок** (векторного) і **В-оцінок** (позиційного) часу в мовах забезпечуване принципово різними системами взаємовиявлюваних лексичних, лексико-граматичних і граматичних засобів з відповідними функціями. Основним складником системи векторного часу в індоєвропейських мовах є спеціальні дієслівні часові форми давноминулого, минулого, теперішнього і майбутнього, інколи в поєднанні з темпоральною лексикою. Для вираження позиційного часу використовуються інші мовні засоби, що постають часто комбінаторно: відносні дієслівні часи, спеціальна темпоральна дієслівна і недієслівна лексика (типу *передувати, слідувати, збігатися, раніше, дотепер, згодом, пізніше, одночасно*), аспектуальні значення предикатів (*іти / прийти, читати / відчитати* і под.), часові сполучники (*після того як, до того як, у той час як* тощо), часові приєменники (*перед, до, після, протягом, в часи* та ін.) і прислівники (*одночасно, потім* тощо), що функціонують у різних поліпропозитивних структурах – на рівні формально простого ускладненого речення (формально неелементарного), на рівні складного речення, на рівні складного синтаксичного цілого. Останнім часом дослідження засобів вираження позиційного часу набуло нетрадиційного підґрунтя у зв'язку з концепцією Романа О. Якобсона про категорію таксису, що характеризує повідомлюваний факт щодо іншого факту та безвідносно до факту повідомлення (див.: **Таксис**). Таксис почали тлумачити як категорію вияву хронологічних відношень (часова симетрія / часова асиметрія) між подіями

(діями) безвідносно щодо моменту мовлення (сфера ***B-оцінок***). У світлі теорії таксису окремі категорії й поняття класичного розуміння позиційного часу (пор.: відносний час, узгодження часів і под.) були переосмислені. Інколи таксис пов'язують тільки з опозицією «перфект: неперфект», зокрема в англійській мові (Ольга С. Ахманова та ін.), або кваліфікують його як функційно-семантичну категорію, що ґрунтується на взаємодії семантичних елементів різних мовних рівнів – морфологічного (видові опозиції), синтаксичного (відповідні типи поліпредикативних речень), лексико-граматичного (сполучники, прийменники, прислівники) (Олександр В. Бондарко та ін.), або ж розглядають таксис надто широко, ураховуючи всі аспекти плану його вираження, насамперед синтаксичний з охопленням різного типу імплікацій та пресупозицій, поліпредикативних утворень сентенційного та надфразового різновидів. У цьому розрізі особливий статус належить розгляду ***конструкцій з предикатними актантами***. Таксис пов'язаний і взаємодіє із суміжними категоріями ***часу відносного*** та ***евіденційності***, що особливо прозоро простежується у висловленнях, структурованих на основі формально простого (монопредикативного) речення, семантично ускладненого різноманітними додатковими пропозитивними одиницями, що постають у функції подійних актантів присудка: вторинно-предикативні (інфінітивні, дієприкметникові) конструкції, номіналізаційні утворення і под. У таких конструкціях виявлювана одна із семантичних ознак таксису – часова співвіднесеність події стрижневого фінітного предиката (дієслівного / недієслівного) з подією-актантом безвідносно щодо моменту мовлення. Стрижневими предикатами виступають ***модусні предикати***, що містять певну латентну сему – темпоральну з основними чотирма виявами: 1) проспективний (слідкування, належність до майбутнього (нім. *er ver spricht, das zu machen*)); 2) ретроспективний (передкування, належність до минулого (нім. *er erinnert sich, das gemacht zu haben*)); 3) контемпоральний (одночасність, належність до сучасного, теперішнього (нім. *es tat ihm wohl, all ein zu sein*)); 4) позачасовий (нейтральний (нім. *man freut sich, jung und gesund zu sein*)) (за Іриною Я. Харитоновною). Наявність певної семи в стрижневому предикаті зумовлює відповідний тип часових – відносних – взаємовідношень з підпорядкованим предикатним актантом. У концепції Романа О. Якобсона таксис витлумачено через урахування двох основних відмінностей між: 1) самим повідомленням (*s*) темою повідомлення (*n*) (від англ. *speechi narrate*); 2) самим фактом (*E*) та будь-яким з його учасників (*P*), чи то діяч або об'єкт дії (від англ. *event i participant*). Тому слід розрізняти такі чотири виміри: повідомлюваний факт (E^n), факт повідомлення (E^s), учасник повідомлюваного факту (P^n), учасник факту повідомлення (P^s) – або відправник, або адресат. За цими ознаками всі дієслівні категорії диференційовано на категорії, що містять вказівку на учасників повідомлюваного факту, і категорії, що не містять такої вказівки. Категорії

першого типу можуть характеризувати або учасників повідомлюваного факту (P^n), або їхнє ставлення до цього факту ($P^n E^n$); категорії останнього типу характеризують або повідомлюваний факт як такий (E^n), або його відношення до іншого повідомлюваного факту ($E^n E^n$). Категорія, позначувана формулою ($E^n E^n$), за Романом О. Якобсоном, і є **тáксисом**. Категорії, що характеризують тільки факт (E^n) або лише його учасників (P^n), кваліфіковано як **десигна́тори**; категорії, що мотивують величини (E^n) або (P^n) через відношення до інших описуваних об'єктів ($E^n E^n$ або $P^n E^n$), – **конéкторами**. Усі класифіковані категорії поділяються також за ознакою, чи характеризують вони повідомлюваний факт і / або його учасників або щодо факту повідомлення (.../ E^n), або щодо його учасників (.../ P^n), або ж безвідносно щодо всього цього. Категорії, що вказують на таке відношення, з покликанням на Отто Єсперсена, Роман Якобсон називає **ши́фтерами**, а категорії без такої вказівки – **неші́фтерами**. Типовим виявом шифтера є граматична категорія часу (за Романом О. Якобсоном, це формула $E^n E^s$), що у змістовому вияві постає як «час характеризує повідомлюваний факт щодо факту повідомлення. Так, минулий час вказує, що повідомлюваний факт передує факту повідомлення» (Якобсон Р.О. Шифтеры, глагольные категории и русский глагол / Р.О. Якобсон // Принципы типологического анализа языков различного строя. – М.: Наука, 1972. – С. 100 (С. 97-119)). Одним із прикладів нешифтера, пов'язаного з вираженням ідеї часу, постає категорія виду (у Романа О. Якобсона формула (E^n), тому що тут дії властивий внутрішній часовий параметр безвідносно щодо факту повідомлення). Заявлені бінарні протиставлення є підґрунтям для вияву особливостей інших дієслівних категорій – особи, стану, способу, таксису і под. Тому «таксис характеризує повідомлюваний факт за відношенням до іншого повідомлюваного факту та безвідносно щодо факту повідомлення (Якобсон Р.О. Шифтеры, глагольные категории и русский глагол / Р.О. Якобсон // Принципы типологического анализа языков различного строя. – М.: Наука, 1972. – С. 101 (С. 97-119)). Це дозволяє кваліфікувати **тáксис як конéкторну і неші́фтерну категорію**. Ці ознаки є основними в її розгляді (формула ($E^n E^n$)), вони легко поєднуються з іншими супровідними ознаками: одночасність повідомлюваних фактів, передування одного з фактів, допустовий зв'язок, перерваність тощо. З ознакою конекторності можуть поєднуватися і **ши́фтерні**, і **неші́фтерні категорії**. Однією з них виступає **категорія засвідченості (евіденційності (evidential))**. Остання, за Романом О. Якобсоном, це така дієслівна категорія, що враховує три факти [повідомлюваний факт, факт повідомлення і, до того ж, передаваний факт повідомлення (E^{ns}), тобто вказуване джерело даних про повідомлюваний факт]. Мовець «повідомляє про події з опертям на повідомлення якоїсь іншої особи (цитативні, тобто від когось отримані, дані), на сни (дані, отримані шляхом одкровення) або на власний попередній досвід (дані, що здобуті з пам'яті)» (Якобсон Р.О. Шифтеры, глагольные категории и русский глагол /

Р.О. Якобсон // Принципы типологического анализа языков различного строя. – М.: Наука, 1972. – С. 101 (С. 97-119)). Формула таксиса в Романа О. Якобсона ($E^n E^n$) – це тільки повідомлювані факти (ситуації, дії, стани, процеси), що співвідносяться винятково один з одним як відповідні виявлювані мовою об'єктивні сутності (наприклад: *підійти і сісти; сидіти і читати; встати і підійти* тощо), формула ж категорії **засвідченості** є зовсім іншою – ($E^n E^{ns} / E^s$). Тут співвідношення зовсім іншого плану – між об'єктивним фактом (ситуацією, випадком) і ситуацією його відбиття, тому що тут охоплено сам факт їхнього відбиття, тобто це вторинне відбиття первинного процесу мовного вияву. Категорію **засвідченості (евіденційності (evidential))** досліджували Талмі Гівон, Албїон Вудбері, Н.А. Козинцева (Givon T. Evidentiality and epistemic space // *Studies in Language*. – 1982. – Vol. 6. – № 1; Woodbury A.C. Interactions often seand evidentiality // *Evidentiality: The linguistic coding of epistemology* / Ed. By W. Chafe & J. Nichols. – Norwood, 1986; Козинцева Н.А. Категория эвиденциальности (проблемы типологического анализа) // *Вопр. языкознания*. – 1994. – № 3. – С. 92-104). В аналізі **категорії засвідченості (евіденційності (evidential))** виходять з тези, що «...для природної мови властивий супровід передання певної об'єктивної інформації, вираженням авторської позиції мовця, його суб'єктивного ставлення до повідомлюваного. Одним із семантичних параметрів висловлення, що виявляє це відношення, постає покликання на джерело інформації, яку передає мовець. Мови можуть бути влаштовані так, що 1) мовець завжди має можливість будувати своє висловлення, не вказуючи на джерело своїх знань; 2) мовець зобов'язаний у рамках ситуативних вимог висловити джерело, на якому ґрунтуються його дані. Таким джерелом можуть поставати: а) власні спостереження мовця (пряме свідчення); б) дані від інших осіб, умовисновки (непряме, або опосередковане свідчення)» (за: (Козинцева Н.А. Категория эвиденциальности (проблемы типологического анализа) // *Вопр. языкознания*. – 1994. – № 3. – С. 92)). Тому для Н.А. Козинцевої – евіденційність – це сфера рамових значень, що представляють вказівку на джерело даних: мовець повідомляє про подію, маючи за основу повідомлення іншої особи / інших осіб, власний сон (дані, що постали внаслідок одкровення), здогади (передбачення) – непряма засвідченість – або на власному минулому досвіді (дані з пам'яті) – пряма засвідченість (за: Козинцева Н.А. Категория эвиденциальности (проблемы типологического анализа) // *Вопр. языкознания*. – 1994. – № 3. – С. 92)). За цим твердженням, евіденційність – це один з різновидів модусу. Це ще раз актуалізує необхідність у розгляді абсолютного часу та відносного часу, таксису та евіденційності враховувати вияви диктуму й модусу в реченні. Диктум, за Шарлем Баллі, – це позначення певної події реальної або фіктивної дійсності у вигляді елементарної ситуації, тобто диктум – це власне-пропозиція висловлення (номінативний субстрат висловлення), а модус, або пропозиційна настанова висловлення, виявляє певне суб'єктивне

ставлення до змісту, що передається пропозицією (диктумом). У цьому розрізі евіденційність постає одним із часткових виявів модусу. Категорія евіденційності виконує функцію модального та часового оператора, що вказує на різний стан і різний вияв диктумної події на осі позиційного часу. Існує кілька варіантів евіденційності, що містять різні семантичні сутності: а) предикати ментальної (інтелектуальної, емоційної, оцінної) діяльності: *знати, вважати, остерігатися, бажати, радіти, висловлювати жаль* і под. (нім. *wissen, meinen, glauben, befürchten, wünschen, beabsichtigen, sichfreuen, bedauern* та ін.); б) предикати перцепції типу *відчувати, бачити, чути* (нім. *fühlen, sehen, hören*); в) предикати мовлення (перформативи): *говорити, мовити, сказати, повідомити, питати, стверджувати* і т. ін. (нім. *sagen, mitteilen, fragen, behaupten* і под.). Власне-таксисні значення виявлювані в диктумній частині висловлення, у процесі безпосередньої семантичної взаємодії поєднаних пропозицій: *Хлопець встає і йде до вікна* (нім. *Er steht auf und geht zum Fenster*); *Він сидить у кріслі і палить цигарку* (нім. *Er steht im Sessel und raucht eine Zigarette*).

Антонім: **Час відносний**.

Пор.: **Час відносний**.

Час відно́сний – час, який визначається щодо іншого часу, прийнятого за точку відліку, що вказує на відношення до іншої дії. Форми, що його виражають, називаються формами відносного часу.

Антонім: **Час абсолютний**.

Пор.: **Час абсолютний**.

Час двоморфний (два- + морфний) – наявність чітко виявлюваних двох часових планів – минулого і розтягнутого теперішнього: германські, слов'янські мови (за Гюставом Гійомом).

Пор.: **Час триморфний**.

Час дієслів давномину́лий (лат. *plusquamperfectum* – більше, ніж закінчене) – грамема часу, що означає минулу дію, яка повністю завершилася в доминулий час (минулу дію, що передувала іншій минулій дії) і вичерпала себе до моменту мовлення, на відміну від минулого часу, коли дія, яка відбулася до моменту мовлення, може продовжуватися і під час мовлення (*Ходив був колись я до того лісу і бачив був усе те, що сьогодні забулося* (Михайло Івченко)). Дія, позначена формою давноминулого часу, є віддаленою в часі від моменту мовлення про неї; здебільшого така дія відбувалася давно; давноминулий час утворюється формою минулого часу основного дієслова та формою минулого часу допоміжного дієслова *бути*: *був ходив, був читав, був співав* та ін.; до недавнього часу форма давноминулого часу витлумачувана як характерна для розмовного стилю; у сучасній українській мові форма давноминулого часу вживана в усіх стилях, крім офіційно-ділового: *Ходили ми тоді були на кар'єр, що знаходився за кілька кілометрів від села* (Іван Дзюба).

Синонім: **Плюсквамперфект**.

Див.: *Плюсквамперфект*.

Час дієслів майбутній (футурум (лат. *futurum* – майбутнє)) – категорійна форма часу, що означає дію (процес), яка настає після моменту мовлення. **Майбутній докóнаний. Майбутній недокóнаний. Майбутній íнший. Майбутній гіпотетичний. Майбутній нега́йний. Майбутній пёрший. Майбутній простій. Майбутній розпізнава́льний. Майбутній складний.** **Час дієслів майбутній**; грамема, що називає час дії, яка відбудеться / відбуватиметься після повідомлення про неї або після завершення іншої дії (*писатиму; Писатиму вірші про все нині побачене* (Володимир Сосюра)).

Час дієслів мину́лий – грамема, що називає час дії, який протікає до моменту мовлення про неї або до початку протікання іншої дії (*записав; Записав усі відповіді і подав учителеві* (Степан Васильченко)).

Час дієслів тепері́шній (прéзент (лат. *praesens* – теперішній час)) – категорійна форма часу на позначення дії, що збігається з моментом мовлення (актуальний теперішній час) або ж позначає процес, що здійснюється безвідносно щодо моменту мовлення – постійно, типово або здебільшого (неактуальний теперішній час): *Я читаю газету; Вранці ходжу на прогулянку*; грамема, що називає час дії, яка збігається з моментом мовлення про неї або з часом перебігу іншої дії (*Дівчина зупиняється перед небаченим розмаїттям квітів* (Олесь Гончар)).

Час дієслóва – граматична категорія, що виражає відношення дії до моменту мовлення, який береться за точку відліку. **Час дієслóва тепері́шній. Час дієслóва абсолю́тний. Час дієслóва мину́лий. Час дієслóва відно́сний. Час дієслóва давномину́лий. Час дієслóва майбу́тній.**

Див.: *Час абсолютний; Час відносний*.

Час дієслóва абсолю́тний (лат. *absolutus* – необмежений, безумовний) – те саме, що час абсолютний.

Див.: *Час абсолютний*.

Час дієслóва відно́сний – те саме, що час відносний.

Див.: *Час відносний*.

Час дієслóва давномину́лий – те саме, що час дієслів давноминулий.

Див.: *Час дієслів давноминулий*.

Час дієслóва майбу́тній – те саме, що час дієслів майбутній.

Див. *Час дієслів майбутній*.

Час дієслóва мину́лий – те саме, що час дієслів минулий.

Див. *Час дієслів минулий*.

Час дієслóва тепері́шній – те саме, що час дієслів теперішній.

Див. *Час дієслів теперішній*.

Час концептуа́льний (прикм. від ім. *концепт*) – відбиття реального часу на рівні ідеальних сутностей, виведених на базі аналізу реальностей, система поглядів на ті чи ті явища, задум письменника, ученого, журналіста та ін.

Час майбутній – форма часу дієслова, яка означає, що названа дієсловом дія відбуватиметься після моменту мовлення: *Так, я буду крізь сльози сміятись, серед лиха співати пісні, / Без надії таки сподіватись...* (Леся Українка); *Розповідатимуть про мене різне, але важливо те, що я був* (Валер'ян Підмогильний). В українській мові існує три форми майбутнього часу: проста – *проспівати* → **проспівую**; складна – *читати* → **читатиму**; складена – *розповідати* → **буду розповідати**. Проста форма властива тільки формам доконаного виду дієслова, складна і складена – формам недоконаного виду.

Час минулий – форма фінітного дієслова, яка вказує на те, що названа дієсловом дія передре моменту мовлення (або якій-небудь іншій точці відліку часових відношень): *Історія ця сталася в ті далекі часи, коли більшовики розкуркуленням, примусовою колективізацією та страшним голодом ледь не познищували села* (Анатолій Дімаров); *Олекса Коломієць для мене ніколи не був «Альошею», а саме так його звали в письменницькому середовищі. Не був Олекса й Олексієм Федотовичем, а був тільки Олексою, бо я любив змалку Олексу Довбуша* (Дмитро Павличко).

Час об'єктивний (лат. *objectivus* – предметний) – відбиття природного часу в тексті.

Час перцептуальний (прикм. від ім. *перцепція*) – час, що виражає реальну і приховану позиції мовця в часі та просторі щодо віднесення до подій тексту. Роль мовця можна співвіднести з роллю кінооператора, що прагне зафіксувати зображуване з різних ракурсів, а водночас з роллю режисера, який монтує кадри.

Час синтаксичний (грецьк. *syntaxis* – побудова, устрій, зв'язок, поєднання, порядок) – один із компонентів предикативності, що виражає відношення висловлення до моменту мовлення. Ч. с. ґрунтується на морфологічних формах часу.

Час триморфний (*три-* + *морфний*) – час, що окреслюваний і чітко виражений трьома формами типу минулий, теперішній, майбутній (давньогрецька, латинська, романська мови), де кожна форма має власну систему флексій або інших форм вираження часу (за Гюставом Гійомом).

Пор.: **Час двоморфний.**

Час художній – складник хронотопу, особлива форма пізнання світу, яка характеризується своєрідним поєднанням властивостей реального, перцептуального й індивідуального часу. Розбіжності в зображенні художнього та реального часу постають показниками особливої природи світу художньої дійсності, де поєднано відображення об'єктивної реальності та ірреальності.

Часова дистанція (лат. *distantia* – відстань) – див.: **Дистанція часова.**

Часовий (темпоральний (лат. *tempus* – час)) – 1) пов'язаний з позначенням реального часу. **Значення часові. Зв'язок часовий. Речення**

часовé – те саме, що підрядне часу – див.: **Рéчення підрядне. Сполúчники часовí** – див.: **Сполучник підрядний** і див.: **Сполучник**; 2) пов'язаний з вираженням категорії часу. **Сúфікс часовíй. Фóрми дієслова часовí. Атра́кція часовá. Аргумéнт часовíй. Повтóр часовíй. Редупліка́ція часовá. Подвóєння часовé.**

Части́на підрядна автосеманти́чна (*авто + семантичний*) – підрядна частина складнопідрядного речення, пов'язана з головною за допомогою сполучника.

Части́на (одини́ця) предикати́вна (прикм. від ім. *предикат*) – назва несамостійного речення, що входить до складного речення як його компонент.

Части́на складнопідрядного рéчення головна́ – відносно незалежний компонент складнопідрядного речення, який підпорядковує підрядну залежну частину: *Для кожного відомо, що осінній ліс – це найкращий відпочинок від тривог повсякденного життя* (Анатолій Яна); *Я певен, що кожна людина здатна на подвиг* (Олександр Довженко); *Немає гірше, як в неволі про волю згадувати* (Тарас Шевченко).

Части́ни мо́ви – основна морфологічна категорія, відповідно до якої всі слова поділяються на граматичні класи (Ч. м.). Ч. м. – лексико-граматичні класи слів, установлені на основі спільності: а) узагальненого (загальнокатегорійного) значення, абстрагованого від конкретних морфологічних та лексичних значень слів цього класу; б) морфологічних категорій; в) основних синтаксичних функцій; г) словотвірних властивостей. На основі різності логіко-семантичних, морфологічних, синтаксичних властивостей у слів цих класів розмежовують: **повнозна́чні части́ни мо́ви** – лексично самостійні (повнозначні) слова, спроможні виступати самостійними членами речення (*іменник, прикметник, займенник, дієслово, прислівник, числівник*); **службо́ві части́ни мо́ви** (*службові слова*), особливістю яких виступає лексична несамостійність та вживання для зв'язку частин речення і слів (*сполучники, прийменники*), а також для вираження відтінків суб'єктивної модальності, утворення аналітичних форм (*частки*); **мода́льні слова́**, що становлять особливу частину мови, яка виражає суб'єктивне ставлення мовця до того, про що говориться: *ймовірно, можливо* та ін. (у реченні модальні слова виконують роль вставних елементів). Окремо перебувають **ви́гуки**.

Части́ни родовíй – те саме, що родовий кількісний.

Див.: **Відмінок родовий**.

Части́ни складно́го рéчення – синтаксичні конструкції, яким властива формальна та смислова організація простих речень, але їм не притаманна комунікативна цілісність. У межах складного речення такі частини набувають власне-комунікативного статусу та входять як складник в цілісну семантику складного речення.

Ча́стка – група службових невідмінюваних слів, що служать для утворення деяких морфологічних категорій (*хай співає / нехай прийдуть; давай поїдемо / давайте піднімемо; проспівав би / підійшла б* тощо) і форм речення (*невже, чи, не, ні* тощо), а також для вираження, надання висловленням і його частинам додаткових смислових, модальних і емоційно-експресивних відтінків, необхідних у комунікативному процесі, реалізації суб'єктивної модальності (так звані модальні частки типу *уже, ще, мовляв, та й* (*Уже й сонце зійшло, а наших ще й не видно* (Григорій Косинка)), вираження типових виявів актуального членування речення (*лише, тільки, ж і под*). **Ча́стки оклічні. Ча́стки видільно-обмежувальні** (ча́стки видільні, ча́стки обмежувальні). **Ча́стки модально-вольові. Ча́стки неозначені. Ча́стки означальні** (ча́стки уточнення). **Ча́стки ототожнення. Ча́стки негативні** (заперечні). **Ча́стки словотвірні. Ча́стки прості. Ча́стки порівняльні. Ча́стки вказівні. Ча́стки підсилювальні** (ча́стки підсилювально-видільні). **Ча́стки стверджувальні. Ча́стки формотвірні. Ча́стки питальні. Ча́стки наказові. Ча́стки постпозитивні. Ча́стки препозитивні.**

Ча́стки мовлення – те саме, що службові слова.

Див.: *Службовий*.

Ча́сткова ви́бірка (англ. *quota sample*) – див.: *Вибірка часткова*.

Ча́сткове мовозна́вство – див.: *Мовознавство часткове*.

Ча́стота́ дискретиза́ції (лат. *dyscretus* – переривчастий; що складається з окремих частин) – у **прикладній лінгвістиці** – кількість сигналів за секунду (або за іншу одиницю) у перетворенні безперервного сигналу в дискретний сигнал. Переважно Ч. д. вимірюється в герцах (Гц).

Ча́стота́ зв'ука – у **прикладній лінгвістиці** – фізична величина, характеристика повторюваних коливань повітря. Частота показує, скільки періодів коливань відбувається за одиницю часу. Частота вимірюється в герцах.

Ча́стотність – уживаність, поширення в мовленні. **Дослідження частотності. Встановлення частотності. Вияв частотності;** показник частоти вживання тих чи тих мовних одиниць у мовленні.

Див.: *Лінгвістика прикладна; Лінгвістика квантитативна*.

Черво́ний рядо́к – див.: *Рядок червоний*.

Чергува́ння (**альтерна́ція** (лат. *alternatio* – чергування)) – відношення між мовними одиницями одного рівня; заміна однієї одиниці іншою без втрати морфологічного, лексичного чи синтаксичного значення; поява різних звукових одиниць (звуків, фонем, суперсегментних одиниць) на тому самому місці в тій самій морфемі у складі різних слів та похідних слів; чергування, зміна фонем (або графем) в основі слів та афіксів, наприклад: *г – ж* в основі слова (*книга – книжка*). За альтернації одна морфема виявлювана у двох або більше варіантах. **Грама́тичне чергува́ння. Історичне чергува́ння. Морфологічне чергува́ння. Фонетичне**

чергування, пор.: *день – дня* (/o/, /e/ – випадні), *пень – пня* (/o/, /e/ – випадні), *ніч – ночі, піч – печі* (/o/, /e/ – з /i/), *берег – бережок – (на) березі* (/r/, /k/, /x/ – /ж/, /ч/, /ш/ – /з/, /ц/, /с/); *ловити – ловлю* (/v/ – /вл'/), *пити – п'ю* [nju] (/п/ – /пј/) і под.

Чергування (зміни) звуків позиційні – зміна звуків, що складають одну фонему, відбувається в певній фонетичній позиції.

Чергування історичні – нефонетичні чергування. Розмежують два різновиди: 1) позиційні (морфологічні) – морфологічні зміни і 2) непозиційні чергування, пов'язані з конкретними морфемами: *друг – друзі*. Ч. і. – морфологічні зміни, не пов'язані зі змінами в живому мовленні; відбуваються у певних морфемах при словозміні та словотворенні; чергування фонем у складі морфем, що постають наслідком колись активно чинного фонетичного процесу (закону), пор., напр., чергування в українській мові [z], [k], [x] і [ж], [ч], [ш]: *нога – ніжка, книга – книжка; рука – ручка, ріка – річка; вухо – вушко* і под.

Чергування фонетичні (прикм. від ім. *фонетика*) – заміна одних звуків іншими внаслідок дії фонетичних процесів; чергування алофонів однієї фонemi.

Черезкрóковий словотві́р – див.: *Словотвір черезкроковий*.

Чехізація – політика чеського уряду, що активно проводилася на Закарпатті (1919-1939 рр.), здебільшого в адміністрації, і полягала в суттєвому звуженні суспільних функцій української мови і поширенні чеської мови.

Чинники екстралінгвістичні (лат. *extra* – поза, зовні, крім і франц. *linguistique* – мовний) – чинники, що належать до реальної дійсності, в умовах якої розвивається та функціонує мова. Екстралінгвістичні чинники мовних змін (пор., напр., культурно-економічні, суспільно-політичні, географічні тощо).

Чинники стилетвірні – наявність у кожній сфері спілкування (науковій, суспільно-політичній, правовій, естетичній, релігійній, побутовій) власного основного стилевизначального комплексу (стилетвірних чинників), зумовленого особливостями функційного стилю. До таких Ч. с. належать: 1) призначення відповідної сфери спілкування; 2) форма думки; 3) тип змісту; 4) мета спілкування; 5) завдання спілкування.

Чинники формування мовної свідомості об'єктивні (лат. *objectivus* – об'єктивний) – стан певної мови, вияв її унормованості і подальша кодифікація, рівень розвитку та досконалості її підсистем (фонетичної, лексичної, морфологічної, синтаксичної, словотвірної), стилістична диференціація, таким чином, придатність мови як мовної картини особи та світу до забезпечення всіх реальних потреб мовця; сприятлива для життя та розвитку відповідної мови суспільно-політична ситуація; усталена традиція використання мови в суспільстві, її суспільне навантаження; повноцінне функціонування мови в усіх сферах життя:

державницькій, політичній, правовій, економічній, науковій, освітній, культурно-мистецькій, творчій, побутовій і под.

Пор.: **Чинники формування мовної свідомості суб'єктивні.**

Чинники формування мовної свідомості суб'єктивні (лат. *subjectivus* – суб'єктивний) – здатність мовця набувати досконалого володіння мовою, здобувати мовну освіту, поглиблювати знання всіх рівнів мовної системи; внутрішня спрямованість мовця на здобуття мовної освіти, мовне виховання й моральна потреба вдосконалювати власну особистість, мовотворчість для вираження власних творчих мовопродукувальних інтенцій; усвідомлення та розуміння мовних обов'язків громадянина певної лінгвокультурної спільноти та їхнє виконання; активне ставлення до мови, розширення свого активного словника (див.: **Словник активний**), належний рівень мовної культури тощо.

Пор.: **Чинники формування мовної свідомості об'єктивні.**

Числівник (лат. *numeralis* – числовий) – самотійна змінювана частина мови, що має категорійне значення певного числа, порядку та кратності, виражене категоріями роду, числа, відмінка і власними суфіксами, яким характерні особливості синтаксичного функціонування та особливі моделі формо- і словотвору. Загальнокатегорійне значення Ч. визначається за допомогою використання питання *скільки?* Порядкові слова на зразок *п'ятий, сьомий, восьмий* та інші не виступають числівниками, вони належать до лексико-граматичного розряду порядкових прикметників. Граматичні ознаки Ч.: 1) зміна за відмінками; 2) відсутність зміни за числами; 3) слабо виражена категорія роду: *два – дві, обидва – обидві*; 4) слабка репрезентація словозмінної категорії істоти / неістоти: *бачу два дерева; бачу двох левенят*; 5) суперечливість синтаксичних відношень між числівниками й іменниками: *два учні, але двох учнів*. За складом виділяють: 1) прості (непохідні Ч.: *два, три*); 2) похідні: а) афіксальні (*шістнадцять* та ін.); б) складні (*шістдесят, сімдесят* тощо); 3) складені (*тридцять три, сорок чотири* і под.). Ч. поділяють на: 1) **кількісні** (*два / дві, три, сім, вісімнадцять, сорок, сімсот сімдесят сім* і под.); 2) **збірні** (*двоє, троє, четверо, семеро, кільканадцятро* тощо); 3) **дрібнові (видові)** (*сім восьмих, одна шоста, три четвертих* та ін.). Виділяють також і **неозначені числівники** типу *чимало, багато*. Від кожного кількісного числівника утворюється похідний порядковий (*три – третій, шість – шостий, двадцять – двадцятий* і под.). Не виступають Ч.: 1) *нуль* (ім.); 2) *тисяча, мільйон, мільярд*.

Числівник видовий – те саме, що і числівник збірний: *шестеро, семеро, восьмеро, одинадцятро, двадцятро* і под.

Див.: **Числівник.**

Числівник-займенник – те саме, що числівник неозначено-кількісний: *чимало, багато* і под.

Число – клас однойменних морфологічних словозмінних категорій, що характеризують функціонування іменників, займенників, прикметників і

дієслів. Основною (центральною) виступає категорія числа іменників. Ч. як граматична ознака інших частин мови сприяє оптимальному вияву Ч. іменників. Ч. іменників – морфологічна словозмінна категорія, репрезентована формами однини та множини, що протиставляються за кількістю предметів: а) одиничність (однина); б) розчленована (незбірна) множинність. Іменники *singularia tantum* уживані тільки у формі однини: 1) абстрактні іменники (*відданість, ніжність, стриманість* та ін.); 2) власні імена (р. *Південний Буг, р. Десна, Перун*). Іменники *pluralia tantum* уживаються тільки у формі множини: 1) абстрактні іменники (*перемовини* тощо); 2) речовинні (*парфуми* і под.); 3) збірні (*фінанси* та ін.); 4) власні імена (*Чернівці, Суми* тощо); 5) найменування окремих ігор (*шахи* та ін.). У фаховому мовленні від форм однини можуть утворюватися форми множини (*води, солі, кислоти, хвої* тощо). У розмовному мовленні спостерігається переносне вживання форм числа: *Підніміть, колеги, руку, хто ще бажає записатися на екскурсію*. Ч. займенника – морфологічна несловозмінна категорія. Наприклад, числова кореляція *я – ми, ти – ви, він, вона, воно – вони* мають свої особливості. “*Ми*” – це не просто множинність “*Я*”, але *я + він + ти* та ін. Ч. дієслівних форм і форм прикметників – це морфологічна словозмінна категорія, основним призначенням якої є узгодження дієслів і прикметників з іменниками та займенниками і яка дублює граматичну інформацію, передавану стрижневим словом і словосполученням: *він читав – вони читали*. Самостійна функційна значущість дієслів і прикметників реалізується в поєднанні з невідмінюваними іменниками: *смачне ківі – смачні ківі*. Як незалежна граматична категорія семантика числа властива іменникам та особовим займенникам; інші класи слів мають синтаксичну (узгоджувальну) категорію числа: *зелений листок – зелена сосна – зелене око / зелені листки / зелені сосни / зелені очі; я читаю / ми читаємо* та ін. У давньоруській (давньоукраїнській) мові існувала особлива форма двоїни, а в індоєвропейській прамові – форма троїни. У сучасній мові наявні окремі залишки двоїни (див.: *Pluralia tantum*).

Див.: **Категорія числа.**

Числo граматичне (прикм. від ім. *граматика*) – різновид загальної категорії числа недискретних іменників, що не пов’язані семантично з поняттям кількості (*один – багато*), не утворюють числового ряду (*один – два – три*), не мають значення числа, їм притаманна лише граматична форма числа (тільки однини або множини): *вода, олива, олія, борошно, каша* і под.

Див. також: **Число семантико-граматичне.**

Числo паукáльне (лат. *paucis* – незначний, невеликий, нечисленний) – граматична категорія іменника, прикметника, займенникового іменника, прикметникового іменника на позначення того, що певний елемент відповідної частини мови стосується кількох осіб або предметів (незначної кількості об’єктів – «від трьох до п’яти»). Цю категорію використовують окремі мови Океанії, зокрема австронезійські (наприклад, сурсунга, лихір,

маршальська мова) та австралійські (наприклад, вальбірї) мови. Інколи вирізняють також чотириїну (поряд з двоїною (тільки два предмети), троїною (три предмети), чотириїна – чотири предмети), але це стосується часткових випадків паукального (паукальне число охоплює в такому ряду п'ять предметів). Ч. п. протиставлене однині, множині, інколи і двоїні, троїні, пор.: 'лев' ~ 'кілька / небагато левів' ~ 'багато левів'.

Пор.: **Число семантико-граматичне; Однина; Множина.**

Число семантико-граматичне (семантико + граматичне) – різновид загальної категорії числа дискретних іменників, семантика яких пов'язана з поняттям кількості (*один – багато*), утворюють числовий ряд (*один – два – три*), мають і значення числа, і граматичну форму числа, тобто змінюються за числами, мають грамеми однини та множини: *дерево – дерева, ліс – ліси, парта – парти* та ін. (див.: **Число граматичне**).

Число субстантивне (прикм. від ім. *субстантив*) – одна із найбільш «іменних» категорій іменника. Основні значення граем числа визначають кількісну характеристику об'єктів: 1) один об'єкт – *однина*; 2) два об'єкти – *двоїна*; 3) більше двох об'єктів – *множина*. Мов з граменою двоїни сьогодні відомо небагато: 1) давні мови: *санскрит, давньогрецька, давньокиївська (давньоруська)*; 2) сучасні мови: *словенська, класична арабська, коряцька, самодійська, обсько-угорські мови, саамська* та ін. Семантична сфера, що насичує двоїну, охоплює: 1) парні об'єкти: *батьки, близнюки, береги*; 2) об'єкти, розташовані обабіч осі симетрії: *очі, вуха, руки, боки, чоботи, лижі* тощо. В окремих випадках категорія числа складається з чотирьох граем – у цьому разі додається грамема *троїни*, наприклад, у новогвінейських мовах. Інколи в мовах вирізняється грамема паукального числа, тобто обмеженої множини, що зумовлює постання тріади: 1) один об'єкт – *однина*; 2) невелика кількість об'єктів – *паукальність*; 3) велика кількість предметів – *множина*. Це явище наявне в арабській мові, у низці кушитських і новогвінейських мов. Ще рідше зустрічаються випадки *граматизації числової неозначеності*, коли категорія числа складається з трьох граем: 1) один об'єкт; 2) більше одного об'єкта; 3) об'єкт кількісно не схарактеризований. Зустрічається в кушитських мовах. Грамеми категорії числа можуть виражати семантичні протиставлення: 1) *компактна множина*, застосовна для позначення предметів, сконцентрованих в одному місці: *колеса* (в однієї машини), *пальці* (однієї людини); 2) *дистантна множина*, використовувана для позначення об'єктів, що перебувають у різних місцях і функційно не пов'язані: *колеса* (взагалі), *пальці* (на багатьох руках). Інколи компактну множину називають *точковою*, дистантну – *атрибутивною* (Ігор О. Мельчук). Поняття кількості застосоване: 1) до конкретних об'єктів, що мають просторові або часові межі: *книга, ніч, день*; 2) до конкретних ситуацій (актів), яким властиві початок і кінець: *вихор, ураган, думка, стрибок*. Такі предмети (об'єкти) підлягають рахунку і називаються *обчислюваними, дискретними*. Недискретними виступають: 1) назви речовин (*сніг, пісок, олива*); 2) найменування

гомогенних сукупностей об'єктів (*молодь, посуд*); 3) назви властивостей і станів, що не мають чітких часових меж (*зелень, синява, акуратність*). Кількісна характеристика, що природно притаманна дискретним об'єктам, також поширюється на недискретні об'єкти. Крім *основного значення грамеми*, постають *вторинні, похідні значення*. Досить поширена імплікативна реалізація граемем числа, а також їхнє контекстне витіснення: уживання кількісних числівників *багато, мало, стільки* блокує використання показника множинності. Кількісні значення можуть реалізовуватися як словотвірні: 1) операція усунення дискретності – поява *збірності: учительство, студентство, офіцерна*; 2) операція упровадження дискретності, поява *одиночного – сингулятивного* значення: *солома – соломинка, трава – травинка*. Семантична грамема *число* посідає проміжну позицію між *словозміною і словотвором*.

Числo у займeнникiв – грамема на позначення колективного характеру учасника мовленнєвої дії, склад локаторів. Вирізняють *однину, двоїну та множину*: 1) двоїна – мовець та інша особа; 2) множина – мовець та кілька інших осіб; 3) комбінація двоїни (2) – *два адресанти; адресат та інша особа* тощо. Значення несингулярних особових займенників буває несиметричним.

Числo як дієслiвна категорiя (грецьк. *kategoria (κατηγορία)*) – ознака, висловлення, судження) – грамеми або деривати, пов'язані з кількісною характеристикою ситуації, позначуваної дієсловом: 1) вираження множинності учасників ситуації (дериватами *мультисуб'єктності і мультиоб'єктності*); 2) вираження множинності, повторюваності ситуації – *ітеративність*.

Чiсте складання – див.: *Складання чисте*.

Чистотá мoвлeння / Чистотá мoви – комунікативна якість мови, безпосередньо пов'язана з відсутністю у мовленні невластивих для літературної мови елементів або нормативно неусталених елементів, елементів, заперечуваних нормами моралі, етикету (*слова-паразити, діалектизми, просторічні слова, варваризми, жаргонізми, вульгаризми*). Для Ч. м. властива правильна літературно-нормативна вимова, з відсутністю позалітературних елементів: діалектизмів, вульгаризмів, плеоназмів, штампів, канцеляризмів, слів-паразитів, а також таких мовно-виражальних засобів, що на сучасному рівні мають естетично та морально негативну оцінку.

Див.: *Правильність і чистота мовлення*.

Пор.: *Пуризм*.

Читання – рецептивний різновид мовленнєвої діяльності, що полягає в розшифруванні графічних знаків та розумінні мовлення (у його графічному вияві).

Чіткість артикуляції (лат. *articulatio* – розбірливо вимовляю від *articulare* – розчленовувати; поелементно, чітко промовляти) – точність вимови звуків у слові, що впливає на розбірливість усного мовлення.

Чіткість мовлення – риторична характеристика манери вимови адресанта, підкреслення ним інтонаційними засобами змістовних аспектів спілкування.

Член опозиції маркований (франц. *marquer* – робити мітку) – такий, що має явне мовне вираження, характеризується наявністю корелятивної ознаки.

Антонім: **Член опозиції немаркований**.

Член опозиції (лат. *oppositio* – протиставлення) **немаркований** (*не-* + франц. *marquer* – робити мітку) – член опозиції, що характеризується відсутністю корелятивної ознаки.

Член речення (члени речення) – компонент формальної структури (внутрішньої семантики) речення, слово, що перебуває у відповідній синтаксичній позиції та репрезентоване відповідною словоформою. Для членів речення як компонентів речення властивими є спільність функції в реченні, спільність синтаксичного зв'язку й семантичних відношень з іншими членами речення. Виділяють: **головні (підмет і присудок) члени двоскладного речення, єдиний головний член односкладного речення і другорядні члени речення (додаток, означення, обставина)**. Слова, позбавлені номінативного змісту (прийменники, сполучники, частки, зв'язки, модальні слова, вигуки), не виступають Ч. р. Граматичне значення Ч. р. – це його відношення до іншого слова, що виражається синтаксичними засобами: *Хлопець поїхав додому* – іменник – значення підмета, дієслово має значення присудка (предикативна ознака), прислівник – значення обставини місця. Ч. р. розрізняються за функцією: а) головні (виражають граматичні значення речення (модальність, час, особу); б) другорядні постають поширювачами.

Член речення односкладного єдиний головний – член речення, що один представляє предикативну основу речення або виступає організувальним центром речення, підпорядковуючи собі інші внутрішньореченнєві компоненти: *Стою і на душі пропливають тривожні болі* (Ліна Костенко); *Розуму і за морем не купиш, коли його вдома не маєш* (Нар. тв.); *І мені заспівати хотілось лебединую пісню собі* (Леся Українка). *Моральним подвигом можна назвати те, що здійснив Котляревський в ім'я свого народу, в ім'я людської культури* (Олесь Гончар).

Член речення уточнювальний – член речення, що уточнює, деталізує, обмежує обсяг поняття однойменного уточнювального члена речення і який поєднаний з граматичною основою речення опосередкованим підрядним синтаксичним зв'язком. Уточнення слід відрізнити від відокремлення. До уточнювальних належать члени речення з 1) **повторним** або 2) **уточнювальним значенням**: *У місті Степан відразу подався на навчання, тобто подав документи до інституту*. Уточнювальні члени

речення приєднуються: 1) спеціальними сполучниками: *тобто, а саме, або*; 2) службовими словами, що поєднують свою власну функцію зі сполучниковою: а) *правильніше, точніше, просто кажучи, краще сказати, швидше*; б) *у тому числі, такі як, як наприклад*; в) *наприклад, зокрема перш за все, в першу чергу, в крайньому разі*; г) *навіть, хоч би*; ґ) *уже, власне, саме*.

3-поміж пояснювальних конструкцій наявні: 1) **власне-пояснення**, 2) **конкретизація**, або уточнення, 3) **включення**. **Власне-пояснення** ґрунтується на сполучниках *тобто, а саме, або*, службових словах – *правильніше, точніше, інакше кажучи*, а також на участі займенниково-вказівних слів: *Збір підписів відклали на два тижні, тобто до 15 жовтня* (Молодь України. – 1995. – 18 вересня). В українській мові активно використовуються для власне-пояснення слова типу *все, всі, це, ці, все це, всі ці, ось що*. Після переліку однорідних членів перед таким вказівним словом ставиться тире: *Чоловіки й жінки, молодь, мале й старе – усі походилися на свято народної пісні* (Високий замок. – 2009. – 17 червня). Після узагальнювального слова перед рядом однорідних членів зазвичай ставиться двокрапка: *Із сучасних прозаїків дуже люблю читати ось кого: Олеся Бердника, Івана Білика, Олеся Гончара, Євгена Гуцала, Павла Загребельного, Юрія Мушкетика, Євгена Пашковського* (Голос України. – 1999. – 28 серпня). Якщо вказівник-займенник стоїть перед іменником узагальнювального значення, тоді ставиться тире: *Для нас нерозривні ці поняття – принципівість, чесність, гуманізм*. Основними функціями **конкретизації** (уточнення) є: 1) **обмеження** (звуження обсягу поняття): *Засідання гуртка відбудеться десятого квітня, о 18 годині*; 2) **власне-конкретизація** (перший член є неозначеним): *Швидко, за декілька секунд, оглянули всі місцеві особливості, визначили напрями їх розвитку*; сюди ж належать уточнювальні обставини при займенникових прислівниках: *Тут, біля озера, завжди віяло прохолодою*; 3) **додатково-уточнювальне** значення (другий член, уточнюючи попередній, розвиває думку в новому напрямі): *Приїхав Остап додому в неділю, годині о сьомій вечора* (Валер'ян Підмогильний) – відповідаючи на те саме запитання, обидва компоненти називають різні обставини – *в неділю і вечір*. **Включення** реалізується в тому разі, коли уточнювальний член містить додаткову інформацію та приєднується за допомогою слів типу *в тому числі*: *Про необхідність нового осмислення державних реалій говорили усі, в тому числі і В. Корзун, і П. Чубатий*.

Член фразовий (прикм. від ім. *фраза*) – частина висловлення, проміжна між словом і реченням (більша за слово, менша за речення), член речення із залежними від нього словами: *Скажу я вам, скуचाю дуже за вами*; стилістичне явище, що виразно виявляється в усному мовленні.

Члени речення – мінімальні синтаксичні одиниці, що виконують у реченні формально-синтаксичні та семантико-синтаксичні функції й

виражаються повнозначними словами або сполученнями слів (див.: *Член речення*).

Члени речення відокремлені напівпредикативні – другорядні члени речення (*означення, прикладки, обставини, додатки*), виділені інтонаційно для надання їм змістової самостійності. Вони передають додаткове повідомлення, логічно й інтонаційно виділене, сприяють стилістичній виразності фрази: *Медово пахнуть стиглі тютюни, **нанизані на шнури, як намиста*** (Дмитро Павличко). *Світ можна врятувати, **лише рятуючи окремих людей*** (Володимир Черняк). Уперше в русистиці описав Ч. р. в. О.М. Пешковський, наголосивши на їхній спільності з підрядними предикативними частинами. В українистиці досить ґрунтовно схарактеризував Ч. р. в. Юрій Шевельов. Відокремлення – це внутрішні параметри простого речення: вони не мають граматичного ядра, їм не притаманна предикативність. Відокремлені члени речення виділяються з обох боків комами, рідше – тире, а усно – інтонацією; перед відокремленими членами й після них робиться пауза. Відокремлення членів речення ґрунтується на відповідних умовах відокремлення, з-поміж яких наявні **загальні** й **часткові** умови відокремлення. Перші охоплюють усі або більшість другорядних членів речення, останні – тільки окремі з них. До **загальних умов відокремлення** належать: 1) порядок слів – зазвичай відокремлюються означення, прикладка, додаток, обставина в постпозиції: *Друзів згадаєм, **в боях посивілих*** (Леонід Первомайський); *Зійшло козацьке сонце – **блідий місяць** – і освітило лісові сумерки* (Осип Маковей); 2) ступінь поширення другорядного члена речення – відокремлюються поширені означення, прикладка, додаток, обставина: ***В дальню Італію недугом гнана, Леся співала про рідні поляни*** (Любов Забашта); 3) смислове навантаження другорядного члена речення – поєднання кількох значень: ***Припорошена порохом, стерня вже другий місяць умлівала від сонця*** (Петро Панч) – поєднуються атрибутивне й обставинне значення; 4) морфологічне вираження головного слова – відокремлюються означення, прикладки при особових займенниках: ***Горе нам, невольникам і сиротам, в степу безкраім за Уралом*** (Тарас Шевченко). **Часткові умови відокремлення** містять: 1) синтаксичну несумісність пов'язаних за смыслом слів (***А хлопець стояв перед директором – окуляри і блазенька сумка*** (Анатолій Яна)); 2) слабкий синтаксичний зв'язок головного та залежного слів; 3) наявність інших відокремлених членів речення. З-поміж другорядних членів відокремленими можуть бути всі – означення, прикладка, додаток, обставина. **Відокремлені означення** поділяють на узгоджені та неузгоджені. **Узгоджені відокремлені означення** виражаються постпозитивними повними формами прикметників і дієприкметників. За своїм складом вони поділяються на поширені й непоширені. Непоширені постпозитивні означення відокремлюються, коли вони: 1) є однорідними: *На столі лежали учнівські зошити, **зелені і сині***; 2) стосуються особового займенника: ***Я, спокійний і врівноважений, знову***

пишу тобі (Василь Стус); 3) мають особливе смислове навантаження: *Я назавжди запам'ятав свій перший день, **тривожний**, у школі* (Максим Рильський). Поширені постпозитивні означення, виражені дієприкметниковими зворотами, завжди відокремлюються: *А край, **осяяний сонцем**, знову радісно прокидався до оновленого життя* (Олег Ольжич). **Неузгоджені постпозитивні означення** відокремлюються тільки в тому разі, коли виражена ними ознака з відтінком способу дії стосується не тільки підмета, але й присудка. Позиція таких означень є легко змінюваною: *Дівчина побачила біля тину бійця, **усього в крові*** (Олександр Довженко) → *Дівчина побачила біля тину **усього в крові бійця**; Молодий хлопець, з посмішкою на обличчі, **рвав яблука** та ін.* Неузгоджені постпозитивні означення, виражені незмінюваною формою, відокремлюються тоді, коли їм властиве значення додаткового повідомлення про предмет (уживання їх в препозиції залишає статус відокремлення): *Сусідня кімната, **майже вдвічі більша за мою**, називалась вітальнею* → *Сусідня, **майже вдвічі більша за мою**, кімната називалась вітальнею.* **Відокремлена прикладка** – це іменниковий зворот, що виступає в реченні означенням. Поширені прикладки, які знаходяться за означуваним словом, здебільшого відокремлюються: *Мій син, **грибок на тоненьких двох ніжках**, у перший раз пішов сьогодні в школу...* (Максим Рильський). Відокремлені прикладки часто приєднуються до пояснюваних слів за допомогою слів типу *або, тобто, наприклад, на ім'я, родом, на прізвище, за походженням, так званий, зокрема* та інші, які уточнюють характер відношень між прикладкою та пояснюваним іменником: *Гей, був у Січі старий козак, **на прізвище Чалий*** (Нар. тв.). Відокремлені прикладки, які уточнюють основне поняття шляхом перерахування вужчих понять, приєднуються за допомогою слів типу *як ось, а саме*: *Нові фахівці, **як наприклад: програмісти, менеджери, готувалися на підприємстві до співбесіди.*** Відокремлені прикладки, що узагальнюють значення попередніх однорідних членів, приєднуються за допомогою слів типу *словом, одним словом*: *За час канікул **відремонтували бібліотеку, лабораторію, кабінети – одним словом, усю школу.*** Одиначні й поширені прикладки завжди відокремлюються, якщо пояснюють особовий займенник: *А він, **орел**, шумить, клекоче, мов людям розказати хоче про поєдинок у яру* (Тарас Шевченко). **Відокремлені обставини** – обставини, виражені одиначним дієприслівником або дієприслівниковим зворотом. Виражаючи другорядну дію, вони відносяться до присудка та до підмета. Тому в реченнях з відокремленою обставиною виконавець основної та другорядної дій спільний: *З лави, **стогнуци**, підвівся Бараболья* (Михайло Стельмах). Відокремлюються дієприслівники та дієприслівникові звороти в тому разі, коли виступають у функції обставини: 1) **способу дії**: *Томилася вільха, **безсило опустивши крила*** (Микола Хвильовий). Такі звороти можуть поєднуватися з дієсловом-присудком за допомогою сполучників *мов, немов, наче, неначе, ніби*, що надають зворотам уявного (ірреального) значення:

Спокійно, *наче зважуючи ціну кожного слова*, господиня розпочала свою розповідь (Анатолій Яна); 2) **часу**: *Увійшовши в дім Верби*, Олена спинилась на порозі кімнати (Олександр Бойченко); 3) **причини**: *Старий, люблячи Варивона*, хотів пригасити суперечку (Михайло Стельмах); 4) **мети**: 3 одного місяця переходили люди на друге, *шукаючи волі* (Панас Мирний); 5) **умови**: *Не піймавши*, не кажи, що злодій (Нар.тв.); 6) **допусту**: *Не хотючи*, образив я людину (Леся Українка). Відокремлюються обставини місця, часу, способу дії, виражені іменниковими відмінковими формами та прислівниками з уточнювальним значенням: *Свирид Якович цілує сина в скроню, якось жалісно, по-жіночи, відходить від нього, щоб не розбудити* (Михайло Стельмах). **Додатки відокремлювані** значно рідше, ніж інші члени речення. Відокремлюватися можуть тільки додатки, виражені поєднанням непрямого відмінка іменника з прийменниками *крім, окрім, за винятком, замість*: *Усі, крім директора, уже прийшли на нараду. Замість відповіді, я почув в'їдливий сміх.*

Члени речення головні – повнозначні лексичні компоненти речення (підмет і присудок), що утворюють синтаксичний центр (граматичну основу) двоскладного речення та перебувають у предикативному зв'язку між собою, основною формою якого є двобічна координована взаємозалежність (координація): *Минає ніч. Зоріє схід* (Микола Бажан); *Серпень з вереснем стискають один одному правіці* (Максим Рильський).

Див.: **Підмет; Присудок.**

Члени речення другорядні – члени речення, що не утворюють його предикативної основи, а поширюють граматичну основу речення. Ч. р. д. – поняття, пов'язане не зі змістом речення, а з його граматичним виміром. Ч.р.д. можуть бути комунікативно значущіші, ніж головні: *Усе це відбудеться сьогодні*. Синтаксична сутність Ч. р. д. полягає в тому, що вони: 1) підпорядковані головним членам речення; 2) залежать від головних членів речення; 3) характеризують і кваліфікують головні члени; 4) поширюють предикативну основу речення. Другорядні члени постають як уточнювачі, поширювачі або головних членів речення, або другорядних членів речення. Вони завжди повнозначні лексичні компоненти речення, синтаксично залежні від головних членів речення (підмета та присудка) або єдиного головного члена односкладного речення. У синтаксичній традиції усталеним постає вирізнення з-поміж другорядних членів речення: означення (*Яскраве сонце дарувало своє тепло зеленому лісу*), додатка (*Дівчина вишивала рушник*); обставин, що у своєму загалі охоплюють різні семантичні типи – часу, місця, причини та ін. (*Вчора знову відбулася зустріч двох провідних футбольних клубів України* (Україна молода. – 2007. – 14 листопада)).

Члени речення другорядні морфологізовані (прикм. від ім. *морфологія* + *-ізований*) – другорядні члени речення, виражені тими частинами мови, тими словоформами, граматичне значення яких адекватне

категорійному значенню члена речення: означення виражено прикметником, обставина – прислівником тощо.

Члени речення другорядні неморфологізовані – другорядні члени речення, виражені тими частинами мови й тими словоформами, граматичне значення яких неадекватне загальному значенню того чи того другорядного члена речення: *Хата бабусі знаходилася біля лісу* (Анатолій Яна) (означення виражене родовим відмінком іменника).

Члени речення другорядні приоснобні – члени речення, що не входять до словосполучення, не мотивовані за формою головними членами, і пояснюють усю основу речення загалом; детермінанти, що визначають другорядні члени речення: *Ще учнем Василь захоплювався зоологією* (Валер'ян Підмогильний).

Члени речення другорядні прислівні – другорядні члени речення, що входять у словосполучення зі стрижневим словом, синтаксично пов'язані з ним формою узгодження, прилягання, керування, кореляції, інтеграції.

Члени речення морфологізовані (прикм. від ім. *морфологія* + *-ізований*) – члени речення, виражені тими частинами мови, для яких відповідна синтаксична функція й заповнення відповідної внутрішньореченневої синтаксичної позиції постає первинною, основною (підмет – іменник, присудок – дієслово, додаток – іменник, означення – прикметник і под.): *Став у церкві батько з сином* (Павло Глазовий) – підмет виражений спеціалізованою морфологічною формою (наз. в. іменника); *Тисячі очей дивилися, і тисячі сердець билися, чекаючи великих божих слів, великих божих діл* (Гнат Хоткевич) – присудок виражений спеціалізованою морфологічною формою (відмінювана форма дієслова); *Великий єсть Господь Бог Ізраїля там!* (Гнат Хоткевич) – обставина виражена спеціалізованою морфологічною формою (прислівник); *А в синім небі Чумацький Шлях показує дорогу* (Олександр Довженко) – додаток виражений спеціалізованою морфологічною формою (знах. в. іменника); *І сльози добрі, перла многоцінні, / Живущою, зілющою водою / Лились...* (Пантелеймон Куліш) – означення виражене спеціалізованою морфологічною формою (прикметник) та ін.

Антонім: **Члени речення неморфологізовані.**

Члени речення неморфологізовані (*не-* + *морфологізований*) – члени речення, виражені тими частинами мови, для яких певна синтаксична функція та синтаксична позиція постає вторинною (означення – інфінітив, прислівник тощо): *Бити по кишені – це завдавати кому-небудь певних матеріальних утрат, шкоди* (Василь Барка) (*бити* – виконує функцію підмета); *Керувати – це передбачати* (*керувати* – виконує функцію підмета); *У хлопця з'явилось бажання вчитися* (Анатолій Яна) (інфінітив *вчитися* – означення); *мрія вчитися, думки вголос, дорога ліворуч і под.*

Антонім: **Члени речення морфологізовані.**

Члени речення однорідні – члени речення, що займають однакові синтаксичні позиції, виконують однакову синтаксичну функцію, співпідпорядковані тому члену, від якого вони залежать, або всьому реченню загалом. Ч. р. о. можуть бути ускладнені будь-які прості речення: 1) поширені; 2) непоширені. Ч. р. о. синтаксично рівноправні один щодо одного, водночас вони підпорядковані якому-небудь членові речення або їм підпорядкований який-небудь член речення. Тому вони утворюють ряд однорідних членів. Однорідними можуть різні члени речення, зокрема:

а) **означення**: *Маленька, кругленька, швидка і жвава, одягнена в зелене убрання, між високим зеленим житом, – вона здавалася русалкою* (Панас Мирний); *Я з початку мав намір дати книжку більш популярну, приступну для найширших кругів нашої суспільності* (Михайло Грушевський);

б) **прикладки**: *Художник-гуманіст, активний учасник руху за мир, за дружбу між народами, за взаєморозуміння між народами, він мав цілковите право сказати про себе: – Я належу людству* (З преси, про Олександра Довженка);

в) **додатки**: *Твори І.Франка захоплюють читача силою художнього слова, високою емоційністю художніх образів, глибиною думки й почуття* (Літературна Україна. – 2009. – 10 липня); *Яким любив жайворонків, полиновий тлін, сонячні дні й тишу* (Валерій Шевчук);

г) **обставини**: *На північ, на південь, на захід, на схід над трупами вигуки вночі* (Євген Плужник); *Вчора і сьогодні, у місті і в селі поширювався дух Незалежності, дух Державності, вимріяної і вистражданої цілими поколіннями людей* (Україна молода. – 1999. – 10 лютого) та ін.

Члени речення однорідні різноім'яні – «різнофункційні» однорідні члени, що займають близькі синтаксичні позиції, виконуючи близькі, але різні синтаксичні функції: *Хлопчик дуже любляв малювання і давно* (див.: **Ряд синтаксичний**).

Члени речення структурно (присл. від прикм. *структурний*) і **семантично** (присл. від прикм. *семантичний*) **факультативні** (прикм. від ім. *факультатив*) – факультативними членами речення можуть виступати другорядні члени речення.

Див.: **Члени речення**.

Члени речення структурно (присл. від прикм. *структурний*) **обов'язкові** – члени речення, що займають ключові синтаксичні позиції в предикативних і непередикативних сполуках слів: 1) головні члени речення структурно обов'язкові; 2) другорядні члени структурно обов'язкові в односкладних реченнях, де вони непрямо характеризують предмет мовлення (думки); 3) другорядні члени структурно обов'язкові в непередикативних словосполуках: *Дівчина відповіла стомленим голосом* (Ольга Кобилянська).

Членів речення властивості структурні (прикм. від ім. *структура*) – спосіб вираження членів речення (морфологізовані та неморфологізовані), характер їхніх синтаксичних зв'язків та відношень (та ж словоформа виконує різні функції), синтаксична позиція.

Членовані прості основи – див.: *Основи прості членовані*.

Членованість – категорія тексту, що виявляється в його синтагматичній подільності (*структурній, смисловій, композиційній* та ін.).

Членування мовне фрагмента (лат. *fragmentum* – уламок, уривок) **дійсності** – первинний (донауковий) спосіб фіксування та класифікації понять, що залежить від їхньої актуальності, значущості для певного народу на відповідному етапі його історичного розвитку.

Членування морфологічне (прикм. від ім. *морфологія*) – див.: *Морфологічний*.

Членування речення актуальне (лат. *actualis* – діяльний) – поділ речення на дві частини залежно від комунікативного спрямування й інформативної мети висловлення: **тему** (*дане, основа, відоме*) і **рему** (*нове, ядро, повідомлюване*). Тема – це частина речення, що містить відому інформацію, на якій ґрунтується розгортання думки. Рема зосереджує основний зміст висловлення, його ядро, те нове, що повідомляється в реченні. Інколи розмежовують поняття теми і даного, відомого, з одного боку, і реми, нового, повідомлюваного, з іншого. Ч.р.а. – смислове членування речення в контексті або в ситуації (в англомовній літературі – *functional sentence perspective*). У межах актуального членування (FSP) речення (правильніше – висловлення) поділяється на дві частини: на вихідну точку, або основу, тобто те, від чого відштовхується мовець і що повинно бути зрозумілим слухачу (див.: *Тема*), і на те, що повідомляється про цю основу (див.: *Рема*). У сполученні теми й реми реалізуються предикативні відношення як один із випадків предикативності, характерної й для тих речень, що не мають актуального членування (слова-речення). Предмет повідомлення, або тему, називають ще психологічним підметом, а рему – психологічним присудком. Будь-який член (або члени) речення відповідно до контексту або ситуації можна розглядати як тему або рему. Напр.: *Ми* (тема) *садили ліс у полі...* (рема) (Михайло Стельмах); відповідь на питання: «Де садили ліс?» – «*Ліс у полі садили* (тема) – *ми*» (рема). Компоненти актуального членування речення визначають за інтонацією (характером наголосу, паузації); за позицією (переважно тема розміщена на початку фрази, рема – у кінці); за наявністю обмежувально-видільних прислівників (*тільки, власне*); за контекстом. Без актуального членування речення не може бути повною характеристика речення як комунікативної одиниці. Виділення в реченні компонентів, що розрізняються характером комунікативного навантаження. Одні постають як основні, що містять уже відомий учасникам спілкування смисл, інші – повідомляють нове, невідоме: *Діти приїдуть // завтра*. Перша частина – *тема, дане, основа*, у ній уміщено відомий смисл. Друга частина *завтра* – це *рема, нове, ядро*. За актуального членування речення функціонує у своїх варіантах-висловленнях, що за ситуативної актуальності поділяються на дві частини: 1) *тему* – інформацію, що в певній мовленнєвій ситуації є відомою (вихідна частина думки); тема – інформація,

що міститься в питанні; 2) *рему* – інформацію, що в цій мовленнєвій ситуації виступає новою, отже, найважливішою, тобто актуальною; *рема* – відповідь на попереднє питання.

Членування тема-рема́тичне – актуальне членування тексту, основний організатор його зв'язності, руху думки від речення до речення; те саме, що членування речення актуальне.

Див.: *Членування речення актуальне*.

Чобкання – нерозрізнення в діалектній мові африкат [ч] і [ц], що збігаються у вимові звука [ч'] (пор.: *Цокання*). Поширене в окремих північних (на північ від Москви), північно-східних (північний схід щодо Москви) говорах російської мови, пор.: замість *яйцо* вимовляють [jajč'o], замість *отец* вимовляють [отеч'].

Чужé мовлення (чужа́ мова) – див.: *Мовлення чуже (мова чужа)*.

Чуття – у психолінгвістиці – вияв властивостей предмета під час безпосереднього впливу на рецептори.

Чуття мовне – напрацьована мовною практикою спроможність мовця орієнтуватися в мовних явищах, оцінювати їх, підсвідомо вибирати з-поміж них ті нормативні елементи, що найбільшою мірою відповідають завданням та умовам комунікації.

Ш

Шаблón (нім. *schablone* від франц. *echantillon* – зразок) – *перен.* загальновідомий зразок, що його сліпо наслідують, штамп, трафарет.

Див.: *Чистота мови.*

Пор.: *Пуризм.*

Шарí лéксики (грецьк. *lexicos* – словесний) **стилістичні** (лат. *stilus* від грецьк. *stylos* – загострена паличка для письма) – шари лексики, що виникли в результаті стилістичного розшарування лексики мови на дві великі групи: 1) книжні; 2) розмовні, які відрізняються сферою вжитку й експресією. Книжна лексика використовується в літературно-письмовому та урочисто-піднесеному усному мовленні; у науковому, публіцистичному мовленні; у ділових документах; у мові художньої літератури. Розмежують три семантико-стилістичні розряди лексики: 1) термінологічна лексика; 2) історизми й екзотизми; 3) архаїчна та поетична лексика. Розмовна лексика використовується в невимушеній бесіді, здебільшого на побутову тему, у зв'язку з чим такий Ш.л.с. називають також розмовно-побутовою лексикою. З-поміж розмовної лексики розмежують три семантико-стилістичних розряди: 1) власне-розмовна лексика; 2) вульгаризми і жаргонізми; 3) діалектні слова і діалектизми.

Швідкість кодування (бітрейт) – у прикладній лінгвістиці – швидкість проходження бітів інформації. Бітрейт прийнято використовувати при вимірюванні ефективної швидкості передачі інформації з каналу, тобто швидкості передачі “корисної інформації” (крім неї каналом може передаватися службова інформація, наприклад, стартові й стопові символи в синхронній передачі або контрольні символи в надлишковому кодуванні). Бітрейт виражається бітами на секунду (біт/с, bps), а також похідними величинами з префіксами *кіло-*, *мега-* і под.

Швідкість мовлення – властивість мовлення, що полягає в кваліфікативно-нормативному виголошенні відповідної кількості мовних елементів за одиницю часу.

Шизофренія (грецьк. *schizo* – розщеплюю і *phrēn* – розум, думка) – у **психолінгвістиці** – психічна хвороба тривалого типу, що призводить до типових змін особистості (розлад мислення, емоцій та інших психічних функцій).

Шиплячі приголосні (сифілянти (грецьк. *syfilyant*)) – див.: *Приголосні шиплячі (сифілянти).*

Шіфтер (англ. *shift* – перемикати) / **Шіфтери** – поняття, що поєднує в собі символ та індекс. Поняття Ш. уперше запровадив Отто Єсперсен для

характеристики мовних одиниць, уживання та використання яких цілком залежить від мовця та інших комунікативних координат. Це поняття поєднує в собі поняття символу (англ. *red* – червоний) та індексу (наприклад, вказівний жест пальцем). Тому Ш. здебільшого кваліфікують як індикативний символ, підтвердженням цього є займенник «я». Це символ на позначення об'єкта, тобто мовця, і йому властиве правило, за яким він співвідноситься з цим об'єктом. Водночас «я» вказує на мовця та реально пов'язане з його висловленням, тому постає індексом (за Романом О. Якобсоном). Дейктичні елементи є найтипівішими прикладами шифтерів. Дейктичні вислови не можуть бути зінтерпретовані поза контекстом. Так, висловлення типу *Я зараз тут* не може бути зрозуміле адресатом, якщо останній не знає, хто мовець, а також де й коли постало це висловлення. Поняття Ш. досить активно опрацьовував Роман О. Якобсон («Шифтеры, глагольные категории и русский глагол» (1967)), який протиставив шифтерні (дейктичні) і нешифтерні (недейктичні) граматичні категорії. У мовах наявні інколи дві граматичні категорії, пов'язані із семантикою часу – час і вид. Перша з них є шифтерною категорією, остання – нешифтерною. Значення Ш. досить абстрактне, а його референція змінна, але в кожному окремому випадку постає досить конкретно. Якщо в розмові беруть участь кілька мовців, то в дискурсі буде виявлювана відповідна кількість різних *я*, а кількість референційно різних *ми* може бути набагато більшим.

Див.: *Дейксис*.

Шіфтерні (прикм. від ім. *шифтер*; англ. *shift* – перемикати) **категорії** – див.: *Категорії шифтерні*.

Шкóла (лат. *schola* від грецьк. *scholē* – дозвілля, учена бесіда) **естетічного** (прикм. від ім. *естетика*) **ідеалізму** (франц. *idéalisme* від грецьк. *idea* – ідея) – мовознавчий напрям, представники якого критикували молодогограматизм з позицій так званої естетичної філософії мови, розглядали мову як творчу діяльність індивіда.

Шкóла (лат. *schola* від грецьк. *scholē* – дозвілля, учена бесіда) **матері́нська** – формування мовної особистості в родині. Ш.м. закладає підвалини мовної особистості й національно-мовної свідомості. Мовне виховання поєднується з народною етикою, мораллю, правилами поведінки, супроводжуване звичаями, відтворенням народної культури, традицій, засвоєнням мовного етикету. Мовний (розумовий) розвиток дітей значною мірою залежить від мовної діяльності її батьків.

Шкóла (лат. *schola* від грецьк. *scholē* – дозвілля, учена бесіда) **наукóва** – напрям у науці, що характеризується своєрідним підходом до предмета вивчення і ґрунтується на адекватних світоглядних позиціях (тій чи тій епістемі).

Шко́ла (лат. *schola* від грецьк. *scholē* – дозвілля, учена бесіда) «**слів і речей**» – мовознавчий напрям, що висунув принципи вивчення лексики у зв'язку з культурою та історією народу.

Шко́ла (лат. *schola* від грецьк. *scholē* – дозвілля, учена бесіда) **фонологічна** (прикм. від ім. *фонологія*) – напрям у лінгвістиці, зокрема у фонології ХХ століття, що розкриває питання взаємовідношення фонетики і фонології, сутності фонем, її звукового вияву. Школи фонологічні принципово неоднаково розуміють і тлумачать фонему, що знайшло висвітлення у працях учених Празької лінгвістичної школи (Микола С. Трубецької, Роман О. Якобсон та ін.) – розглядають фонему як «пучок диференційних ознак», де на першій позиції містяться внутрішньосистемні відношення між фонемами; лінгвістів Московської фонологічної школи (Рубен І. Аванесов, Петро С. Кузнєцов, Олександр О. Реформатський та ін.) – з опертям на ідеї Яна (Івана) О. Бодуена де Куртене вважали, що той самий звук може бути матеріальною оболонкою різних фонем, тому фонема виступає «динамічним компонентом морфеми» і є структурною одиницею у складі морфеми; учених Петербурзької (Ленінградської) фонологічної школи (Лев В. Щерба, Сергій І. Бернштейн, Л.Р. Зінгер, Микола І. Матусевич та ін.), в основі якої перебувають ідеї Яна (Івана) Бодуена де Куртене (фонема – «психічний еквівалент звука») та Лева В. Щерби (фонема – звукотип), тлумачать фонему через акустично-артикуляційні параметри і кваліфікують фонему як відносно самостійну одиницю мови.

Шов морфемний (прикм. від ім. *морфема*) – місце стику морфем, межа морфем (морфів) у слові.

Шок (франц. *choc* – поштовх, удар) **комунікативний** (прикм. від ім. *комунікація*) – усвідомлення несумісності в нормах і традиціях спілкування двох особистостей або особистостей різних етносів, що постає в умовах безпосередньої комунікації і супроводжуване неадекватною інтерпретацією або прямим відторгненням комунікативного явища одним з комунікантів або гостем – носієм іншої лінгвокультурної традиції з позицій власної комунікативної культури.

Див.: *Спілкування; Комунікація.*

Шок (франц. *choc* – поштовх, удар) **лінгвістичний** (франц. *linguistique* від лат. *lingua* – мова; прикм. від ім. *лінгвістика*) – стан здивування, сміху або збентеження, що виникає в людини, коли вона чує в іноземній мові мовні елементи, які звучать її рідною мовою дивно, смішно або непристойно; інколи такий шок зумовлений явищами міжмовної омонімії.

Шок (франц. *choc* – поштовх, удар) **лінгвокультурний** (прикм. від ім. *лінгвокультура* – обробка, виховання, розвиток) – реакція особи при зіткненні з принципово новою для себе лінгвокультурною реальністю, що викликає конфлікт між усталеними для неї цінностями, нормами, мовленнєвими стандартами тощо; унеможливлення спілкування в результаті

такого зіткнення; у **психолінгвістиці** – стан здивування учня або навіть неприйняття ним фактів культури іноземної мови, що вивчається.

Пор.: **Шок психологічний.**

Шок (франц. *choc* – поштовх, удар) **психологічний** (прикм. від ім. *психологія*) – у **комунікативістиці** – утворення психологічно негативного механізму сприйняття й експлікації іншомовного коду, що є результатом формування лінгвістичного безсилля й депресії.

Див.: **Код; Мова.**

Пор.: **Шок лінгвокультурний.**

Шрифт Брайля – рельєфно-точкова азбука для сліпих, опрацьована в 1829 р. французом Луї Брайлем. Літери тут зображуються за допомогою шести точок. Наприклад: *Я читаю* –

Я	ч	и	т	а	ю
●●	●●	○●	○●	●○	●○
●○	●●	●○	●●	○○	●●
○○	●○	○○	●○	○○	○●

Штамп (нім. *stampfe* – печатка, друк від італ. *stampa* – печатка) – слово або сполука слів (мовний зворот) зі стертим лексичним значенням і без текстового інформаційного навантаження, що стало наслідком багаторазового механічного повтору без будь-якого творчого осмислення; стереотипний вислів, механічно відтворюваний суб'єктом мовлення. Усвідомлюваний мовцем як стійка та часто використовувана форма для вираження певного змісту. Термін **штамп** має несхвально-оцінне експресивне забарвлення, чим суттєво відрізняється від **кліше**. **Мовленнєвий штамп. Говоріти штампамі**, пор.: *від себе особисто; за дорученням колективу; битва із суховіями; Помиляються ті, хто думає, що...; Зима вступила у свої права; Думаю, що не помилюсь, якщо скажу, що...; Якщо говорити про..., то необхідно сказати, що...; Не можу не сказати про...; З великим задоволенням.* Таких висловів велика кількість, і якщо мовець в одній промові або в певному відрізку мовлення, окремій розмові вживає кілька з них, то це справляє враження банальності мовлення й мислення, недостатньої культури мовлення, невміння зробити його виразним та оригінальним.

Штамп (нім. *stampfe* – печатка, друк від італ. *stampa* – печатка) **мовний / Штамп мовленнєвий** – художній прийом або зворот мови, що багаторазово повторюється без творчого осмислення; вислів, який механічно відтворюють; трафарет; шаблон – зручний для певних ситуацій вислів, що внаслідок частого вживання втрачає свіжість; мовний стереотип з

негативним забарвленням; стерті, колись образні вислови, зайві слова, неточні вислови, стилістично не вмотивовані словесні повтори, що створюють негативний стилістико-смісловий ефект. Повтор мовного кліше не на своєму місці або багаторазове їхнє повторення призводить до появи штампів: Це людина, яка *брала участь* у багатьох скликаннях Верховної Ради. Він *брав участь* у підготовці Конституції України, *брав участь* у розробці проекту Закону про самоврядування ... (Голос України. – 2007. – 11 липня). Утрата нормативності завжди помітна тоді, коли має переважати індивідуальна манера письма; уживання в такому разі без потреби канцелярських висловів типу *за рахунок*; *у зв'язку з*; *згідно з*; *в результаті*; *в силу*; *з метою* та інші, віддієслівних іменників типу *забезпечення*, *виконання*, *завдання* робить мову сухою й емоційно знебарвленою. Основна причина появи штампів – це відсутність в авторській мові тих засобів, що допомогли б швидко, влучно й економно висловити думку, пор. неправильне нагромодження абстрактних слів, розташованих поряд: *питання підвищення; забезпечення виконання; здійснення завдання; виконання зобов'язання*, коли краще один з іменників (перший) замінити інфінітивом: *забезпечити виконання; виконати зобов'язання*, а слово *питання* – випускати; *перен.* загальновідомий зразок, який сліпо наслідують; шаблон, трафарет.

Штрих (нім. *strich* – риска, лінія) – 1) коротка риска, лінія; 2) *перен.* окрема деталь, характерний момент чого-небудь.

Штучні мови – див.: *Мови штучні*.

Шум – фізична характеристика мовленнєвого звуку, зумовлена наявністю перешкод у вигляді наближення та зімкнення різних органів мовлення на шляху струменя повітря; звук, що виникає внаслідок неперіодичних коливань повітряного середовища.

Див.: *Перешкоди граматичні*.

Шум інформаційний (прикм. від ім. *інформація*) – різні форми перекручення, деформування, змін у повідомленнях, що ускладнюють процес передавання і / або сприйняття інформації в комунікації.

Див.: *Спілкування; Шум; Шум комунікативний*.

Шум комунікативний (прикм. від ім. *комунікація*) – різноманітні форми перешкод, порушень та / або деформації повідомлень, що ускладнюють процес передавання або сприйняття інформації пов'язані з фізичним, психічним станом мовців, з особливостями і виявами каналів комунікації й ускладнюють передавання або сприйняття інформації, можуть призвести до припинення комунікації.

Шум психологічний (прикм. від ім. *психологія*) – комунікативні перешкоди різного типу, зумовлені здебільшого ментальними процесами й емоційними станами комуніканта (*ворожа налаштованість, упередження, страх, побоювання, стурбованість, закоханість, симпатія* тощо).

Шум семантичний (франц. *semantique* – наука про зміст, від грецьк. *semantikos* – що має значення, означає) – комунікативні перешкоди, що

постають унаслідок спілкування різними мовами або різними варіантами мов, а також використання адресантом спеціальної лексики, що невідома або малозрозуміла адресатові.

Шум фізичний (прикм. від ім. *фізика*) – зовнішні перешкоди комунікації, що відволікають увагу та не дозволяють комунікантам зосередитися (*сторонні звуки, погане освітлення, переповнена людьми кімната, неприємні запахи* тощо).

Шумі – немюзикальні звуки, що виникають унаслідок коливальних рухів в утворенні звуків мовлення. Із шумів складаються глухі приголосні (шум виникає внаслідок неперіодичних коливань тіла, що видає звуки, наприклад, губ).

Шумні приголосні – див.: *Приголосні шумні*.

Щ

Щілі́нні при́голосні (фрика́тивні (франц. *fricativ* від лат. *fricatus* – тертя) **при́голосні, спіра́нти** (лат. *spirant (spirantis)* – той, що дме, видихає)) – див.: *Приголосні щіли́нні*.

Щілі́нні бокові́ при́голосні – див.: *Приголосні щіли́нні бокові́*.

Щілі́нні се́рединні́ при́голосні – див.: *Приголосні щіли́нні се́рединні́*.

Щодéнник – у **комунікативній лінгвістиці** – один з мовленнєвих жанрів спілкування. Щоденникові записи являють собою тексти адресованого розмовного мовлення, тому мають усі стилістичні особливості текстів, зумовлених багатофакторним прагматичним простором. Адресат текстів Щ. – альтер-его, надсуб'єкт, “вища інстанція розуміння відповіді” (за термінологією Михайла М. Бахтіна), що допомагає автору (тому, хто пише) висловити свої думки, почуття й сумніви. Цей прагматичний чинник змушує автора щоденникових записів верифікувати точність висловлення думок, використовувати синоніми, конкретизатори, уживати такі синтаксичні прийоми, як градація, кроки на зразок «питання–відповідь», риторичні питання; вставні слова та речення, що виступають сигналами авторської рефлексії; див., наприклад, фрагмент Щ. Олесь Гончара (запис 16.10.[19]73): «Прийом. Косач. Логойда Мих[айло] Ів[анович] (від лемків), Косик, д-р Левицький – старенький дідусь-галичанин... Але ще жвавий. І братимуть по всій землі / Велику владу лжепророки. / Ще зменшаться серця малі, / Ще більш помножаться пророки (З «Євангелії» (Переспів)).

«Над твоєю труною у цей холодний зимовий день ми клянемося, що будемо любити свою мову, свій кароокий народ, як Ти заповів у своєму вірші «Любіть Україну» (А. Малишко, слово на Байковому, 11 січня 1965).

Бізнесмен Вол[одимир] Юрковський пожертвував 100 тис. дол. На укр.[аїнські] студії в Гарварді. В день пожертви бачили його незвично веселим. Пояснив друзям: «Я позбувся найбільшого свого клопоту – ста тисяч. Нехай молодші і мудріші ним журяться!».

Україна втратила у війні майже третину населення (загиблого і вивезеного в Німеччину).

«Гром. Голос» 15.01.45, посилаючись на «Известия», повідомляє, що від митрополита Сліпого та його вірних передано «100 тисяч у Фонд оборони та Червоного Хреста».

Стилістика Щоденникових записів зумовлена усіма іпостасями особистості (Я-інтелектуальне, Я-емоційне, Я-духовне і под.); залежно від домінування того чи того начала змінюється характер викладу. Щоденникові записи диференціюються на два великі розряди. Одні Щ. відбивають

орієнтацію автора на опис дня як часового простору. Це можуть бути перерахування зробленого, підсумок, роздум, аналіз почуттів і думок, плани тощо. Щ. іншого різновиду (вони можуть вестись нерегулярно) – “розмова” про себе в “часі, роздуми про те, що хвилює, певним чином “потік свідомості” з асоціативними підтемами “основних” думок дня. Щоденникові записи людей, які займаються творчою працею, являють собою лабораторію творчих пошуків і мало в чому відрізняються від “записних книжок” і “робочих зошитів” прозаїків і поетів.

Див.: *Жанр мовленнєвий спілкування.*

Пор.: *Бесіда; Записка; Історія; Розповідь; Спір / Суперечка.*

Ю

Юнкція (лат. *yunktio*) – 1) сурядність (за Люсьєном Теньєром); 2) різновид валентності (див.: *Нексе*).

Юс (Ɑ; Ɱ; ⱦ; Ⱨ; ⱨ; Ⱪ; ⱪ; Ⱬ) – назви двох літер давньоруського (давньоукраїнського) і церковнослов'янського алфавітів (див.: *Назалізація*), а згодом – голосний чистого творення. **Юс великий** (ⱦ; Ⱨ) – літера, що означала назальний / назалізований [o], а пізніше – [y]. **Юс малий** (Ɑ; Ɱ) – літера, що означала назальний / назалізований [e], а згодом – [a] – [a] після м'яких приголосних (орфографічно *я*), пор.: слова *суд*, *п'ять* у давньоруській (давньоукраїнській) мові писалися як СОУДЪ, ПАТЬ. У кирилиці та глаголиці існували також **йотовані юси**: **малий** (ⱮⱮ) та **великий** (ⱧⱧ). Йотований великий юс використовувався в болгарській писемності до 1910-х років, причому його і-подібна ліва частина іноді мала таку саму крапку, що й латинська буква *i*.

Юсів – член дієслівної парадигми імператива, що виступає показником непрямого спонування.

Я

Явний конте́кст (лат. *contextus* – тісний зв’язок, з’єднання) – див.: *Контекст експліцитний*.

Ядерні структу́ри (лат. *structura* – побудова, взаєморозміщення, взаєморозташування) – див.: *Структури ядерні*.

Ядро висловлення (ре́ма, нове́) – основна, головна смислова частина висловлення в межах актуального членування речення; власне-зміст висловлення; те, заради чого утворюється та функціонує речення.

Див.: *Рема*.

Ядро лінгвокультуроологічного (прикм. від ім. *лінгвокультуроологія*) **по́ля** – інваріантний лінгвокультуроологічний смисл поля (інтенціонал імені лінгвокультуроологічного поля) (за концепцією В. Воробйова).

Див.: *Поле лінгвокультуроологічне*.

Язичо́к мале́нький (уву́ла) (лат. *uvula* – язичок) – орган мовлення, що бере участь в утворенні звуків і зокрема увулярних приголосних. Наприклад, так званого “гаркавого” (грасувального) *p* [*r*] у певних мовах.

Як е́мфатична (грецьк. *emphatikos* від *emphasis* – виразність, підкресленість) **придієслі́вна** – ініціальна частка з відтінком нагнітання експресії: *Я ось вам зараз покажу! Як вийду зараз!*

Як початко́ва розповідна́ – ініціальна частка, що розпочинає певну розповідь; містить фольклорний відтінок: *Як пішла повна бережком* (Нар. тв.).

Як..., так і... градаці́йний (прикм. від ім. *градація*) **розмо́вний** – градаційний сполучник зі спеціалізованим членуванням на тему та рему повідомлення; характерний відтінок переконаності, мотивованої констатації; інколи має негативний емоційний відтінок: *Як пили, так і будемо пити; Як не було совісті, так і немає; Як працював учителем, так і працює*.

Які́й так (які́й тут) емоці́йна (прикм. від ім. *емоція*) – як заперечна відповідь на репліку співрозмовника: *Який там закон! Які вже тут надії! «Ваш син вступив до університету?» – «Яке там вступив!»*.

Які́йсь емоці́йний (прикм. від ім. *емоція*) – наголошення на розчаруванні, роздратуванні: *Не вистачило якоїсь деревини!; Сперечається через якусь гривню!*

Які́йсь е́мфатичний (грецьк. *emphatikos* від *emphasis* – виразність, підкресленість) – має відтінок негативної емоційності: *Її брат якийсь чудний; Це просто якийсь бруд!*

Які́сть міжмо́вної кому́нікаці́ї (лат. *communicatio* – зв’язок від *communico* – спілкуюсь з кимось) – риторичний складник змістовного та формального аспектів міжмовної кому́нікаці́ї, що охоплює правильність,

точність, логічність, виразність, доречність та інші аспекти вживання засобів мовного коду, а також міжмовну компетенцію учасників спілкування та деякі інші чинники.

Див.: *Спілкування; Комунікація; Код мовний.*

Якість мовлення – загальне поняття риторики спілкування; комунікативно важливий складник змістовної та формальної сторони усного та писемного мовлення, що включає правильність, точність, логічність, виразність, багатство, доречність та інші аспекти вживання засобів мовного коду.

Якості мовлення комунікативні (прикм. від ім. *комунікація*) у співвідношенні з немовленими структурами (лат. *structura* – побудова, взаєморозміщення, взаєморозташування) / **Якості мови комунікативні** (лат. *comunicatio* – спілкуюсь з кимось; прикм. від ім. *комунікація*) – реальні властивості, характеристики змістового наповнення та формального вираження мови, що постають з опертям на певні типи відношень («мова ↔ мовлення», «мова ↔ мислення», «мовлення ↔ дійсність», «мова ↔ людина (адресат)», «мова ↔ умови спілкування», «мова ↔ інтенції спілкування» та ін.). Розмежують такі комунікативні якості мови: **правильність мови, точність мови, логічність мови, чистота мови, образність мови, виразність мови, багатство мови, емоційність мови, естетичність мови, дієвість мови, впливовість мови, доречність мови, доступність мови, достатність мови, стислість мови, змістовність мови, ясність мови, різноманітність мови**. Усі властивості умотивовані: 1) правильність і чистота мовлення пов'язані з *мовою*; 2) точність і логічність – з *мисленням*; 3) точність – з *дійсністю*; 4) виразність та образність – з *усвідомленням*; 5) доступність і дійсність – з *адресатом*; 6) доцільність мовлення – із *ситуацією спілкування*.

Ярус – те саме, що рівень мови.

Див.: *Рівні мови.*

Ясність мовлення / Ясність мови – комунікативна якість мови, що дозволяє кваліфікувати мовлення за ступенем його зрозумілості й доступності адресатові. Я. м. гарантує затрату найменших зусиль у сприйнятті й розумінні мовлення за всієї складності його змісту. Це виключає його сумбурність, надлишок висловів, має головним – правильний слововжиток, відсутність будь-яких помилок.

Пор.: *Чистота мовлення / Чистота мови.*

Я-тєкст (*я + текст*) – персональний тип тексту, побудований від 1-ої особи однини або множини.

Ять (Ѣ) – назва літери, що існувала в російській абетці до 1918 року та позначала звук в окремих словах і словоформах, якому в давньокиївській мові відповідало ѣ – [e] / [ue], що звучало як *є*. У правописі слід будо спиратися на співвідношення таких слів з відповідними українськими, де в українських словах наявне було *і*, у російських словах писалося *Ѣ*. У 1918

році літера, незважаючи на активні протести низки лінгвістів, була вольовим шляхом (декрет тодішнього Раднаркому) замінена на *e*.

Абетковий покажчик

А

- А...**, **ан...** *1, 9*
Абдúкція *1, 9*
Абзáц *1, 9*
Абіóнім *1, 10*
Аблáут *1, 10*
Аблятíв *1, 10*
Абономіна́ція *1, 10*
Абракада́бра *1, 10*
Абревіату́ра (складноскорóчене слóво) *1, 10*
Абревіа́ція (скорóчення) *1, 10*
Абревійóване ім'я *1, 11*
Абрúпція *1, 11*
Абсолю́тний кінéць слóва *1, 11*
Абсолю́тний почáток слóва *1, 11*
Абсолю́тний час *1, 11*
Абсолю́тні сино́німи *1, 11*
Абсо́рбція *1, 11*
Абстра́тна лéксика *1, 11*
Абстра́ктне мíслення *1, 11*
Абстра́ктні імéнники *1, 11*
Абстра́кція *1, 11*
Абу́зія *1, 12*
АС-3 Dólby Dígítal *1, 12*
Аве́рсія *1, 12*
Автоката́ліз *1, 12*
Автокомуніка́ція *1, 12*
Автоло́гія *1, 12*
Автоматі́зм *1, 12*
Автоматі́зм мо́влення *1, 12*
Автоматі́чний (маші́нний) перéклад *1, 12*
Автоматі́чний словні́к *1, 12*
Автóнім *1, 12*
Áвтор *1, 13*
Áвтор-фúнкція *1, 13*
Авторизáтор *1, 13*
Авториза́ція *1, 13*

А́вторська (письме́нницька) ле́ксика 1, 13
А́вторське *ми* 1, 13
А́вторське мо́влення 1, 13
А́вторські слова́ 1, 13
А́вторський словни́к 1, 13
Автосема́нтична підря́дна части́на 1, 13
Автосема́нтичне сло́во 1, 13
Автосема́нтичний 1, 13
Автостереоті́п етні́чний 1, 13
Автоцита́та 1, 14
А́генс / А́гент / А́гентів 1, 14
А́гентівне зна́чення 1, 14
Агіо́нім 1, 14
Аглютина́тивні мо́ви 1, 14
Аглютина́ція 1, 14
Аглютинува́ння 1, 14
Агно́мен 1, 15
Агноміна́ція 1, 15
Агно́німи 1, 15
Агоро́німи 1, 15
Аграматі́зм 1, 15
Агра́фія 1, 15
Агрегатува́ння 1, 15
Агресі́я 1, 15
Агресі́я мовленне́ва 1, 16
Агресі́я мо́вна 1, 16
Агроо́німи 1, 16
Адапта́ція 1, 16
Адапта́ція лі́нгва́льна (мо́вно-етні́чна) 1, 16
Адапта́ція мовленне́ва 1, 16
Адапта́ція те́ксту лі́нгвокультуро́логічна 1, 16
Адапто́ване ім'я́ 1, 17
Адвербіа́лізація 1, 17
Адверсаті́в 1, 17
Адвисі́в 1, 17
Адгезі́я 1, 17
Адекваті́в 1, 17
Адекватні́сть семан́тична 1, 17
Ад'єктива́ція 1, 17
Ад'єктивне відмінюва́ння 1, 18
Ад'єктивне словосполу́чення 1, 18
Адиті́в 1, 18
Адиті́вна моде́ль морфоло́гії 1, 18

- Адитівний принцип *1, 18*
 Адлатів (Алатів) *1, 18*
 Адміратів *1, 18*
 Адмонітив *1, 18*
 Адресант (автор, мовець, відправник) *1, 18*
 Адресантність (повідомлення, дискурс, текст) *1, 18*
 Адресат (отримувач, слухач, читач, інтерпретатор, реципієнт, аудиторія) *1, 19*
 Адресат інтерпретований *1, 19*
 Адресат-функція *1, 19*
 Адстрат *1, 19*
 Адхоратів (Когортатів) *1, 19*
 Ад'юнктив *1, 20*
 Азбука Морзе *1, 20*
 Азбука ручна *1, 20*
 Азбуківник *1, 20*
 AIFF (Audio Interchange File Format) *1, 20*
 Акання *1, 20*
 Акомодация *1, 20*
 Акомодация лінгвокультура *1, 20*
 Акомодация лінгвокультура негативна *1, 21*
 Акомодация лінгвокультура позитивна *1, 21*
 Акрібологія *1, 21*
 Акромонограма *1, 21*
 Акронім *1, 21*
 Аксіальна комунікація *1, 21*
 Аксіолема *1, 21*
 Аксіологічний *1, 21*
 Аксіологічність *1, 21*
 Аксіологія *1, 22*
 Аксіома *1, 22*
 Аксіоматика *1, 22*
 Аксіоматичний метод *1, 22*
 Аксіостема *1, 22*
 Аксіреома *1, 22*
 Аксон *1, 22*
 Акт адитівний *1, 22*
 Акт вмовляння *1, 22*
 Акт дискурсивний *1, 22*
 Акт ілокутивний / Акт ілокуційний *1, 22*
 Акт колокутивний *1, 23*
 Акт комунікативний *1, 23*
 Акт комунікативний ідіотнічний *1, 23*

- Акт комунікативний універсальний 1, 23
- Акт локутивний 1, 23
- Акт мовленнєвий 1, 24
- Акт мовленнєвий вимóги 1, 26
- Акт мовленнєвий (експліцитний) 1, 27
- Акт мовленнєвий вторинний (інституційний) 1, 27
- Акт мовленнєвий гібридний 1, 27
- Акт мовленнєвий ініціальний 1, 27
- Акт мовленнєвий ініціативний 1, 27
- Акт мовленнєвий комплексний 1, 27
- Акт мовленнєвий композитний 1, 27
- Акт мовленнєвий кооперативний 1, 27
- Акт мовленнєвий непрямий 1, 27
- Акт мовленнєвий нерозгórнутий 1, 27
- Акт мовленнєвий первинний 1, 27
- Акт мовленнєвий оборóтний 1, 28
- Акт мовленнєвий однобiчний 1, 28
- Акт мовленнєвий пропозитивний 1, 28
- Акт мовленнєвий простий 1, 28
- Акт мовленнєвий прямий 1, 28
- Акт мовленнєвий реактивний 1, 28
- Акт мовленнєвий розгórнутий 1, 28
- Акт мовленнєвий складений 1, 28
- Акт мовленнєвий складний 1, 28
- Акт мовленнєвий універсальний 1, 29
- Акт мовленнєвий фінальний 1, 29
- Акт мовленнєво-мисленнєвий 1, 29
- Акт непрямий (імпліцитний) / небуквально-мовленнєвий 1, 29
- Акт перлокутивний/ Акт перлокуційний 1, 29
- Акт писемно-мовленнєвий 1, 29
- Акт предикації 1, 29
- Акт пропозиційний 1, 30
- Акт референції 1, 30
- Акт спілкування 1, 30
- Акт усно-мовленнєвий 1, 30
- Актáнт 1, 30
- Актáнт сентенційний 1, 30
- Актáнти пропозиції 1, 30
- Актáнтна деривація 1, 30
- Актáнтно-рольова грамати́ка 1, 31
- Актив 1, 31
- Активіація (активізація) 1, 31
- Активізація 1, 31

Активна констру́кція *1, 31*
Активна лéксика *1, 31*
Активне слéхання *1, 31*
Активний лад *1, 31*
Активний словникóвий запáс (Активний словник) *1, 31*
Активні процеси в українському словóтворі *1, 31*
Активність словотвóрна *1, 31*
Актуаліза́тор лексичний (конкретиза́тор) *1, 31*
Актуаліза́тори *1, 31*
Актуаліза́ція *1, 31*
Актуаліза́ція мóвних за́собів *1, 32*
Актуаліза́ція ономастична *1, 32*
Актуа́льне членува́ння ре́чення *1, 32*
Актуа́льність *1, 32*
Акуза́тив *1, 32*
Акуза́тивний лад *1, 32*
Акультура́ція *1, 32*
Аку́сма *1, 33*
Аку́стика *1, 33*
Акустичний *1, 33*
Акустичні характеристики мóвлення *1, 33*
А́кут *1, 33*
Акце́нт *1, 33*
Акце́нтний тип *1, 34*
Акцентоло́гія *1, 34*
Акцентуа́ція *1, 34*
Акцентуа́ція епілепто́їдна *1, 34*
Акцентуа́ція істеро́їдна *1, 34*
Акциде́нція *1, 34*
Акціо́нальність (Діюва́ння) *1, 34*
Ала́лія *1, 35*
Алго́ритм *1, 35*
Алега́ція *1, 35*
Алегорі́зм *1, 35*
Алегорі́я *1, 35*
Алексі́я *1, 35*
Алеоте́та *1, 35*
Алетична можли́вість / неможли́вість *1, 35*
Алітера́ція *1, 35*
Алогі́зм *1, 36*
Алогра́ма *1, 36*
Алогра́ф (Алогра́фа) *1, 36*
Алойо́зис *1, 36*

Алолѐкса *1, 36*
Аломорф *1, 36*
Аломорфа *1, 36*
Аломорфізм *1, 36*
Алонім *1, 36*
Алономія *1, 37*
Алосѐма *1, 37*
Алотріологія *1, 37*
Алофон (варіант фонѐми) *1, 37*
Алофон комбінаторний *1, 37*
Алофон позиційний *1, 37*
Алофон факультативний *1, 37*
Алофраза *1, 38*
Алфавіт *1, 38*
Алфавіт грецький *1, 38*
Аліозія *1, 38*
Альвеопалатальні звуки *1, 39*
Альтер-ѐго (*Alter ego*) *1, 39*
Альтернант *1, 39*
Альтернація *1, 39*
Амальгамат формальний *1, 39*
Амбівалентний *1, 40*
Амбівалентність *1, 40*
Амбівалентність істинна *1, 40*
Амбівалентність стратегічна *1, 40*
Амбівалентність тѐксту *1, 40*
Амбіверти (діаверти) *1, 40*
Амбілогія *1, 41*
Амбілоквѐнція *1, 41*
Амбіфікс *1, 41*
Американізм *1, 41*
Амнезія *1, 41*
Аморфне слóво *1, 41*
Аморфні мóви *1, 41*
Амплітуда *1, 41*
Ампліфікація *1, 41*
Ампулла *1, 42*
Амфіболія *1, 42*
Амфігурія *1, 42*
Амфісиметрія *1, 42*
Анаграма *1, 42*
Анадиплózис *1, 42*
Анаколúф (анаколутія) *1, 42*

- Анако́па 1, 43
- Ана́лепсис 1, 43
- Ана́ліз 1, 43
- Ана́ліз автоматі́чний морфологі́чний (ана́ліз комп'ю́терний морфологі́чний) 1, 43
- Ана́ліз автоматі́чний морфологі́чний на осно́ві графе́много ана́лізу 1, 43
- Ана́ліз автоматі́чний семанти́чний 1, 43
- Ана́ліз автоматі́чний синтаксі́чний 1, 43
- Ана́ліз архети́пний 1, 43
- Ана́ліз дискре́тний 1, 44
- Ана́ліз ді́скурсу (ді́скурс-ана́ліз) 1, 44
- Ана́ліз дистрибу́твний 1, 44
- Ана́ліз доморфологі́чний 1, 45
- Ана́ліз етносеманти́чний 1, 45
- Ана́ліз катего́рійний 1, 45
- Ана́ліз компо́нентний 1, 45
- Ана́ліз кому́нікації трансакці́йний 1, 45
- Ана́ліз конве́рсаційний 1, 46
- Ана́ліз конте́кстний 1, 46
- Ана́ліз контрасти́вний 1, 46
- Ана́ліз концептуа́льний 1, 46
- Ана́ліз коре́ляційний 1, 46
- Ана́ліз метафо́річний 1, 46
- Ана́ліз мо́влення 1, 47
- Ана́ліз (рознпізнава́ння) мо́влення автоматі́чний 1, 47
- Ана́ліз морфе́мний сло́ва 1, 47
- Ана́ліз описо́вий 1, 47
- Ана́ліз прагмати́чний 1, 47
- Ана́ліз семанти́чний інвари́антний 1, 47
- Ана́ліз синтаксі́чний за безпосере́дніми скла́дника́ми 1, 48
- Ана́ліз словотві́рний 1, 48
- Ана́ліз статисти́чний 1, 48
- Ана́ліз структу́рний 1, 48
- Ана́ліз те́ксту когні́твний 1, 48
- Ана́ліз те́ксту ко́мплексний лі́нгвісти́чний 1, 48
- Ана́ліз те́ксту лі́нгвісти́чний 1, 49
- Ана́ліз те́ксту лі́нгвісти́чний за о́бразністю та естетичні́стю 1, 49
- Ана́ліз те́ксту лі́нгвісти́чний кому́нікаті́вно-прагмати́чний частко́вий 1, 49
- Ана́ліз те́ксту лі́нгвісти́чний частко́вий 1, 49
- Ана́ліз те́ксту лі́нгвісти́чний частко́вий – коментува́ння 1, 49
- Ана́ліз те́ксту лі́нгвісти́чний семанти́чний частко́вий 1, 50

- Ана́ліз те́ксту лінгвістичний семіотичний *1, 50*
Ана́ліз те́ксту лінгвістичний структурно-граматичний частко́вий *1, 50*
Ана́ліз те́ксту лінгвістичний частко́вий – семантиза́ція *1, 50*
Ана́ліз те́ксту лінгвокультурологічний та етнолінгвістичний частко́вий *1, 50*
Ана́ліз те́ксту прикладний частко́вий *1, 50*
Ана́ліз те́ксту психолінгвістичний частко́вий *1, 50*
Ана́ліз трансакційний *1, 51*
Ана́ліз трансформаційний *1, 51*
Ана́ліз флективний *1, 51*
Аналіти́зм *1, 51*
Аналіти́чна фо́рма *1, 51*
Аналіти́чний лад *1, 51*
Аналіти́чні мо́ви *1, 51*
Ана́лог прийме́нника *1, 51*
Аналогі́чний словни́к *1, 51*
Анало́гія *1, 51*
Ана́мнез *1, 52*
Ананта́ксис *1, 52*
Анастро́фа *1, 52*
Ана́фора *1, 52*
Ана́фора синтакси́чна *1, 52*
Анафорі́чний елеме́нт *1, 52*
Анахро́нізм *1, 52*
Англи́цизм *1, 53*
Анепі́фора *1, 53*
Анжамбема́н (енжамбема́н) *1, 53*
Анке́та (па́спорт) мовленнєвого жа́нру *1, 53*
Анке́та те́стова *1, 53*
Анноміна́ція *1, 53*
Анноміна́ція антитети́чна *1, 53*
Аномалоло́гія *1, 53*
Антагоні́ст *1, 53*
Антанаго́ге *1, 54*
Антанакла́за *1, 54*
Антаподо́зис *1, 54*
Антецеде́нт *1, 54*
А́нти *1, 54*
Антидіе́зис *1, 54*
Антие́ліпс *1, 54*
Антикліма́кс *1, 55*
Антимета́бола *1, 55*

- Антиметалéпсис *1, 55*
 Антиметатéза *1, 55*
 Антино́мії *1, 55*
 Антино́мії граматичної структури *1, 55*
 Антинормаліза́торство *1, 55*
 Антипараста́з *1, 55*
 Антипаси́в *1, 56*
 Антипофо́ра *1, 56*
 Антипрота́сис *1, 56*
 Антипто́зис *1, 56*
 Антистрофа́ *1, 56*
 Антитéза *1, 56*
 Антиті́пія *1, 57*
 Антифра́з / Антифра́зис *1, 57*
 Антифра́зис *1, 57*
 Антиципа́ція *1, 57*
 Анто́німи *1, 57*
 Антоні́мія *1, 59*
 Антонома́зія *1, 59*
 Антропогенéз *1, 59*
 Антропоморфіза́ція *1, 59*
 Антропо́нім *1, 59*
 Антропо́німи промовлювальні *1, 59*
 Антропо́німіка *1, 59*
 Антропо́німія *1, 60*
 Антропотопо́німи *1, 60*
 Антропоцентри́зм (антропентри́чність) *1, 60*
 Антропоцентри́чність *1, 60*
 АОПМ (автоматичне опрацюва́ння природної мо́ви) *1, 60*
 Аорист (мину́лий історичний, епістоля́рний час) *1, 60*
 Аористична фу́нкція дієслів докóнаного віду *1, 61*
 Апарáт артикуляційний *1, 61*
 Апарáт мовленнєвий *1, 61*
 Апейрокалі́я *1, 61*
 Апяля́тив *1, 61*
 Апялятивáція (деоніміза́ція) *1, 61*
 Аперце́пція *1, 62*
 Апліка́ція *1, 62*
 Аподо́зис *1, 62*
 Аполити́вний зв'язо́к (паралелі́зм форм) *1, 62*
 Аполити́вні відно́шення *1, 62*
 Аполі́ція *1, 62*
 Аполіоте́за / Аполіопéза (умовча́ння) *1, 62*

Апокóйну 1, 63
Апóкопа 1, 63
Апопемптикóн 1, 63
Апóрія 1, 63
Апóстроф 1, 63
Апострóфа 1, 63
Апофáза 1, 64
Апрехенсív 1, 64
Апроксиматívна систéма 1, 64
Апроксимáтор 1, 64
Арабiзáция 1, 64
Аргó 1, 64
Арготiзми 1, 65
Аргументáция 1, 65
Аргумéнтна структурá 1, 66
Ареáл 1, 66
Ареáльна лiнгвiстика 1, 66
Артелáж 1, 66
Артiкль 1, 66
Артикулювáння 1, 66
Артикулятóрна фонéтика 1, 66
Артикуляцiйна бáза 1, 66
Артикуляцiйна характеристика звúка 1, 66
Артикуляцiйно-акустiчні прийóми 1, 66
Артикуляцiя 1, 66
Артиóними 1, 66
Артолóгия 1, 67
Архаiзáция мóвлення 1, 67
Архаiзми 1, 67
Архетiп 1, 67
Архiсема 1, 67
Архiтекстуáльність 1, 68
Архiтектúра / Архiтектóника 1, 68
Архiфонéма 1, 68
Асемантична морфéма 1, 68
Асемантичний 1, 68
Асемантичні сполúчники 1, 68
Асертív / Репрезентатív 1, 68
Асérция 1, 69
Асиметричність знáкової систéми мóви 1, 69
Асимéтрия мóвного знáка 1, 69
Асимiлятор 1, 69
Асимiляция 1, 69

- Асимуляція 1, 71
 Асиндетон (асиндезія) 1, 71
 Асонанс 1, 71
 Асонанс семантичний 1, 71
 Асоціативний зв'язок у складному синтаксичному цілому 1, 72
 Асоціативно-вербальна сітка 1, 72
 Асоціації парадигматичні 1, 72
 Асоціації синтагматичні 1, 72
 Асоціація 1, 72
 Аспект 1, 72
 Аспект акустичний 1, 72
 Аспект артикуляційний 1, 73
 Аспект вивчення звуку анатомо-фізіологічний 1, 73
 Аспект вивчення звуку лінгвістичний 1, 73
 Аспект вивчення звуку фізичний 1, 73
 Аспект вивчення речення комунікативний 1, 73
 Аспект вивчення речення логічний 1, 73
 Аспект вивчення речення семантичний 1, 74
 Аспект вивчення речення структурний 1, 74
 Аспект дослідження 1, 74
 Аспект знака денотативний 1, 74
 Аспект знака прагматичний 1, 74
 Аспект знака сигніфікативний 1, 74
 Аспект знака системний 1, 74
 Аспект мови денотативний 1, 75
 Аспекти спілкування прагматичні 1, 75
 Аспектна модель 1, 75
 Аспектні словники 1, 75
 Аспектологія 1, 75
 Аспектуальність кількісна 1, 75
 Аспектуальність лінійна 1, 75
 Астеїзм 1, 76
 Астесмус 1, 76
 Астронім (космонім) 1, 76
 Астроніміка 1, 76
 Атенуатив 1, 76
 Атицизм 1, 76
 Атлас діалектологічний 1, 76
 Атмосфера спілкування 1, 77
 Атоми граматичні 1, 77
 Атрактор 1, 77
 Атрактор комунікативний 1, 77
 Атракція 1, 77

- Атра́кція паронімі́чна** *1, 77*
Атрибу́т *1, 77*
Атрибути́вні (означа́льні) відно́шення *1, 77*
АУ *1, 77*
Аудито́рія *1, 78*
Аудіова́ння / Слу́хання *1, 78*
Ауксе́сіс *1, 78*
Аути́зм *1, 78*
Аутокоре́кція *1, 78*
Афа́зія *1, 78*
Афе́кт *1, 78*
Афекта́ція *1, 78*
Афекти́вний *1, 78*
Афекти́вно-оці́нна *1, 79*
Афере́за *1, 79*
Афікс (морфе́ма афікса́льна, морфе́ма форма́льна, форма́нт) *1, 79*
Афікса́льна морфе́ма *1, 79*
Афікса́льний *1, 79*
Афікса́ція (дерива́ція прогресі́вна) *1, 79*
Афікси матеріа́льно ви́ражені *1, 79*
Афікси нульові *1, 80*
Афіксóїд *1, 80*
Афірматів *1, 80*
Афорі́зм *1, 80*
Афористі́чний *1, 80*
Африка́та *1, 81*
Африка́ти *1, 81*
АЦП (ана́логово-цифрові́й перетво́рювач) *1, 81*

Б

- Багатоаспéктність додátка *1, 82*
 Багатоаспéктність обстáвини *1, 82*
 Багатоаспéктність означення *1, 82*
 Багатоаспéктність підмета *1, 83*
 Багатоаспéктність присудка *1, 83*
 Багатоаспéктність складно́го рéчення *1, 83*
 Багатоаспéктність членів рéчення *1, 84*
 Багатозна́чне слóво (полісемáнт) *1, 84*
 Багатозна́чність (полісемі́я) *1, 84*
 Багатокомпонéнтне складне (багаточлénне, усклáднене) рéчення *1, 85*
 Багатокрáпка (...) *1, 85*
 Багатокрáпка (...) в худóжньому тéксті *1, 85*
 Багатомóвність *1, 85*
 Багатопрійменникóвість *1, 86*
 Багатослів'я *1, 86*
 Багатосполучникóвість (полісиндетón) *1, 86*
 Багаточлénне складне рéчення *1, 86*
 Багáтство мóви / Багáтство мóвлення *1, 86*
 Бажáння *1, 86*
 Бáза артикуляцiйна *1, 86*
 Бáза дáних *1, 86*
 Бáза ётносу когнітiвна *1, 86*
 Бáза знань *1, 87*
 Бáза міжособiстiсна лiнгвокультурологiчна *1, 87*
 Бáза твiрна *1, 87*
 Байт *1, 87*
 Банáльність / Стилi банáльний *1, 87*
 Бар'єри комунiкатiвнi *1, 87*
 Бар'єри комунiкацiї *1, 87*
 Бар'єри спілкувáння лiнгвокульту́рнi *1, 87*
 Батóс *1, 88*
 Безáфіксний *1, 88*
 Безáфікснi спóсоби словотвóру *1, 88*
 Безеквiвалéнтна лéксика *1, 88*
 Безеквiвалéнтність мóвних одиниць *1, 88*
 Безособóве дiєслóво *1, 88*
 Безособóве рéчення *1, 88*
 Безособóво-предикатiвнi слóва *1, 88*
 Безперёрвність *1, 88*

- Безпосередній складник / Безпосередні складники 1, 88
Безпосередня комунікація 1, 88
Безпрефіксний (безприростковий) 1, 88
Безсполучникове складне речення 1, 88
Безсполучниковий зв'язок 1, 89
Безсполучникові складні речення з диференційованими відношеннями 1, 89
Безсполучникові складні речення з недиференційованими відношеннями 1, 89
Безсполучникові складні речення неоднорідного складу 1, 89
Безсполучникові складні речення однорідного складу 1, 89
Безсполучникові складні речення ускладненої структури 1, 89
Безсполучникові складні речення фразеологізованої структури 1, 89
Безсполучниковість 1, 89
Безсуфіксальний 1, 89
Безсуфіксний (безсуфіксальний)
Безформний (аморфний) 1, 89
Бенефіцієнс / Бенефіціант / Бенефіціантів 1, 89
Бесіда 1, 89
Бехабітів 1, 90
Біблеїзм (бібліїзм) 1, 90
Бібліонім 1, 90
Бібліотека віртуальна (Virtual library) 1, 90
Бібліотека електронна (Digital library) 1, 91
«Бібліотека цифрова» (Digital library) 1, 91
Білабіальні приголосні 1, 91
Білі хорвати 1, 91
Білінгв 1, 92
Білінгвізм (двомовність) 1, 92
Білінволógія 1, 94
Біморфема 1, 94
Бітрейт 1, 94
Біхевіорема 1, 94
Біхевіорізм 1, 94
Біхевіорістський метод 1, 94
Бленд 1, 94
Блок елементарний діалогійний 1, 95
Бокові приголосні 1, 95
Бомбаст 1, 95
Бонмó 1, 95
Брадилалія 1, 95
Будівництво мовне 1, 95

Будова мовної одиниці *1, 95*

Будова слова морфемна (склад слова морфемний) *1, 95*

Буква *1, 95*

Буквалізація *1, 95*

Буквальність *1, 95*

Буквокод / Літерокод *1, 96*

Бурлеск *1, 96*

Буттєві речення *1, 96*

Буттєвість (Існування) *1, 96*

В

- WAV (Waveform Audio Format) 1, 97
Валентність 1, 97
Валентність опорного слова категорійна 1, 97
Валентність опорного слова лексико-граматична 1, 97
Валентність опорного слова лексична 1, 97
Валентність опорного слова у прислівних реченнях
нерозчленованої структури 1, 98
Валентність слова 1, 98
Валідність 1, 98
Варваризм / Варваризми 1, 98
Варваризми морфологічні 1, 99
Варіант (варіантність) 1, 99
Варіант (варіантність) вживання розділових знаків 1, 100
Варіант лексико-семантичний 1, 100
Варіант мови 1, 100
Варіант одиниці 1, 101
Варіант фонэми 1, 101
Варіанти акцентні 1, 101
Варіанти морфэми 1, 101
Варіанти національної мови 1, 101
Варіанти слів 1, 101
Варіанти слів архаїчні 1, 102
Варіанти слова 1, 102
Варіанти словосполучення 1, 102
Варіантність (варіативність) 1, 102
Варіантність літературної норми 1, 102
Варіантність (семантична) 1, 103
Варіантність формальна 1, 103
Варіантно-мовні прийоми 1, 103
Варіативність комунікації міжмовна 1, 103
Варіативність синтаксична 1, 103
Варіація 1, 103
Варіювання 1, 103
Варіювання мовних одиниць вільне 1, 104
Ввічливість 1, 104
Ввічливість негативна 1, 104
Ввічливість позитивна 1, 104
Велика літера 1, 104
Веляризація 1, 104
Велярні приголосні 1, 105

- Венéди** *1, 105*
Вербаліза́ція *1, 106*
Верба́льна комуніка́тивна поведі́нка *1, 107*
Верба́льна комуніка́ція *1, 107*
Верба́льна невда́ча *1, 107*
Верба́льний *1, 107*
Верба́льні ко́ди *1, 107*
Верба́льні спосо́би о́пису *1, 107*
Верба́нти *1, 107*
Вербіге́рація *1, 107*
Вербоце́нтрична ко́нцепія *1, 107*
Верифіка́ція *1, 107*
Ве́рсія *1, 107*
Вертика́льна комуніка́ція *1, 107*
Вертика́льний ко́нтекст *1, 107*
Вжива́ння сло́ва *1, 107*
Взаємовпли́в мов *1, 108*
Взаємодія́ лінгвокульту́рна *1, 108*
Взаємодія́ міжмо́вна комуніка́тивна *1, 108*
Взаємодія́ мов *1, 108*
Взаємодія́ мовленне́ва *1, 108*
Взаємозале́жність *1, 109*
Взаєморозу́міння *1, 109*
Ви вві́чливості *1, 109*
Ви́бір мо́ви *1, 109*
Ви́бірка *1, 109*
Ви́бірка багатое́та́пна *1, 109*
Ви́бірка випадко́ва *1, 109*
Ви́бірка стратифіка́ційна *1, 110*
Ви́бірка частко́ва *1, 110*
Ви́гук *1, 110*
Ви́гук вокати́вний (ви́гук клі́чний) *1, 111*
Ви́гук ритори́чний *1, 111*
Ви́гуки апе́лятивні *1, 111*
Ви́гуки волеві́яву *1, 111*
Ви́гуки емо́ційні *1, 111*
Ви́гуки етике́тні *1, 111*
Ви́гуки неперві́нні *1, 111*
Ви́гуки перві́нні *1, 112*
Ви́гуки спонука́льні *1, 112*
Вигуко́ва (рефле́ксна) те́брія *1, 112*
Ви́д (аспе́кт) *1, 112*
Ви́д аористи́чний *1, 112*

- Вид аплікатівний 1, 112**
- Вид дієслóва 1, 112**
- Вид докóнаний (перфектív) 1, 113**
- Вид зв'язку́ у словосполúченні 1, 113**
- Вид миттєвий 1, 113**
- Вид недокóнаний (імперфектív) 1, 113**
- Вíди мовленнєво́ї дія́льності 1, 113**
- Вíди мовленнєво́ї дія́льності рецептívні 1, 113**
- Вíди мóвлення 1, 113**
- Вíди синтаксiчного ста́ну 1, 113**
- Видiлюванiсть морфе́ми 1, 113**
- Вiдо-часовiй 1, 114**
- Видова́ пара 1, 114**
- Видоутворення префікса́льне 1, 114**
- Виживáння мóви 1, 114**
- Вiклик риторiчний 1, 114**
- Виконáння комунікатiвне 1, 114**
- Вiкривлення iменi 1, 114**
- Вимóва 1, 114**
- Вимóва лiтературна 1, 114**
- Вимушена комуніка́ція 1, 115**
- Випадкóва ви́бірка 1, 115**
- Випаднiй 1, 115**
- Вiпередження усне 1, 115**
- Вiраження граматiчних значень неморфологiчні 1, 115**
- Вира́зність мóвлення (образність мóвлення) 1, 115**
- Вiслiв емфатiчний 1, 115**
- Вiслови крилатi 1, 115**
- Вiслови нескрóмнi про себе 1, 116**
- Вiслови професiйнi 1, 116**
- Вiслови термiнологiчного харáктеру 1, 116**
- Вiслови фразеологiчні 1, 116**
- Вiслови фразеологiчні номiнатiвного тiпу 1, 116**
- Вiсловлення (iнколи вислóвлювання) / Вiслiв 1, 116**
- Вiсловлення двоскладне 1, 117**
- Вiсловлення з iнтерферен́цією (iнтерферен́ція синтаксiчна) 1, 117**
- Вiсловлення з перерiвними синтаксiчними ланцюжкáми 1, 117**
- Вiсловлення iронiчне 1, 117**
- Вiсловлення метафорiчне 1, 117**
- Вiсловлення однослiвне 1, 118**
- Вiсловлення перформатiвне 1, 118**
- Вiсловлення прецедентне 1, 118**
- Вiсловлення трьохслiвне 1, 118**

- Вислóвлювання фатíчне *1, 118*
 Віснóвок *1, 118*
 Віснóвок-характерíстика афектíвна *1, 118*
 Висóка тонáльність *1, 119*
 Високопáрність мóвлення *1, 119*
 Високотонáльність *1, 119*
 Висотá гóлосу *1, 119*
 Висотá звúка *1, 119*
 Висотá тóну *1, 119*
 Висувáння *1, 119*
 Висхíдна комуника́ція *1, 120*
 Ви́сячий дефі́с *1, 120*
 Ві́тиснення мóви *1, 120*
 Ві́тримка (експозíція) *1, 120*
 Виховáння *1, 120*
 Виховáння мóвне *1, 120*
 Ві́щий стúпень порівня́ння (компаратíв) *1, 120*
 Ві́яв нóрми експлі́цитний *1, 120*
 Ві́яв нóрми імплі́цитний *1, 121*
 Ві́бранти *1, 121*
 Відкрíтий (неза́мкнутий) словéсний ряд *1, 121*
 Відкрíті структу́ри (неза́мкнуті рядí) *1, 121*
 Відкрíтість мóвної зна́кової систе́ми *1, 121*
 Відкрíтість те́ксту *1, 121*
 Відмі́на *1, 121*
 Відмі́ни іме́нників *1, 121*
 Відмінко́ва грама́тика *1, 122*
 Відмінко́ва ра́мка *1, 122*
 Відмінко́ві систе́ми в зага́льній морфоло́гії *1, 122*
 Відмінко́ві систе́ми аглютина́тивні *1, 122*
 Відмінко́ві систе́ми кумуля́тивні *1, 122*
 Відмінно́сті лінгвокульту́рні *1, 122*
 Відмі́нок *1, 122*
 Відмі́нок агентíвний *1, 123*
 Відмі́нок адреса́тний *1, 123*
 Відмі́нок глиби́нний *1, 123*
 Відмі́нок дава́льний (дата́в) *1, 123*
 Відмі́нок знахі́дний (акузатíв) *1, 124*
 Відмі́нок інструктíвний *1, 124*
 Відмі́нок кі́лькісно-виді́льний *1, 125*
 Відмі́нок кі́лькісно-розді́ловий *1, 125*
 Відмі́нок клі́чний (фо́рма клі́чна, вокатíв) *1, 125*
 Відмі́нок локатíвний *1, 125*

- Відмінок місцевий 1, 125**
- Відмінок називний (номінатив) 1, 125**
- Відмінок непрямий 1, 125**
- Відмінок об'єктний 1, 125**
- Відмінок орудний 1, 126**
- Відмінок поверхневий 1, 126**
- Відмінок родовий (генітив) 1, 126**
- Відмінок семантичний 1, 126**
- Відмінок синтаксичний 1, 126**
- Відмінок у загальній морфології 1, 127**
- Відмінок фактивний 1, 127**
- Відмінювання 1, 127**
- Відмінювання ад'єктивне 1, 128**
- Віднесеність предметна 1, 128**
- Відносне слово 1, 128**
- Відношення 1, 128**
- Відношення апозитивні 1, 128**
- Відношення атрибутивні (атрибутивні) (означальні) 1, 128**
- Відношення внутрішньорядні 1, 128**
- Відношення внутрішньосинтаксичні 1, 129**
- Відношення ієрархічні 1, 129**
- Відношення комплетивні (доповнювальні) 1, 129**
- Відношення контрадикторне 1, 129**
- Відношення логічні 1, 130**
- Відношення міжрівневі 1, 130**
- Відношення об'єктні 1, 130**
- Відношення нормативні 1, 130**
- Відношення обставинні 1, 130**
- Відношення парадигматичні / парадигмальні 1, 130**
- Відношення предикативні 1, 131**
- Відношення родо-видові 1, 131**
- Відношення семантико-синтаксичні 1, 131**
- Відношення симетричні (комутативні) 1, 131**
- Відношення синтагматичні 1, 131**
- Відношення синтаксичні 1, 131**
- Відношення суб'єктні 1, 131**
- Відношення функційні 1, 131**
- Відношення часово-просторові 1, 132**
- Відокремлена обставина 1, 132**
- Відокремлена прикладка 1, 132**
- Відокремлене означення 1, 132**
- Відокремлений додатак 1, 132**
- Відокремлені члени речення 1, 132**

- Відокре́млення** *1, 132*
Відповідність літературної норми системі мови *1, 132*
Відпра́вник *1, 132*
Відродження мови *1, 133*
Відсторóнення *1, 133*
Відступ *1, 133*
Відтвóрюваність мовної одиниці *1, 133*
Відтвóрюваність морфе́ми *1, 133*
Відтвóрюваність слова *1, 133*
Відті́нки мовлення (пароні́мія синтаксі́чна) *1, 133*
Відті́нок значення слова *1, 133*
Відті́нок фонéми *1, 134*
Відчу́ження *1, 134*
Відчуття такти́льні *1, 134*
Візуа́льні джерéла інформа́ції *1, 134*
Вік *1, 134*
Вільне словосполучення *1, 134*
Він (вона́, вонó)-текст *1, 134*
Ві́рність мови *1, 134*
Віртуа́льна бібліоте́ка (Virtual library) *1, 134*
Віртуа́льний ді́скурс *1, 134*
Вірш герої́чний *1, 134*
Вірші канкрині́чні *1, 134*
Вірші макароні́чні *1, 135*
Вірші пріапі́чні *1, 135*
Вірші сотади́чні *1, 135*
Вірші-відлу́ння *1, 135*
Віта́льність мови *1, 135*
Вказі́вка *1, 135*
Вказі́вно-спонука́льні речення *1, 135*
Вклад кому́нікативний *1, 135*
Вклад мовленні́вий *1, 135*
Включення *1, 135*
Включення в о́пис о́бразу спостері́гача *1, 136*
Включення лексі́чні *1, 136*
Включення народнопоети́чні *1, 136*
Вкра́плення іншомовні *1, 136*
Власне-лексі́чні засоби міжфра́зового зв'язку *1, 136*
Власне-назі́вне речення *1, 136*
Власне-пита́льне речення *1, 136*
Власне-сприйня́ття *1, 136*
Властиво́сті головні́х чле́нів речення *1, 136*
Властиво́сті зву́ка акусти́чні *1, 137*

- Влúчність 1, 137**
Вміння комунікатівне 1, 137
Вміння мовленнєве 1, 137
Внúтрiшне мóвлення 1, 137
Внúтрiшнi дiалогiзованi монолóги 1, 137
Внúтрiшнiй 1, 137
Внúтрiшнiй (iнституцiйний) мовленнєвий акт) 1, 137
Внúтрiшнiй лексикóн 1, 137
Внúтрiшня комунікація 1, 137
Внúтрiшня флéксiя 1, 138
Внúтрiшня фóрма мóви 1, 138
Внúтрiшня фóрма слóва 1, 138
Вокáбула 1, 138
Вокабулярiй 1, 138
Вокалiзм 1, 138
Вокатiв 1, 138
Вокатiвне рéчення 1, 138
Волинiяни 1, 138
Володiння мóвою 1, 138
Володiння мóвою актiвне 1, 139
Володiння мóвою пасiвне 1, 139
Волюнтатiв 1, 139
Вплив 1, 139
Вплив комунікатiвний 1, 139
Вплив мовленнєвий 1, 142
Вплив мовленнєвий ефектiвний 1, 142
Вплив мовленнєвий результатiвний 1, 142
Вплiв на рóзвиток української мóви свiдомий 1, 142
Вплiви держáви на мóву 1, 142
Вправа 1, 142
Встáвленi констрúкцiї 1, 142
Вставнé рéчення 1, 142
Вставнé слóво / Вставний компонент 1, 143
Встанóвлення (Устанóвлення) генетiчної тотóжностi 1, 143
Встанóвлення (Устанóвлення) оснóви зiстáвлення 1, 143
Вторiннi значення грамém числа 1, 143
Вузлi реляцiйного предикáта 1, 143
Вúзол (слóво) уявний 1, 143
Вульгарiзм 1, 143
Вульгáрна тонáльність 1, 143
Вчéння новé про мóву Микóли Мáрра 1, 143

Г

- Га́бітус *1, 145*
 Гапа́кс *1, 145*
 Гаплolóгія *1, 145*
 Га́птика *1, 145*
 Гармоніза́ція *1, 145*
 Гармо́ніки (обертóни) *1, 145*
 Гармо́нія *1, 145*
 Гармо́нія голосні́х зву́ків (Сингармоні́зм) *1, 145*
 НА́РРУ *1, 146*
 Гебраї́зми *1, 146*
 Гелóніми *1, 146*
 Геміна́т(а) *1, 146*
 Ге́ндер *1, 146*
 Ге́ндерна карті́на світу *1, 146*
 Гендіа́діс *1, 146*
 Генеалогі́чна (істо́рико-генеті́чна) класифіка́ція мов *1, 146*
 Генеалóгія *1, 146*
 Генера́тив *1, 147*
 Генера́тиві́зм *1, 147*
 Генера́тор слів *1, 147*
 Генера́тор фраз *1, 147*
 Генера́тор фра́зових трансформа́ційних полів *1, 147*
 Генетліа́нон *1, 148*
 Гені́тив *1, 148*
 Гені́тивна констру́кція *1, 148*
 Гені́тивні рече́ння *1, 148*
 Геноло́гія лінгвісти́чна *1, 148*
 Генрі́стика *1, 148*
 Геогра́фія лінгвісти́чна *1, 148*
 Геортóні́м *1, 148*
 Германі́зм *1, 149*
 Герменéвтика *1, 149*
 Герунді́в *1, 150*
 Геру́ндій *1, 151*
 Герунді́йний зворóт *1, 151*
 Гетерогéнність *1, 151*
 Гетерола́сія *1, 151*
 Гетеростереоті́п етні́чний *1, 151*
 Гетерофе́мія *1, 152*
 Гешта́льт *1, 152*

- Гешта́льти лінгвісти́чні (мовні) *1, 152*
Гешта́льтпсихоло́гія *1, 152*
Гіа́тус *1, 152*
Гібридиза́ція *1, 152*
Гібри́дний мовленнє́вий акт *1, 152*
Гі́дність націо́нальна *1, 152*
Гідро́німи *1, 153*
Гідроні́міка (гідротопоні́міка) *1, 153*
Гілка мов (гру́па мов) *1, 153*
Гіпала́га (гіпала́ж) *1, 153*
Гіперба́тон *1, 153*
Гіпе́рбола *1, 153*
Гіпе́рбола стёрта *1, 153*
Гіпе́різм *1, 154*
Гіперкорéкція *1, 154*
Гіперо-гіпоні́мічна гру́па *1, 154*
Гіперо-гіпоні́мія *1, 154*
Гіперо́нім *1, 154*
Гіперте́кст *1, 154*
Гіпертекстуа́льність *1, 156*
Гіперурба́нізм *1, 156*
Гіперхарактериза́ція *1, 156*
Гіперфонéма *1, 156*
Гіпозéвгма *1, 156*
Гіпокорі́зм *1, 157*
Гіпокрі́зія *1, 157*
Гіпо́нім *1, 157*
Гіпоні́мія *1, 157*
Гіпотáксис *1, 157*
Гіпо́теза *1, 157*
Гіпо́теза інтeрпретаці́йна *1, 157*
Гіпо́теза лінгвісти́чної відно́сності / Гіпо́теза лінгвісти́чної відно́сності Сепі́ра-Уо́рфа *1, 157*
Гіпо́теза лінгвісти́чної додатко́вості *1, 158*
Гіпо́теза перформаті́вна *1, 158*
Гіпо́теза Сепі́ра-Уо́рфа *1, 159*
Гіпотéтико-дедукті́вний *1, 159*
Гіпотипо́з *1, 159*
Гіпо́фора *1, 159*
Гістероло́гія *1, 159*
Гістеро́н-протеро́н *1, 159*
Глаго́лиця *1, 159*
Глобаліза́ція *1, 159*

- Глобальний *1, 159*
Глокалізація *1, 159*
Глоса *1, 159*
Глосарій *1, 160*
Глосема *1, 160*
Глосематика *1, 160*
Глотогенез *1, 160*
Глотогонія *1, 160*
Глотохронологія *1, 160*
Глухі приголосні *1, 160*
Глухонімота́ *1, 160*
Глухота́ *1, 160*
Гніздо словників *1, 160*
Гніздо слівотвірне *1, 161*
Гнома *1, 161*
Говір *1, 161*
Говірка *1, 162*
Говоріння *1, 162*
Годонім *1, 162*
Головна частина складнопідрядного речення *1, 162*
Головне речення *1, 162*
Головне (стрижнєве) слово словосполучення *1, 162*
Головний (стрижневий) *1, 162*
Головний член односкладного речення *1, 162*
Головні члени речення *1, 162*
Голонім *1, 162*
Голоріма (панторіма) *1, 163*
Голос *1, 163*
Голосний звук *1, 163*
Голосний зредукований *1, 163*
Голосний сполучний *1, 163*
Голосні *1, 163*
Голосні випадні *1, 163*
Голосні високого підняття *1, 163*
Голосні високо-середнього підняття *1, 163*
Голосні відкриті *1, 163*
Голосні вставні *1, 163*
Голосні заднього ряду *1, 163*
Голосні закриті *1, 163*
Голосні звуки *1, 163*
Голосні лабіалізовані *1, 164*
Голосні наголошені *1, 164*
Голосні напружені *1, 164*

- Голосні нелабіалізовані 1, 164
Голосні ненаголошені 1, 164
Голосні ненапружені 1, 164
Голосні низького підняття 1, 164
Голосні носові (назальні) 1, 164
Голосні переднього ряду 1, 164
Голосні редуковані 1, 164
Голосні середнього підняття 1, 164
Голосові зв'язки 1, 164
Гомеотелевтон 1, 165
Гомогенні стани 1, 165
Гомогенність 1, 165
Гомологія 1, 165
Гонгоризм 1, 165
Гоноративність 1, 165
Гордість національна 1, 165
Горизонтальна комунікація 1, 165
Горизонти очікування 1, 165
Гортанный вибух 1, 165
Гортань (ларінкс) 1, 165
Гортатів 1, 166
Гра 1, 166
Гра мовна 1, 166
Гра слів 1, 166
Градаційні сполучники 1, 166
Градація 1, 166
Градуа́тор 1, 167
Грама́тизація / Грама́тикаліза́ція в лінійно-синтагма́тичному конті́нуумі 1, 167
Грама́тизація те́ми / Грама́тикаліза́ція те́ми 1, 167
Грама́тика 1, 167
Грама́тика актáнтно-рольова́ 1, 169
Грама́тика безпосередніх складників 1, 169
Грама́тика відмінкова́ 1, 169
Грама́тика зале́жностей 1, 170
Грама́тика ідеографі́чна 1, 170
Грама́тика інтерпрета́ційна 1, 170
Грама́тика категорі́йна 1, 170
Грама́тика когні́тивна 1, 170
Грама́тика кому́нікаті́вна 1, 171
Грама́тика констру́ційна 1, 171
Грама́тика порóджувальна (генераті́вна, трансформа́ційна) 1, 171
Грама́тика рольова́ 1, 172

- Грама́тика спекуля́тивна (*grammatics speculátive*) 1, 172
 Грама́тика те́ньєрівська 1, 172
 Грама́тика трансфо́рмаційна 1, 172
 Грама́тика трансфо́рмаційно-генера́тивна 1, 173
 Грама́тика трансфо́рмаційно-поро́джувальна 1, 173
 Грама́тика філосо́фська 1, 173
 Граматикаліза́ція (граматиза́ція) 1, 173
 Грама́тики 1, 174
 Граматі́чна катего́рія 1, 174
 Граматі́чна компетénція 1, 175
 Граматі́чна перифе́рія 1, 175
 Граматі́чна семáнтика 1, 175
 Граматі́чна фо́рма 1, 175
 Граматі́чне значення 1, 175
 Граматі́чний 1, 175
 Граматі́чний ла́д 1, 175
 Граматі́чні а́томи 1, 175
 Граматі́чні но́рми 1, 175
 Граматі́чні за́соби міжфра́зового зв'язку́ 1, 175
 Граматі́чність 1, 175
 Граме́ма 1, 176
 Граме́ма «перека́зуваності» 1, 176
 Граме́ма у за́гальній морфоло́гії 1, 176
 Граме́ми ендифо́рмічні 1, 176
 Гра́мотність кому́нікати́вна 1, 176
 Грануля́ція – гра́нул 1, 176
 Граф 1, 177
 Граф о́рієнто́ваний 1, 177
 Графе́ма 1, 177
 Графе́міка 1, 177
 Гра́фіка 1, 177
 Графо́хід 1, 177
 Гре́цький алфа́віт 1, 177
 Гротéск 1, 177
 Гру́па 1, 178
 Гру́па а́белева 1, 178
 Гру́па гі́перо-гіпоні́мічна 1, 178
 Гру́па етні́чно-мо́вна (мо́вно-етні́чна) 1, 178
 Гру́па ле́ксико-семанті́чна 1, 178
 Гру́па мов 1, 179
 Гру́па мовленнє́ва (мо́вна) вторі́нна 1, 179
 Гру́па мовленнє́ва (мо́вна) перві́нна 1, 179
 Гру́па мо́вна нечисле́нна 1, 179

- Гру́па мо́вна рефе́рентна 1, 179**
- Гру́па ро́до-ви́дова 1, 179**
- Гру́па тематична 1, 179**
- Гру́па формáльна 1, 179**
- Гру́пи вторі́нні 1, 180**
- Гру́пи неформáльні 1, 180**
- Групові но́рми кому́нікативної поведі́нки 1, 180**
- Групувáння гі́перо-гі́понімі́чні 1, 180**
- Губні́ при́голосні 1, 180**
- Гумбо́льдтіа́нство 1, 180**
- Гу́мор 1, 181**
- На́вео-констру́кції 1, 181**
- Густатівна ле́ксика 1, 181**
- Гу́чність зву́ка 1, 181**

D

- Давальний відмінок *1, 182*
 Давальний предикативний *1, 182*
 Давномину́лий час *1, 182*
 Да́йджест *1, 182*
 Дактилоло́гія *1, 182*
 Да́не *1, 182*
 Да́ні *1, 182*
 Да́тív *1, 182*
 Да́тíзм *1, 182*
 Двобі́чність мо́вного зна́ка *1, 182*
 Двовидо́ві дієсло́ва *1, 183*
 Двозна́чність *1, 183*
 Двоїна́ *1, 183*
 Двокра́пка *1, 183*
 Двомо́вність *1, 183*
 Двоскла́дне ви́словлення *1, 184*
 Двоскла́дне ре́чення *1, 184*
 Двофо́кусні при́голосні *1, 184*
 Двочле́нне (двоскла́дне) скла́днопідря́дне ре́чення *1, 184*
 Деабревіа́ція як спо́сіб мо́вної гри *1, 184*
 Деад'єктив *1, 184*
 Дебі́тíви *1, 184*
 Девальва́ція сло́ва *1, 184*
 Деванага́рі *1, 184*
 Деверба́тив *1, 184*
 Деятоло́гія кому́нікати́вна *1, 185*
 Девіа́ції спілкува́ння *1, 185*
 Девіа́ція кому́нікати́вна/ Невда́ча кому́нікати́вна *1, 185*
 Девіа́ція мо́вна *1, 185*
 Девіа́ція у спілкува́нні *1, 185*
 Деду́кція *1, 186*
 Деетимологіза́ція *1, 186*
 Дезафікса́ція *1, 186*
 Дезидера́тиви *1, 186*
 Дезінформа́ція *1, 186*
 Де́йксис *1, 187*
 Де́йксис часо́вий *1, 189*
 Де́йксис просторо́вий *1, 189*
 Де́йксис рольо́вий *1, 189*
 Дейкти́чний центр *1, 189*

Деклама́ція 1, 189
Декларати́в/ Деклара́ція / Акт церемоніа́льний 1, 190
Декодува́ння мо́влення 1, 190
Декоре́ляція 1, 190
Деле́ція 1, 190
Делі́берати́в / Делі́берат 1, 190
Демаго́гія лінгвісти́чна 1, 191
Деміну́тів (діміну́тів) 1, 191
Демонстра́тив 1, 191
Денаціо́наліза́ція 1, 192
Денота́р 1, 192
Денота́т 1, 192
Денота́т ре́чення 1, 193
Денотати́вна роль 1, 193
Денотати́вний 1, 193
Деноти́в 1, 193
Дента́льні при́голосні 1, 193
Деоні́міза́ція 1, 193
Депреверба́ція 1, 193
Депрека́ція 1, 193
Депре́сія 1, 193
Деревля́ни 1, 193
Де́рево зале́жностей 1, 194
Держа́вна мо́ва 1, 194
Дерива́т 1, 194
Дерива́т лекси́чний 1, 194
Дерива́т синтакси́чний 1, 194
Дериватоло́гія 1, 194
Дерива́тор 1, 194
Дерива́ційне значення 1, 195
Дерива́ція 1, 195
Дерива́ція актáнтна 1, 195
Дерива́ція зворóтна 1, 195
Дерива́ція лекси́чна 1, 195
Дерива́ція синтакси́чна 1, 195
Дерива́ція стилісти́чна 1, 195
Десемантиза́ція 1, 195
Десемантизо́ваний 1, 196
Десигна́т 1, 196
Дескри́птив 1, 196
Дескри́птиві́зм 1, 197
Дескри́птор 1, 197
Дескри́пція 1, 197

Дестинатів *1, 197*
Деструктив *1, 197*
Детектор брехні (поліграф) *1, 197*
Детермінант *1, 197*
Детермінантні складнопідрядні речення *1, 198*
Детермінація *1, 198*
Детермінізм *1, 199*
Детермінізм лінгвокультурний *1, 199*
Детермінологізація *1, 199*
Детермінувати *1, 199*
Дефемізм *1, 199*
Дефініція *1, 199*
Дефіс *1, 200*
Дефіс висячий *1, 200*
Дефіцит мовний *1, 200*
Деформація ідіоми *1, 200*
Джерела інформації візуальні *1, 201*
Джерела інформації сенсорні *1, 201*
Джерелó звúка голосовé *1, 201*
Джерелó звúка íмпульсне *1, 201*
Джерелó звúка шумовé *1, 201*
Дзвінкí приголосні *1, 201*
Дзékання *1, 201*
Дивергенти *1, 201*
Дивергéнція *1, 201*
Дивергéнція комунікатívна *1, 201*
Диглосія *1, 201*
Дигрáф *1, 202*
Дигрécія *1, 202*
Дизáйн комп'ютерний *1, 202*
Дизартрiя *1, 202*
Диз'юнкту́ра *1, 202*
Диз'юнкція *1, 203*
Диз'юнкція кодів *1, 203*
Диз'юнкція фонологічна *1, 203*
Дiктальне спілкувáння *1, 203*
Дiктум *1, 203*
Дiкція *1, 203*
Дилóгія *1, 203*
Дименсiв *1, 203*
Дименсiв-потенсiв *1, 203*
Димiнутiви *1, 204*
Динáміка *1, 204*

Динамічність знакової системи мови 1, 204
Динамічність літературної норми 1, 204
Дипласія 1, 204
Директив 1, 204
Директив-старт 1, 205
Директив-фініш 1, 205
Директивна (прескриптивна) діалогійна єдність 1, 205
Дисграфія 1, 205
Дисиметризація 1, 205
Дисиметрія 1, 205
Дисиміляція (розподібнення) 1, 205
Дискомфорт комунікативний 1, 206
Дискретизація 1, 206
Дискретний аналіз 1, 206
Дискретність 1, 206
Діскурс 1, 206
Діскурс авторитарний 1, 209
Діскурс віртуальний 1, 209
Діскурс евокативний 1, 209
Діскурс культури 1, 209
Діскурс національний 1, 209
Діскурс перформативний 1, 209
Діскурс політичний 1, 210
Діскурс рефреймінговий 1, 210
Діскурс фреймінговий 1, 210
Діскурс-аналіз 1, 210
Діскурс-репрезентація 1, 210
Дискурсівна компетенція 1, 210
Дискурсівний 1, 210
Дискурсівний акт 1, 211
Дискурсівність 1, 211
Дискурсологія 1, 211
Дискурсія 1, 211
Дискусія 1, 211
Дислалія 1, 211
Дислексія 1, 212
Дисонанс 1, 212
Дисонанс когнітивний 1, 212
Дистантне розташування 1, 212
Дистанція часова 1, 212
Дистінкція 1, 212
Дисторція 1, 212
Дистрибутив 1, 212

- Дистрибутивна методика 1, 212
 Дистрибутивний аналіз 1, 212
 Дистрибутивні прийоми 1, 213
 Дистрибутивні формули 1, 213
 Дистрибуція 1, 213
 Дистрибуція додаткова 1, 213
 Дистрибуція доповнювальна 1, 213
 Дистрибуція контрастивна 1, 213
 Дистрибуція контрастна 1, 213
 Дисфемізм/ Какофемізм 1, 213
 Дисфонія / Афонія 1, 214
 Дитина-мауглі 1, 214
 Диференціал семантичний 1, 214
 Диференціація 1, 214
 Диференціація етнолінгвістична 1, 214
 Диференціація літературної норми стилістична 1, 214
 Диференційна ознака 1, 214
 Диференційні ознаки безсполучникових складних речень
 неоднорідного складу 1, 215
 Диференційні ознаки безсполучникових складних речень
 однорідного складу 1, 215
 Диференційні ознаки ланцюгового зв'язку 1, 215
 Диференційні ознаки невласне-прямого мовлення 1, 215
 Диференційні ознаки паралельного зв'язку 1, 215
 Диференційні ознаки прямого мовлення 1, 215
 Диференційні ознаки складнопідрядного речення 1, 215
 Диференційні ознаки складнопідрядного речення з неоднорідною
 (паралельною) супідрядністю 1, 215
 Диференційні ознаки складнопідрядного речення з однорідною
 супідрядністю 1, 215
 Диференційні ознаки складносурядних речень неоднорідного
 складу 1, 215
 Диференційні ознаки складносурядних речень однорідного
 складу 1, 216
 Диференційні ознаки способів передавання непрямого
 мовлення 1, 216
 Дифтонг 1, 216
 Дифтонгоїд 1, 216
 Дифузність 1, 216
 Дихотомія 1, 216
 Діадічна комунікація 1, 216
 Діакритики 1, 217
 Діалексія 1, 217

- Діалéкт 1, 217
Діалéкт ситуатівний 1, 217
Діалектíзми (діалéктні слова) 1, 217
Діалéктна мо́ва 1, 218
Діалéктний словні́к 1, 218
Діалектографі́чний ме́тод 1, 218
Діалектологі́чний а́тлас 1, 218
Діалектоло́гія 1, 218
Діалóг (діалогі́йна фо́рма спілкува́ння) 1, 218
Діалóг внутрі́шній 1, 219
Діалóг, зорієнто́ваний на встанóвлення / регулюва́ння міжособі́стисних відно́шень 1, 219
Діалогі́зм 1, 219
Діалогі́йна є́дність 1, 219
Діалогі́йність 1, 219
Діаморфі́я 1, 219
Діапорéзис 1, 219
Діасемі́я 1, 219
Діасирм 1, 220
Діатéза 1, 220
Діатопі́чний 1, 220
Діатриба 1, 220
Діафоні́я 1, 221
Діафо́ра 1, 221
Діахро́нія 1, 221
Діерéза 1, 221
Діерéма 1, 221
Дієвідмі́на 1, 221
Дієвідмі́нювання 1, 221
Дієві́сть мо́ви / мо́влення 1, 221
Дієгéзис 1, 222
Діє́зність 1, 222
Дієприкме́тник 1, 222
Дієприкме́тник незале́жний 1, 223
Дієприкметникóвий зворóт 1, 223
Дієприслі́вник 1, 223
Дієприслівникóвий зворóт 1, 223
Дієслі́вний прі́судок 1, 223
Дієслі́вні односкла́дні ре́чення 1, 224
Дієслі́вні семанти́чні зо́ни 1, 224
Дієсло́ва відкладні 1, 224
Дієсло́ва говорі́ння у скла́ді прями́го мо́влення 1, 224
Дієсло́ва двовидо́ві 1, 224

- Дієслова донативні 1, 224
 Дієслова допоміжні 1, 224
 Дієслова зворотні 1, 224
 Дієслова інхоативні 1, 225
 Дієслова комплікативні 1, 225
 Дієслова модальні 1, 225
 Дієслова напівслужбові (напівдопоміжні) 1, 225
 Дієслова неперехідні (нетранзитивні) 1, 225
 Дієслова непра́вильні 1, 225
 Дієслова перехідні 1, 225
 Дієслова подвійні синонімічні 1, 225
 Дієслова службові 1, 225
 Дієслова фазові (фазисні) 1, 226
 Дієслова фінитивні 1, 226
 Дієслово 1, 226
 Дієслово безособове 1, 226
 Дієслово варіантне 1, 226
 Дієслово зворотне 1, 226
 Дієслово-зв'язка 1, 226
 Дієслово ілокутивне 1, 227
 Дієслово перформативне 1, 227
 Дієслово фінитне 1, 227
 Дієслово фінальне 1, 227
 Дійсний 1, 227
 Дійсний спосіб 1, 227
 Дійсний стан 1, 227
 Ділова комунікація 1, 227
 Ділова лексика 1, 227
 Діловий стиль 1, 227
 Дія 1, 227
 Дія комунікативна 1, 227
 Дія комунікативна активна 1, 227
 Дія комунікативна реактивна 1, 228
 Дія мовленнєва 1, 228
 Дія-процес 1, 228
 Діяльнісний підхід 1, 228
 Діяльність 1, 228
 Діяльність когнітивна 1, 228
 Діяльність культуромовна 1, 228
 Діяльність мовленнєва 1, 228
 Діяльність мовленнєво-мисленнєва 1, 229
 Діяльність мовна 1, 229
 Діяльності мовленнєвої теорія 1, 230

- Довгота зву́ка 1, 230
Довготрива́ла кому́ніка́ція 1, 230
Дода́ткова дистрибу́ція 1, 230
Дода́ткові за́соби зв'язку́ в складно́му ре́ченні 1, 230
Дода́ткові за́соби зв'язку́ в складносу́рядно́му ре́ченні 1, 230
Дода́ток 1, 230
Дода́ток відокре́млени́й 1, 232
Доко́наний вид (перфекти́в) 1, 232
Докуме́нт 1, 232
Доме́н 1, 232
Доміна́нта 1, 232
Доміна́нта акціо́нальна 1, 232
Доміна́нта акціо́нально-рема́тична 1, 232
Доміна́нта культу́ри 1, 232
Доміна́нта культу́ри ці́ннісна 1, 232
Доміна́нта предме́тна 1, 232
Доміна́нта рема́тична 1, 232
Доміна́нта ста́тально-динамі́чна рема́тична 1, 233
Доміна́нта стилі́стична 1, 233
Домінува́льний суб'є́кт / суб'є́кт домінува́ння 1, 233
Дона́тив 1, 233
Дона́тор 1, 233
Допо́міжні дієсло́ва 1, 233
Допу́щення кому́никати́вні 1, 233
Доре́чність мо́ви / мо́влення 1, 233
Дорса́льні при́голосні 1, 234
Дорса́льність 1, 234
До́свід кому́никати́вний 1, 234
Дослі́дження крос-культу́рні 1, 234
Доста́тність мо́ви / мо́влення 1, 234
Досту́пність мо́ви / мо́влення 1, 234
Дотика́ння 1, 234
Дохи́дливість мо́ви / мо́влення 1, 234
Доці́льність мо́ви / мо́влення 1, 234
DPCM (differential pulse-code modulation) 1, 234
Дрего́вичі 1, 234
Дру́га сигна́льна систе́ма 1, 235
Друго́рядний (побі́чний) на́голос 1, 235
Друго́рядні чле́ни ре́чення 1, 235
Друго́рядні чле́ни ре́чення морфологі́зовані 1, 235
Друго́рядні чле́ни ре́чення неморфологі́зовані 1, 235
Друго́рядні чле́ни ре́чення приосно́вні 1, 235
Друго́рядні чле́ни ре́чення прислі́вні 1, 235

Друкóвана комуніка́ція 1, 235
Дуалі́зм мо́вного зна́ка асиметри́чний 1, 235
Дубіта́тів 1, 235
Дубіта́ція 1, 236
Дубле́т / Дубле́ти (фо́рми дубле́тні) 1, 236
Дужкі́ 1, 236
Дулі́би 1, 236
Дурати́в 1, 236
Дух мо́ви наро́дний 1, 237

Е

- Евіденційність** *1, 238*
Евокатівність *1, 238*
Еволюція мови *1, 238*
Еволюція мовна *1, 238*
Еврикатів *1, 238*
Еврисемант *1, 238*
Еврістика *1, 239*
Еврістики лінгвістичної семантики *1, 239*
Евфемізм *1, 240*
Евфемізми як одиниці мови і мовлення *1, 240*
Евфонія *1, 242*
Евфуїзм *1, 242*
Егалітаризм *1, 242*
Еготизм *1, 242*
“Егоцентризм” мовних систем *1, 242*
Егоцентричне мовлення *1, 243*
Едіція *1, 243*
Езопівська мова (езопівське мовлення) *1, 243*
Езотерична мова *1, 243*
Езотеричний *1, 243*
Еквівалент *1, 243*
Еквіваленти речення *1, 243*
Еквіваленти складного речення *1, 250*
Еквівалентність мовних одиниць *1, 250*
Еквівалентність твірного і похідного семантична *1, 250*
Еквоніми *1, 250*
Екзегеза *1, 251*
Екзегети *1, 251*
Екзегетика *1, 251*
Екзерситів *1, 251*
Екзистент *1, 251*
Екзистенціатів *1, 251*
Екзисцієнс *1, 251*
Екзоглосна мовна ситуація *1, 251*
Екзостереотип *1, 251*
Екзотезис *1, 251*
Екзотизми *1, 251*
Екзотропа *1, 252*
Еківок *1, 252*
Еклезеонім *1, 252*

- Еколалія 1, 252
 Екологія мови 1, 252
 Ексклюзивний 1, 252
 Екскурсія 1, 252
 Експансіонізм 1, 253
 Експансія мовна 1, 253
 Експектації 1, 253
 Експеримент 1, 253
 Експеримент лабораторний 1, 253
 Експеримент мисленнєвий 1, 253
 Експеримент соціальний 1, 253
 Експерієнцер (експерієнсів, рецепієнсис) 1, 253
 Експанаторність 1, 254
 Експлантація 1, 254
 Експлікативи 1, 254
 Експлікатор 1, 254
 Експлікатура 1, 254
 Експлікація 1, 254
 Експліцитний 1, 254
 Експозитів 1, 254
 Експозиція 1, 254
 Експоліція 1, 254
 Експонент 1, 254
 Експрес 1, 255
 Експресів / Емотів 1, 255
 Експресівна лєксика 1, 255
 Експресівна фўнкція 1, 255
 Експресівний 1, 255
 Експресівність 1, 255
 Експресівність адгерєнтна 1, 256
 Експресівність інгерєнтна 1, 256
 Експресівність (вирáзність) мовлення 1, 256
 Експресія 1, 256
 Експресія мовленнєва (комунікатівна) 1, 256
 Екстенсіонал 1, 256
 Екстраверт 1, 256
 Екстраверсія / Інтровєрсія 1, 256
 Екстралінгвáльний / Екстралінгвістичний 1, 257
 Екстралінгвістика 1, 257
 Екстралінгвістична оснóва функційних стїлів 1, 257
 Екстралінгвістичні зáсоби спілкування 1, 257
 Екстралінгвістичні чїнники 1, 257
 Екстраполяція 1, 257

Ексфо́рма конвенціоналізованих знаків *1, 257*
Ексцесі́в *1, 257*
Елати́в/ Еляти́в *1, 257*
Еле́гія *1, 257*
Електроакусти́чні прийо́ми *1, 258*
Електро́нна бібліоте́ка *1, 258*
Елеме́нт анафо́ричний *1, 258*
Елеме́нт значення словофо́рми синтакси́чний *1, 258*
Елементарни́й о́бмін *1, 258*
Елеме́нти в складно́му рече́нні лекси́чні типізо́вані *1, 259*
Елеме́нти перві́нні *1, 259*
Елеме́нти просоди́чні *1, 259*
Елементі́в (відно́шення вклю́чення) *1, 259*
Еліміна́тив *1, 259*
Е́ліпс / Е́ліпсис *1, 259*
Е́ліпсис *1, 260*
Еліпти́чне рече́ння *1, 260*
Елліні́зм *1, 260*
Ело́га *1, 260*
Елокú́ція *1, 260*
Еляти́в *1, 260*
Емерге́тна структу́ра *1, 260*
Емоти́в *1, 260*
Емоти́вний *1, 260*
Емоти́вність *1, 261*
Емоці́йність мо́ви / мо́влення *1, 261*
Емоці́йно-оці́нне сло́во *1, 261*
Емо́ція *1, 261*
Емпати́чне слúхання *1, 261*
Емпати́я (по́гляд) *1, 261*
Емпати́я кому́никати́вна *1, 262*
Емфа́за *1, 262*
Емфа́зис *1, 262*
Енала́га *1, 262*
Енантіосе́мія *1, 263*
Енгра́ма *1, 263*
Ендемі́чність кому́никати́вна *1, 263*
Ендостереотíп *1, 263*
Ендотропа́ *1, 263*
Ендофо́ричні граме́ми *1, 263*
Енклі́за *1, 263*
Енкліно́мен *1, 263*
Енклі́тика *1, 264*

Енклі́тики у загальній морфоло́гії *1, 264*
 Ентро́пія *1, 264*
 Ентро́пія повідо́млення *1, 264*
 Енциклопеді́чний словни́к (енциклопéдія) *1, 264*
 Енциклопéдія *1, 264*
 Епанади́плóзис *1, 264*
 Епана́лэпсис *1, 264*
 Епана́фора *1, 264*
 Епано́д *1, 264*
 Епанорто́з *1, 265*
 Епекзегéзис *1, 265*
 Епентéза *1, 265*
 Епі́граф *1, 265*
 Епіді́гма *1, 265*
 Епідигма́тика *1, 265*
 Епізéвксис *1, 266*
 Епізо́д *1, 267*
 Епілéма *1, 267*
 Епімо́на *1, 267*
 Епінікіо́н *1, 267*
 Епіплексі́я *1, 267*
 Епістоля́рій *1, 267*
 Епістро́фа *1, 267*
 Епіталéма (епіталáма, епіталáміон) *1, 267*
 Епіта́фій *1, 267*
 Епіта́фія *1, 267*
 Епі́тет *1, 268*
 Епі́тет метафорі́чний *1, 268*
 Епі́тет перенéсений *1, 268*
 Епі́тет постійний *1, 268*
 Епі́тет пояснювальний *1, 269*
 Епі́тет прикра́шувальний *1, 269*
 Епі́тет тавтологі́чний *1, 269*
 Епі́тет-оксиморóн (епі́тет-оксюморóн) *1, 269*
 Епі́тети па́рні *1, 269*
 Епіто́ма *1, 269*
 Епітро́п *1, 269*
 Епітроха́зм *1, 269*
 Епіфа́за *1, 270*
 Епіфонéма *1, 270*
 Епіфо́ра *1, 270*
 Епіфра́за *1, 270*
 Епо́нім *1, 270*

- Ератів 1, 270
Ергатівна констру́кція 1, 270
Ергатівний лад 1, 270
Ерго́німи 1, 271
Ергоурбо́німи 1, 271
Ерística 1, 271
Еротетів (інтеррогатів, квеситів) 1, 271
Есперáнто 1, 271
Естетичність мови / мовлення 1, 271
Еталони лінгвокультури 1, 271
Етикét 1, 271
Етикét комунікатівний 1, 271
Етикét мовленнєвий / Етикét мовний 1, 272
Етикét національний (етнічний) 1, 272
Етикétність спілкування 1, 272
Етимологіза́ція 1, 272
Етимологічний ана́ліз 1, 272
Етимоло́гія 1, 272
Етимоло́гія народна (неправдіва) 1, 273
Етимоло́гія поетична (мета́фора звукова) 1, 273
Етимон 1, 273
Етні́чність 1, 273
Етногеографі́я (етнічна географі́я) 1, 273
Етнографі́зм 1, 273
Етнографі́я мовлення 1, 273
Етноейде́ма 1, 274
Етноле́кт 1, 274
Етнолінгві́стика 1, 274
Етноло́гія 1, 274
Етнометодоло́гія 1, 274
Етно́німи 1, 275
Етноні́міка 1, 275
Етноні́мія 1, 275
Етнопсихолінгві́стика 1, 275
Етнопсихоло́гія 1, 276
Е́тнос 1, 276
Е́тнос корінний 1, 276
Е́тнос некорінний 1, 276
Етносемáнтика 1, 276
Етносеміо́тика 1, 276
Етноспеці́фіка мовної комуніка́ції 1, 276
Етноте́кст 1, 277
Етноцентрі́зм 1, 277

- Етопéйя 1, 277**
Éтос 1, 277
Éтос риторі́чний 1, 277
Ефéкт кому́нікатівний 1, 277
Ефéкт обмáнутого очі́кування 1, 277
Ефéкт перлокуті́вний 1, 277
Ефéкт пра́вого вúха 1, 277
Ефекті́вна мо́вна кому́нікація 1, 277
Ефекті́вний мовленнєвий вплив 1, 278
Ефекті́вність 1, 278
Ефекті́вність кому́нікації інтрактивна 1, 278
Ефекті́вність мо́ви / мо́влення 1, 278
Ефекті́вність мо́влення / кому́нікації 1, 278
Ехолáлія 1, 278
Ехопраксі́я 1, 278
Esse-констру́кції 1, 278

Є

Європейська Хартія регіональних мов або мов національних меншин *1, 279*

Єдинопочаток *1, 279*

Єдність *1, 279*

Єдність директивна (прескриптивна) діалогійна *1, 279*

Єдність діалогійна *1, 279*

Єдність діалогійна інформативна *1, 279*

Єдність діалогійна оцінна *1, 280*

Єдність діалогійна у складі діалогу *1, 280*

Єдність діалогійна фатична *1, 280*

Єдність комунікативна *1, 280*

Єдність надфразна (складне синтаксичне ціле) *1, 280*

Єдність структурна *1, 280*

Єдність тематична *1, 280*

Єдності фразеологічні *1, 280*

Ж

- Жанр** *1, 282*
Жанр діскурсу *1, 282*
Жанр мовленнєвий *1, 282*
Жанр мовленнєвий вторінний *1, 283*
Жанр мовленнєвий етикєтний *1, 284*
Жанр мовленнєвий імператівний *1, 284*
Жанр мовленнєвий інформатівний *1, 284*
Жанр мовленнєвий кóмплексний *1, 284*
Жанр мовленнєвий первінний *1, 284*
Жанр мовленнєвий писємний *1, 284*
Жанр мовленнєвий простій *1, 284*
Жанр мовленнєвий складний *1, 284*
Жанр мовленнєвий спілкування *1, 285*
Жанр мовленнєвий ўсний *1, 285*
Жанр мовленнєвий фатічний *1, 285*
Жанри ораторського мистєцтва *1, 285*
Жанрознавство *1, 286*
Жанрологія *1, 286*
Жаргóн *1, 286*
Жаргóн дворянський *1, 286*
Жаргонізація *1, 286*
Жаргонізми *1, 286*
Жарт *1, 287*
Жест / жєсти *1, 287*
Жестикуляція *1, 288*
Жестуно *1, 288*
Журна́л *1, 288*
Журналістика *1, 288*
Журнальний *1, 288*

3

- Забарвлення 1, 289
 Завершеність тексту 1, 289
 Завдання загального процесу розуміння часткові 1, 289
 Завдання комунікативне 1, 289
 Загальна лінгвістика 1, 289
 Загальна фонетика 1, 289
 Загальний рід 1, 289
 Загальні іменники 1, 289
 Загальноживаний 1, 289
 Загальнокультурні норми комунікативної поведінки 1, 290
 Загальнослов'янська (праслов'янська) лексика 1, 290
 Заголовна літера 1, 290
 Заголовна одиниця (слово заголовне, лема) 1, 290
 Заголовне слово 1, 290
 Заголовок 1, 290
 Задум 1, 290
 Задум журналістський 1, 290
 Заїкання (логоневроз) 1, 290
 Займенник 1, 290
 Займенник-іменник 1, 291
 Займенник-підмет 1, 291
 Займенники-прикметники 1, 291
 Займенники-прислівники 1, 291
 Займенник-сполучне слово 1, 292
 Займенник-числівник 1, 292
 Займенник *він, цей* як позначення присутньої особи 1, 292
 Займенник зворотний 1, 292
 Займенник присвійний другої та третьої особи у поєднанні з антропонімом або топонімом 1, 292
 Займенник присвійний *мій, наш* авторський 1, 292
 Займенник присвійний *мій, наш* при особовому імені 1, 292
 Займенники анафоричні 1, 292
 Займенники відносні 1, 292
 Займенники вказівні 1, 293
 Займенники дейктичні 1, 293
 Займенники заперечні 1, 293
 Займенники іменникові 1, 293
 Займенники логофоричні 1, 293
 Займенники неозначені 1, 293
 Займенники означальні 1, 293
 Займенники особові 1, 293

- Займєнники особові в граматиці 1, 293
 Займєнники питальні 1, 294
 Займєнники прикметникові 1, 294
 Займєнники присвійні 1, 294
 Займєнники прислівникові 1, 294
 Займєнник сподівання 1, 294
 Займєнники числівникові 1, 294
 Займенникові слова 1, 294
 Займенниково-співвідносні речення 1, 294
 Закінчення нульові 1, 294
 Закінчення-флексія 1, 294
 Закон відкритих складів 1, 295
 Закон відторгнення публічної критики 1, 295
 Закон відхилення публічної критики за аналогією 1, 296
 Закон детального обговорення 1, 296
 Закон дзеркальної динаміки спілкування / Закон дзеркального розвитку спілкування / Закон дзеркальної комунікації 1, 296
 Закон довіри до зрозумілих висловлень / Закон довіри до простих слів 1, 296
 Закон економії сил 1, 296
 Закон емоційного поглинання логіки 1, 296
 Закон емоційної афіліації 1, 296
 Закон залежності ефективності спілкування від комунікативних зусиль 1, 297
 Закон зниження рівня інтелекту аудиторії зі збільшенням її чисельності 1, 297
 Закон комунікативних зауваг 1, 297
 Закон комунікативного поглинання емоцій / Закон мовленнєвого поглинання емоцій 1, 297
 Закон комунікативного самозбереження 1, 297
 Закон лінгвістичний 1, 297
 Закон мовленнєвого посилення емоцій 1, 298
 Закон мовленнєвого самовпливу 1, 298
 Закон мовної економії 1, 298
 Закон модифікації нестандартної комунікативної поведінки учасників спілкування 1, 298
 Закон первинного заперечення 1, 298
 Закон прискороженого поширення негативної інформації 1, 298
 Закон притягування критики 1, 299
 Закон прогресивного зростання нетерпіння слухачів 1, 299
 Закон пропорційності результату комунікативним затратам 1, 299
 Закон ритму спілкування 1, 299
 Закон самопостання інформації 1, 300

- Закон системних перетворень 1, 300
- Закон спілкування / Закони спілкування / Закон комунікативний / Закони комунікативні 1, 300
- Закон спотворення інформації 1, 301
- Закон стереотипізації комунікації 1, 301
- Закон Ціпфа-Мандельброта 1, 301
- Закони звукові (фонетичні закони) 1, 301
- Закони розвитку мови 1, 301
- Закони суспільної думки 1, 302
- Закони фонетичні 1, 302
- Законодавство мовне 1, 302
- Закриті структури (ряди замкнуті) 1, 302
- Закритість / Відкритість мовної системи 1, 302
- Залежне слово словосполучення 1, 302
- Залежний 1, 302
- Залежність 1, 303
- Замикання 1, 303
- Замисел тексту 1, 303
- Заміна 1, 303
- Замовчування 1, 303
- Занепад зредукованих 1, 303
- Запас словниковий активний (Активний словник) 1, 303
- Заперечення 1, 303
- Заперечення риторичне 1, 303
- Заперечне речення 1, 303
- Заперечні слова 1, 303
- Запис квантового імпульсу двійковий 1, 303
- Запис (оцифрування) звуку цифровий 1, 304
- Записка 1, 304
- Заповнення лакун 1, 304
- Запозичення 1, 304
- Запозичення мовні 1, 304
- Запозичення образів 1, 305
- Запозичення слів 1, 305
- Засіб (медіатив) 1, 305
- Засмічення мови 1, 305
- Засоби вираження однорідності 1, 305
- Засоби відокремлення 1, 306
- Засоби зв'язку в багаточленному складному реченні 1, 306
- Засоби зв'язку в діалогічній єдності конструктивні 1, 306
- Засоби зв'язку в складному реченні додаткові 1, 306
- Засоби зв'язку в складному реченні основні 1, 306
- Засоби зв'язку в складносурядному реченні додаткові 1, 307

- Засоби зв'язку в складносурядному реченні основні 1, 307
 Засоби зв'язку лексико-граматичні 1, 307
 Засоби зв'язку предикативних частин у безсполучниковому складному реченні 1, 307
 Засоби зв'язку предикативних частин у складнопідрядному реченні 1, 308
 Засоби масової інформації 1, 308
 Засоби масової інформації друківані 1, 309
 Засоби міжфразового зв'язку власне-лексичні 1, 309
 Засоби міжфразового зв'язку граматичні 1, 309
 Засоби міжфразового зв'язку у складному синтаксичному цілому 1, 309
 Засоби мови 1, 309
 Засоби мови нейтральні стилістичні, засоби міжстильові мовні 1, 310
 Засоби мовної економії 1, 310
 Засоби паралінгвістичні 1, 310
 Засоби спілкування вербальні 1, 310
 Засоби спілкування екстралінгвістичні 1, 310
 Засоби спілкування невербальні 1, 310
 Засоби спілкування паралінгвістичні 1, 310
 Засоби спілкування позамовні (екстралінгвістичні) 1, 311
 Засоби суперсегментні 1, 311
 Застосування 1, 311
 Затекст 1, 311
 Затримка 1, 311
 Зачин 1, 311
 Збагачення словникового складу 1, 311
 Збереження особистості 1, 311
 Збій комунікативний 1, 312
 Збільшувальне ім'я 1, 312
 Збірність 1, 312
 Звертання 1, 312
 Звертання автора до свого персонажа 1, 312
 Звертання до батьків на *Ви* 1, 312
 Звертання до слухача, читача, аудиторії 1, 312
 Звертання до співрозмовника як до третьої особи 1, 312
 Звертання за зменшувальним ім'ям 1, 312
 Звертання за повним ім'ям 1, 312
 Звертання за чином 1, 312
 Звертання-речення (вокативне речення) 1, 313
 Звертання риторичне (апостроф) 1, 313
 Звичай етнічний (національний) 1, 313

- Звічай етносу мовленнєвий 1, 313
Звичайна тональність 1, 313
Зворот 1, 313
Зворот абсолютний дієприкметниковий 1, 314
Зворот ад'єктивний 1, 314
Зворот герундійний 1, 314
Зворот девербативний 1, 314
Зворот дієприкметниковий 1, 315
Зворот дієприслівниковий 1, 315
Зворот займенниковий *не хто інший як* 1, 315
Зворот інфінітивний 1, 316
Зворот нумеративний (нумеральний) 1, 316
Зворот порівняльний 1, 316
Зворот тавтологічний з *так* 1, 317
Звороти формально-юридичні 1, 317
Зворотна форма дієслова 1, 317
Зворотний зв'язок 1, 317
Зворотний порядок слів 1, 317
Зворотний словник (інверсійний) 1, 317
Зворотний словотвір (редеривація) 1, 317
Зворотність 1, 317
Звуження значення 1, 317
Звук 1, 317
Звук аналоговий 1, 318
Звук голосний 1, 318
Звук мовний 1, 318
Звук приголосний 1, 318
Звук цифровий 1, 318
Зв'язки альвеопалатальні 1, 319
Зв'язки бемольні 1, 319
Зв'язки високі 1, 319
Зв'язки вокальні 1, 319
Зв'язки голосні 1, 319
Зв'язки дифузні 1, 319
Зв'язки дієзні 1, 319
Зв'язки компактні 1, 319
Зв'язки консонантні 1, 320
Зв'язки мовлення 1, 320
Зв'язки небемольні 1, 320
Зв'язки невокальні 1, 320
Зв'язки недієзні 1, 320
Зв'язки неконсонантні 1, 320
Зв'язки неперервані 1, 320

- Зв'уки нерізкі *1, 320*
 Зв'уки низькі *1, 320*
 Зв'уки перервані *1, 320*
 Зв'уки приголосні *1, 320*
 Зв'уки різкі *1, 321*
 Звуковé по́ле фонéми *1, 321*
 Звуковій лад мóви *1, 321*
 Звукові закóни *1, 321*
 Звуковідтвóрення *1, 321*
 Звуконаслідувальна теб́рія *1, 321*
 Звуконаслідувальні слова́ *1, 321*
 Звукóпис *1, 321*
 Звукосимволі́зм *1, 321*
 Звучáння *1, 321*
 Зв'учність *1, 321*
 Зв'язка *1, 321*
 Зв'язки голосові́ *1, 322*
 Зв'язкі слів синтагматі́чні *1, 322*
 Зв'язність *1, 322*
 Зв'язність глоба́льна *1, 322*
 Зв'язність діало́гу змістовá *1, 323*
 Зв'язність діало́гу конструкті́вна *1, 323*
 Зв'язність лока́льна *1, 323*
 Зв'язність (цілі́сність) те́ксту *1, 323*
 Зв'язо́к *1, 323*
 Зв'язо́к апозитівний (паралелі́зм форм) *1, 323*
 Зв'язо́к асоціатівний *1, 323*
 Зв'язо́к асоціатівний у складно́му синтаксі́чному ці́лому *1, 323*
 Зв'язо́к безсполучникóвий (безсполучникóвість) *1, 323*
 Зв'язо́к головні́х чле́нів ре́чення *1, 324*
 Зв'язо́к зворóтний *1, 325*
 Зв'язо́к зворóтний безоці́нний *1, 325*
 Зв'язо́к зворóтний оці́нний *1, 325*
 Зв'язо́к зворóтний у кому́нікаці́ї / спілкува́нні (зворóтна інформа́ція) *1, 325*
 Зв'язо́к кому́никатівний *1, 325*
 Зв'язо́к ланцюго́вий *1, 325*
 Зв'язо́к лівобі́чний *1, 325*
 Зв'язо́к паралелі́льний *1, 325*
 Зв'язо́к підрядний (суборди́натований) *1, 325*
 Зв'язо́к правобі́чний (ката́фора) *1, 326*
 Зв'язо́к предикатівний *1, 326*
 Зв'язо́к синтаксі́чний *1, 326*

- Зв'язок сурядний (паратаксис) 1, 326
- Зв'язок у діалогійній єдності паралельний 1, 326
- Зв'язок у складному синтаксичному цілому тематичний 1, 326
- Зв'язок у структурі діалогійної єдності ланцюговий 1, 327
- Згадування 1, 327
- Згортання 1, 327
- Здатність комунікативна 1, 327
- Здатність мовна 1, 327
- Зевгма 1, 327
- З'єднувальна морфема 1, 328
- Зіркнені приголосні 1, 328
- Зіставлення 1, 328
- Зіставлення багатостороннє 1, 328
- Зіставлення двостороннє 1, 328
- Зіставлення лінгвокультурні 1, 328
- Зіставна інтерпретація 1, 328
- Зіставна лінгвістика 1, 328
- Зіставний метод (контрастивний метод, конфронтативний метод) 1, 328
- Зіркнення стилів 1, 328
- Зіяння 1, 328
- Зловживання 1, 328
- Зловживання іншомовними словами 1, 329
- Змагання комунікативне 1, 329
- Зменшувальне ім'я 1, 329
- Зміна (граматична) 1, 329
- Зміни звуків комбінаторні 1, 329
- Зміни звуків позиційні 1, 329
- Зміни (реалізації) фонем позиційні 1, 329
- Зміст 1, 329
- Зміст когнітивний 1, 330
- Зміст комунікативний 1, 330
- Зміст підтекстовий імпліцитний 1, 330
- Зміст притекстовий імпліцитний 1, 330
- Зміст пропозиційний 1, 330
- Зміст речення комунікативно-інтенційний 1, 330
- Зміст тексту 1, 330
- Зміст фонем фонологічний 1, 330
- Змістовність мови / мовлення 1, 330
- Змішана система 1, 330
- Змішування кодів (у міжкультурній комунікації) 1, 330
- Змішування стилів 1, 331

- Знак *1, 331*
 Знак-індекс *1, 331*
 Знак-копія *1, 331*
 Знак культурний *1, 331*
 Знак мови (знак мовний) *1, 331*
 Знак надрядковий *1, 331*
 Знак питання *1, 332*
 Знак-прикмета *1, 332*
 Знак оклику *1, 332*
 Знак-сигнал *1, 332*
 Знак-симптом *1, 332*
 Знаки діакритичні *1, 332*
 Знаки іконічні *1, 332*
 Знаки необов'язкові (факультативні) *1, 332*
 Знаки розділові (пунктуація) *1, 332*
 Знакове значення *1, 333*
 Знакові теорії мови *1, 333*
 Знання *1, 333*
 Знання енциклопедичні *1, 333*
 Знання фонові *1, 333*
 Знання ситуативні *1, 333*
 Знання фонове комунікативне *1, 334*
 Знання фонові *1, 334*
 Знаряддя орудний *1, 334*
 Знахідний відмінок *1, 334*
 Знахідний узагальнений *1, 334*
 Знахідний предикативний з прийменником *за 1, 334*
 Значення *1, 334*
 Значення агентивне *1, 336*
 Значення актуальне *1, 336*
 Значення апроксимативне *1, 336*
 Значення відмінкове *1, 336*
 Значення граматичне *1, 336*
 Значення граматичне морфологічне *1, 336*
 Значення грамем числа вторинні *1, 336*
 Значення денотативне *1, 337*
 Значення дериваційне *1, 337*
 Значення дієслівної орієнтації *1, 337*
 Значення експліцитне *1, 337*
 Значення імпліцитне *1, 337*
 Значення індивідуальне *1, 337*
 Значення інферентивне *1, 337*
 Значення категорійне *1, 337*

- Значення кількісно-розділове 1, 338
- Значення компонента подвійне 1, 338
- Значення культурно-символічне 1, 338
- Значення лексичне 1, 338
- Значення мовного знака 1, 341
- Значення модальне 1, 341
- Значення модифікаційне словотвірне 1, 341
- Значення модусні 1, 341
- Значення морфологічне 1, 341
- Значення мутаційне 1, 341
- Значення несинтаксичне 1, 341
- Значення номінативне 1, 341
- Значення переносне 1, 341
- Значення прагматичне 1, 342
- Значення пряме 1, 342
- Значення синтаксичне (зміст функційний) 1, 342
- Значення слова 1, 342
- Значення слова денотативне 1, 343
- Значення слова загальне 1, 343
- Значення слова сигніфікативне 1, 344
- Значення слова словникове 1, 344
- Значення словотвірне (дериваційне) 1, 344
- Значення стилістичне 1, 344
- Значення транспозиційне 1, 345
- Значення узуальне 1, 345
- Значення функційно-стилістичне 1, 345
- Значення цитативне 1, 345
- Значущість (цінність) 1, 345
- Значущість мовної одиниці культурна 1, 346
- Значущість потенційна 1, 346
- Зниження стилю 1, 346
- Зовнішнє мовлення 1, 346
- Зондування психологічне 1, 346
- Зони дієслівні семантичні 1, 346
- Зоонім 1, 346
- Зооніми з включенням «по батькові» 1, 346
- Зооніміка 1, 346
- Зоопсихологія 1, 346
- Зрощення 1, 346
- Зрощення фразеологічні 1, 347
- Зубні (дентальні) приголосні 1, 347
- Зумовленість значення культурна 1, 347
- Зчеплення 1, 347

I

- Їгри мовленнєві (комунікативні) 1, 348
 Иде́ація 1, 348
 Ідентифіка́ція етні́чна (лінгвокульту́рна) 1, 349
 Ідентичність лінгвокульту́рна 1, 349
 Ідентичність лінгвокульту́рна корпоративна 1, 350
 Ідентичність націона́льна 1, 350
 Ідентичність особистості етні́чна (лінгвокульту́рна) 1, 350
 Идеогра́ма 1, 350
 Идеографі́чне письмо́ 1, 350
 Идеографі́чний словни́к 1, 350
 Идеогра́фія 1, 350
 Идеоло́гія доміна́нтна 1, 350
 Іде́я 1, 351
 Іде́я твóру 1, 351
 Ідіоле́кт 1, 351
 Ідіо́ма 1, 351
 Ідіома́тика 1, 352
 Ідіома́тика мо́вна 1, 352
 Ідіома́тичність 1, 352
 Ідіома́тичність у загалній морфоло́гії 1, 352
 Ідіосі́мвол 1, 352
 Ідіосинкразі́я 1, 352
 Ідіості́ль / ідіоле́кт 1, 352
 Ієра́рхія 1, 353
 Ієро́гліф 1, 353
 Ієрогліфі́чне письмо́ 1, 353
 Ізафе́т 1, 353
 Ізогенéз 1, 353
 Ізогло́са 1, 354
 Ізодо́кса 1, 354
 Ізоколóн 1, 354
 Ізолéкси 1, 354
 Ізоляти́вні мо́ви 1, 354
 Ізомері́я 1, 354
 Ізомо́рфи 1, 354
 Ізоморфі́зм 1, 354
 Ізономі́я 1, 354
 Ізопра́гма 1, 354
 Ізосéми 1, 354
 Ізосемі́чність / неізосемі́чність 1, 354

Ізотопія 1, 355
Ізофони 1, 355
Їкання 1, 355
Ілеїзм 1, 355
Іллатів 1, 355
Ілокутівна ефектівність мовлення / комунікації 1, 355
Ілокутівна компетенція 1, 355
Ілокутівна сила 1, 355
Ілокутівна функція 1, 355
Ілокутівне дієслово 1, 355
Ілокутівний акт 1, 355
Ілокучія 1, 355
Ім..., ін... 1, 356
Імбрикація 1, 356
Імена особові (варварізми) 1, 356
Імена поетичні умовні 1, 356
Іменний присудок 1, 356
Іменний уявлення 1, 356
Іменник 1, 356
Іменник з як тавтологічний 1, 356
Іменники абстрактні 1, 356
Іменники апелятівні 1, 357
Іменники – власні назви (назви власні) 1, 357
Іменники дискретні 1, 357
Іменники загальні (апелятиви) 1, 357
Іменники займенникові 1, 358
Іменники збірні 1, 358
Іменники-конденсати 1, 358
Іменники конкретні 1, 358
Іменники невідмінювані 1, 358
Іменники недискретні 1, 358
Іменники одиничні (сингулятиви) 1, 358
Іменники предметні 1, 358
Іменники пропріальні 1, 358
Іменники речовинні 1, 358
Іменники синонімічні подвійні 1, 359
Іменні (субстантивні) односкладні речення 1, 359
Імідж 1, 359
Іміжологія 1, 359
Імітація 1, 359
Імператив 1, 359
Імператив з підметом 1, 359
Імператив у значенні минулого часу 1, 359

- Імперфэкт *1, 359*
 Імперфэктів *1, 360*
 Імперфэктівна фўнкція дієслів недокóнаного вїду *1, 360*
 Імплікатівна реалїзація грамэм *1, 360*
 Імплікату́ра (розмóвна / конвєрсаційна / кому́нікатівна) *1, 360*
 Імплікату́ри конвєнційні *1, 360*
 Імплікату́ри конвєрсаційні *1, 360*
 Імплікату́ри мовленнєвого спілкува́ння (імплікату́ри ді́скурсу) *1, 360*
 Імпліка́ції мовленнєвого спілкува́ння (ді́скурсу) *1, 361*
 Імпліка́ція *1, 361*
 Імпліці́тний *1, 361*
 Імпліці́тний конте́кст *1, 362*
 Імпліціту́ра *1, 362*
 Імпрї́нтинг *1, 362*
 Ім'я́ *1, 362*
 Ім'я́ абрєвійóване *1, 363*
 Ім'я́ ада́птóване *1, 363*
 Ім'я́ влáсне (іме́нники влáсні) *1, 363*
 Ім'я́ збі́льшувальне *1, 363*
 Ім'я́ зме́ншувальне (деміну́тів) *1, 363*
 Ім'я́ лї́нґвокульту́ри прецеде́нтне *1, 363*
 Ім'я́ ситуа́ції *1, 364*
 Інваріа́нт *1, 364*
 Інваріа́нт граме́ми *1, 364*
 Інваріа́нтний семанти́чний ана́ліз *1, 364*
 Інваріа́нтно-метамо́вні прийо́ми *1, 364*
 Інвекти́ва *1, 364*
 Інвекти́вна ле́ксика (інвекти́ви) *1, 365*
 Інвє́рсія (зворóтний поря́док слів) *1, 365*
 Інвє́рсія пре́дикатівна *1, 365*
 І́нґліш глоба́льний *1, 365*
 І́ндекс дерива́ції *1, 365*
 І́ндекс синтетично́сті *1, 365*
 І́ндивї́д *1, 365*
 І́ндивїдуа́льні но́рми кому́нікатівно́ї поведі́нки *1, 365*
 І́ндивїдуа́льно-а́вторські неологі́зми *1, 366*
 І́ндикатів *1, 366*
 І́ндоевропеї́стика *1, 366*
 І́ндоевропе́йські мо́ви *1, 366*
 І́нду́кція *1, 366*
 І́ніціа́льний мовленнє́вий акт *1, 366*
 І́ніціати́ва кому́нікатівна *1, 366*

Ініціативна комунікація 1, 366
Ініціяція 1, 366
Інклюзів 1, 366
Інклюзивність у займенника 1, 366
Інкорпорація 1, 367
Інкультурація 1, 369
Інофон 1, 369
Інституційний мовленнєвий акт 1, 369
Інструктування 1, 369
Інструкція 1, 369
Інструмент 1, 369
Інструменталізм 1, 369
Інструменталіс 1, 369
Інструментально-фонетичні прийоми 1, 369
Інструментів / Інструментатів 1, 369
Інструментування звукове 1, 370
Інтеграція 1, 370
Інтеграція етнолінгвістична 1, 370
Інтеграція наук 1, 370
Інтегроване країнознавство 1, 370
Інтелéкт 1, 370
Інтелéкт штúчний 1, 370
Інтенсі́в 1, 378
Інтенсі́вне навча́ння 1, 378
Інтенсі́вність 1, 378
Інтенсі́вність мо́влення
Інтенсіона́л 1, 378
Інте́нт-ана́ліз 1, 378
Інте́нція 1, 379
Інте́нція кому́нікати́вна 1, 379
Інте́нція те́ксту 1, 379
Інтера́ктант 1, 379
Інтера́ктивна ефекти́вність кому́нікації 1, 379
Інтера́ктивний бло́к 1, 379
Інтера́ктивний хі́д 1, 379
Інтера́ктивність 1, 379
Інтера́кційна компете́нція 1, 379
Інтера́кційна моде́ль 1, 379
Інтера́кціо́нізм символі́чний 1, 379
Інтера́кція 1, 380
Інтера́кція мовленнє́ва 1, 380
Інтерва́л 1, 380
Інтервока́льний при́голосний 1, 380

- Інтердепендénція *1, 381*
 Інтер'єктів *1, 381*
 Інтер'єктивáція *1, 381*
 Інтер'єкція *1, 381*
 Інтеріоризáція *1, 381*
 Інтерлéкт *1, 381*
 Інтерлінгві́стика *1, 381*
 Інтермóва / Систéма апроксиматівна *1, 381*
 Інтерналізáція соціáльних рóлей *1, 381*
 Інтернаціоналізáція мóви *1, 381*
 Інтернаціоналі́зм / Інтернаціоналі́зми *1, 381*
 Інтернét *1, 382*
 Інтерпел'я́ція *1, 382*
 Інтерпозі́ція *1, 382*
 Інтерпозі́ція залéжної предикатівної частіни *1, 382*
 Інтерпозі́ція головної предикатівної частіни *1, 382*
 Інтерполéнт *1, 382*
 Інтерполя́ція *1, 383*
 Інтерпретáнта *1, 383*
 Інтерпретáція *1, 383*
 Інтерпретáція емпі́рична *1, 383*
 Інтерпретáція іманéнтна *1, 383*
 Інтерпретáція зістáвна *1, 384*
 Інтерпретáція історі́чна *1, 384*
 Інтерпретáція логі́чна *1, 384*
 Інтерпретáція порівня́льно-історі́чна *1, 384*
 Інтерпретáція пріоритéтна *1, 384*
 Інтерпретáція соціологі́чна *1, 384*
 Інтерпретáція структурна *1, 384*
 Інтерпретáція тéксту *1, 384*
 Інтерпретáція філосо́фська *1, 384*
 Інтеррогатів *1, 384*
 Інтеррога́ція *1, 385*
 Інтерсеміоті́чний *1, 385*
 Інтерсеміоті́чність *1, 385*
 Інтертéкст *1, 385*
 Інтертекстуáльність *1, 385*
 Інтерферен́ція *1, 385*
 Інтерферен́ція і́ншого стілю *1, 386*
 Інтерферен́ція рідної мóви *1, 386*
 Інтерферен́ція стилі́стична *1, 386*
 Інтéрфікс (морфе́ма сполу́чувальна) *1, 386*
 Інтéрфікса́ція (наро́щування осно́в) *1, 386*

- Інтимізація мовлення *1, 386*
Інтолерантність міжкультурна *1, 387*
Інтонаційна конструкція *1, 387*
Інтонаційний центр *1, 387*
Інтонація *1, 387*
Інтонація мовлення *1, 388*
Інтонóграф *1, 388*
Інтоноло́гія *1, 388*
Інтраклітики *1, 388*
Інтранзитівне дієслово *1, 388*
Інтраперсональна комунікація *1, 388*
Інтровéрт *1, 388*
Інтроду́кція *1, 389*
Інуéндо *1, 389*
Інфантилізми *1, 389*
Інфéкт *1, 389*
Інферентів *1, 390*
Інферентівне значення *1, 390*
Інференція *1, 390*
І́нфікс *1, 390*
Інфікса́ція *1, 390*
Інфіні́тив (неозначений спосіб, неозначена форма дієслова) *1, 390*
Інфіні́тив категорічного наказу (повеління) *1, 391*
Інфіні́тив нерішучості (хитання) *1, 391*
Інфіні́тив тавтологічний *1, 391*
Інфіні́тив тавтологічний з *так* *1, 391*
Інфіні́тив у значенні майбутнього часу *1, 391*
Інфіні́тивне речення *1, 391*
Інфіні́тивний підмет *1, 391*
Інфіні́тивні односкладні речення *1, 391*
Інфо́рма конвенціоналізованих / конвенційних знаків *1, 391*
Інформа́нт *1, 391*
Інформа́тив *1, 391*
Інформа́тивна діалогі́йна є́дність *1, 392*
Інформа́тивна комуніка́ція *1, 392*
Інформа́тивність *1, 392*
Інформа́тивність комуніка́ції *1, 392*
Інформа́тика *1, 392*
Інформа́ції надлишко́вість *1, 392*
Інформа́ційна мета́ *1, 392*
Інформа́ційний тезаурус *1, 392*
Інформа́ційно-пошуко́ва мо́ва *1, 392*
Інформа́ційно-пошуко́вий тезаурус *1, 392*

- Інформація** *1, 392*
Інформація дескриптивна *1, 393*
Інформація експліцитна *1, 393*
Інформація імпліцитна *1, 393*
Інформація змістово-концептуальна *1, 393*
Інформація змістово-підтекстова *1, 393*
Інформація змістово-фактуальна *1, 393*
Інформація лінгвокультурна *1, 393*
Інформація неявна (імпліцитна) змістово-концептуальна *1, 393*
Інформація неявна (імпліцитна) підтекстова *1, 393*
Інформація прескриптивна *1, 394*
Інформація соціальна *1, 394*
Інформація супралінійна (надсмилова) *1, 394*
Інформація явна змістово-фактуальна *1, 394*
Інформація явна притекстова *1, 394*
Інформема *1, 394*
Інхотів *1, 395*
Іншомовні вкраплення *1, 395*
Іншомовні слова *1, 395*
Ін'юнктив *1, 395*
Іронія *1, 395*
Іронія антонімічна *1, 397*
Іронія сократична *1, 397*
Іррадіація експресивності *1, 397*
Ірраціональність *1, 397*
Ірреаліс *1, 397*
Ірреальність *1, 398*
Іслам (мусульманство) *1, 398*
Існування мовне *1, 398*
Історизм / **Історизми** *1, 398*
Історико-порівняльний метод *1, 398*
Історична тотожність *1, 398*
Історичний словник *1, 398*
Історичний розвиток *1, 398*
Історичні чергування *1, 398*
Історія *1, 398*
Історія мови *1, 399*
Історія терміна «морфологія» *1, 399*
Істота – неістота *1, 399*
Істота *1, 400*
Ітератив *1, 400*
Ітерація *1, 400*

Й

Ймовірність *1, 401*

Ймовірність семантична *1, 401*

Йокання *1, 401*

Йот *1, 401*

Йотація *1, 401*

Йотований (йот) *1, 401*

К

- Кадáнс 2, 9
 Какемфатóн / Кацемфатóн 2, 9
 Какофонія 2, 9
 Каламбúр 2, 9
 Каламбúр міжмóвний 2, 9
 Калібрувáння 2, 9
 Каліграфія 2, 9
 Калькувáння / Кáлька 2, 9
 Канáл / Канáл комунікації 2, 11
 Кандитів 2, 11
 Канцелярízм / Канцелярízми 2, 11
 Канцелярít 2, 11
 Капацитів 2, 11
 Капітáл культóрний 2, 12
 Капуцина́да 2, 12
 Карабоні́міка 2, 12
 Кáрта звуковá 2, 12
 Кáрта когнітívна / Кáрта дiскурсу когнітívна 2, 12
 Картiна світу 2, 12
 Картiна світу аксіологiчна 2, 12
 Картiна світу гéндерна 2, 13
 Картiна світу концептуáльна 2, 13
 Картiна світу мóвна 2, 13
 Картiна світу наiвна 2, 14
 Картiна світу наукóва 2, 14
 Кáртка 2, 14
 Картотéка лiнгвiстiчна 2, 14
 Картувáння когнітívне 2, 14
 Кáста 2, 14
 Катайкóніми 2, 15
 Катáліз 2, 15
 Каталiзáтор 2, 15
 Катáфора 2, 15
 Катáхреза 2, 15
 Категорематiчний 2, 16
 Категорематiчні словá 2, 16
 Категоризáція 2, 16
 Категорiї зумóвлюванi (категорiї другоряднi) 2, 16
 Категорiї класифiкацiйнi 2, 16
 Категорiї комунікатiвного кóдексу 2, 16

- Категорії лінгвістичні 2, 16
- Категорії поняттєві 2, 16
- Категорії приховані граматичні 2, 17
- Категорії слів грамати́ко-семанти́чні 2, 17
- Категорії словозмі́нні граматичні 2, 17
- Категорії часті́н мо́ви 2, 17
- Категорі́йна валéнтність опóрного сло́ва 2, 17
- Категорі́йне значення 2, 17
- Категорі́йний ана́ліз 2, 17
- Категорі́йні озна́ки часті́н мо́ви 2, 17
- Категорія 2, 17
- Категорія ад'єктивної словотві́рної дерива́ції 2, 18
- Категорія ві́ду 2, 18
- Категорія ві́ду дієсло́ва 2, 18
- Категорія відмі́нка 2, 18
- Категорія грамати́чна 2, 18
- Категорія детерміна́ції 2, 20
- Категорія дискурсі́вна (тэксто́ва) 2, 20
- Категорія евіде́нційності / евіде́нціо́нальності 2, 20
- Категорія істо́т / неісто́т 2, 21
- Категорія контрадикто́рності 2, 21
- Категорія контрасти́вності 2, 22
- Категорія ле́ксико-грамати́чна 2, 22
- Категорія мовленнє́ва 2, 22
- Категорія морфологі́чна 2, 22
- Категорія морфологі́чна грамати́чна 2, 22
- Категорія надмі́рно-інтенсі́вного ви́яву озна́ки 2, 22
- Категорія недоста́тного ступе́ня ви́яву озна́ки 2, 23
- Категорія одини́чності 2, 23
- Категорія о́соби 2, 23
- Категорія па́рності 2, 23
- Категорія пере́хідності / неперехі́дності дієслі́в 2, 23
- Категорія позамо́вна 2, 23
- Категорія поняттє́ва 2, 24
- Категорія словотві́рна порядко́вості 2, 24
- Категорія предикати́вності 2, 24
- Категорія предика́ції (предикова́ння) 2, 24
- Категорія ро́ду 2, 24
- Категорія семанти́ко-лексична 2, 25
- Категорія синтаксі́чна 2, 25
- Категорія словотві́рна 2, 25
- Категорія словотві́рна локати́вної атрибути́вності 2, 25
- Категорія словотві́рна темпора́льної атрибути́вності 2, 25

- Категорія словотвірна присвійності 2, 25
 Категорія словотвірна протилéжності 2, 26
 Категорія способів дієслівної дії / Категорія родів дії / Категорія акціональних аспектів дії / Аспект дії акціональний / Аспекти дії акціональні 2, 26
 Категорія способу дієслів 2, 27
 Категорія стану 2, 27
 Категорія стану дієслова 2, 28
 Категорія ступеня вияву ознаки (ступенів порівняння) 2, 28
 Категорія ступеня ознаки прикметників 2, 28
 Категорія суб'єктивної оцінки якості 2, 28
 Категорія текстово-дискурсивна 2, 28
 Категорія тексту 2, 28
 Категорія темпоральності 2, 28
 Категорія формальна 2, 29
 Категорія часу 2, 29
 Категорія числа 2, 29
 Катéна 2, 29
 Каузальний (причинний) 2, 29
 Каузатів 2, 30
 Каузатівний 2, 30
 Каузатівний (каузатів, спонукальний, фактитів) 2, 30
 Каузатівність / Каузація 2, 30
 Каузатор 2, 30
 Каузований 2, 30
 Кв́азі- 2, 30
 Кв́азіграмéма 2, 30
 Кв́азіграмéми 2, 30
 Кв́азіді́курс 2, 31
 Кв́азікомпо́зити 2, 31
 Кв́азирéчення 2, 31
 Кв́азісимéтрія 2, 31
 Кв́азісино́німи 2, 31
 Кв́азісиноні́мія 2, 31
 Кв́азіфлéксія 2, 31
 Квалігенéз 2, 31
 Квалітатів 2, 31
 Кваліфікатів 2, 32
 Кваліфікатори áвторські 2, 32
 Квантигенéз 2, 32
 Квантитатів 2, 32
 Квантитатівна лінгвістика 2, 32
 Квантитатівний 2, 32

- Квантор лексичний 2, 32
Квантування 2, 32
Квартет 2, 32
Квеситів 2, 33
Кенотизм (кенофонія) 2, 33
Керування 2, 33
Керування напівсильне 2, 34
Керування сильне 2, 34
Керування слабке 2, 34
Кирилиця 2, 34
Кібернетика 2, 34
Кільце лексичне 2, 34
Кільце строфи 2, 34
Кіммерійці 2, 35
Кінема 2, 35
Кінесика 2, 35
Кінець 2, 36
Кінець слова абсолютний 2, 36
Кінешма (кінеморф, кіпе) 2, 36
Кінорентгенограма 2, 36
Кінорентгенографія 2, 36
Кінцівка 2, 36
Клас іменників узгоджувальний / Клас узгоджувальний 2, 36
Клас парадигматичний 2, 36
Клас слів граматичний 2, 37
Клас слів синтагматичний 2, 37
Клас узгоджувальний 2, 37
Клас узгоджувальний у займенників 2, 37
Класема 2, 37
Класи дієслів морфологічні 2, 37
Класи позицій 2, 37
Класи семантичні 2, 37
Класи слів 2, 37
Класи слів граматики-семантичні 2, 38
Класифікатор 2, 38
Класифікатори (нумеративи, слова рахунку) 2, 38
Класифікація афіксів позиційна, або типологічна (типологічна) 2, 38
Класифікація голосних за місцем творення 2, 38
Класифікація голосних за способом творення 2, 38
Класифікація другорядних членів речення 2, 38
Класифікація звуків 2, 39
Класифікація звуків традиційна фонетична 2, 39

- Класифікація мов 2, 39
- Класифікація мов ареальна 2, 39
- Класифікація мов генеалогічна (історико-генетична) 2, 39
- Класифікація мов морфологічна 2, 40
- Класифікація мов соціолінгвістична (функційна) 2, 40
- Класифікація мов типологічна 2, 41
- Класифікація морфологічних значень 2, 42
- Класифікація приголосних за акустичним враженням 2, 42
- Класифікація приголосних за місцем творення 2, 42
- Класифікація приголосних за способом творення 2, 42
- Класифікація приголосних за ступенем палаталізації 2, 42
- Класифікація речень за емоційним забарвленням 2, 42
- Класифікація речень за структурою 2, 43
- Класифікація речень за функцією 2, 43
- Класифікація речень за характером предикативних відношень 2, 43
- Класифікація речень функційна 2, 44
- Класифікація складнопідрядних речень 2, 44
- Класифікація складнопідрядних речень логіко-граматична 2, 44
- Класифікація складнопідрядних речень морфологічна 2, 45
- Класифікація складнопідрядних речень структурно-семантична 2, 45
- Класифікація складнопідрядних речень формально-граматична (формальна) 2, 45
- Класифікація способів словотвору (в синхронії) 2, 46
- Класна система 2, 46
- Кластер 2, 46
- Кластерне формування вибірки 2, 46
- Клаузула 2, 46
- Клічна форма 2, 46
- Клічний відмінок 2, 46
- Клімакс 2, 46
- Кліпування 2, 47
- Клітики 2, 47
- Клітики в загальній морфології 2, 47
- Кліше 2, 47
- Кліше мовні 2, 48
- Кліше наднаціональне 2, 48
- Ключові слова 2, 48
- «Ключові слова культури» 2, 48
- Кніжна лексика 2, 48
- Кніжне мовлення 2, 49
- Кніжний стиль 2, 49

Коагeнс / Коагeнси 2, 49
Коагуляція 2, 49
Коартикуляція 2, 49
Коацервація 2, 49
Ковтання слів, звуків 2, 49
Когезія 2, 49
Когерентність 2, 49
Когнітивізм 2, 49
Когнітивістика 2, 49
Когнітивна грамати́ка 2, 50
Когнітивна діяльність 2, 50
Когнітивна лінгвістика 2, 50
Когнітивне опрацювання мовних даних 2, 50
Когнітивний 2, 50
Когнітивний дисонанс 2, 50
Когнітивний зміст 2, 50
Когнітивний стиль 2, 50
Когнітологія 2, 50
Когніція 2, 50
Когніція національно-культурна 2, 51
Код 2, 51
Код Грeя 2, 51
Код комунікативний 2, 51
Код культурно-мовний у комунікації 2, 51
Код мови маскультурний 2, 51
Код мовний 2, 52
Кóдек (CODEC) 2, 52
Кóдекс аргументатора 2, 52
Кóдекс комунікативний 2, 53
Кóдекс опонента 2, 53
Кóди вербальні 2, 53
Кóди невербальні 2, 53
Кодифікація 2, 54
Кодифікація мовна 2, 54
Кодифікованість літературної норми 2, 54
Кодони 2, 54
Кодування 2, 54
Кодування інформації 2, 55
Коефіцієнт норми 2, 55
Койне 2, 55
Колектив мовний 2, 55
Колімація 2, 55
Кóло герменевтичне 2, 55

- Колока́ції** 2, 55
Колоквіа́лізми 2, 56
Колоквіа́лістика 2, 56
Колоку́ція 2, 56
Колорі́т 2, 56
Колорі́т / Колорі́т місце́вий 2, 56
Ко́ма 2, 56
Комáнда 2, 56
Комбіна́торні зміни зву́ків 2, 56
Коментаті́в 2, 56
Коментáр 2, 56
Коментáр лінгвокраїнозна́вчий (лінгвокультуро́логічний) 2, 56
Комісі́в / Промісі́в 2, 57
Комітаті́в 2, 57
Комітаті́вний 2, 57
Компа́ктність 2, 57
Компарабе́льність 2, 58
Компара́нт 2, 58
Компара́т / Компара́тор 2, 58
Компараті́в 2, 58
Компара́тив + гені́тив тавтологі́чний 2, 58
Компараті́в + при́ймєнник з гені́тивом як гіперболі́чне на́рощування 2, 58
Компараті́в у за́гальній морфоло́гії 2, 58
Компаративі́стика 2, 58
Компараті́вний метод / Порівня́льно-історі́чний метод 2, 58
Компетє́нція дискурсі́вна 2, 59
Компетє́нція ілокуті́вна 2, 59
Компетє́нція інтера́ктивна 2, 59
Компетє́нція інтера́кційна 2, 59
Компетє́нція кому́нікаті́вна 2, 59
Компетє́нція кому́нікаті́вна міжкульту́рна 2, 60
Компетє́нція культу́рна 2, 60
Компетє́нція культу́рно-мо́вна 2, 60
Компетє́нція лінгві́стична 2, 60
Компетє́нція лінгвокульту́рна 2, 60
Компетє́нція міжкульту́рна 2, 61
Компетє́нція мо́вна 2, 61
Компетє́нція параверба́льна 2, 61
Компетє́нція прагматі́чна 2, 61
Компетє́нція предме́тна 2, 61
Компетє́нція соціокульту́рна 2, 62
Компетє́нція соціолінгві́стична 2, 62

- Компетенція стратегічна 2, 62
- Компетенція феноменологічна 2, 62
- Компіляція 2, 62
- Комплекс ментально-психонетичний 2, 62
- Комплекс узуально-стильовий 2, 63
- Комплексів 2, 63
- Комплексний мовленнєвий акт 2, 63
- Комплексний обмін 2, 63
- Комплексні одиниці системи словотвору 2, 63
- Комплетів 2, 63
- Комплімент 2, 63
- Компліментарність 2, 63
- Композит 2, 63
- Композити універбалізаційні 2, 63
- Композитів 2, 64
- Композиція 2, 64
- Композиція ядра лінгвістична 2, 64
- Компонент 2, 64
- Компонент значення 2, 64
- Компонент ідіотнічний інтерпретаційний 2, 64
- Компонент репродуктивний 2, 64
- Компонент семантичний 2, 64
- Компонент синтаксеми лексичний 2, 64
- Компонент слова етнокультурний 2, 65
- Компонент слова національно-культурний 2, 65
- Компонент тексту національномовний 2, 65
- Компоненти вербальні 2, 65
- Компоненти вставлені (вставлені слова, вставлені словосполучення, вставлені речення) 2, 65
- Компоненти вставні (вставні слова, вставні словосполучення, вставні речення) 2, 66
- Компоненти комунікації 2, 67
- Компоненти речення семантичні 2, 67
- Компонентний аналіз 2, 68
- Компресія тексту 2, 68
- Комп'ютерна лінгвістика 2, 68
- Комп'ютерна метафора 2, 68
- Комунікабельність 2, 68
- Комунікант 2, 68
- Комуніканти 2, 68
- Комунікат 2, 68
- Комунікативи / Комунікати 2, 68
- Комунікативістика 2, 68

- Комунікатівна гра́мотність 2, 69
 Комунікатівна девіа́ція / Комунікатівна невда́ча 2, 69
 Комунікатівна диверге́нція 2, 69
 Комунікатівна ендемі́чність 2, 69
 Комунікатівна зда́тність 2, 69
 Комунікатівна інте́нція 2, 69
 Комунікатівна компете́нція 2, 69
 Комунікатівна коопера́ція 2, 69
 Комунікатівна культу́ра 2, 69
 Комунікатівна лакуна́рність 2, 69
 Комунікатівна лінгві́стика 2, 69
 Комунікатівна мета́ 2, 69
 Комунікатівна невда́ча 2, 69
 Комунікатівна організа́ція безсполучнико́вих складні́х
 рече́нь 2, 69
 Комунікатівна організа́ція складнопідрядних рече́нь 2, 69
 Комунікатівна особі́стість 2, 69
 Комунікатівна перспекти́ва 2, 69
 Комунікатівна поведі́нка 2, 69
 Комунікатівна подія́ / Мовленнє́ва подія́ 2, 70
 Комунікатівна пози́ція 2, 70
 Комунікатівна рівнова́га 2, 70
 Комунікатівна свідомі́сть 2, 70
 Комунікатівна ситуа́ція 2, 70
 Комунікатівна спі́льнота 2, 70
 Комунікатівна страте́гія 2, 70
 Комунікатівна та́ктика / Комунікатівні та́ктики 2, 70
 Комунікатівна фу́нкція 2, 70
 Комунікатівне завда́ння 2, 70
 Комунікатівне самогу́бство 2, 70
 Комунікатівне співробі́тництво 2, 70
 Комунікатівне табу́ / Комунікатівні табу́ 2, 70
 Комунікатівне ускла́днення / Комунікатівні ускла́днення 2, 70
 Комунікатівний аспе́кт вивче́ння рече́ння 2, 70
 Комунікатівний диско́мфорт 2, 70
 Комунікатівний збі́й 2, 70
 Комунікатівний змі́ст 2, 70
 Комунікатівний ко́декс 2, 71
 Комунікатівний конфлі́кт 2, 71
 Комунікатівний на́мір 2, 71
 Комунікатівний па́спорт / Комунікатівний па́спорт лю́дини 2, 71
 Комунікатівний прова́л 2, 71
 Комунікатівний сабота́ж 2, 71

- Комунікатівний хід 2, 71
- Комунікатівний шум 2, 71
- Комунікатівні бар'єри 2, 71
- Комунікатівні закони 2, 71
- Комунікатівні імплікатури 2, 71
- Комунікатівні норми 2, 71
- Комунікатівні традиції 2, 71
- Комунікатівні універсалії 2, 71
- Комунікатівні якості мовлення у співвідношенні з немовленими структурами 2, 71
- Комунікативність речення 2, 71
- Комуніка́тика (теорія масової комуніка́ції) 2, 71
- Комуніка́тори 2, 72
- Комуніка́ція 2, 72
- Комуніка́ція аксіальна 2, 72
- Комуніка́ція афективно-оцінна 2, 73
- Комуніка́ція багатомовна 2, 73
- Комуніка́ція безпосередня 2, 73
- Комуніка́ція вербальна 2, 73
- Комуніка́ція вертикальна 2, 73
- Комуніка́ція вимушена 2, 73
- Комуніка́ція висхідна 2, 73
- Комуніка́ція внутрішня 2, 74
- Комуніка́ція горизонтальна 2, 74
- Комуніка́ція друкована 2, 74
- Комуніка́ція ініціативна 2, 74
- Комуніка́ція інтраперсональна 2, 74
- Комуніка́ція інформативна 2, 74
- Комуніка́ція короткотривала 2, 74
- Комуніка́ція масова 2, 74
- Комуніка́ція міжкультурна 2, 75
- Комуніка́ція міжмовна 2, 75
- Комуніка́ція міжособистісна / Комуніка́ція інтерперсональна / Комуніка́ція діадична 2, 75
- Комуніка́ція мовленнєва 2, 75
- Комуніка́ція мовна 2, 76
- Комуніка́ція мовна неуспішна 2, 76
- Комуніка́ція модельована 2, 76
- Комуніка́ція монокультурна 2, 76
- Комуніка́ція наукова 2, 76
- Комуніка́ція невербальна 2, 76
- Комуніка́ція неофіційна 2, 77
- Комуніка́ція низхідна 2, 77

- Комунікація одномовна** 2, 77
Комунікація одноразова 2, 77
Комунікація опосередкована 2, 77
Комунікація організаційна 2, 77
Комунікація організаційна особистісно зорієнтована 2, 78
Комунікація організована 2, 78
Комунікація Ostenсiвно-інференційна 2, 78
Комунікація офіційна 2, 78
Комунікація педагогічна 2, 78
Комунікація переконувальна 2, 78
Комунікація періодична 2, 78
Комунікація персональна / Комунікація аксіальна 2, 79
Комунікація писемна 2, 79
Комунікація побутова 2, 79
Комунікація політична 2, 79
Комунікація постійна 2, 79
Комунікація публічна 2, 79
Комунікація рекреативна 2, 79
Комунікація релігійна 2, 79
Комунікація ретяльна / Комунікація надперсональна 2, 80
Комунікація ритуальна 2, 80
Комунікація соціальна 2, 80
Комунікація соціально зорієнтована 2, 80
Комунікація стихійна 2, 80
Комунікація тривала 2, 80
Комунікація усна 2, 80
Комутація 2, 81
Конвенції спілкування 2, 81
Конвенційні імплікатури 2, 81
Конвенційність 2, 81
Конвергенція 2, 81
Конверсаційний аналіз 2, 81
Конверсаційні імплікатури 2, 81
Конверсив 2, 81
Конверсиви 2, 82
Конверсія 2, 82
Конверсія в загальній морфології 2, 82
Конгруентність 2, 83
Конгруентність у синтаксисі 2, 83
Кондитів 2, 83
Кондиціоналіс 2, 83
Кондуплікація 2, 83
Конкорданс 2, 83

- Конотатéма 2, 83
Конотатéма національна 2, 83
Конотатівна семáнтика 2, 84
Конотáція (конотатівна семáнтика) 2, 84
Конотáція слова національно-культурна 2, 84
Консеквéнт 2, 85
Консеквентів 2, 85
Консептізм 2, 85
Конситуáція 2, 85
Конситуáція спілкувáння 2, 85
Консонáнс 2, 85
Консонантизм 2, 85
Конста́нта діахро́нічна типологі́йна 2, 85
Конста́нта культу́ри / Константи культу́ри 2, 85
Конста́нта культу́ри ціннісна 2, 86
Констатів 2, 86
Констеля́ція 2, 86
Конститу́ція 2, 86
Конструктиві́зм 2, 86
Конструктивні засоби зв'язку в діалогі́йній є́дності 2, 86
Констру́кції вста́влені 2, 86
Констру́кції сегменто́вані 2, 87
Констру́кції складних ре́чень асиметри́чні 2, 87
Констру́кції складних ре́чень симетри́чні 2, 87
Констру́кції ускла́днені 2, 87
Констру́кція 2, 88
Констру́кція активна / Констру́кції активні 2, 88
Констру́кція гені́тивна 2, 88
Констру́кція е́мфатична заперéчно-пита́льна 2, 88
Констру́кція ергати́вна 2, 88
Констру́кція зі *що...то* тавтологі́чна 2, 88
Констру́кція інтона́ційна 2, 89
Констру́кція паси́вна (Зворóт паси́вний) / Констру́кції паси́вні 2, 89
Констру́кція полісуб'є́ктна 2, 89
Констру́кція приє́днувальна 2, 89
Констру́кція синтакси́чна 2, 89
Конта́кти лінгвокульту́рні 2, 89
Конта́кти мо́вні 2, 89
Конта́кти мо́вні міжкульту́рні 2, 90
Конта́ктне розташува́ння 2, 90
Конта́ктне табу́ / Конта́ктні табу́ 2, 90
Контаміна́ція 2, 90

- Контамінація семантична 2, 90
Контéкст 2, 90
Контéкст вертика́льний 2, 91
Контéкст глоба́льний 2, 92
Контéкст зовні́шній 2, 92
Контéкст імплі́цитний 2, 92
Контéкст лексі́чний 2, 92
Контéкст несистéмний 2, 92
Контéкст побуто́вий 2, 92
Контéкст психологі́чний 2, 92
Контéкст семанти́чний 2, 92
Контéкст синтаксі́чний 2, 93
Контéкст систéмний 2, 93
Контéкст ситуаті́вний 2, 93
Контéкст спілкува́ння 2, 93
Контéкст спілкува́ння ситуаті́вний 2, 93
Контéкстна варіаті́вність морфе́м 2, 93
Контéкстний ана́ліз 2, 93
Контéнт-ана́ліз 2, 94
Контéнт-ана́ліз ді́скурсу (тéксту) 2, 94
Континуаті́в 2, 94
Конті́нуум 2, 94
Конті́нуум адиті́вно-фузі́йний 2, 95
Конті́нуум ді́скурсу 2, 95
Конті́нуум лінійно-синтагматі́чний 2, 95
Конті́нуум предика́тний 2, 96
Конті́нуум текстові́й 2, 96
Конті́нуум тéксту 2, 96
Контра́генс 2, 96
Контрапú́нкт 2, 96
Контра́ст 2, 96
Контра́ст мовни́й 2, 96
Контрастíвна лінгві́стика / Конфронтаті́вна лінгві́стика 2, 97
Контрастíвний ана́ліз 2, 97
Контрекзі́цієнс 2, 97
Контро́лер 2, 97
Конфі́гурація 2, 97
Кóнфікс (ці́ркумфікс, біоморфе́ма) 2, 97
Конфікса́ція 2, 97
Конфірматі́в 2, 97
Конфлі́кт кому́нікаті́вний 2, 97
Конфлі́кт мовни́й 2, 98
Конфлі́кт фре́ймовий 2, 98

- Конфлі́ктна ситуа́ція 2, 98
- Конфлі́ктна стратегі́я 2, 98
- Конформа́тив 2, 98
- Конфронта́ційна стратегі́я 2, 98
- Конфронтаті́вний ме́тод 2, 98
- Конце́пт 2, 98
- Конце́пт культу́ри 2, 105
- Конце́пт культу́ри ключові́й 2, 105
- Конце́пт культу́рно значу́щий 2, 105
- Конце́пт лінгвокульту́рний 2, 105
- Конце́пт націо́нально-культу́рний 2, 105
- Концептосфе́ра 2, 105
- Концептосфе́ра етнокульту́рна 2, 105
- Концептосфе́ра культу́ри 2, 106
- Концептуаліза́ція 2, 106
- Концептуалі́зм 2, 106
- Концептуа́льна карти́на світу 2, 106
- Концептуа́льна систе́ма (структу́ра) 2, 106
- Концептуа́льна структу́ра 2, 106
- Конце́пція грама́тики / Моде́ль мо́вної систе́ми когні́тивна / Грама́тика мента́льна 2, 106
- Конце́пція вербоцентри́чна 2, 107
- Конце́пція мо́ви біологі́чна 2, 107
- Конце́пція мо́ви мента́льна 2, 107
- Конце́пція мо́вної полі́тики в бездержавних умо́вах (конце́пція рідномо́вної полі́тики Іва́на Огіє́нка) 2, 107
- Конце́сія 2, 107
- Кон'ю́ктéза 2, 108
- Кон'ю́ктів 2, 108
- Кон'ю́нкціо́наліза́ція 2, 108
- Кон'ю́нкція 2, 108
- Кооператі́вна стратегі́я 2, 108
- Кооператі́вний мовленнє́вий акт 2, 108
- Коопера́ція кому́нікаті́вна 2, 108
- Коопо́німи 2, 108
- Коорди́нація 2, 108
- Копіра́йт 2, 109
- Копі́я 2, 109
- Кореля́т 2, 109
- Кореля́тів 2, 109
- Кореля́ція 2, 109
- Кореля́ція фонологі́чна 2, 110
- Корене́ва морфе́ма 2, 110

- Коренéві мóви 2, 110
Кóрені вільні 2, 110
Кóрені зв'язані 2, 110
Кóрені унікальні 2, 110
Кореферéнтність (тотóжність референційна) 2, 110
Коритів 2, 110
Корінне слóво 2, 110
Кóринь дéрева 2, 110
Кóринь <слóва> 2, 110
Короткотривáла комунікація 2, 111
Кóрпус дáних 2, 111
Кóрпус тéкстів / Бáза дáних повнотéктова 2, 111
Кóрпусна лінгвістика 2, 111
Космóніми 2, 111
Космоніміка 2, 111
Котéкст 2, 111
Країнознáвство інтегрóване 2, 112
Кра́пка 2, 112
Кра́пка з ко́мою 2, 112
Красномóвство 2, 112
Красномóвство політичне 2, 112
Креатів 2, 112
Креатівність 2, 112
Креатівність знакової систéми мóви 2, 112
Креолізація 2, 112
Крéслення 2, 113
Крилáті слóва 2, 113
Критерій / Критерій оцінки 2, 113
Критерій істинності 2, 113
Критерій щі́рості 2, 113
Критерії віділення кóреня 2, 113
Критерії літературної нóрми 2, 114
Критична теорія 2, 114
Критичне слухання 2, 114
Крок комунікатівний 2, 114
Крок у діалóзі 2, 114
Ксеноглософілія 2, 114
Ксенофóбія 2, 114
Ктематóніми 2, 114
Кўлер локаль 2, 114
Культеранізм / Культізм 2, 114
Культу́ра 2, 114
Культу́ра е́тносу комунікатівна 2, 115

- Культу́ра інформаційна 2, 115**
- Культу́ра комунікативна 2, 115**
- Культу́ра мо́ви 2, 116**
- Культу́ра мовленнє́ва 2, 117**
- Культу́ра мовленнє́ва суспі́льства 2, 117**
- Культу́ра мо́влення 2, 117**
- Культу́ра націона́льна 2, 117**
- Культу́ра поведі́нкова 2, 117**
- Культу́ра семіоті́чна 2, 118**
- Культу́ра слуха́ння 2, 118**
- Культуре́ма 2, 118**
- Культу́рна компете́нція 2, 118**
- Культу́рно-мо́вна компете́нція 2, 118**
- Культуроло́гія 2, 118**
- Кумуля́ція 2, 118**
- Кумуля́ція грама́тичних значе́нь 2, 119**
- Кумуля́ція значе́нь у зага́льній морфоло́гії 2, 119**

Л

- Лабіалізація (огублення) 2, 120
 Лабіалізація приголосних 2, 120
 Лабіалізованість 2, 120
 Лабіальні приголосні 2, 120
 Лабіальність (лабіалізованість, огублення, гублення) 2, 120
 Лабіо-дентальні приголосні 2, 120
 Лад 2, 120
 Лад активний 2, 120
 Лад аналітичний 2, 120
 Лад афективний / Конструкція афективна 2, 121
 Лад граматичний 2, 121
 Лад ергативний 2, 121
 Лад мови звуковий 2, 121
 Лад мовний (лад мови) 2, 121
 Лад номінативний (акузативний) 2, 121
 Лад посесивний 2, 122
 Лаконізм 2, 122
 Лаконічність мови 2, 122
 Лакунa / Лакуни 2, 122
 Лакунa белетристична 2, 122
 Лакунa екзоетнічна (міжмовна) 2, 122
 Лакунa ендоетнічна (внутрішньомовна) 2, 122
 Лакунa етнографічна 2, 122
 Лакунa інтракультурна 2, 123
 Лакунa комунікативна / Лакунарність комунікативна 2, 123
 Лакунa контрастивна 2, 123
 Ланцюговий зв'язок у структурі діалогічної єдності 2, 123
 Ланцюжок словотвірний 2, 123
 Ланцюжок форм родового відмінка 2, 123
 Лапіносис 2, 124
 Лапідарний 2, 124
 Лапки 2, 124
 Ларинг 2, 124
 Латеральні приголосні 2, 124
 Латиниця 2, 124
 Латинізація 2, 124
 Латинізм 2, 124
 Лейтмотів 2, 124
 Лексема 2, 125
 Лексика 2, 125

- Лéксика абстрактна 2, 125
- Лéксика áвторська (письмéнницька) 2, 125
- Лéксика актíвна 2, 126
- Лéксика безеквівалéнтна 2, 126
- Лéксика влáсне-українська 2, 126
- Лéксика густатíвна 2, 126
- Лéксика ділова́ 2, 126
- Лéксика еквівалéнтна 2, 126
- Лéксика екзотíчна 2, 127
- Лéксика експресíвна 2, 127
- Лéксика емоційна (емотíвна) 2, 127
- Лéксика загально́вживана 2, 128
- Лéксика загально́слов'я́нська (праслов'я́нська) 2, 128
- Лéксика запозíчена 2, 128
- Лéксика інвектíвна (інвектíви) 2, 128
- Лéксика інтернаціо́нальна 2, 128
- Лéксика кни́жна 2, 129
- Лéксика корі́нна (пито́ма) 2, 129
- Лéксика міжмо́вна 2, 129
- Лéксика міжсти́льова 2, 129
- Лéксика науко́ва 2, 129
- Лéксика нейтрáльна (стилістíчно нейтрáльна лéксика, міжсти́льова) 2, 130
- Лéксика офіці́йно-ділова́ 2, 130
- Лéксика пасíвна 2, 130
- Лéксика побуто́ва 2, 130
- Лéксика поетíчна 2, 131
- Лéксика позалітерату́рна / нелітерату́рна 2, 131
- Лéксика просторíчна 2, 131
- Лéксика публіцистíчна 2, 131
- Лéксика розмо́вна 2, 132
- Лéксика розмо́вно-побуто́ва 2, 132
- Лéксика сакра́льна 2, 132
- Лéксика спеціáльна 2, 132
- Лéксика стилістíчно марко́вана (стилістíчно забáрвлена) 2, 132
- Лéксика стилістично немарко́вана 2, 133
- Лéксика фамі́лярна 2, 133
- Лéксика фо́нова 2, 133
- Лексикаліза́ція 2, 133
- Лéксико-граматíчна валéнтність опóрного слóва 2, 133
- Лéксико-граматíчна категóрія 2, 133
- Лéксико-граматíчний 2, 133
- Лéксико-граматíчні за́соби зв'язку́ 2, 133

- Лексико-граматичні класи слів 2, 133
 Лексикографічна статистика 2, 133
 Лексикографічний параметр 2, 133
 Лексикографія 2, 134
 Лексикографія двомовна 2, 134
 Лексикографія лінгвокультурна 2, 134
 Лексикографування 2, 134
 Лексикологія 2, 134
 Лексико-морфологічний 2, 134
 Лексикон 2, 134
 Лексикон внутрішній 2, 134
 Лексикон ментальний / Лексикон внутрішній / Тезаурус людини
 інформаційний/ Пам'ять словесна 2, 134
 Лексико-семантична група 2, 135
 Лексико-семантична система мови 2, 135
 Лексико-семантичний варіант 2, 135
 Лексико-семантичний рівень 2, 135
 Лексико-семантичний спосіб словотвору 2, 135
 Лексико-синтаксичний спосіб словотвору 2, 135
 Лексична валентність опорного слова 2, 135
 Лексична функція 2, 135
 Лексичне значення 2, 135
 Лексичний компонент синтаксиса 2, 135
 Лексичні норми 2, 135
 Лема 2, 135
 Лематизація 2, 135
 Лист 2, 135
 Лігатура 2, 136
 Лід 2, 136
 Лідер групи мовної 2, 137
 Лідерство комунікативне 2, 137
 Лімітатив 2, 137
 Лімніміми 2, 137
 Лінгва франка 2, 137
 Лінгвема 2, 137
 Лінгвістика 2, 137
 Лінгвістика ареальна 2, 137
 Лінгвістика внутрішня 2, 138
 Лінгвістика генеративна 2, 138
 Лінгвістика гіндерна 2, 138
 Лінгвістика дескриптивна 2, 138
 Лінгвістика зовнішня 2, 138
 Лінгвістика інженерна 2, 138

- Лінгвістика квантитативна / Статистика лінгвістична 2, 139
Лінгвістика когнітивна 2, 139
Лінгвістика комп'ютерна 2, 140
Лінгвістика комунікативна 2, 141
Лінгвістика контрастивна / Лінгвістика конфронтативна /
Лінгвістика зіставна 2, 141
Лінгвістика конфронтативна 2, 141
Лінгвістика корпусна 2, 141
Лінгвістика математична 2, 145
Лінгвістика політична 2, 145
Лінгвістика породжувальна 2, 147
Лінгвістика правнича 2, 147
Лінгвістика прагматична 2, 147
Лінгвістика прикладна 2, 147
Лінгвістика просторова 2, 150
Лінгвістика структурна 2, 150
Лінгвістика сугестивна / сугестійна 2, 151
Лінгвістика тексту 2, 151
Лінгвістика трансляційна 2, 152
Лінгвістика функційна 2, 151
Лінгвістична генологія 2, 153
Лінгвістична географія 2, 153
Лінгвістична картотека 2, 153
Лінгвістична компетенція 2, 153
Лінгвістична методологія 2, 153
Лінгвістична прагматика 2, 153
Лінгвістична статистика 2, 153
Лінгвістичне моделювання 2, 153
Лінгвістичне спостереження 2, 153
Лінгвістичний закон 2, 153
Лінгвістичний метод 2, 153
Лінгвістичний словник / Лінгвістичні словники 2, 153
Лінгвогеографія (лінгвістична географія) 2, 153
Лінгводидактика 2, 153
Лінгводидактична модель мовної особистості 2, 153
Лінгвоекологія 2, 154
Лінгвокогнітивний рівень мовної особистості 2, 154
Лінгвоконцептологія 2, 154
Лінгвокраїнознавство 2, 154
Лінгвокреативність 2, 155
Лінгвокультура 2, 156
Лінгвокультурема 2, 156
Лінгвокультурна спільнота 2, 156

- Лінгвокультурозна́вство 2, 156
Лінгвокультуроло́гія 2, 156
Лінгвокультуроло́гія зіста́вна 2, 156
Лінгвокультуроло́гія порі́вняльна 2, 157
Лінгвомента́льність 2, 157
Лінгвопрагма́тика 2, 157
Лінгвосе́міотика 2, 157
Лінгвостаті́стика 2, 157
Лінгвоцентрі́зм 2, 157
Лінгвоці́д 2, 158
Лінійна мо́дель 2, 158
Лінійні одини́ці мо́влення 2, 158
Лінійність морфе́ми 2, 158
Лінійність сло́ва 2, 158
Лі́тера вели́ка 2, 158
Лі́тера заго́ловна 2, 158
Лі́тера ма́ла 2, 158
Літералі́зм 2, 158
Літерату́рна вимо́ва 2, 158
Літерату́рна мо́ва 2, 158
Літо́та (літо́тес) 2, 158
Ліце́нзія / Парезі́я 2, 159
Логі́ка жіно́ча 2, 159
Логі́ка математі́чна 2, 159
Логі́ко-граматі́чні ти́пи семáнтики просто́го рече́ння 2, 159
Логі́ко-математі́чне обчі́слення і моделюва́ння 2, 159
Логі́чний аспе́кт вивче́ння рече́ння 2, 159
Логі́чні прийо́ми 2, 159
Логі́чність і послідо́вність мо́влення 2, 159
Логі́чність мо́ви 2, 159
Логі́цизм 2, 159
Логоге́н 2, 159
Логоделалі́я 2, 159
Логодіаре́я 2, 160
Логоепісте́ма 2, 160
Логото́ни 2, 160
Логофорі́чні займе́нники 2, 160
Лока́льний 2, 160
Локати́в 2, 160
Локати́вний суб'є́кт 2, 160
Лока́ція 2, 160
Локу́м / Орієнти́р 2, 160
Ло́кус лінгвокульту́рний 2, 160

Локу́тор 2, 160

Локу́ція / Локути́вний акт 2, 161

Луна́ 2, 161

Люде́ма 2, 161

Люди́на (лінгво-) мультикульту́рна 2, 161

Люди́чна мовленнєва стратэ́гія 2, 161

Ляпсу́с 2, 162

М

- Ма́гія верба́льна** 2, 163
Майбу́тній живо́писний 2, 163
Майбу́тній пе́рший 2, 163
Майбу́тній у значенні імператі́ва 2, 163
Майбу́тній у значенні тепе́рішнього 2, 163
Майбу́тній час 2, 163
Макаро́нізм / Макаро́нізми 2, 164
Макрозна́к те́ксту 2, 164
Макроко́нтекст 2, 164
Макроло́гія 2, 164
Макропресупо́зиція / Ба́за когні́тивна 2, 164
Макросоціа́льне 2, 164
Макросоціо́лінгві́стика 2, 164
Макрострукту́ра 2, 164
Макрофу́нкція 2, 165
Ма́ксима 2, 165
Ма́ксима великоду́шності 2, 165
Ма́ксима / постула́т відношення 2, 165
Ма́ксима / постула́т кі́лькості 2, 165
Ма́ксима / постула́т спо́собу 2, 165
Ма́ксима / постула́т я́кості / правді́вості 2, 166
Ма́ксима симпа́тії 2, 166
Ма́ксима скро́мності 2, 166
Ма́ксима схва́лення 2, 166
Ма́ксима та́кту 2, 166
Ма́ксими етике́тні 2, 167
Ма́ксими спілкува́ння 2, 167
Малапро́пізм 2, 167
Мале́нький язичо́к (уву́ла) 2, 167
Мане́ра вимовля́ння 2, 167
Мане́ра спілкува́ння 2, 167
Маніпуле́ма 2, 167
Мані́рність мо́влення 2, 167
Маргіналіза́ція лі́нговокульту́рна 2, 168
Маргіна́льність лі́нговокульту́рна 2, 168
Маргіна́льне 2, 168
Ма́ркер 2, 168
Марко́ваний 2, 168
Марко́ваність 2, 168
Марлі́нізм 2, 168

- Марнослів'я 2, 168
Маскулізм 2, 168
Мас-Медіа (засоби масової інформації (комунікації)) 2, 168
Масова комунікація 2, 169
Математична лінгвістика 2, 169
Математичні прийоми 2, 169
Материнська школа 2, 169
Матеріал 2, 169
Матеріал мовний 2, 169
Матеріальні / Ідеальні одиниці мови 2, 169
Матриця 2, 169
Матриця контекстна 2, 169
Матриця метроритмічна 2, 169
Матриця спілкування 2, 169
Матриця рольова 2, 170
Матронім 2, 170
Машинний переклад 2, 170
Медіатекст 2, 170
Медіатів 2, 170
Медіум 2, 171
Межа 2, 171
Межа чутності 2, 171
Мезальянс 2, 171
Мезозевгма 2, 171
Мезоніми 2, 171
Мейнстрім 2, 171
Мейозис 2, 171
Меліоризація 2, 171
Мелодика 2, 171
Мелодика завершеності 2, 172
Мелодика мовлення 2, 172
Мелодика питальна 2, 172
Мелодика незавершеності 2, 172
Меморія 2, 172
Менасів / Мінатів 2, 172
Менеджмент комунікативний 2, 172
Менталізм 2, 172
Менталітет / Ментальність 2, 172
Менталітет етнічний 2, 173
Менталітет мовний 2, 173
Менталітетознавство 2, 173
Ментальна мова 2, 173
Ментальний 2, 173

- Ментальний лексикон 2, 173**
Ментальні репрезентації 2, 173
Ментальність національна 2, 173
Ментефакти 2, 174
Мережа мовленнєва текстова 2, 174
Мережа семантична 2, 174
Меронім (партонім) 2, 174
Мертва мова 2, 174
Мета ілокутивна 2, 174
Мета інформаційна 2, 174
Мета комунікативна 2, 174
Мета комунікації 2, 174
Мета предметна 2, 175
Метабаза 2, 175
Метабола 2, 175
Метагоге 2, 175
Метагогія 2, 175
Метаграма 2, 175
Метаім'я мовленнєвого жанру 2, 175
Метакомунікатив 2, 175
Метакомунікативний мовленнєвий акт 2, 175
Метаксилогія 2, 175
Металепсис 2, 175
Металінгвістика 2, 175
Металогія 2, 176
Метамова 2, 176
Метаморфоза 2, 176
Метаплазм 2, 177
Метастрофа 2, 177
Метатаксис 2, 177
Метатеза 2, 177
Метатекст 2, 177
Метатекстуальність 2, 177
Метатип 2, 177
Метатонія 2, 178
Метафора / Лексема метафорична 2, 178
Метафора звукова 2, 179
Метафора когнітивна 2, 179
Метафора комп'ютерна 2, 179
Метафора конструйована 2, 180
Метафора концептуальна 2, 180
Метафора ламана 2, 180
Метафора послідовна (розширена) 2, 180

- Мета́фора стёрта 2, 180
Метафориза́ція 2, 180
Метафоричний ана́ліз 2, 181
Метафра́за 2, 181
Метафра́зис 2, 181
Метафу́нкція (метако́мунікативна, метапоети́чна, металінгвісти́чна) 2, 182
Метахро́нізм 2, 182
Ме́тод 2, 182
Ме́тод авториза́ції 2, 182
Ме́тод аксіомати́чний 2, 182
Ме́тод ана́лізу те́ксту семанти́ко-стилісти́чний 2, 183
Ме́тод біхевіористський 2, 183
Ме́тод верифіка́ції 2, 183
Ме́тод власне-лінгвісти́чний 2, 183
Ме́тод гіпотети́ко-дедукти́вний 2, 183
Ме́тод глотохроноло́гії 2, 183
Ме́тод двійкового добо́ру (біна́рної селе́кції) звукови́х елементів мо́влення 2, 183
Ме́тод діалектографі́чний 2, 184
Ме́тод діалогі́чної інтерпрета́ції 2, 184
Ме́тод зіста́вний (контрасти́вний ме́тод, конфронтати́вний ме́тод) 2, 184
Ме́тод зіста́вно-типологі́йний 2, 185
Ме́тод кі́лькісного ана́лізу те́ксту 2, 185
Ме́тод когніти́вного картува́ння 2, 185
Ме́тод компарати́вний/ Ме́тод порівня́льно-історичний 2, 185
Ме́тод контекстуа́льно-інтерпрета́ційний 2, 185
Ме́тод контрасти́вний / Ме́тод конфронтати́вний 2, 185
Ме́тод лінгвісти́чний 2, 186
Ме́тод лінгвісти́чного експерименту 2, 186
Ме́тод лінгвісти́чної географі́ї 2, 186
Ме́тод лінгвогенети́чний 2, 186
Ме́тод математичний (комп'ю́терний, статичний, конте́нт-ана́ліз) 2, 186
Ме́тод моделюва́ння 2, 186
Ме́тод навча́ння 2, 186
Ме́тод науко́во-до́слідний / Ме́тод науко́во-до́слідницький 2, 187
Ме́тод описо́вий 2, 187
Ме́тод побудови семанти́чного ко́нтуру 2, 187
Ме́тод позиці́йного ана́лізу 2, 187
Ме́тод польови́й 2, 187
Ме́тод порівня́льний 2, 188

- Мéтод порівняльно-історичний / Мéтод компаративний 2, 188**
Мéтод прагматичний 2, 189
Мéтод розпізнавання звуків усного мовлення за допомогою лінгвістичної інформації 2, 189
Мéтод семантико-стилістичний 2, 189
Мéтод семантичного картування 2, 189
Мéтод синхронно-порівняльний 2, 190
Мéтод «слово – образ (мікробраз)» 2, 190
Мéтод соціологічний 2, 190
Мéтод соціометрії 2, 190
Мéтод спектограм / спектрограм (спектрально-часового аналізу мовлення) 2, 190
Мéтод структурний 2, 190
Мéтод типологічний 2, 190
Мéтод транскрипційний 2, 190
Мéтод у мовознавстві 2, 191
Мéтод як прийом дослідження 2, 191
Мéтоди в мовознавстві кількісні 2, 191
Мéтоди дослідження міжкультурної комунікації 2, 191
Мéтоди дослідження соціолінгвістичні 2, 192
Мéтоди кількісні / Мéтоди квантитативні 2, 192
Мéтоди комп'ютерного (автоматичного) розпізнавання мовлення 2, 192
Мéтоди математичні 2, 192
Мéтоди психолінгвістичні 2, 193
Мéтоди статистичні / Мéтод статистичний 2, 193
Мéтоди стилостатичні 2, 193
Методика 2, 193
Методика безпосередніх складників 2, 193
Методика викладання іноземних мов національно зорієнтована 2, 193
Методика викладання іноземних мов регіональна 2, 193
Методика дистрибутивна 2, 193
Методика дослідження 2, 194
Методика кількісних підрахунків 2, 194
Методика паралельного вивчення 2, 194
Методика семантичного поля 2, 194
Методика трансформаційна 2, 194
Методологія 2, 195
Методологія лінгвістична 2, 195
Метонімія 2, 195
Механізм пріоритетних стратегій 2, 196
Механізми мовлення 2, 196

- Механістичний підхід 2, 196
Ми авторське 2, 196
Ми поважності 2, 196
Ми скромності (авторське ми) 2, 196
Ми співчутливо-гумористичне 2, 196
Милозвучність 2, 196
Милозвучність мовлення 2, 196
Милозвучність тексту 2, 196
Минулий час 2, 197
Мислення 2, 197
Мислення абстрактне 2, 197
Мислення етносу комунікативне 2, 197
Мислення мовленнєве 2, 197
Мислення наочно-почуттєве 2, 197
Мислення практичне 2, 197
Мислення творче 2, 198
Мистецтво мовлення 2, 198
Мистецтво ораторське 2, 198
Миттєве минуле 2, 198
MIDI (Músical Instrument Digital Interface) 2, 199
Міжкультурна компетенція 2, 199
Міжкультурна комунікація 2, 199
Міжнародна мова 2, 199
Міжнаціональні мови 2, 199
Міжособистісна комунікація / Інтерперсональна комунікація /
Діадична комунікація 2, 199
Міжстильова лексика 2, 199
Мікроконтекст 2, 199
Мікропресупозиція 2, 199
Мікроситуація 2, 199
Мікросоціальне 2, 199
Мікросоціолінгвістика 2, 199
Мікротопонім 2, 200
Міктеризм 2, 200
Мімізис 2, 200
Мімігация 2, 200
Міміка 2, 200
Міна ролей 2, 200
Мінімальні пари 2, 200
Мінімальність морфеми 2, 200
Мінімум лексичний 2, 201
Мінімум фонетичний 2, 201
Місце утворення приголосних 2, 201

- Місцевий (локальний) 2, 201
Місцевий узагальнений 2, 201
Мітігація 2, 201
Міфологема 2, 201
Міфологізм 2, 201
Міцність мовних норм 2, 201
Мнемоніка 2, 201
Множина 2, 202
Множина асоціативна (репрезентативна, апроксимативна) 2, 202
Множина видовá 2, 202
Множина емфатична 2, 202
Множина неозначена 2, 202
Множинність 2, 202
Множинність профільована когнітивних моделей 2, 202
Множник семантичний 2, 203
Мова 2, 203
Мова апостеріорна 2, 205
Мова апріорна 2, 205
Мова базова 2, 205
Мова вербальна 2, 205
Мова верхньолужицька 2, 205
Мова вихідна 2, 205
Мова вільна пряма (мовлення вільне пряме) 2, 206
Мова впроваджувана 2, 206
Мова всезагальна 2, 206
Мова державна 2, 206
Мова дитяча 2, 206
Мова діалектна 2, 206
Мова для іноземців 2, 207
Мова друга 2, 207
Мова думок 2, 207
Мова езопівська (мовлення езопівське) 2, 207
Мова езотерична 2, 207
Мова етнічна 2, 208
Мова жестів 2, 208
Мова загальнодержавна 2, 208
Мова загальнонародна 2, 208
Мова ідіоетнічна 2, 208
Мова імпровізована / Мовлення імпровізоване 2, 208
Мова іноземна 2, 208
Мова інформаційно-пошукова 2, 208
Мова книжна (мовлення книжне) 2, 209
Мова контактна 2, 209

- Мова кребоська 2, 209
Мова культури 2, 209
Мова ламана 2, 209
Мова літературна 2, 209
Мова мажоритарна 2, 210
Мова макаронічна (моблення макаронічне) 2, 210
Мова-макропосередник 2, 210
Мова материнська 2, 210
Мова матрична 2, 210
Мова ментальна (мова думки) 2, 210
Мова меншин 2, 210
Мова мертва 2, 210
Мова міжнародна 2, 211
Мова міжнародного спілкування 2, 211
Мова міжнаціонального спілкування 2, 211
Мова міноритарна 2, 211
Мова місцева 2, 211
Мова напівпрямá (моблення напівпрямé) 2, 211
Мова національна 2, 212
Мова невербальна 2, 212
Мова невлáсне-прямá / Моблення невлáсне-прямé 2, 212
Мова невлáсне-прямá в наратіві / Моблення невлáсне-прямé в наратіві 2, 213
Мова непрямá / Моблення непрямé 2, 213
Мова нерідна 2, 213
Мова нижньолужицька 2, 213
Мова офіційна 2, 213
Мова перша 2, 214
Мова-піджин 2, 214
Мова / діалéкт племінна 2, 214
Мова побутова 2, 214
Мова поетична / Моблення поетичне 2, 214
Мова поліфункційна 2, 214
Мова природна 2, 214
Мова прямá / Моблення прямé 2, 214
Мова-посередник 2, 215
Мова прямá вільна / Моблення прямé вільне 2, 215
Мова прямá здогадна / Моблення прямé здогадне 2, 215
Мова пташина 2, 215
Мова рідна 2, 215
Мова розмовна 2, 216
Мова світова 2, 216
Мова словенська 2, 216

- Мова спеціальна / Мова фахова 2, 217**
Мова старослов'янська 2, 223
„Мова тарабарська” / „Мовлення тарабарське” 2, 223
Мова тварин 2, 223
Мова текстів масової комунікації / Мовлення текстів масової комунікації 2, 223
Мова титульна 2, 223
Мова українська 2, 223
Мова художньої літератури 2, 223
Мова цільова 2, 224
Мова штучна / Мовлення штучне 2, 224
Мова чужа / Мовлення чуже 2, 225
Мова-еталон 2, 225
Мова-основа 2, 225
Мова-позарозум 2, 225
Мова-посередник 2, 226
Мовець 2, 226
Мови аглютинативні 2, 226
Мови ад'єктивні 2, 226
Мови аморфні 2, 226
Мови аналітичні 2, 227
Мови без писемності 2, 227
Мови вокалічні 2, 227
Мови дієслівні 2, 227
Мови ергативні 2, 227
Мови Європейського Союзу 2, 228
Мови ізолятивні 2, 228
Мови іменні 2, 228
Мови індоєвропейські 2, 228
Мови інкорпоровані 2, 228
Мови консонантичні 2, 228
Мови кореневі 2, 228
Мови креольські 2, 228
Мови міжнародні 2, 228
Мови мононегативні 2, 228
Мови народностей 2, 229
Мови нефлексивні 2, 229
Мови номінативні 2, 229
Мови ностратичні 2, 229
Мови пасивні 2, 230
Мови полінегативні 2, 230
Мови полісинтетичні 2, 230
Мови робочі 2, 230

- Мóви світові 2, 230
- Мóви символічні 2, 230
- Мóви синтетичні 2, 230
- Мóви спеціальні 2, 230
- Мóви споріднені 2, 230
- Мóви флективні / Мóви фузійні 2, 231
- Мóви фузійні 2, 231
- Мовленнєва діяльність 2, 231
- Мовленнєва культура 2, 231
- Мовленнєва культура суспільства 2, 231
- Мовленнєва ланка 2, 231
- Мовленнєва норма 2, 231
- Мовленнєва поведінка мовців 2, 231
- Мовленнєва подія 2, 231
- Мовленнєва системність функційного стилю 2, 231
- Мовленнєва ситуація 2, 231
- Мовленнєва стратегія 2, 231
- Мовленнєва тактика 2, 231
- Мовленнєва трансакція 2, 231
- Мовленнєва характеристика (мовленнєвий портрет) 2, 231
- Мовленнєве мислення 2, 231
- Мовленнєвий акт 2, 231
- Мовленнєвий апарат 2, 231
- Мовленнєвий вплив 2, 231
- Мовленнєвий етикет 2, 232
- Мовленнєвий жанр 2, 232
- Мовленнєвий жанр спілкування 2, 232
- Мовленнєвий паспорт 2, 232
- Мовленнєвий портрет 2, 232
- Мовленнєвий потік 2, 232
- Мовленнєвий такт 2, 232
- Мовленнєвий тракт 2, 232
- Мовленнєвий штамп 2, 232
- Мовленнєвознавство 2, 232
- Мовленнєвомисленнєвий акт 2, 232
- Мóвлення 2, 232
- Мóвлення авторське 2, 233
- Мóвлення в наративі непряме 2, 233
- Мóвлення в наративі пряме 2, 233
- Мóвлення внутрішнє 2, 234
- Мóвлення діалогічне 2, 234
- Мóвлення другого ступеня непряме 2, 234
- Мóвлення егоцентричне 2, 234

- Мовлення експресивне 2, 234
Мовлення емпатичне 2, 234
Мовлення зовнішнє 2, 234
Мовлення інтертекстове (зв'язок інтертекстовий) 2, 235
Мовлення інформативне 2, 235
Мовлення книжне 2, 235
Мовлення макаронічне 2, 235
Мовлення мітингове 2, 235
Мовлення монологічне і діалогічне 2, 235
Мовлення народно-поетичне 2, 236
Мовлення невласне-прямє 2, 236
Мовлення незв'язне 2, 236
Мовлення парламентське (пишномовство політичне) 2, 237
Мовлення письмове 2, 237
Мовлення похоронне 2, 238
Мовлення прямє включене 2, 238
Мовлення прямє непозначене 2, 238
Мовлення розмовне 2, 238
Мовлення усне 2, 239
Мовлення фатичне (поведінка мовленнєва фатична) 2, 239
Мовлення функційно-зумовлені / функційно-сміслові типи 2, 240
Мовлення чужє (мова чужа) 2, 240
Мовна гра 2, 242
Мовна діяльність 2, 242
Мовна здібність 2, 242
Мовна ідіосинкразія 2, 242
Мовна картина світу 2, 242
Мовна компетенція 2, 242
Мовна комунікація 2, 242
Мовна невдача 2, 242
Мовна норма 2, 242
Мовна освіта 2, 243
Мовна особистість 2, 243
Мовна особистість комуніканта 2, 243
Мовна поведінка 2, 243
Мовна політика 2, 243
Мовна практика 2, 243
Мовна самосвідомість 2, 243
Мовна свідомість 2, 243
Мовна ситуація 2, 243
Мовна сім'я 2, 243
Мовна стійкість 2, 243
Мовне будівництво 2, 243

- Мовне виховання 2, 243
- Мовне естетство 2, 243
- Мовне існування 2, 243
- Мовне співтовариство 2, 243
- Мовне табу 2, 243
- Мовне членування фрагмента дійсності 2, 243
- Мовне чуття 2, 243
- Мовний апарат 2, 243
- Мовний дефіцит 2, 243
- Мовний етикет 2, 243
- Мовний знак 2, 243
- Мовний колектив 2, 243
- Мовний лад (лад мови) 2, 243
- Мовний надлишок 2, 243
- Мовний смак 2, 243
- Мовний статус 2, 243
- Мовний такт 2, 243
- Мовно-культурна особистість 2, 243
- Мовознавство, або лінгвістика 2, 243
- Мовознавство ареальне 2, 244
- Мовознавство генетичне 2, 244
- Мовознавство діахронійне 2, 244
- Мовознавство загальне (лінгвістика загальна) 2, 245
- Мовознавство зіставне (компаративістика) 2, 245
- Мовознавство історичне 2, 245
- Мовознавство когнітивне 2, 245
- Мовознавство конкретне 2, 245
- Мовознавство конструктивне 2, 246
- Мовознавство порівняльно-історичне 2, 246
- Мовознавство прикладне 2, 246
- Мовознавство синхронійне 2, 246
- Мовознавство структурне 2, 246
- Мовознавство типологічне 2, 246
- Модалема 2, 246
- Модалізатор 2, 246
- Модальне значення 2, 246
- Модальне спілкування 2, 246
- Модальний 2, 247
- Модальник 2, 247
- Модальні дієслова 2, 247
- Модальні слова (модальник) 2, 247
- Модальність 2, 247
- Модальність гіпотетична 2, 248

- Модальність ірреальна 2, 248
Модальність об'єктивна 2, 249
Модальність оцінна 2, 249
Модальність предикатна 2, 249
Модальність реальна 2, 249
Модальність суб'єктивна 2, 249
Модальність у загальній морфології 2, 250
Модальність як вияв предикативності 2, 250
Модаліяція 2, 250
Моделі аналізу тексту синтаксичні 2, 250
Моделі вторинні 2, 250
Моделі комунікації 2, 250
Моделі мовленнєвої поведінки національні 2, 251
Моделі мовної політики 2, 251
Моделі первинні 2, 251
Моделі породження 2, 251
Моделі породження мовлення (моделі вербалізації) 2, 251
Моделі складного речення фразеологізовані (фразеомоделі) 2, 251
Моделі-аспекти запозичені 2, 252
Моделі-зразки 2, 252
Моделі-конструкти 2, 252
Моделі-методи і прийоми дослідження 2, 252
Моделі-теорії / Моделі-ідеї 2, 252
Моделювання 2, 253
Моделювання лінгвістичне 2, 253
Моделювання мовної особистості 2, 253
Модель 2, 253
Модель аспектна 2, 254
Модель деревна 2, 254
Модель епізодична 2, 254
Модель жанрова 2, 254
Модель ідеалізована когнітивна 2, 254
Модель індикаторів концептів 2, 254
Модель інтерактивна 2, 254
Модель інтеракційна 2, 255
Модель кваліфікативна 2, 255
Модель когнітивна 2, 255
Модель контексту 2, 255
Модель концептуальних графів 2, 255
Модель кубічна (стереометрична) 2, 255
Модель лінійна 2, 255
Модель мови 2, 255
Модель мови польова 2, 256

- Модель мови рівнева 2, 256
- Модель мовної особистості 2, 256
- Модель мовної особистості лінгводидактична 2, 256
- Модель мовної особистості настановча 2, 256
- Модель мовної політики асиміляційна 2, 257
- Модель мовної політики диференційна 2, 257
- Модель мовної політики мультикультурна 2, 257
- Модель мовної свідомості 2, 257
- Модель морфології адитивна 2, 257
- Модель морфології елементно-комбінаторна 2, 257
- Модель морфології «словесно-парадигматична» 2, 258
- Модель морфонологічна 2, 258
- Модель опису комунікативної поведінки носіїв національної лінгвокультури 2, 258
- Модель парадигматична 2, 258
- Модель параметрична 2, 259
- Модель породжувальна 2, 259
- Модель синтагматична 2, 259
- Модель ситуативна 2, 259
- Модель ситуації 2, 259
- Модель складного речення 2, 259
- Модель складного речення типового 2, 259
- Модель складного речення часткового 2, 259
- Модель словотвірної 2, 260
- Модель спілкування / Модель комунікації 2, 260
- Модель стилю (традиційна) 2, 260
- Модель таблиць 2, 260
- Модель трансакційна 2, 260
- Модель трансмісійна 2, 260
- Модель узгоджувальна 2, 261
- Модернізація 2, 261
- Модерність 2, 261
- Модифікації фонем 2, 261
- Модифікація 2, 261
- Модифікація речення 2, 261
- Модифікація фазова 2, 261
- Модуляція імпульсно-кодова 2, 262
- Модус 2, 262
- Модус існування мови 2, 262
- Модуси симетрії 2, 262
- Можливість / неможливість алетична 2, 262
- Можливості сполучувальні 2, 262
- Мозок 2, 262

- Молодограматизм 2, 262
Момент мовлення 2, 262
Моногенез 2, 262
Монозвук (монофонічний сигнал) 2, 263
Монокультурна комунікація 2, 263
Монолінгв 2, 263
Монолінгвізм 2, 263
Монолінгвокультура 2, 263
Монолóg 2, 263
Монолóg внутрішній 2, 263
Монолógи діалогізовані внутрішні 2, 263
Монологічне і діалогічне мовлення 2, 263
Монопропозитивні складні речення 2, 263
Монопропозитивність 2, 263
Моносемічний 2, 264
Моносемія 2, 264
Моносуб'єктний 2, 264
Монотон синтаксичний 2, 264
Монофтонг 2, 264
Морá 2, 264
Морф / Аломорф / Морфа 2, 264
Морфема / Одиниця морфологічна / Одиниця морфемна 2, 264
Морфема афіксальна 2, 266
Морфема коренева 2, 266
Морфема нульова 2, 267
Морфема службова 2, 267
Морфема у складі загальної морфології 2, 267
Морфеміка 2, 267
Морфемний аналіз слова 2, 267
Морфемний склад слова 2, 267
Морфемно-морфологічний рівень 2, 267
Морфеміда у складі загальної морфології 2, 267
Морфокód 2, 267
Морфологізовані члени речення 2, 267
Морфологічна мотивованість 2, 267
Морфологічна парадігма 2, 268
Морфологічна структура слова 2, 268
Морфологічне значення 2, 268
Морфологічний 2, 268
Морфологічний спосіб слотвору 2, 268
Морфологічний тип мови 2, 268
Морфологічні засоби 2, 268
Морфологічні норми 2, 268

- Морфологічні процеси 2, 268**
- Морфологія 2, 268**
- Морфологія загальна 2, 269**
- Морфологія як розділ україністики 2, 269**
- Морфолого-синтаксичний спосіб словотвору 2, 269**
- Морфонема 2, 269**
- Морфонологічна модель 2, 269**
- Морфонологічні процеси 2, 269**
- Морфонологія 2, 269**
- Морфотактика 2, 269**
- Морфосилабема 2, 270**
- Мотив 2, 270**
- Мотив (мотиватор) 2, 270**
- Мотив комунікації 2, 270**
- Мотив мовленнєвий (комунікативний) 2, 270**
- Мотив спілкування 2, 270**
- Мотиваційний рівень мовної особистості 2, 270**
- Мотивація 2, 270**
- Мотивація асоціативна (асоціативно-образна) 2, 270**
- Мотивація метафорична 2, 271**
- Мотивація множинна 2, 271**
- Мотивація непрямá 2, 271**
- Мотивація одинична 2, 271**
- Мотивація основна 2, 271**
- Мотивація переносна 2, 271**
- Мотивація периферійна 2, 271**
- Мотивація прямá 2, 271**
- Мотивація словотвірна 2, 271**
- Мотивоване слово 2, 272**
- Мотивованість / Мотивація 2, 272**
- Мотивованість словотвірна 2, 272**
- Мотивування 2, 272**
- Мóція 2, 273**
- MP3 2, 273**
- Мультилінгвізм 2, 273**
- Мультиплікатів 2, 273**
- Мультисемічність 2, 273**
- Мультисуб'єктність 2, 273**
- Мути́зм 2, 273**
- М'які приголосні 2, 273**

Н

- Набір універсальний граматичний 2, 274
 Навантаження членів речення тема-рема-тічне 2, 274
 Навичка 2, 274
 Навичка мовленнєва 2, 274
 Навчання інтенсивне 2, 274
 Навчання мови 2, 274
 Наголос / Акцент 2, 274
 Наголос акцентної групи 2, 275
 Наголос вільний 2, 275
 Наголос головний (основний) 2, 275
 Наголос динамічний 2, 275
 Наголос довготний 2, 275
 Наголос другорядний (побічний) 2, 275
 Наголос експіраторний 2, 275
 Наголос емпатичний 2, 275
 Наголос квантитативний 2, 276
 Наголос кількісний 2, 276
 Наголос логічний / Акцент смисловий 2, 276
 Наголос мелодійний 2, 276
 Наголос музикальний 2, 276
 Наголос нерухомий 2, 276
 Наголос нефіксований 2, 276
 Наголос постійний 2, 276
 Наголос рухомий 2, 276
 Наголос силовий 2, 276
 Наголос синтагматичний 2, 276
 Наголос складовий 2, 277
 Наголос словесний 2, 277
 Наголос тонічний 2, 277
 Наголос фіксований 2, 277
 Наголос фразовий 2, 277
 Наголошений склад 2, 278
 Надбудова 2, 278
 Надгевералізація 2, 278
 Надійність 2, 278
 Надлишківість 2, 278
 Надлишок мовлення 2, 278
 Надмірність 2, 278
 Надрядковий знак 2, 278
 Надфразна єдність 2, 279

- Назалізація 2, 279
Назальні приголосні 2, 279
Назва 2, 279
Називання людини по батькові 2, 279
Називання чоловіка за прізвищем дружини 2, 279
Називання чоловіка за прізвищем іншого чоловіка 2, 279
Називне речення 2, 280
Називний відмінок (номінатив)
Називний теми (називний представлення, називний лекторський) 2, 280
Наївна картина світу 2, 280
Наївне (формальне, побутове) поняття 2, 280
Найменування 2, 280
Найменування складене 2, 280
Наказовий спосіб 2, 280
Накладання морфем 2, 280
Накопичення 2, 280
Накопичення епітетів 2, 280
Намір комунікативний / Інтенція комунікативна / Завдання комунікативне 2, 280
Наочно-почуттєве мислення 2, 281
Написання загальної назви-іменника з великої літери 2, 281
Напівклітики 2, 281
Напівмовність 2, 281
Напівпредикативні відокремлені члени речення 2, 281
Напівпредикативність 2, 281
Напрямок досліджень антропоцентричний 2, 281
Напрямок налаштування 2, 281
Напрямок соціологічний 2, 281
Напрямок у мовознавстві біологічний 2, 281
Напрямок у мовознавстві логічний 2, 281
Напрямок у мовознавстві натуралістичний 2, 281
Напрямок у мовознавстві психологічний 2, 282
Напрямок у синтаксисі структурно-семантичний 2, 282
Напрямок функційний 2, 282
Наратив 2, 282
Наратор 2, 282
Нарація 2, 282
Наріччя 2, 282
Народна етимологія 2, 283
Народність 2, 283
Народознавство 2, 283
Нарощення основ 2, 283

- Наслідки русифікації 2, 283
Настанова адресанта 2, 283
Настанова комунікативна 2, 283
Настанова комунікації 2, 283
Настанова пропозиційна / Відношення пропозиційне 2, 283
Настанови культурні 2, 283
Настановча модель мовної особистості 2, 284
Нативізм 2, 284
Натуралізм 2, 284
Натяк 2, 284
Науки про мову (постали в ХХ ст.) 2, 284
Наукова картина світу 2, 284
Наукова комунікація 2, 284
Наукова лексика 2, 284
Наукова символіка 2, 284
Наукове поняття 2, 285
Науковий стиль 2, 285
Націоналізм 2, 285
Національна двомовність 2, 285
Національна культура 2, 285
Національна мова 2, 285
Національна специфіка мовленнєвого спілкування 2, 285
Національно-культурний рівень володіння мовою 2, 285
Національно-мовна свідомість 2, 285
Національність 2, 285
Нація 2, 285
Нація титульна 2, 286
Невдача 2, 286
Невдача вербальна 2, 286
Невдача комунікативна / Девіація комунікативна 2, 286
Невдача комунікативна непевна 2, 286
Невдача комунікативна прихована 2, 286
Невдача комунікативна свідома 2, 286
Невдача невербальна 2, 286
Невербальна комунікативна поведінка 2, 286
Невербальна комунікація 2, 286
Невербальна невдача 2, 287
Невербальні коди 2, 287
Невербальні способи опису 2, 287
Невідміюваний 2, 287
Невідміювані іменники 2, 287
Невідміювані прикметники 2, 287
Невласне-пряма мова (невласне-прямé мовлення) 2, 287

- Невлáсне-прямá мóва в наратіві (невлáсне-прямé мóвлення в наратіві) 2, 287
- Неврóз 2, 287
- Негармонійне спілкування 2, 287
- Негативізм 2, 287
- Негентропія 2, 287
- Недокóнаний вид 2, 287
- Недомóва 2, 287
- Незалéжний 2, 287
- Незмінювані словá 2, 287
- Неістóта 2, 287
- Нейролінгвістика 2, 287
- Нейрón 2, 288
- Нейтралізація 2, 288
- Нейтралізація фонém 2, 288
- Нейтрáльна лéксика 2, 288
- Нейтрáльна тонáльність 2, 288
- Некомунікабельність 2, 288
- Нексус ↔ Юнкція 2, 288
- Нелінійність морфéми 2, 289
- Немилозвúчність 2, 289
- Неморфологізóвані другорядні члéни рéчення 2, 289
- Неморфологізóвані обстáвини 2, 289
- Неморфологізóвані члéни рéчення 2, 289
- Неморфологічні вираження граматічних знáчень 2, 289
- Неморфологічні спóсоби словотвóру 2, 289
- Немотивóване слóво 2, 289
- Ненаголóшений 2, 289
- Ненаголóшений склад 2, 289
- Ненаголóшені голосні 2, 289
- Ненорматівна комунікатівна поведінка 2, 289
- Необов'язкові (факультатівні) знáки 2, 289
- Неогумбольдтіанство 2, 289
- Неознáчена фóрма дієслóва 2, 289
- Неознáчене 2, 289
- Неознáченість 2, 289
- Неознáчено-особóве односклáдне рéчення 2, 290
- Неолінгвістика 2, 290
- Неологізм / Неологізми (лексічні новотвóри) 2, 290
- Неологізм індивідуально-áвторський (оказіональні, контéкстні, оказіоналізми) 2, 291
- Неологізм лексічний (узуáльний, загальномо́вний) 2, 291
- Неологізм семантичний 2, 291

- Неологізм ситуативний 2, 291
 Неофіційна комунікація 2, 291
 Непалаталізовані (тверді) приголосні 2, 291
 Неперехідне (нетранзитивне) дієслово 2, 291
 Непериферійність 2, 291
 Неповне речення 2, 292
 Неповноголосся 2, 292
 Неповноеквівалентність мовних одиниць 2, 292
 Непотент 2, 292
 Непоширене речення 2, 292
 Непохідне слово 2, 292
 Непродуктивність афіксів 2, 292
 Непряме мовлення в наративі 2, 292
 Непряме мовлення другого ступеня 2, 292
 Непряме питання / Непрямі питання 2, 292
 Непрямий відмінок 2, 292
 Нерегулярність афіксів 2, 292
 Нереклексивне слухання 2, 292
 Нерозгортнутий мовленнєвий акт 2, 292
 Нерозуміння комунікативне 2, 293
 Нерозчленоване речення 2, 293
 Нерозчленоване складнопідрядне речення 2, 293
 Нескладовий 2, 293
 Неспівпростір 2, 293
 Неуспішна мовна комунікація 2, 293
 Неформалізований спосіб опису і доведення 2, 293
 Нефразеологізовані за семантикою похідні 2, 293
 Нечленовані основи 2, 293
 Нечленовані речення (слова-речення, еквіваленти речення) 2, 293
 Нечленовані речення як один зі структурно-семантичних типів простого речення 2, 293
 Низхідна комунікація 2, 293
 Низькотональність 2, 293
 Ніша (ніша-фільтр) 2, 293
 Нове 2, 293
 Новомова 2, 293
 Номенклатура 2, 294
 Номіналізація 2, 295
 Номінант 2, 295
 Номінат 2, 295
 Номінатив 2, 295
 Номінативне односкладне речення 2, 295
 Номінативний (акузативний) лад 2, 295

- Номіна́тивний підме́т 2, 295
- Номіна́тивний підме́т, ви́ражений окре́мим сло́вом 2, 295
- Номіна́тивний підме́т, ви́ражений словосполу́ченням 2, 295
- Номіна́тивні ре́чення 2, 295
- Номіна́тор 2, 295
- Номіна́ція 2, 295
- Номіна́ція в си́ntaxисі 2, 296
- Номіна́ція вто́рінна 2, 296
- Номіна́ція дієслі́вна 2, 296
- Номіна́ція повто́рна 2, 296
- Но́мос 2, 296
- Но́нсенс верс 2, 296
- Но́рма 2, 296
- Но́рма кому́нікати́вна 2, 297
- Но́рма культу́рна 2, 297
- Но́рма літе́рату́рної мо́ви 2, 297
- Но́рма мовлені́сва 2, 297
- Но́рма мо́вна 2, 297
- Но́рма спілкува́ння 2, 298
- Нормаліза́ція 2, 298
- Норма́тивна кому́нікати́вна пове́дінка 2, 298
- Норма́тивний сло́вни́к 2, 298
- Норма́тивні відно́шення 2, 298
- Норма́тивність мо́влення 2, 298
- Но́рми акцентуа́ційні 2, 298
- Но́рми грама́тичні 2, 298
- Но́рми диспозити́вні 2, 298
- Но́рми імпера́тивні 2, 299
- Но́рми кому́нікати́вні 2, 299
- Но́рми кому́нікати́вної пове́дінки гру́пові 2, 299
- Но́рми кому́нікати́вної пове́дінки інди́вдуа́льні 2, 299
- Но́рми кому́нікати́вної пове́дінки за́гальноку́льту́рні 2, 299
- Но́рми кому́нікати́вної пове́дінки ситуати́вні 2, 299
- Но́рми ле́ксико-фра́зеологі́чні 2, 299
- Но́рми лексі́чні 2, 299
- Но́рми мо́вні 2, 299
- Но́рми морфологі́чні 2, 300
- Но́рми орфогра́фічні / Но́рми орфогра́фії 2, 300
- Но́рми орфоєпі́чні 2, 301
- Но́рми потенці́йні 2, 301
- Но́рми пунктуа́ційні / Но́рми пункту́ації 2, 301
- Но́рми реалізо́вані 2, 302
- Но́рми синтаксі́чні 2, 302

- Норми словотвірні 2, 302
Норми стилістичні 2, 302
Нормування 2, 303
Носій лінгвокультури 2, 303
Носій мови 2, 303
Носовий резонанс 2, 303
Носові голосні 2, 303
Носові приголосні 2, 303
Нотабене 2, 303
Нотація 2, 303
Ноумен 2, 303
Ноу-хау 2, 303
Нуль зву́ка (нульова́ одини́ця) 2, 303
Нуль-афікса́ція 2, 303
Нуль-компози́ція 2, 304
Нульова́ морфе́ма 2, 304
Нульова́ одини́ця 2, 304
Нульова́ флє́ксія 2, 304
Нумераліза́ція 2, 304
Нумеральні слова́ 2, 304
Нумеративний (нумеральний) зворót 2, 304
Нюанси (мовні, мовленнєві) 2, 304

О

- Обґрунтування фонетичне 2, 305
- Обертони 2, 305
- Об'єкт 2, 305
- Об'єкт загальної морфології 2, 305
- Об'єкт непрямий 2, 305
- Об'єкт-система, система-об'єкт 2, 305
- Об'єкти дискретні 2, 305
- Об'єкти недискретні 2, 306
- Об'єкти обчислювані 2, 306
- Об'єктив 2, 306
- Об'єктивні чинники формування мовної свідомості 2, 306
- Об'єктні відношення 2, 306
- Об'єкція 2, 306
- Обігрування прізвищ 2, 306
- Обласне слово (діалектизм) 2, 306
- Обліквус 2, 306
- Обмін думками у складі діалогічної єдності 2, 306
- Обмін мовленнєвий / Блок інтерактивний 2, 306
- Обмін простий 2, 307
- Обмін складний 2, 307
- Обмова навмісна 2, 307
- Оборотний мовленнєвий акт 2, 307
- Образ 2, 307
- Образ автора 2, 307
- Образ взаємодії суб'єкта й об'єкта 2, 307
- Образ оповідача 2, 307
- Образ читача 2, 307
- Образність 2, 307
- Образність мови 2, 308
- Образність мовлення 2, 308
- Обрамлення 2, 308
- Обробка мови / мовлення (автоматична обробка мови / мовлення)
комп'ютерна 2, 308
- Обставина 2, 308
- Обставина відокремлена 2, 309
- Обставини комунікативні 2, 309
- Обставини морфологізовані 2, 309
- Обставини неморфологізовані 2, 310
- Обставини спілкування 2, 310
- Обставинні відношення 2, 310

- Обчислення логіко-математичне і моделювання 2, 310
 Оглушення 2, 310
 OGG Vórbis 2, 310
 Одиниці аналізу 2, 311
 Одиниці (елементи) компарабельні 2, 311
 Одиниці мови 2, 311
 Одиниці мови конститутивні 2, 311
 Одиниці мови матеріальні / ідеальні 2, 312
 Одиниці мови неконститутивні 2, 312
 Одиниці мовленнєвого етикету 2, 312
 Одиниці мовлення 2, 312
 Одиниці мовлення лінійні 2, 312
 Одиниці мовлення надлінійні 2, 312
 Одиниці сегментні 2, 313
 Одиниці синтаксичні 2, 313
 Одиниці системи словотвору комплексні 2, 313
 Одиниці суперсегментні 2, 313
 Одиниця 2, 313
 Одиниця заголовна (слово заголовне, лема) 2, 314
 Одиниця мовна культурно маркована 2, 314
 Одиниця предикативна 2, 314
 Одиниця семантична 2, 314
 Одиниця фразеологічна / Ідіома / Фразеологізм / Фразема/
 Фразеограма 2, 314
 Одиничні іменники (сингулятиви) 2, 315
 Одніна 2, 315
 Однобічне членування словоформ 2, 315
 Однобічний мовленнєвий акт 2, 315
 Однозначність (моносемія) 2, 315
 Однокореневі слова 2, 315
 Однолінгвокультурність 2, 315
 Одномовність 2, 315
 Одноразова комунікація 2, 315
 Однорідні / Неоднорідні означення 2, 316
 Однорідні члени речення 2, 316
 Односкладне речення 2, 316
 Однофокусні приголосні 2, 316
 Одухотворення 2, 316
 Ознака 2, 316
 Ознака акціональна / Ознака акційна 2, 316
 Ознака диференційна 2, 316
 Ознака квалітативна 2, 316
 Ознака комунікативна 2, 316

- Озна́ка / Озна́ки фонéми / фонéма диференці́йна / диференці́йні (самості́йні) 2, 316
- Озна́ка / Озна́ки фонéми / фонéма інтегрáльна / інтегрáльні 2, 316
- Озна́ка / Озна́ки фонéми / фонéма недиференці́йна / недиференці́йні (несамості́йні) 2, 317
- Озна́ка фоноло́гічна 2, 317
- Озна́ки багаточлéнного складнопідря́дного рéчення 2, 317
- Озна́ки диференці́йні безсполучникóвих складні́х рéчень неоднорі́дного склáду 2, 317
- Озна́ки диференці́йні безсполучникóвих складні́х рéчень однорі́дного склáду 2, 318
- Озна́ки диференці́йні ланцюго́вого зв'язку́ 2, 318
- Озна́ки диференці́йні невлáсне-прямо́го мóвлення 2, 318
- Озна́ки диференці́йні паралéльного зв'язку́ 2, 318
- Озна́ки диференці́йні прямо́го мóвлення 2, 318
- Озна́ки диференці́йні складнопідря́дного рéчення 2, 319
- Озна́ки диференці́йні складнопідря́дного рéчення з неоднорі́дною (паралéльною) супідря́дністю 2, 319
- Озна́ки диференці́йні складнопідря́дного рéчення з однорі́дною супідря́дністю 2, 319
- Озна́ки диференці́йні складносуря́дних рéчень неоднорі́дного склáду 2, 319
- Озна́ки диференці́йні складносуря́дних рéчень однорі́дного склáду 2, 320
- Озна́ки диференці́йні спосо́бів передава́ння непрямо́го мóвлення 2, 320
- Озна́ки конституті́вних одини́ць 2, 320
- Озна́ки літерату́рної но́рми 2, 321
- Озна́ки мо́ви кому́нікаті́вні 2, 321
- Озна́ки похі́дного сло́ва 2, 321
- Озна́ки простóго рéчення семанти́чні 2, 321
- Озна́ки простóго речення́ структу́рні 2, 321
- Озна́ки складносуря́дних рéчень фразеологізо́ваної структу́ри 2, 321
- Озна́ки часті́н мо́ви категорі́йні 2, 321
- Озна́чене 2, 321
- Озна́ченість / неозна́ченість 2, 321
- Озна́чення (атрибу́т) 2, 322
- Озна́чення відокре́млене 2, 322
- Озна́чення морфологізо́вані 2, 323
- Озна́чення неморфологізо́вані 2, 323
- Озна́чення однорі́дні / неоднорі́дні 2, 323
- Озна́чення постпозиті́вне 2, 324

- Озна́чено-особо́ве односкла́дне рече́ння 2, 324
Озна́чувальне 2, 324
Озна́чуване 2, 324
Озна́чувач 2, 324
Ойко́домо́німи 2, 324
Ойко́німи 2, 324
Оказіоналі́зм / Оказіоналі́зми 2, 324
Оказіона́льний 2, 325
Оксиморо́н / Оксюморо́н 2, 325
Октéт 2, 325
Окультура́ція 2, 325
Олігофрені́я 2, 325
Ольфакто́рика 2, 326
Омо́графи 2, 326
Омо́німи 2, 326
Омо́німи міжмо́вні 2, 327
Омоні́мія 2, 327
Омоні́мія граматі́чна 2, 327
Омоні́мія лексико-граматі́чна 2, 328
Омофо́ни 2, 328
Омофо́рми 2, 328
О́нім 2, 328
Оніміза́ція 2, 328
Ономасіа́тів (номіна́тів) 2, 328
Ономасіоло́гія 2, 328
Онома́стика 2, 329
Ономастико́н 2, 329
Ономатопеті́чні слова́ 2, 330
Ономатопе́я / Звуконаслі́дування 2, 330
Онтогенéз 2, 330
Онтогенéз мо́влення 2, 330
Оперáтор 2, 330
Опера́ції дискурсі́вні 2, 330
Опера́ції моделюва́ння звуко́вих систéм попере́дні 2, 330
Опера́ція 2, 331
О́пис парадигматі́чний 2, 331
Описо́вий ана́ліз 2, 331
Описо́вий ме́тод 2, 331
Опо́зит 2, 331
Опози́ції фонéм 2, 331
Опози́ції фонéм багатомі́рні 2, 331
Опози́ції фонéм градуа́льні / Опози́ції фонéм ступі́нчасті 2, 331
Опози́ції фонéм еквіполéнтні / Опози́ції фонéм рівнозна́чні 2, 331

- Опозиції фонем ізольовані 2, 332
 Опозиції фонем корелятивні 2, 332
 Опозиції фонем одномірні 2, 332
 Опозиції фонем привативні 2, 332
 Опозиції фонем пропорційні 2, 332
 Опозиції фонологічні 2, 333
 Опозиція 2, 333
 Опорні слова 2, 334
 Опосередкована комунікація 2, 334
 Опрацювання мовних даних когнітивне 2, 334
 Опрацювання природної мови 2, 334
 Опрацювання тексту автоматичне (ОАТ) 2, 336
 Опрощення 2, 336
 Оптатив 2, 336
 Оптація 2, 336
 Оптимізація 2, 336
 Ораторське мистецтво 2, 336
 Орація 2, 336
 Органи вимовляння 2, 336
 Органи вимовляння активні 2, 336
 Органи вимовляння пасивні 2, 336
 Органи мовлення 2, 336
 Організаційна комунікація 2, 337
 Організація безсполучникових складних речень
 комунікативна 2, 337
 Організація складнопідрядних речень комунікативна 2, 337
 Організована комунікація 2, 337
 Ординарно-семантичний рівень мовної особистості 2, 337
 Оригінальність стилю 2, 337
 Орієнтація 2, 337
 Орнамент 2, 338
 Орнаментация 2, 338
 Орто... 2, 338
 Ортодоксія 2, 338
 Ортологія 2, 338
 Орудний відмінок 2, 338
 Орудний порівняння 2, 338
 Орудний тавтологічний 2, 338
 Орудний тавтологічний + а- 2, 338
 Орфограма 2, 338
 Орфографіка / Орфосинтактика / Орфотектоніка 2, 339
 Орфографічний словник 2, 339
 Орфографічні норми 2, 339

- Орфографія (правобпис) 2, 339
 Орфоепічний словник 2, 340
 Орфоепічні норми 2, 340
 Орфоепія 2, 340
 Освіта двомовна 2, 340
 Освіта міжкультурна 2, 340
 Освіта мовна 2, 340
 Освіта рідномовна 2, 340
 Осічка 2, 340
 Основа 2, 341
 Основа висловлення 2, 341
 Основа дієслова 2, 341
 Основа інфінітива 2, 341
 Основа лексична мови
 Основа мотиваційна 2, 341
 Основа порівняння 2, 341
 Основа похідна 2, 341
 Основа предикативна речення / Ядро предикативне речення 2, 341
 Основа речення граматична 2, 341
 Основа речення конструктивна 2, 342
 Основа слова 2, 342
 Основа словотвору 2, 342
 Основа словоформи 2, 342
 Основа твірня / Основа мотиваційна / Основа словотвірня 2, 342
 Основа теперішнього часу 2, 342
 Основа функційних стилів екстралінгвістична 2, 342
 Основи нечленовані 2, 343
 Основи прості членовані 2, 343
 Основний різновид фонэми 2, 343
 Основний словниковий фонд 2, 343
 Основні засоби зв'язку в складному реченні 2, 343
 Основні засоби зв'язку в складносурядному реченні 2, 343
 Основні типи безполучникових складних речень 2, 343
 Особа 2, 343
 Особа в граматиці 2, 343
 Особа дієслова 2, 343
 Особа перша 2, 343
 Особа синтаксична 2, 343
 Особа як шифтерна категорія 2, 344
 Особистісні ролі 2, 344
 Особистісно зорієнтована комунікація 2, 344
 Особистість 2, 344

- Особістiсть багатомовна 2, 344
- Особістiсть комуніканта мовна (мовленнєва) 2, 344
- Особістiсть комунікативна 2, 344
- Особістiсть лінгвокультурна маргінальна 2, 344
- Особістiсть міжмовна і міжкультурна трансцендентальна 2, 345
- Особістiсть мовна 2, 345
- Особістiсть мовна (мовленнєва) вторінна 2, 346
- Особістiсть мовна комуніканта 2, 347
- Особістiсть мовно-культурна 2, 347
- Особістiсть монолінгвокультурна 2, 347
- Особістiсть полілінгвокультурна 2, 347
- Особливiсть 2, 347
- Особливості мовно-національні 2, 347
- Особова (предикативна) форма дієслова 2, 348
- Особовий 2, 348
- Особові займенники в граматиці 2, 348
- Осцилограма 2, 348
- Осцилограф 2, 348
- Оточення іншомовне 2, 348
- Отримувач 2, 348
- Офіційна комунікація 2, 348
- Офіційно-ділова лєксика 2, 349
- Офіційно-діловий (діловий) стиль 2, 349
- Оцифрування (цифровий запис) звука 2, 349
- Оцінка 2, 349
- Оцінність 2, 349
- Оцінно-буттєві речення 2, 349
- Оцінна діалогійна єдність 2, 349
- Очікування обмануте 2, 349
- Очікування рольові 2, 349

П

- Палаталізація 3, 9
 Палаталізація друга 3, 9
 Палаталізація перша 3, 9
 Палаталізовані приголосні 3, 9
 Палатальні (середньоязикові) приголосні 3, 9
 Палатограма 3, 9
 Палатографія 3, 9
 Палеографія 3, 9
 Палілогія 3, 9
 Палімпсест 3, 10
 Паліндром 3, 10
 Пам'ять 3, 10
 Пам'ять довготривала 3, 10
 Пам'ять короткотривала 3, 10
 Пам'ять ментальна
 Панегірик 3, 10
 Панславізм 3, 11
 Панторіма 3, 11
 Пара видовá (видовá <парна> відповідність) 3, 11
 Пара словотвірна 3, 11
 Пара суміжна 3, 11
 Парáбола 3, 11
 Паравербáльна компетénція 3, 11
 Параго́німи 3, 12
 Парагра́ма 3, 12
 Парадиáстола 3, 12
 Парад́игма 3, 12
 Парад́игма лінгвокульту́рна 3, 13
 Парад́игма морфологі́чна 3, 13
 Парад́игма рéчення 3, 13
 Парад́игма словосполúчення 3, 14
 Парад́игма словотвірна 3, 14
 Парад́игма сучáсна лінгвістична 3, 15
 Парад́игма функційно-стильовá 3, 18
 Парадигма́тика 3, 18
 Парадигматична сýтність слóва 3, 19
 Парадигматичний харáктер морфéми 3, 19
 Парадигматичні відно́шення 3, 19
 Парадо́кс 3, 19
 Парадо́кси міжмóвної і міжкульту́рної комуника́ції 3, 19

Паракіне́сика 3, 19
Паралексі́я 3, 19
Паралелі́ (варіа́нти) стилістичні 3, 20
Паралелі́зм / Паралелі́зм прями́й 3, 20
Паралелі́зм заперечни́й 3, 20
Паралелі́зм зворóтний 3, 20
Паралелі́зм значе́нь 3, 21
Паралелі́зм порівня́льний 3, 21
Паралелі́зм прости́й 3, 21
Паралелі́зм синтакси́чний 3, 21
Паралелі́зм форм 3, 21
Паралелі́йний зв'язо́к у діалогі́йній є́дності 3, 21
Паралінгві́стика 3, 21
Пара́ліпсис 3, 21
Пара́метр кому́нікативної поведі́нки 3, 22
Пара́метр лексикографі́чний 3, 22
Пара́метр лінгвокульту́рний дистан́ції вла́ди 3, 22
Пара́метр лінгвокульту́рний змага́льності 3, 22
Пара́метр лінгвокульту́рний індивідуалі́зму 3, 22
Пара́метр лінгвокульту́рний колективі́зму 3, 22
Пара́метр лінгвокульту́рний уні́кнення неві́значеності 3, 23
Пара́метри лекси́чні 3, 23
Пара́метри сти́лю статисти́чні 3, 23
Параметриза́ція 3, 23
Параметри́чна моде́ль 3, 24
Парамо́ва 3, 24
Парано́йя 3, 24
Паранте́за 3, 24
Парата́ксис 3, 24
Парата́ксис у переда́чі прямо́го мо́влення 3, 24
Парате́за 3, 24
Паратекстуа́льність 3, 25
Паратра́кція 3, 25
Парафа́зія 3, 25
Парафра́з / Переспи́в 3, 25
Парафра́за 3, 25
Парахро́нізм 3, 25
Паре́зія 3, 25
Парембо́ла 3, 25
Паремі́ї 3, 25
Парене́зис 3, 25
Паренте́за 3, 26
Паренти́рс 3, 26

- Парехéза 3, 26
 Пáри мінімáльні 3, 26
 Пáри синонімічні 3, 26
 Пáри стійкі антонімічні 3, 26
 Пародіювáння / Парóдія 3, 26
 Паромеóз 3, 27
 Паромолóгія 3, 27
 Парóніми 3, 27
 Паронімічна атрáкція 3, 27
 Паронімія 3, 27
 Парономáзія (паронімічна атрáкція) 3, 27
 Партикуля́ція 3, 28
 Партитів 3, 28
 Партитіви 3, 28
 Парцéла 3, 28
 Парцеля́т 3, 28
 Парцеля́ція 3, 29
 Пасів 3, 29
 Пасів з нульовім актáнтом 3, 29
 «Пасів лінійвий» 3, 29
 «Пасів пóвний» 3, 30
 Пасивіза́ція 3, 30
 Пасівна констру́кція 3, 30
 Пасівна лéксика 3, 30
 Пасівне слухання 3, 30
 Пасівний зворóт 3, 30
 Пасівний словнік 3, 30
 Пасівний стан (пасів) 3, 30
 Пáспорт комунікатівний / Пáспорт людíни комунікатівний 3, 30
 Пáспорт людíни мóвний 3, 30
 Пáспорт мовленнєвий 3, 30
 Пáспорт мовленнєвого жáнру 3, 30
 Пастіш 3, 30
 Патéрн лінгвокульту́рний 3, 30
 Патéтика 3, 31
 Пáтієнт / Пáцієнс / Пацієнтів 3, 31
 Патогéнний 3, 31
 Патріоті́зм 3, 32
 Патріоті́зм мóвний 3, 32
 Патрóнім 3, 32
 Патронімія 3, 32
 Па́уза 3, 32
 Паукáльне числó 3, 32

Пацієнтів-комітатів 3, 32
Педагогічна комунікація 3, 32
Педантизм 3, 33
Пейоративний 3, 33
Пейорація 3, 33
Пелагоніми 3, 33
Первазія 3, 33
Первінний мовленнєвий акт 3, 33
Перебільшення 3, 33
Переваги лінгвонаціонально-культурні 3, 33
Перегрінізм 3, 33
Передбачення 3, 33
Передньопіднебінні приголосні 3, 34
Передньоязикові приголосні 3, 34
Передражнювання 3, 34
Перезапис 3, 34
Переказ 3, 34
Переклад 3, 34
Переклад автоматичний (машинний) 3, 34
Переклад вільний (довільний) 3, 37
Переклад діахронний 3, 37
Переклад дослівний 3, 37
Переклад інтервербальний 3, 36
Переклад інтерлінгвістичний 3, 36
Переклад інтерсеміотичний
Переклад інтравербальний
Переклад інтралінгвістичний 3, 37
Переклад письмово-письмовий 3, 37
Переклад письмово-усний 3, 37
Переклад послідовний 3, 37
Переклад синхронний 3, 37
Переклад усно-письмовий 3, 37
Переклад усно-усний 3, 37
Перекладознавство 3, 38
Переконливість мовлення 3, 38
Переконувальна комунікація 3, 38
Перемикання кодів (кодове перемикання) 3, 38
Перемикання кодів неповне 3, 38
Перемикання коду 3, 38
Перенесення мовленнєвих навичок 3, 38
Перенесення функційне 3, 38
Перенормалізація 3, 38
Перенос складовий 3, 39

- Переносне значення 3, 39
Переплетення 3, 39
Перерваність 3, 39
Перерозклад 3, 39
Перерозклад синтаксичний 3, 39
Переспів 3, 39
Перестановка акрофонічна 3, 39
Перестановка зворотна 3, 39
Перетворення синтаксичне (трансформація) 3, 39
Перефразування (перифраза) 3, 40
Перехід фазовий 3, 40
Перехідне (транзитивне) дієслово 3, 40
Перехідність / неперехідність дієслів 3, 40
Перехідність у системі другорядних членів речення 3, 40
Переходи кодові 3, 40
Перешкоди комунікативні 3, 40
Перешкоди прагматичні 3, 41
Периболь 3, 41
Периплока 3, 41
Перисологія 3, 41
Перистрофа 3, 41
Периферійність (низькотональність) 3, 41
Периферія граматична 3, 41
Перифраз / перифраза 3, 41
Період 3, 41
Період дофонологічний 3, 43
Період фонологічний 3, 43
Періодична комунікація 3, 43
Перкурсія 3, 43
Перлокутивний ефект 3, 43
Перлокуція / Акт перлокутивний 3, 44
Пермутатив 3, 44
Пермутація 3, 44
Персифляція 3, 44
Персоналізація 3, 44
Персональна комунікація 3, 44
Персональність 3, 44
Персоніфікація 3, 44
Перспектива комунікативна 3, 44
Персуазивність 3, 44
Перфект 3, 47
Перфектив 3, 47
Перфективізація 3, 47

- Перфекті́вний 3, 47
- Перфе́ктний 3, 47
- Перформа́тив 3, 47
- Перформа́твнє ві́словлення 3, 48
- Перцепті́в 3, 48
- Перцепті́вна фонéтика 3, 48
- Перцепті́вна фúнкція 3, 48
- Перцепті́вні різно́види мовленнє́вої дія́льності 3, 48
- Перце́пція 3, 48
- Писáння 3, 48
- Писéмна кому́нікація 3, 48
- Писéмність 3, 48
- Писéмно-мовленнє́вий акт 3, 49
- Письмо́ 3, 49
- Письмо́ ідеографі́чне 3, 49
- Письмо́ ієрогліфі́чне 3, 49
- Письмо́ силабі́чне (Письмо́ поскладо́ве) 3, 49
- Письмо́ве мо́влення 3, 49
- Пита́льне ре́чення 3, 49
- Пита́льне займеннико́ве ре́чення 3, 49
- Пита́льне незайменнико́ве ре́чення 3, 49
- Пита́льно-ритори́чне ре́чення 3, 49
- Пита́ння 3, 50
- Пита́ння непряме́ / Пита́ння непрямі́ 3, 50
- Пита́ння приє́днувальне 3, 50
- Пита́ння ритори́чне / Запита́ння ритори́чне 3, 50
- Пита́ння ритори́чне побуто́ве 3, 50
- Підви́д миттє́вий 3, 50
- Підгото́вча ста́дія 3, 50
- Піджи́н 3, 50
- Підме́т 3, 51
- Підме́т інфіні́тивний 3, 51
- Підме́т номіна́тивний 3, 51
- Підме́т номіна́тивний, ви́ражений окре́ним сло́вом 3, 51
- Підме́т номіна́тивний, ви́ражений словосло́сполученням 3, 52
- Підмо́ва 3, 53
- Підне́сення (підня́ття) 3, 53
- Підря́дна додато́квова 3, 54
- Підря́дна наслідко́ва 3, 54
- Підря́дна підмето́ва 3, 54
- Підря́дна причи́новова 3, 54
- Підря́дна умо́ви препозити́вна е́мфати́чна 3, 55
- Підря́дна части́на 3, 55

- Підрядне речення 3, 55
Підрядний 3, 55
Підрядний (субординативний) зв'язок 3, 55
Підрядні допустові 3, 55
Підрядні зіставні 3, 55
Підрядні меті 3, 55
Підрядні порівняльні 3, 56
Підрядні умовні 3, 56
Підрядні часові 3, 56
Підрядність / Підпорядкування / Субординація 3, 57
Підрядність послідовна 3, 57
Підсвідоме мовне 3, 57
Підтекст 3, 57
Підхід інструментальний 3, 57
Підхід механістичний 3, 58
Підхід примордіальний до розуміння етнічності 3, 58
Підхід прототипний 3, 58
Підхід системний 3, 58
Підходи до вивчення мовної особистості 3, 58
Підходи до розуміння етнічності 3, 58
Підхоплення 3, 58
Пізнання 3, 58
Пізнання практичне 3, 58
Пізнання теоретичне 3, 59
Пік прагматичний 3, 59
Піктограма 3, 59
Піктографія 3, 59
Післяйменник 3, 59
Післяслівник / Післяйменник 3, 59
Плавні приголосні 3, 59
Плагіат 3, 59
План вираження 3, 59
План змісту 3, 59
Платіазм 3, 60
Племінна мова / діалект 3, 60
Плém'я 3, 60
Плеоназм 3, 60
Плєтєння слів 3, 60
Плетіння словес 3, 60
Плюралізм лінгвокультурний 3, 60
Плюралія тántум (plurália tántum) 3, 61
Плюсквамперфект / Давномину́лий час 3, 61
Пневматичні прийóми 3, 61

- Побічний наголос 3, 61
- Побутова комунікація 3, 61
- Побутова лексика 3, 61
- Побутове поняття 3, 61
- Поведінка вербальна 3, 61
- Поведінка комунікативна 3, 61
- Поведінка комунікативна вербальна 3, 61
- Поведінка комунікативна національна (етнічна) 3, 62
- Поведінка комунікативна невербальна 3, 62
- Поведінка комунікативна ненормативна 3, 62
- Поведінка комунікативна нормативна 3, 62
- Поведінка комунікативна продуктивна 3, 62
- Поведінка комунікативна рецептивна 3, 62
- Поведінка мовленнєва 3, 62
- Поведінка мовленнєва культурно мотивована 3, 62
- Поведінка невербальна культурно мотивована 3, 62
- Поверхня структура 3, 62
- Повідомлення 3, 63
- Повна комунікативна невдача 3, 63
- Повне речення 3, 63
- Повноголосся 3, 63
- Повнозначний 3, 63
- Повнозначні слова 3, 63
- Повтор 3, 63
- Повтор образів (вічні образи) 3, 64
- Повтор приймника 3, 64
- Повтор простий 3, 64
- Повтор синонімічний 3, 64
- Повтор слів градаційний 3, 64
- Повтор художній 3, 64
- Повторна номінація 3, 65
- Повторюваність морфеми 3, 65
- Погладжування 3, 65
- Поглиблення 3, 65
- Подвоєння приголосних 3, 65
- Подвоєння приймника 3, 65
- Подія 3, 65
- Подія комунікативна / Подія мовленнєва 3, 65
- Подовження приголосних 3, 65
- Подразник 3, 65
- Поетизми 3, 66
- Поетизми лексичні 3, 66
- Поетизми морфологічні 3, 66

- Поетизми синтаксичні 3, 66
 Поетична лєксика 3, 66
 Поетонім 3, 66
 Поетонімологія 3, 66
 Поєднання значень у загальній морфології 3, 66
 Позалітературна / нелітературна лєксика 3, 67
 Позамовні (екстралінгвістичні) засоби спілкування 3, 67
 Позичійна, або типологійна (типологічна) класифікація
 афіксів 3, 67
 Позичійний (складовий, звукосполучний) принцип графіки 3, 67
 Позичійні зміни звуків 3, 67
 Позичійні зміни (реалізації) фонем 3, 67
 Позичійні прийоби 3, 67
 Позичійні ролі 3, 67
 Позичійні чергування (зміни) звуків 3, 67
 Позіція 3, 67
 Позіція комунікативна 3, 68
 Позіція семантична 3, 68
 Позіція сильна 3, 68
 Позіція синтаксична 3, 68
 Позіція слабкá 3, 69
 Позіція фонем сильна 3, 69
 Позіція фонем слабкá 3, 69
 Позіція формальна 3, 70
 Позначення 3, 70
 Показник роду імєнників 3, 70
 Пóле асоціативне 3, 70
 Пóле лінгвокультурологічне 3, 70
 Пóле семантичне (лєксико-семантичне) 3, 70
 Пóле синтаксичне 3, 71
 Пóле функційно-семантичне 3, 71
 Поліглóсія 3, 71
 Поліглóт 3, 71
 Поліетнічність 3, 71
 Полілінгв 3, 71
 Полілінгвізм 3, 72
 Полілінгвокультура 3, 72
 Полілінгволóгія 3, 72
 Полілог 3, 72
 Поліморфізм 3, 72
 Поліонімія 3, 72
 Поліпредикативне складне речення 3, 72
 Поліпредикативність 3, 72

- Поліпредикативність складного речення 3, 72
- Поліпропозитивність простого речення 3, 73
- Поліпропозитивність складного речення 3, 73
- Поліптот / Поліптотон 3, 73
- Полісемант 3, 73
- Полісемічність 3, 73
- Полісемія 3, 73
- Полісиндетон 3, 73
- Полісинтетизм / Інкорпорація 3, 73
- Полісинтетичні мови 3, 74
- Полісуб'єктні складносурядні речення 3, 74
- Політика арабізації 3, 74
- Політика мовна 3, 74
- Політика мовна комплексна 3, 74
- Політика мовна регіональна 3, 74
- Політика національно-мовна 3, 74
- Політика офіційної одномовності 3, 75
- Політична комунікація 3, 75
- Політична лінгвістика 3, 75
- Поліфонія 3, 75
- Полонізація 3, 75
- Полонізм 3, 75
- Польова модель мови 3, 75
- Польове структурування функційних стилів 3, 75
- Польовий метод 3, 75
- Поляни 3, 75
- Помилка патетична 3, 77
- Помилки мовленнєві 3, 77
- Помилки формування вибірки 3, 77
- Помітка 3, 77
- Поняттєва категорія 3, 78
- Поняттєві синоніми 3, 78
- Поняття 3, 78
- Поняття наївне (формальне, побутове) 3, 78
- Поняття лінгвокультурне 3, 78
- Поняття наукове 3, 78
- Поняття побутове 3, 78
- Поправка 3, 78
- Порівняльний зворот 3, 78
- Порівняльний метод 3, 78
- Порівняльно-історичне мовознавство 3, 78
- Порівняльно-історичний метод 3, 78
- Порівняння 3, 79

- Порівняння внутрішньомовне 3, 79
 Порівняння генетичне 3, 79
 Порівняння загальне 3, 80
 Порівняння міжмовне 3, 80
 Порівняння негенетичне 3, 80
 Порівняння стерте 3, 80
 Порівняння трикомпонентне 3, 81
 Поріг больовий (межа больова) 3, 81
 Поріг інтерференційний 3, 81
 Порóдження мовленнєвого висловлення 3, 81
 Порóдження мóвлення / Прóдукувáння мóвлення / Порóдження мовленнєвого висловлення / Прóдукувáння мовленнєвого висловлення / Процес вербалізації 3, 81
 Порóджувальна (генеративна, трансформаційна) грамати́ка 3, 81
 Порóджувальна семáнтика 3, 82
 Порожні́на ротовá 3, 82
 Портманто-мóрфа 3, 82
 Портрét мовленнєвий 3, 82
 Портрét фáзовий систéми 3, 82
 Порýдок (побудóва) 3, 82
 Порýдок компонентів (актуáльного членувáння) об'єктівний 3, 83
 Порýдок слів 3, 83
 Порýдок слів зворóтний 3, 83
 Порýдок слів прямий 3, 83
 Порýдок слів структурний 3, 83
 Порýдок слів у простóму реченні 3, 84
 Порýдок у реченні лінійний (формáльний) 3, 84
 Порýдок у реченні структурний 3, 84
 Посерéдник 3, 84
 Посерéдництво мóвне 3, 84
 Посесі́в 3, 84
 Посесі́вний 3, 84
 Посесі́вність 3, 84
 Посéсор 3, 85
 Посі́лення 3, 85
 Посі́білітíви 3, 85
 Послі́довна підрýдність 3, 85
 Пості́йна кому́нікація 3, 85
 Пості́йні сино́німи 3, 85
 Постмодéрність 3, 85
 Постпозитівний 3, 85
 Постпозі́ція (розмі́щення (розташувáння) постпозитівне) 3, 85

- Постпозиція звертання 3, 86
 Постпозиція сегмента 3, 86
 Постулати комунікативні / Постулати спілкування 3, 86
 Постулати комунікації / Постулати спілкування 3, 86
 Пóстфікс 3, 87
 Постфіксація 3, 87
 Потамоніми (лімніоніми, гелоніми) 3, 87
 Потенсів 3, 87
 Пóтент 3, 87
 Потенціал комунікативний 3, 88
 Потенціал мови етносемантичний 3, 88
 Потенціал мови престижний 3, 88
 Потенціал словотвірний 3, 88
 Потенційний 3, 88
 Потенційні нóрми 3, 88
 Потенційні слова 3, 88
 Потенціоналізми 3, 88
 Потік мовленнєвий 3, 88
 Потреба комунікативна / Потреби комунікативні 3, 88
 Потужність мови демографічно-комунікативна 3, 88
 Пóхибка лінгвокультурна 3, 88
 Похідне (мотивоване) слово (дериват) 3, 89
 Похідні нефразеологізовані за семантикою 3, 89
 Похідні слова 3, 89
 Похідні фразеологічні 3, 89
 Похідність (похідність словотвірна, мотивованість морфологічна) 3, 89
 Походження мови 3, 89
 Початкове *що за...* 3, 90
 Почáток 3, 90
 Почáток слова абсолютний 3, 90
 Поширене речення 3, 90
 Поширення 3, 90
 Поширення речення 3, 90
 Поширювачі речення 3, 90
 Пράвила мови 3, 91
 Пράвила перебудови прямого мовлення в непряме 3, 91
 Пράвила побудови словосполучення 3, 91
 Пράвила спілкування 3, 91
 Пράвила спілкування універсальні 3, 91
 Пράвила читання 3, 92
 Пράвило конститутівне 3, 92
 Пράвило регулятивне 3, 92

- Пра́вильність і чистота́ мовлення 3, 92
 Пра́вильність мо́ви 3, 92
 Пра́во мо́вне 3, 92
 Правóпис 3, 92
 Прагмалінгві́стика (лінгвісти́чна прагма́тика) 3, 92
 Прагматі́зм функці́йний 3, 93
 Прагма́тика 3, 93
 Прагма́тика когні́тивна 3, 94
 Прагма́тика кому́нікатівна 3, 94
 Прагма́тика міжмо́вна 3, 94
 Прагматико́н 3, 94
 Прагматі́чна компетéнція 3, 94
 Прагматі́чний ме́тод 3, 94
 Прагматі́чний ріве́нь мо́вної особі́стості 3, 94
 Прагматі́чні перешко́ди 3, 94
 Прагматогра́ма 3, 94
 Прагмоні́міка 3, 94
 Пра́ктика дискурсі́вна 3, 95
 Пра́ктика мо́вна 3, 95
 Практі́чна стилі́стика 3, 95
 Практі́чне мі́слення 3, 95
 Практі́чне пізнáння 3, 95
 Прамо́ва 3, 95
 Прафо́рма 3, 96
 Превенті́в 3, 96
 Преве́рб 3, 96
 Предика́т 3, 96
 Предика́т акціо́нальний 3, 96
 Предика́т диспозиці́йний 3, 96
 Предика́т екзистенці́йний 3, 97
 Предика́т реляці́йний 3, 97
 Предика́т статі́вний 3, 97
 Предика́т характе́ризаці́йний 3, 97
 Предикати́в 3, 98
 Предикатива́ція 3, 98
 Предикати́ви (категорі́я ста́ну, безособо́во-предикати́вні слова́) 3, 98
 Предикати́вна одини́ця 3, 98
 Предикати́вна осно́ва (предикати́вне ядро́) ре́чення 3, 98
 Предикати́вна фо́рма дієсло́ва 3, 98
 Предикативне ядро́ ре́чення 3, 98
 Предикати́вні відно́шення 3, 98
 Предикати́вність 3, 98

- Предикатівність граматична 3, 99
Предикатівність комунікативна 3, 99
Предикація 3, 99
Предмёт 3, 99
Предмёт культуризований 3, 99
Предмётна віднесеність 3, 99
Предмётна метá 3, 100
Предмётність 3, 100
Представлення тэксту інформаційне 3, 100
Представлення тэксту семантичне 3, 100
Презенс 3, 100
Презумптів 3, 100
Презумпція 3, 100
Презумпція повідомлення 3, 100
Препозиціоналізація 3, 100
Препозіція 3, 100
Препозіція звертання 3, 100
Пресоніми 3, 100
Прес-реліз 3, 100
Престіж мови 3, 100
Престіж мово-культури 3, 101
Пресупозіція 3, 101
Пресупозіція лінгвістична 3, 101
Пресупозіція лінгвокультурна 3, 101
Пресупозіція лінгвосоціумна 3, 102
Пресупозіція смислова 3, 102
Пресупозіція (презумпція) тэксту 3, 102
Пресупозіція фреймова 3, 102
Претеріт 3, 102
Претеріція 3, 102
Прэфікс (морфема префіксальна, морфема приросткова) 3, 102
Прэфікс перформативний 3, 103
Прэфіксальний 3, 103
Прэфіксально-постфіксальний спосіб словотвору 3, 103
Прэфіксально-складносуфіксальний спосіб словотвору 3, 104
Прэфіксально-суфіксальний спосіб словотвору 3, 104
Прэфіксально-суфіксально-постфіксальний спосіб словотвору
3, 104
Прэфіксація 3, 104
Прэфіксод 3, 104
Прецедентний тэкст (прототекст) / Тексти прецедентні 3, 104
(прототексти)
Пріголосний звук 3, 104

- При́голосний інтервока́льний 3, 104
 При́голосні білабіа́льні 3, 104
 При́голосні бокові́ (латера́льні) 3, 104
 При́голосні веля́рні 3, 104
 При́голосні глотко́ві (фаринга́льні) 3, 104
 При́голосні глухі́ 3, 105
 При́голосні губні́ 3, 105
 При́голосні губно-губні́ 3, 105
 При́голосні губно-зубні́ 3, 105
 При́голосні двофо́кусні 3, 105
 При́голосні дзві́нкі 3, 105
 При́голосні дента́льні 3, 105
 При́голосні дорса́льні 3, 105
 При́голосні дрижа́чі (вібра́нти) 3, 105
 При́голосні задньо́язикові́ (веля́рні) 3, 105
 При́голосні зву́ки 3, 105
 При́голосні зі́мкнені 3, 105
 При́голосні зі́мкнені носові́ 3, 105
 При́голосні зі́мкнені чі́сті (проривні́, вибухо́ві, дента́льні) 3, 106
 При́голосні зі́мкнено-щілі́нні (африка́ти) 3, 106
 При́голосні зубні́ (дента́льні) 3, 106
 При́голосні м'які́ 3, 106
 При́голосні непалаталізо́вані (тверді́) 3, 106
 При́голосні носові́ (наза́льні) 3, 106
 При́голосні однофо́кусні 3, 106
 При́голосні палаталізо́вані 3, 106
 При́голосні палата́льні (середньо́язикові́) 3, 106
 При́голосні передньо́язикові́ 3, 106
 При́голосні ротові́ 3, 107
 При́голосні свистя́чі (сибіля́нти) 3, 107
 При́голосні середньо́язикові́ 3, 107
 При́голосні соно́рні (сонáнти) 3, 107
 При́голосні тверді́ 3, 107
 При́голосні шипля́чі (сифля́нти) 3, 107
 При́голосні шумні́ 3, 107
 При́голосні щілі́нні (фрикати́вні при́голосні, спіранти) 3, 107
 При́голосні щілі́нні бокові́ 3, 108
 При́голосні щілі́нні середі́нні 3, 108
 При́голосні язико́ві 3, 108
 При́сднувальна констру́кція 3, 108
 При́сднування 3, 108
 При́звук 3, 108
 При́ймє́нник 3, 108

Прийм́енник у (в) зі знахі́дним відмі́нком як віра́ження кілько́сті 3, 117

Прийм́енники вторі́нні 3, 117

Прийм́енники допусто́ві 3, 117

Прийм́енники меті́ 3, 118

Прийм́енники перві́нні 3, 118

Прийм́енники причи́нові 3, 118

Прийм́енники прості́ 3, 118

Прийм́енники просторо́ві 3, 118

Прийм́енники скла́дені 3, 118

Прийм́енники складні́ 3, 118

Прийм́енники темпора́льні 3, 118

Прийм́енники умо́вні 3, 118

При́йнятність 3, 118

При́йом відно́сної хроноло́гії 3, 118

При́йом вну́трішньої реконстру́кції 3, 118

При́йом зовні́шньої інтерпрета́ції 3, 119

При́йом зовні́шньої реконстру́кції 3, 119

При́йом лі́нгвістичний 3, 119

При́йом лі́нгвістичної географі́ї 3, 119

При́йом мо́вного зіста́влення 3, 119

При́йом морфе́мної морфоло́гії 3, 119

При́йом морфологі́чного сі́ntaxису 3, 119

При́йом норма́тивно-стильові́х характе́ристик 3, 119

При́йом озна́кового зіста́влення 3, 120

При́йом опози́ції 3, 120

При́йом опозиці́йний 3, 121

При́йом ото́чення 3, 121

При́йом параонтологі́чний мовленнє́вий 3, 121

При́йом поняттє́вого по́ля 3, 121

При́йом семанти́чної валє́нтності сло́ва 3, 122

При́йом “слів і речє́й” 3, 122

При́йом тематі́чних груп 3, 122

При́йом хронологіза́ції 3, 122

При́йоми артикуля́ційно-акустичні́ 3, 123

При́йоми варіа́нтно-мо́вні 3, 123

При́йоми вну́трішньої інтерпрета́ції 3, 123

При́йоми дистрибу́тивні 3, 124

При́йоми електроакустичні́ 3, 124

При́йоми зовні́шньої інтерпрета́ції 3, 124

При́йоми інваріа́нтно-метамо́вні 3, 124

При́йоми інструме́нтально-фонетичні́ 3, 124

При́йоми класифіка́ції і систе́матики 3, 125

- Прийоми культурно-історичної інтерпретації 3, 125
 Прийоми логічні 3, 125
 Прийоми математичні 3, 125
 Прийоми міжрівневої інтерпретації 3, 126
 Прийоми мовленнєвого впливу 3, 126
 Прийоми парадигм і парадигмальна методика 3, 126
 Прийоми перетворень 3, 127
 Прийоми пневматичні 3, 127
 Прийоми позиційні 3, 127
 Прийоми семантичного поля 3, 127
 Прийоми соматичні 3, 128
 Прийоми соціологічні 3, 128
 Прийоми статистичні 3, 128
 Прийоми текстологічні 3, 129
 Приказка 3, 129
 Прикладка (апозиція) 3, 129
 Прикладка відокремлена 3, 130
 Прикладка постпозитивна невідокремлена (оцінна, характеризувальна) 3, 130
 Прикладна лінгвістика 3, 130
 Прикметник 3, 130
 Прикметник-числівник 3, 131
 Прикметник-займенник (займенники-прикметники, займенники ад'єктивні, прикметники займенникові, займенники родові) 3, 131
 Прикметник перенесений (конденсований) 3, 131
 Прикметники аналітичні 3, 131
 Прикметники відносні 3, 131
 Прикметники займенникові 3, 131
 Прикметники морфологізовані / неморфологізовані 3, 131
 Прикметники невідмінювані 3, 131
 Прикметники повні / короткі 3, 131
 Прикметники порядкові 3, 132
 Прикметники присвійні 3, 132
 Прикметники слабкі 3, 132
 Прикметники членні / нечленні 3, 132
 Прикметники якісні 3, 132
 Прикрашання мовлення 3, 132
 Прилучення 3, 132
 Прилягання 3, 132
 Приміщення 3, 133
 Примітив семантичний 3, 133
 Примітка 3, 133
 Примівка 3, 133

- Прінцип адитивний 3, 133
- Прінцип Ввічливості, Етикетності 3, 133
- Прінцип графіки звукосполучний 3, 133
- Прінцип графіки позиційний (складовий, звукосполучний) 3, 133
- Прінцип графіки складовий 3, 134
- Прінцип зіставних досліджень семантичний 3, 134
- Прінцип Іронії 3, 134
- Прінцип історизму 3, 134
- Прінцип комунікативності 3, 134
- Прінцип Кооперації 3, 134
- Прінцип лінгвістичної економії (закон економії сил) 3, 135
- Прінцип насміху 3, 135
- Прінцип Полліанни 3, 135
- Прінцип психонетичний 3, 135
- Прінцип релевантності (комунікативної ефективності) 3, 135
- Прінцип релевантності когнітивний 3, 135
- Прінцип релевантності комунікативний 3, 136
- Прінцип системний 3, 136
- Прінципи класифікації членів речення 3, 136
- Прінципи мовленнєвого впливу 3, 136
- Прінципи орфографії 3, 136
- Прінципи правопису 3, 137
- Прінципи спілкування / Прінцип спілкування 3, 137
- Прінципи спілкування міжкультурного 3, 137
- Природна мова 3, 137
- Присвійний (посесивний) 3, 137
- Присвійність (посесивність) 3, 138
- Прислівник 3, 138
- Прислівники дієслівні 3, 138
- Прислівники займенникові 3, 138
- Прислівники іменникові 3, 138
- Прислівники обставинні 3, 138
- Прислівники означальні 3, 138
- Прислівники предикативні 3, 138
- Прислів'я 3, 139
- Присудок 3, 139
- Присудок дієслівний 3, 140
- Присудок дієслівний складений 3, 140
- Присудок іменний / Присудок іменний складений 3, 141
- Присудок простий 3, 142
- Присудок складений 3, 142
- Присудок складний 3, 142
- Прихована комунікативна невдача 3, 142

- Прихóваний контéкст 3, 142
 Причíни мóвних змін внúтрíшні 3, 142
 Причíни мóвних змін екстралíнгвáльні 3, 143
 Причíни мóвних змін зóвнішні 3, 143
 Прíзвиська 3, 143
 Прíзвища подв́йні 3, 143
 Проаподóзис 3, 143
 Пробабілітíв 3, 143
 Проблемáтика стилíстики 3, 143
 Проблémна сфéра 3, 144
 Провáл комунікатíвний 3, 144
 Програ́ма вíсловлення 3, 144
 Програ́ма-аналіза́тор мóвлення (áудіо-аналіза́тор) 3, 144
 Програ́ма-синтеза́тор мóвлення (áудіо-синтеза́тор) 3, 144
 Прогресíв 3, 144
 Прогрécія 3, 144
 Прогрécія фáзова в дíскурсі 3, 144
 Продóвження 3, 144
 Продуктíвна комунікатíвна поведíнка 3, 144
 Продуктíвність áфіксів 3, 145
 Продуктíвність словотв́рна 3, 145
 Продукува́ння 3, 145
 Продуце́нт (áвтор, адресáнт, відпра́вник, мóвець) 3, 145
 Проéктність 3, 145
 Прóза складна́ (мóвлення складне́) 3, 145
 Прозопопéя 3, 145
 Проклі́тика 3, 145
 Проклі́тика у загáльній морфоло́гії 3, 146
 Проксéміка 3, 146 3, 146
 Пролéпсис 3, 146
 Промóва ювіле́йна 3, 146
 Пронíкнення 3, 146
 Прономіналіза́ція 3, 146
 Прономіна́ція 3, 146
 Прóповідь 3, 146
 Пропозитíвний / пропозиці́йний 3, 146
 Пропозиці́йна настанóва / Пропозиці́йне відно́шення 3, 147
 Пропозиці́йна структу́ра 3, 147
 Пропозиці́йне відно́шення 3, 147
 Пропозиці́йний акт 3, 147
 Пропозиціюва́ння 3, 147
 Пропозі́ція 3, 147
 Пропозі́ція повідóмлення (вíсловлення) 3, 147

Прóпуск 3, 147
Просéміка 3, 148
Просодéма 3, 148
Просóдика / Просóдика мóвлення 3, 148
Просодíчний 3, 148
Просодíчний рівень 3, 148
Просодíчні елемéнти 3, 148
Просóдія 3, 148
Просодономáзія 3, 148
Просодономáсія 3, 148
Проспéктів 3, 148
Проспéкція 3, 148
Простá фóрма слóва (Фóрма синтетíчна) 3, 148
Простé рéчення 3, 148
Простé рéчення моносуб'éктне із сурядними прісудками 3, 148
Простé словосполúчення 3, 149
Простій дієслівний прісудок 3, 149
Простій іменний прісудок 3, 149
Простій мовленнєвий акт 3, 149
Простій óбмін 3, 149
Простій прісудок 3, 149
Прóстір і час діскурсу 3, 149
Прóстір когнітівний індивідуальний 3, 149
Прóстір когнітівний колектівний 3, 149
Прóстір концептуальний 3, 149
Прóстір культурний 3, 149
Прóстір лінгвокультурний 3, 149
Прóстір лінгвосоціокультурний 3, 149
Прóстір ментальний етносу 3, 150
Прóстір об'єктивний 3, 150
Прóстір семантичний 3, 150
Прóстір семантичний груповий 3, 150
Прóстір семантичний суб'єктивний 3, 150
Прóстір художній 3, 150
Просторíччя 3, 150
Протaгоніст 3, 151
Протáзис 3, 151
Протéза 3, 151
Протистáвлення 3, 151
Протистерóн 3, 152
Протограмáтика 3, 152
Протозéвгма 3, 152
Протомóва 3, 152

- Прототекст (прецедентний текст) 3, 152
 Прототип 3, 152
 Прототипний підхід 3, 152
 Протра́кція 3, 152
 Професіоналі́зми 3, 152
 Про́філь лексика́льний / лексі́чний дефініці́йний 3, 153
 Профра́за 3, 154
 Прохібі́тив 3, 154
 Процеду́ра дейкти́чна 3, 154
 Процедура теорéтико-релева́нтного розумі́ння 3, 155
 Процес 3, 155
 Процес кому́нікативний 3, 155
 Процес стохастичний 3, 155
 Процеси в украї́нському словотворі активні 3, 155
 Процеси морфологі́чні 3, 155
 Процеси морфоноло́гічні 3, 156
 Процеси семанти́чні 3, 156
 Процеси фонети́чні 3, 157
 Процесуа́льна семанти́ка 3, 157
 Проциде́нція 3, 157
 Пряме мо́влення в нараті́ві 3, 157
 Пряме мо́влення вклю́чене 3, 157
 Пряме мо́влення непозна́чене 3, 157
 Пря́мий мовленнє́вий акт 3, 157
 Псевдое́тимоло́гія 3, 158
 Псевдокому́ніка́ція 3, 158
 Псевдомотива́ція 3, 158
 Псевдо́ні́м 3, 158
 Псевдопита́ння 3, 158
 Пси́таці́зм 3, 158
 Психіа́трія 3, 158
 Псі́хіка 3, 158
 Психоана́ліз 3, 158
 Психогло́са 3, 158
 Психолінгві́стика 3, 158
 Психологі́зм 3, 159
 Психологі́чний шум 3, 159
 Психоло́гія 3, 159
 Психоло́гія грама́тики 3, 159
 Психоло́гія кліні́чна 3, 159
 Психоло́гія когні́тивна 3, 159
 Психоло́гія меді́чна 3, 159
 Психоло́гія мисте́цтва 3, 159

- Психоло́гія націона́льна 3, 160**
- Психоло́гія педагогі́чна 3, 160**
- Психоло́гія спеціа́льна 3, 160**
- Психоло́гія твóрчості (самотвóрчості) 3, 160**
- Психопáтія 3, 160**
- Психосемáнтика 3, 160**
- Психосоціоло́гія мóви 3, 160**
- Психотерапія 3, 160**
- Психроло́гія 3, 160**
- Публіці́стика 3, 161**
- Публіцистичний стиль 3, 161**
- Публі́чна кому́нікація 3, 161**
- Пункті́в 3, 161**
- Пунктуаці́йні но́рми 3, 161**
- Пунктуа́ція 3, 161**
- Пунктуа́ція áвторська 3, 161**
- Пури́зм 3, 161**
- PCM – і́мпульсно-ко́дова модуля́ція (Púlse Códe Modulátion) 3, 162**

P

- Радиксо́ди 3, 163
 Ра́ма перформатівна 3, 163
 Ра́мка відмінко́ва 3, 163
 Рампліса́ж 3, 163
 Рариті́в 3, 163
 Ра́са 3, 163
 Раце́я 3, 163
 Реактíвний мовленнє́вий а́кт 3, 163
 Реа́кція 3, 163
 Реа́кція верба́льна 3, 163
 Реа́кція перлокутíвна 3, 163
 Реаліза́ція граме́м імплікатíвна 3, 164
 Реалізо́вані но́рми 3, 164
 Реа́лія / Реа́лії 3, 164
 Реа́лія націона́льно-культу́рна 3, 164
 Реа́льність 3, 164
 Реа́льність віртуа́льна 3, 164
 Ре́бра орієнто́вані / Стрі́лки / Ду́ги 3, 164
 Регі́стр спілкува́ння 3, 164
 Регі́стри моде́лей дискурсі́вних 3, 164
 Регуля́рність 3, 164
 Регуля́рність а́фіксів 3, 165
 Регуля́ція 3, 165
 Редерива́ція 3, 165
 Редуко́вані голосні́ 3, 165
 Реду́кція 3, 165
 Реду́кція кількісна 3, 165
 Реду́кція якісна 3, 165
 Реду́пліка́ція (повто́р) 3, 165
 Реду́пліка́ція діссло́ва 3, 166
 Реду́пліка́ція іме́нника 3, 166
 Реду́пліка́ція і́мператíва 3, 166
 Реду́пліка́ція зве́ртáння 3, 166
 Реду́пліка́ція прикме́тника 3, 166
 Реду́пліка́ція прислі́вника / займе́нника в ініціа́льній пози́ції як
 3, 166 часті́на протиста́влення
 Реду́пліка́ція прислі́вників спо́сому ді́ї префікса́льна 3, 166
 Реду́пліка́ція сло́ва як за́собу уто́чення 3, 166
 Резона́нс 3, 166
 Резона́нс носові́й 3, 166

- Резонёр 3, 167
Результатів 3, 167
Результатівний мовленнєвий вплив 3, 167
Результувальна стадія 3, 167
Резюмування 3, 167
Реквестів 3, 167
Реконструкція 3, 167
Реконструкція мовної свідомості 3, 168
Реконструкція праформ (архетипів) 3, 168
Рекреативна комунікація 3, 168
Ректус 3, 168
Рекурсія (відступ) 3, 168
Релевантний 3, 168
Релевантність 3, 168
Релевантність вхідних даних для індивіда 3, 168
Релевантність оптимальна 3, 169
Релігійна комунікація 3, 169
Релянт 3, 169
Релят 3, 169
Релятивізація 3, 169
Релятивізм культурний 3, 169
Релятор 3, 169
Рема (нове; ядро висловлення; психологічний предикат) 3, 170
Рема внутрішня 3, 170
Рематична домінанта 3, 170
Ремінісценція / Ремінісценція літературна 3, 170
Рентгенограма 3, 170
Рентгенографія 3, 170
Реома 3, 170
Репертуар вербальний 3, 170
Репліка 3, 171
Репліка-реакція 3, 171
Репліка-стимул 3, 171
Реплікування 3, 171
Репрезентат 3, 171
Репрезентатів 3, 171
Репрезентатор 3, 172
Репрезентатції ментальні 3, 172
Репрезентатія 3, 172
Репрезентатія мови / Репрезентатія мовлення 3, 172
Репріза / Репріз 3, 172
Репріза займенникова 3, 172
Ресилабация 3, 172

- Ресилабіза́ція / Ресилаба́ція 3, 173
- Ретарда́ція 3, 173
- Ретермінологіза́ція 3, 173
- Ретиа́льна кому́ніка́ція / Надперсона́льна кому́ніка́ція 3, 173
- Ретице́нція 3, 173
- Ретра́кція 3, 173
- Ретроспе́кція 3, 173
- Рефере́нт 3, 174
- Референці́йна тото́жність 3, 174
- Референці́йність 3, 174
- Референці́йність ірреа́льна 3, 174
- Референці́йність реа́льна 3, 174
- Референці́йність рефлексі́вна 3, 174
- Рефере́нція 3, 174
- Рефере́нція мо́вця 3, 175
- Рефере́нція прагматі́чна 3, 175
- Рефере́нція синтаксі́чна 3, 177
- Реферува́ння те́ксту 3, 177
- Рефле́кс 3, 177
- Рефле́кси мовленнє́ві 3, 177
- Рефлексі́вне слуха́ння 3, 177
- Рефле́ксія 3, 177
- Рефлекти́вність / транзити́вність і симетри́чність 3, 178
- Рефре́н 3, 178
- Реце́нтність 3, 178
- Рецепіє́нс 3, 179
- Рецепти́вна кому́никати́вна поведі́нка 3, 179
- Рецепти́вні віди мовленнє́вої дія́льності 3, 179
- Реце́птори 3, 179
- Реципіє́нт (адреса́т, отримувач, слуха́ч, чита́ч) 3, 179
- Ре́чення 3, 179
- Ре́чення багатозна́чно-заперече́нні 3, 180
- Ре́чення багатоконпо́нентне складне (багаточле́нне, ускла́днене) 3, 180
- Ре́чення бажа́льне (оптати́вне) 3, 180
- Ре́чення безособо́ве 3, 180
- Ре́чення безсполучнико́ве складне 3, 181
- Ре́чення безсполучнико́ве складне відкрито́ї структу́ри 3, 182
- Ре́чення безсполучнико́ве складне закрито́ї структу́ри 3, 183
- Ре́чення безсполучнико́ві складні з диференці́йованими відно́шеннями 3, 183
- Ре́чення безсполучнико́ві складні ре́чення з недиференці́йованими відно́шеннями 3, 184

- Речення безсполучникові складні неоднорідного складу 3, 184
Речення безсполучникові складні однорідного складу 3, 184
Речення безсполучникові складні ускладненої структури 3, 184
Речення безсполучникові складні фразеологізованої структури 3, 184
Речення буттєві 3, 184
Речення вказівно-спонукальні 3, 184
Речення власне-називне 3, 184
Речення власне-питальне 3, 185
Речення вокативне 3, 185
Речення вставні 3, 185
Речення генітивні 3, 186
Речення головне / Частина головна 3, 186
Речення двоскладне 3, 186
Речення еліптичне 3, 186
Речення з неповною реалізацією структурної схеми речення 3, 186
Речення з неповною реалізацією структурної схеми словосполучення 3, 187
Речення з однорідними присудками 3, 187
Речення з однорідними членами 3, 187
Речення з присудками – різними граматичними формами 3, 187
Речення загальнозаперечне 3, 187
Речення займенниково-співвідносні 3, 187
Речення заперечне 3, 188
Речення з'ясувальні 3, 188
Речення інфінітивне 3, 188
Речення концептуальне абзацу 3, 188
Речення називне 3, 189
Речення незакінчене 3, 189
Речення неповне 3, 189
Речення неповне структурно і семантично 3, 190
Речення непоширене 3, 190
Речення нерозчленоване 3, 190
Речення нечленовані (слова-речення) 3, 190
Речення нечленовані як один зі структурно-семантичних типів простого речення 3, 191
Речення номінативні 3, 191
Речення обірвані 3, 192
Речення односкладне 3, 193
Речення односкладне безособове 3, 194
Речення односкладне генітивне 3, 195
Речення односкладне інфінітивне 3, 195
Речення односкладне неозначено-особове 3, 195

- Речення односкладне номінативне 3, 196
- Речення односкладне означено-особове 3, 196
- Речення односкладне узагальнено-особове 3, 197
- Речення односкладні дієслівні 3, 197
- Речення односкладні іменні (субстантивні) 3, 197
- Речення окличне 3, 197
- Речення ОТСУ 3, 198
- Речення оцінно-буттєві 3, 198
- Речення перформативне 3, 198
- Речення питальне 3, 198
- Речення питальне займенникове 3, 198
- Речення питальне незайменникове 3, 198
- Речення питально-риторичне 3, 198
- Речення підрядне / Частина підрядна 3, 199
- Речення повне 3, 199
- Речення поширене 3, 199
- Речення просте 3, 199
- Речення просте монособ'єктне із сурядними присудками 3, 199
- Речення просте семантично елементарне 3, 200
- Речення просте семантично неелементарне 3, 200
- Речення просте формально елементарне / Речення просте формально неускладнене 3, 200
- Речення просте формально неелементарне / Речення просте формально ускладнене 3, 200
- Речення розповідне 3, 201
- Речення розповідне складносурядне 3, 201
- Речення семантично повні, але структурно неповні 3, 201
- Речення складне 3, 202
- Речення складне багатоконпонентне (неелементарне, ускладнене, поліпредикативне) 3, 202
- Речення складне безсполучникове 3, 202
- Речення складне в комунікативному аспекті 3, 203
- Речення складне елементарне 3, 203
- Речення складне контамінованої структури 3, 203
- Речення складне синкретичне 3, 203
- Речення складне сполучникове 3, 203
- Речення складні монопропозитивні 3, 204
- Речення складні функційно-однорідні 3, 204
- Речення складнопідрядне 3, 204
- Речення складнопідрядне з кількома підрядними 3, 205
- Речення складнопідрядне з неоднорідною супідрядністю 3, 205
- Речення складнопідрядне з однорідною супідрядністю 3, 206
- Речення складнопідрядне з підрядним приєднувальним 3, 206

- Речення складнопідрядне з послідовною підрядністю 3, 206
Речення складнопідрядне контамінованої структури 3, 207
Речення складнопідрядне нерозчленованої структури (однорічне складнопідрядне речення, нерозчленоване складнопідрядне речення) 3, 207
Речення складнопідрядне розчленованої структури (двоскладне складнопідрядне речення, розчленоване складнопідрядне речення) 3, 210
Речення складнопідрядне семантично елементарне 3, 212
Речення складнопідрядне семантично неелементарне 3, 212
Речення складнопідрядне тавтологічне з постпозитивною підрядною 3, 212
Речення складнопідрядне тавтологічне з препозитивною підрядною з'ясувальною 3, 212
Речення складнопідрядне формально елементарне 3, 212
Речення складнопідрядне формально неелементарне 3, 212
Речення складнопідрядне фразеологізованої структури 3, 213
Речення складносурядне 3, 213
Речення складносурядне альтернативної мотивації 3, 214
Речення складносурядне взаємовиключення 3, 214
Речення складносурядне відкритої структури 3, 215
Речення складносурядне єднальне умовно-наслідкове 3, 215
Речення складносурядне єднальної невідповідності 3, 215
Речення складносурядне закритої структури 3, 216
Речення складносурядне зіставне 3, 217
Речення складносурядне монособ'єктне 3, 217
Речення складносурядне питальне 3, 217
Речення складносурядне питально-спонукальне 3, 217
Речення складносурядне полісуб'єктне 3, 217
Речення складносурядне приєднувальне 3, 218
Речення складносурядне протиставне 3, 218
Речення складносурядне протиставно-допустове 3, 218
Речення складносурядне протиставно-компенсувальне 3, 218
Речення складносурядне протиставно-обмежувальне 3, 219
Речення складносурядне розповідно-питальне 3, 219
Речення складносурядне семантично елементарне 3, 219
Речення складносурядне семантично неелементарне 3, 219
Речення складносурядне спонукальне 3, 219
Речення складносурядне спонукально-питальне 3, 219
Речення складносурядне спонукально-розповідне 3, 219
Речення складносурядне ускладненої структури 3, 220
Речення складносурядне формально елементарне 3, 220
Речення складносурядне формально неелементарне 3, 220
Речення складносурядне чергування 3, 220

- Речення спонукальне 3, 220
 Речення спонукально-бажальні 3, 220
 Речення спонукально-наказові 3, 220
 Речення стверджувальне 3, 221
 Речення структурно повне і семантично неповне 3, 221
 Речення субстантивно-атрибутивні / Речення складнопідрядні
 субстантивно-атрибутивні 3, 221
 Речення узагальнено-особові 3, 221
 Речення частковозаперечне 3, 221
 Речення-текст 3, 222
 Ріма / Римування 3, 222
 Римейк інтертекстовий 3, 222
 Римбід / Римбідди 3, 222
 Ринолалія / Гугнявість 3, 222
 Рісочка 3, 222
 Ритм 3, 222
 Ритм мовлення 3, 223
 Рітміка 3, 223
 Ритмомелодика 3, 223
 Риторика 3, 223
 Риторика натуральна 3, 223
 Риторика описова 3, 224
 Риторика спілкування 3, 224
 Риторичне заперечення 3, 224
 Риторичне звертання 3, 224
 Риторичне питання / Риторичне запитання 3, 224
 Риторичний вигук 3, 224
 Ритуал мовно-культурний 3, 224
 Ритуали міжособистісні 3, 224
 Ритуальна комунікація 3, 224
 Рівень 3, 224
 Рівень адекватного вибору 3, 225
 Рівень адекватного синтезу 3, 225
 Рівень володіння іноземною мовою 3, 225
 Рівень володіння мовою власне-лінгвістичний 3, 225
 Рівень володіння мовою енциклопедичний 3, 225
 Рівень володіння мовою національно-культурний 3, 225
 Рівень володіння мовою ситуативний 3, 225
 Рівень емічний 3, 225
 Рівень егічний 3, 225
 Рівень інтеріоризації 3, 226
 Рівень кодових перемикань 3, 226
 Рівень лексико-семантичний 3, 226

Рівень лінгвокультурної компетенції 3, 226
Рівень мови / Підсистема мовна / Ярус мовний 3, 226
Рівень мови знаковий 3, 227
Рівень мови морфологічний 3, 227
Рівень мови словотвірний проміжний 3, 227
Рівень мови субзнаковий 3, 227
Рівень мови суперзнаковий 3, 227
Рівень мови фразеологічний проміжний 3, 227
Рівень мовної особистості лінгво-когнітивний 3, 227
Рівень мовної особистості мотиваційний 3, 227
Рівень мовної особистості ординарно-семантичний 3, 227
Рівень мовної особистості прагматичний 3, 227
Рівень мовної свідомості вербально-семантичний 3, 227
Рівень мовної свідомості прагматичний 3, 228
Рівень морфемно-морфологічний 3, 228
Рівень морфонологічний проміжний 3, 228
Рівень насиченості 3, 228
Рівень правильності 3, 228
Рівень сегментний 3, 228
Рівень синтаксичний 3, 228
Рівень суперсегментний / Рівень просодійний 3, 228
Рівень фонетико-морфологічний 3, 229
Рівнева модель мови 3, 229
Рівні володіння мовою 3, 229
Рівні мови 3, 229
Рівновіага комунікативна 3, 229
Рід 3, 229
Рід граматичний 3, 230
Рід дієслівної дії 3, 230
Рід загальний 3, 230
Рід лексико-граматичний 3, 230
Рід семантико-граматичний 3, 230
Рідна мова 3, 231
Рідномовна освіта 3, 231
Різкість 3, 231
Різновиди інфінітивного підмета структурні 3, 231
Різновиди мовленнєвої діяльності перцептивні 3, 231
Різновиди неповних речень 3, 231
Різновиди номінативних речень 3, 231
Різноманітність мови 3, 232
RIFF (Resource Interchange File Format) 3, 232
RM (Real Média) 3, 232
Рогатів 3, 232

- Роді / Віди красномовства 3, 232
Родінна шкóла 3, 234
Родовá систéма 3, 234
Родовидовá грóпа 3, 234
Родовій атрибутівний 3, 234
Родовій відмінок (генітів) 3, 234
Родомонта́да 3, 234
Рóзбір (анáліз) 3, 234
Рóзвиток історічний 3, 235
Розгалúження фáзове 3, 235
Розгóрнутий мовленнєвий акт 3, 235
Розгортáння 3, 235
Розділові зна́ки 3, 235
Розмо́ва 3, 235
Розмо́ва глухіх 3, 236
Розмо́вна лéксика 3, 236
Розмо́вна мо́ва 3, 236
Розмо́вне мо́влення 3, 236
Розмо́вний стиль 3, 236
Розмо́вно-побуто́вий стиль 3, 236
Розповідне речення 3, 236
Рóзповідь 3, 236
Розподі́бнення 3, 237
Розпо́діл 3, 237
Розря́ди (категорії) лéксико-граматі́чні 3, 237
Розташува́ння 3, 237
Розташува́ння дистáнтне 3, 237
Розташува́ння конта́ктне 3, 237
Розумі́ння 3, 237
Розумі́ння / Розумі́ння мо́влення 3, 238
Розумі́ння глоба́льне 3, 238
Розумі́ння мо́влення 3, 238
Розхо́дження формáльної і смисло́вої похі́дності 3, 238
Розчлено́ване складнопідрядне речення 3, 238
Розши́рення значення / Розши́рення значення сло́ва 3, 238
Рококо́ 3, 238
Рóблі вла́сне-ситуаці́йні 3, 239
Рóблі дифу́зні 3, 239
Рóблі позиці́йні 3, 239
Рóблі ситуа́тивні 3, 239
Рóблі соціáльні / Рóбль соціáльна 3, 240
Рóблі специфі́чні 3, 240
Рóблі ста́тусні / Рóбль ста́тусна 3, 241

- Роль денотатівна 3, 241**
- Роль комунікатівна 3, 241**
- Роль мови культурно-адаптивна 3, 241**
- Роль соціолінгвальна 3, 241**
- Роль членів речення семантична 3, 241**
- Рольова матриця 3, 242**
- Рольові експетації 3, 242**
- Рондель 3, 242**
- Рондо 3, 242**
- Ротова порожнина 3, 242**
- Ротові приголосні 3, 242**
- Рубрикатів 3, 243**
- Рубрикація 3, 243**
- Русізми (росіянізми) 3, 243**
- Русифікація 3, 243**
- Русифікація в СРСР 3, 243**
- Рухи дейктивні 3, 243**
- Ручна азбука 3, 243**
- Ряд 3, 243**
- Ряд відкритий (незамкнутий) словесний 3, 243**
- Ряд закритий (замкнутий) словесний 3, 244**
- Ряд однорідних членів 3, 244**
- Ряд синонімічний 3, 244**
- Ряд синтаксичний 3, 244**
- Ряд тематичний (Ряд словотвірний) 3, 245**
- Ряд фонемний 3, 245**
- Рядок червоний 3, 245**

С

- Саботаж комунікативний** 3, 246
Самогубство комунікативне 3, 246
Самоконцепція лінгвокультурна (етнічна) 3, 246
Самоназва етнічна 3, 246
Самооцінка 3, 246
Самосвідомість етнічна (національна) 3, 246
Самосвідомість мовна 3, 246
Самопрезентація 3, 247
Самостійний 3, 247
Самостійні слова 3, 247
Сандхі 3, 247
Сапієнтэма 3, 247
Сарказм 3, 247
Сати́ція 3, 247
Свердловіни глибінні 3, 247
Свистячі приголосні (сибілянти) 3, 248
Свідома комунікативна невдача 3, 248
Свідомість 3, 248
Свідомість дискурсивна 3, 248
Свідомість етнічна 3, 248
Свідомість етнокультурна 3, 248
Свідомість етносу комунікативна 3, 248
Свідомість комунікативна 3, 248
Свідомість мовна 3, 248
Свідомість мовна колективна 3, 249
Свідомість просторова 3, 249
Свідомість темпоральна 3, 249
Свіжість стилю 3, 249
Світлі можливі 3, 249
Світосприйняття етнічне 3, 249
Сегмент 3, 249
Сегментатор морфний 3, 249
Сегментація 3, 250
Сегментний рівень 3, 250
Сегментні одиниці 3, 250
Селективність 3, 250
Сема (множник семантичний) 3, 250
Сема градуальна 3, 250
Сема диференційна 3, 250
Сема інтегральна 3, 250

- Сéма ймові́рнісна 3, 250
- Сéма культу́рна 3, 250
- Сéма потенці́йна 3, 251
- Семантéма 3, 251
- Семантиза́ція 3, 251
- Семáнтика 3, 251
- Семáнтика блóку однорідних члéнів рéчення 3, 252
- Семáнтика глибінна 3, 252
- Семáнтика граматична 3, 253
- Семáнтика когнітíвна (прототíпна) 3, 253
- Семáнтика кому́никатíвна 3, 254
- Семáнтика культу́рна 3, 254
- Семáнтика націо́нально-мовнокульту́рна 3, 254
- Семáнтика підмета 3, 254
- Семáнтика порóджувальна 3, 254
- Семáнтика прісудка 3, 255
- Семáнтика прототíпна 3, 255
- Семáнтика рéчення внутрі́шня 3, 255
- Семáнтика рéчення зóвнішня 3, 255
- Семáнтика рéчення кому́никатíвна 3, 255
- Семáнтика рéчення мóвна 3, 255
- Семáнтика складно́го рéчення 3, 256
- Семáнтика складносурядних рéчень фразеологі́зованої структу́ри типóва 3, 256
- Семáнтика сполу́чників у з'ясува́льно-об'є́ктних складнопідрядних рéченнях 3, 256
- Семáнтика топологі́йна 3, 257
- Семáнтика члéнів рéчення 3, 257
- Семáнтико-стилістичний ме́тод ана́лізу те́ксту 3, 257
- Семáнтико-стилістичні сино́німи 3, 257
- Семанті́чна еквівалéнтність тві́рного і похі́дного 3, 257
- Семанті́чна ймові́рність 3, 257
- Семанті́чна пози́ція 3, 257
- Семанті́чна роль члéнів рéчення 3, 257
- Семанті́чна сі́тка 3, 257
- Семанті́чна сі́тка грамéми 3, 257
- Семанті́чна структу́ра рéчення 3, 258
- Семанті́чна (сми́слова) структу́ра сло́ва 3, 258
- Семанті́чне по́ле 3, 258
- Семанті́чний аспéкт рéчення 3, 258
- Семанті́чний відмі́нок 3, 258
- Семанті́чний компонент 3, 258
- Семанті́чний мно́жник 3, 258

- Семантичний словник 3, 258
Семантичний шум 3, 258
Семантичні компоненти речення 3, 258
Семантичні ознаки простого речення 3, 258
Семантичні синоніми 3, 259
Семантичні сполучники 3, 259
Семантичні типи предикатів 3, 259
Семантично повні, але структурно неповні речення 3, 259
Семасіологія 3, 259
Семельфактив 3, 259
Семема (семантема) 3, 259
Семілінгвізм 3, 259
Семіологія = семіотика 3, 259
Семіосфера 3, 260
Семіотика 3, 260
Семна структура лексичного значення 3, 260
Семнологія 3, 260
Сенсорика 3, 260
Сенсорні джерела інформації 3, 260
Сентенціатив 3, 260
Сентенція 3, 261
Сепаратизація 3, 261
Сепарація етномовнокультурна 3, 261
Середина 3, 262
Середньопіднебінні приголосні 3, 262
Середньоязикові приголосні 3, 262
Середовище діалогове (комунікативне) 3, 262
Середовище етнічне 3, 262
Середовище культурне 3, 262
Середовище лінгвокультурне 3, 262
Середовище полілінгвокультурне 3, 262
Серійність тексту 3, 262
Сермоцинація 3, 262
Сибілянти 3, 262
Сигнал 3, 263
Сигніфікат (інтенціонал) 3, 263
Сигніфікат речення 3, 264
Сигніфікативна функція 3, 264
Сила звуку (інтенсивність) 3, 264
Сила ілюктивна 3, 264
Сила породжувальна 3, 265
Сила фонологічної опозиції 3, 265
Силабема 3, 265

- Силабі́чне письмо́ 3, 265
Силабоморфе́ма 3, 265
Силе́псис 3, 265
Сі́льна пози́ція 3, 265
Сі́льне керува́ння 3, 265
Сі́мвол 3, 265
Сі́мвол верба́льний 3, 266
Сі́мвол націо́нально-культу́рний 3, 266
Симво́лізм соціа́льний 3, 266
Симво́лізм фонети́чний 3, 266
Симво́ліка зву́ка 3, 266
Симво́ліка науко́ва 3, 266
Симво́лічний інтера́кціо́нізм 3, 267
Симетриза́ція 3, 267
Симетри́я 3, 267
Симе́трія / асиме́трія 3, 267
Симпло́ка 3, 267
Симптосиме́трія 3, 267
Синатро́їзм 3, 267
Сингармо́нізм (гармо́нія голосні́х) 3, 267
Сингуля́рність 3, 268
Сингуля́тиви 3, 268
Сингуля́тивність / Одині́чність 3, 268
Синдэ́зис 3, 268
Синдро́м лінгвокульту́рний 3, 268
Синéзис 3, 268
Синéкдоха 3, 268
Синерге́тика 3, 269
Синергі́я 3, 269
Синестезі́я 3, 269
Синецио́зис 3, 269
Синко́па 3, 269
Синкрети́ви 3, 269
Синкрети́зм 3, 269
Синкри́за 3, 270
Сино́німи 3, 270
Сино́німи абсолю́тні (по́вні) 3, 271
Сино́німи загальномо́вні 3, 271
Сино́німи па́рні 3, 272
Сино́німи ситуати́вні (контекстуа́льні) 3, 272
Сино́німи семантико-стилісти́чні (поняттє́во-стилісти́чні) /
Сино́німи поняттє́ві 3, 272
Сино́німи спільнокорене́ві 3, 272

- Сино́німи стилістичні 3, 273
Сино́німи стилістичні синтаксічні 3, 273
Сино́німи-замінювачі 3, 273
Синоні́міка 3, 273
Синонімі́чна параді́гма 3, 274
Синонімі́чний ряд слів 3, 274
Синонімі́чні констру́кції (синтаксічні сино́німи) 3, 274
Синоні́мія 3, 274
Синсеманті́чний 3, 274
Синта́гма 3, 274
Синтагма́тика 3, 275
Синтагматі́чний клас слів 3, 276
Синтагматі́чний на́голос 3, 276
Синтагматі́чний паралелі́зм 3, 276
Синтагматі́чні зв'язкі́ слів 3, 276
Синтаксе́ма 3, 276
Синтаксе́ма предика́тна 3, 277
Синтаксе́ми вільні 3, 277
Синтаксе́ми вторі́нні предика́тні 3, 277
Синтаксе́ми вторі́нні субстанці́йні 3, 277
Синтаксе́ми зв'язані 3, 277
Синтаксе́ми субстанці́йні 3, 277
Синсемі́чність 3, 277
Сінтаксис 3, 277
Сінтаксис актуа́льний 3, 278
Сінтаксис аморфний 3, 278
Сінтаксис глиби́нний 3, 278
Сінтаксис дистрибу́твний 3, 278
Сінтаксис зіста́вний 3, 278
Сінтаксис кому́нікативний 3, 278
Сінтаксис констру́ктивний 3, 278
Сінтаксис ло́гіко-граматі́чний 3, 278
Сінтаксис номіна́тивний 3, 278
Сінтаксис прагматі́чний 3, 279
Сінтаксис синтагматі́чний 3, 279
Сінтаксис структу́рний 3, 279
Сінтаксис формально-структу́рний 3, 279
Сінтаксис функці́йний 3, 279
Синтаксі́чна варіаті́вність 3, 279
Синтаксі́чна констру́кція 3, 279
Синтаксі́чна пози́ція 3, 279
Синтаксі́чне значення 3, 279
Синтаксі́чне перетво́рення 3, 279

- Синтаксічне поле 3, 279
- Синтаксічний зв'язок 3, 279
- Синтаксічний перерозклад 3, 279
- Синтаксічний рівень 3, 279
- Синтаксічний час 3, 280
- Синтаксічні відношення 3, 280
- Синтаксічні моделі аналізу мови 3, 280
- Синтаксічні норми 3, 280
- Синтаксічні одиниці 3, 280
- Синтаксічні синоніми 3, 280
- Синтактика 3, 280
- Синтактика мовленнєвого жанру 3, 280
- Сінтез 3, 280
- Сінтез артикуляційний 3, 280
- Сінтез мовлення 3, 281
- Сінтез мовлення акустичний (сигнальний) 3, 281
- Синтезатор мовлення електричний (аналоговий) 3, 281
- Синтезатор мовлення механічний 3, 281
- Синтезатор формантний 3, 281
- Синтезування 3, 281
- Синтетизм (сінтез, складення, з'єднування) 3, 281
- Синтетична форма 3, 282
- Синтетичний спосіб 3, 282
- Синтетичні мови 3, 282
- Синхїзис 3, 282
- Синхронізація фазова 3, 282
- Синхронія 3, 282
- Сирконстант / Сирконстанти 3, 282
- Система 3, 282
- Система абстрактна 3, 283
- Система адаптивна 3, 283
- Система акцентно-інтонаційна 3, 283
- Система апроксимативна 3, 283
- Система вокалізму 3, 283
- Система гіпертекстова / Системи гіпертекстові 3, 283
- Система двійкова 3, 283
- Система змішана 3, 283
- Система і структу́ра 3, 283
- Система класна 3, 284
- Система консонантизму 3, 284
- Система концептуальна / Структу́ра концептуальна 3, 284
- Система лексико-семантична 3, 284
- Система мови 3, 284

- Систéма мóвна 3, 285
 Систéма родовá 3, 285
 Систéма сигнальна дру́га 3, 285
 Систéма соціально-комунікатівна 3, 285
 Систéма стилістична / Стилістична систéма української мóви 3, 285
 Систéма фонологічна 3, 285
 Систéми аглютинатівні відмінкові 3, 285
 Систéми відмінкові в загальній морфології 3, 285
 Систéми інформаційно-пошукóві (ІПС) 3, 286
 Систéми класифікацій складнопідрядних речень 3, 286
 Систéми комунікації невербáльні 3, 286
 Систéми конгреаційні 3, 286
 Систéми кумулятивні відмінкові 3, 287
 Систéмний підхід 3, 287
 Систéмність 3, 287
 Систéмність мóви 3, 287
 Систéмність мовленнєва 3, 288
 Систéмність мóвного зна́ка 3, 288
 Системоло́гія 3, 288
 Системонóмія 3, 288
 Сирконста́нт 3, 288
 Ситуа́нт 3, 288
 Ситуа́тив 3, 288
 Ситуа́тивна моде́ль 3, 289
 Ситуа́тивний конте́кст 3, 289
 Ситуа́тивний рівень володі́ння мóвою 3, 289
 Ситуа́тивні но́рми комунікатівно́ї поведі́нки 3, 289
 Ситуа́ційні ро́лі 3, 289
 Ситуа́ція 3, 289
 Ситуа́ція білінгвокульту́рна 3, 289
 Ситуа́ція категорі́йна 3, 289
 Ситуа́ція каузатівна 3, 290
 Ситуа́ція комунікатівна 3, 290
 Ситуа́ція комунікатівна нестанда́ртна 3, 290
 Ситуа́ція комунікатівна стандар́тна 3, 290
 Ситуа́ція конфлі́ктна 3, 291
 Ситуа́ція лінгвокульту́рна 3, 291
 Ситуа́ція мовленнєва 3, 291
 Ситуа́ція мовленнєво-поведі́нкова 3, 291
 Ситуа́ція мóвлення 3, 291
 Ситуа́ція мóвна 3, 291
 Ситуа́ція мóвна екзоглю́сна 3, 292

- Ситуація монологвокултурна 3, 292
- Ситуація полілінгвокултурна 3, 292
- Ситуація прецедентна 3, 292
- Ситуація спілкування (комунікативна) 3, 293
- Сифілянти 3, 293
- Сіверяни 3, 293
- Singulária tántum 3, 294
- Сіль атічна 3, 294
- Сім'я мов (мобна сім'я) 3, 294
- Сітка асоціативно-вербальна 3, 294
- Сітка грамеми семантична 3, 294
- Сітка семантична 3, 294
- Скаронізм 3, 295
- Склавіни 3, 295
- Склад 3, 295
- Склад відкритий 3, 296
- Склад закритий 3, 296
- Склад мови словниковий 3, 296
- Склад наголосений 3, 296
- Склад ненаголосений 3, 296
- Склад неприкритий 3, 296
- Склад прикритий 3, 296
- Склад речення 3, 296
- Склад слова морфемний 3, 296
- Склад словниковий 3, 297
- Склад словосполучення 3, 297
- Складально-префіксальний спосіб словотворення 3, 297
- Складально-складний спосіб словотворення 3, 297
- Складально-суфіксальний спосіб словотворення 3, 297
- Складання (словоскладання, основоскладання) 3, 297
- Складання чисте 3, 297
- Складене найменування 3, 297
- Складений дієслівний присудок 3, 297
- Складений іменний присудок 3, 297
- Складений мовленнєвий акт 3, 297
- Складений присудок 3, 297
- Складне багатоконпонентне речення 3, 298
- Складне речення 3, 298
- Складне речення в комунікативному аспекті 3, 298
- Складне речення контамінованої структури 3, 298
- Складне синтаксичне ціле (ССЦ, надфразна єдність) 3, 298
- Складне слово (композит / композита) 3, 301
- Складне словосполучення 3, 301

- Складний мовленнєвий акт 3, 301
- Складний обмін 3, 301
- Складний присудок 3, 301
- Складник 3, 301
- Складник безпосередній / Складники безпосередні 3, 301
- Складнопідрядне речення 3, 301
- Складнопідрядне речення з кількома підрядними 3, 301
- Складнопідрядне речення з неоднорідною супідрядністю 3, 301
- Складнопідрядне речення з однорідною супідрядністю 3, 301
- Складнопідрядне речення з підрядним приєднувальним 3, 301
- Складнопідрядне речення з послідовною супідрядністю 3, 301
- Складнопідрядне речення контамінованої структури 3, 301
- Складнопідрядне речення нерозчленованої структури (одночленне складнопідрядне речення) 3, 301
- Складнопідрядне речення розчленованої структури (двочленне складнопідрядне речення) 3, 302
- Складнопідрядне речення фразеологізованої структури 3, 302
- Складноскорочене слово 3, 302
- Складносурядне речення 3, 302
- Складносурядне речення альтернативної мотивації 3, 302
- Складносурядне речення взаємовіключення 3, 302
- Складносурядне речення відкритої структури 3, 302
- Складносурядне речення єднальне умовно-наслідкове 3, 302
- Складносурядне речення єднальної невідповідності 3, 302
- Складносурядне речення закритої структури 3, 302
- Складносурядне речення зіставне 3, 302
- Складносурядне речення монособ'єктне 3, 302
- Складносурядне речення питальне 3, 302
- Складносурядне речення питально-спонукальне 3, 302
- Складносурядне речення приєднувальне 3, 302
- Складносурядне речення протиставне 3, 302
- Складносурядне речення протиставно-допустове 3, 302
- Складносурядне речення протиставно-компенсувальне 3, 302
- Складносурядне речення протиставно-обмежувальне 3, 302
- Складносурядне речення розповідно-питальне 3, 303
- Складносурядне речення спонукальне 3, 303
- Складносурядне речення спонукально-питальне 3, 303
- Складносурядне речення спонукально-розповідне 3, 303
- Складносурядне речення ускладненої структури 3, 303
- Складносурядне речення чергування 3, 303
- Складовий наголос 3, 303
- Складовий приголосний 3, 303
- Складоподіл 3, 303

Скорóчення 3, 303
Скрипт 3, 303
Слабкá позиція 3, 304
Слабкé керування 3, 304
Сленг 3, 304
Сліпоглухонімотá 3, 304
Слова́ áвторські 3, 304
Слова́ безособóво-предикатівні 3, 304
Слова́-близнюкі 3, 304
Слова́ / словосполúчення вставні 3, 304
Слова́ дейктічні 3, 305
Слова́ займенникóві 3, 305
Слова́ заперéчні 3, 306
Слова́ запозічені 3, 306
Слова́ застарілі 3, 306
Слова́ звуконаслíдувальні (ономатопетічні) 3, 306
Слова́ згрубіло-просторічні 3, 306
Слова́ інтернаціональні 3, 306
Слова́ іншомóвні 3, 306
Слова́ ключові 3, 307
Слова́ крилаті 3, 307
Слова́ машинні 3, 307
Слова́ модáльні (модáльник) 3, 307
Слова́ незмінювані 3, 307
Слова́ номінатівні 3, 307
Слова́ нумерáльні 3, 307
Слова́ опóрні 3, 307
Слова́-паразítи 3, 307
Слова́ пáрні (слова́-близнюкі) 3, 308
Слова́ повнознáчні 3, 308
Слова́ потенційні 3, 308
Слова́ похідні 3, 308
Слова́-рéчення 3, 308
Слова́ самостійні 3, 308
Слова́-сímволи 3, 308
Слова́ службóві 3, 309
Слова́ споріднені (однокорінні слова́) 3, 309
Слова́-табу́ 3, 309
Словéсна пám'ять 3, 310
Словéсний на́голос 3, 310
Словнік 3, 310
Слóвник 3, 310
Словнік áвторський 3, 310

- Словник активний (Активний словниковий запас) 3, 310
 Словник аналогічний 3, 311
 Словник антропоцентричний 3, 311
 Словник вимови 3, 311
 Словник дескриптивний 3, 311
 Словник діалектний 3, 311
 Словник електронний 3, 311
 Словник енциклопедичний (енциклопедія) 3, 312
 Словник зворотний (інверсійний) 3, 312
 Словник ідеографічний (словник аналогічний, словник семантичний), словник тематичний, тезаурус 3, 312
 Словник історичний 3, 312
 Словник лінгвістичний 3, 312
 Словник мовця 3, 313
 Словник (лексикон) мовця активний 3, 314
 Словник (лексикон) мовця пасивний 3, 314
 Словник нормативний 3, 314
 Словник орфографічний 3, 314
 Словник орфоепічний 3, 314
 Словник пасивний 3, 314
 Словник семантичний 3, 315
 Словник термінологічний 3, 315
 Словник тлумачний 3, 315
 Словники аспекти 3, 315
 Словники енциклопедичні 3, 315
 Словники ідеологічні 3, 316
 Словники тематичні 3, 316
 Словники частотні 3, 316
 Словникова стаття 3, 316
 Словникове гніздо 3, 316
 Словникове значення слова 3, 316
 Словниковий склад мови 3, 316
 Слово 3, 316
 Слово автосемантичне 3, 317
 Слово аморфне 3, 317
 Слово багатозначне (полісемант) 3, 318
 Слово вигукове 3, 318
 Слово вставне / Компонент вставний 3, 318
 Слово дискурсивне 3, 319
 Слово діалектне 3, 319
 Слово-домінанта (слово-показник, опорне слово) 3, 319
 Слово емоційно-оцінне 3, 319
 Слово корінне 3, 319

- Сло́во морфологі́чне 3, 320
- Сло́во немотиво́ване (непохі́дне) 3, 320
- Сло́во обласне́ (діалекти́зм) 3, 320
- Сло́во повнозна́чне 3, 320
- Сло́во потенці́йне 3, 320
- Сло́во (дерива́т) похі́дне (мотиво́ване) 3, 320
- Сло́во складне́ (компо́зит / компо́зита) 3, 321
- Сло́во словосполу́чення голо́вне (стрижне́ве) 3, 321
- Сло́во словосполу́чення зале́жне 3, 321
- Сло́во службо́ве 3, 321
- Сло́во складне́ 3, 321
- Сло́во сполу́чне (Слова́ сполу́чні) 3, 321
- Сло́во тві́рне (сло́во-мотива́тор) 3, 321
- Сло́во терміна́льне 3, 321
- Сло́во узага́льнювальне 3, 321
- Сло́во усі́чене 3, 322
- Сло́во фонети́чне 3, 322
- Сло́во фо́нове 3, 322
- Словозмі́на 3, 322
- Словоскладáння 3, 322
- Словосполу́чення 3, 322
- Словосполу́чення ад'єкти́вне 3, 323
- Словосполу́чення, визна́чуване завда́ннями спілкува́ння 3, 323
- Словосполучення ві́льне 3, 324
- Словосполу́чення грамати́чно зумо́влене 3, 324
- Словосполу́чення дієслі́вне 3, 324
- Словосполу́чення займеннико́ве 3, 324
- Словосполу́чення іменне́ 3, 324
- Словосполу́чення лексі́чно зумовле́не 3, 324
- Словосполу́чення параметризо́ване 3, 324
- Словосполу́чення прислівнико́ве 3, 325
- Словосполу́чення про́сте 3, 325
- Словосполу́чення семанти́чно зумовлені́ 3, 325
- Словосполу́чення складне́ 3, 325
- Словосполу́чення стійке́ 3, 326
- Слосполу́чення числівнико́ве 3, 326
- Словотві́р 3, 326
- Словотві́р внутрішньо́дієслі́вний 3, 326
- Словотві́р діахро́нійний 3, 327
- Словотві́р зворóтний (редерива́ція) 3, 327
- Словотві́р синхро́нійний 3, 327
- Словотві́р черезкро́ковий 3, 327
- Словотві́рна акти́вність 3, 327

- Словотвірна категорія 3, 327
Словотвірна модель 3, 327
Словотвірна мотивація 3, 327
Словотвірна мотивованість 3, 327
Словотвірна пара 3, 327
Словотвірна парадигма 3, 327
Словотвірна продуктивність 3, 327
Словотвірне гніздо 3, 327
Словотвірне (дериваційне) значення 3, 327
Словотвірний аналіз 3, 327
Словотвірний ланцюжок 3, 327
Словотвірний потенціал 3, 327
Словотвірний тип 3, 327
Словотвірні норми 3, 327
Словотвірні форманти 3, 328
Словотвірні форманти афіксальні 3, 328
Словотвірні форманти безафіксні 3, 328
Словотворення 3, 328
Словоформа 3, 328
Словоформа в україністиці 3, 328
Словоформи архаїчні в поезії 3, 328
Словоформи архаїчні в стійких зворотах 3, 328
Слов'янізми 3, 328
Слоган 3, 328
Службова морфема 3, 328
Службовий 3, 328
Службові слова 3, 328
Слух 3, 329
Слухання 3, 329
Слухання емпатичне 3, 329
Слухання критичне 3, 329
Слухання нереклексивне 3, 329
Слухання пасивне 3, 329
Слухання рефлексивне 3, 329
Смак (смак мовний) 3, 329
Смисл 3, 329
Смисл апостеріорний / Смисли апостеріорні 3, 329
Смисл апріорний / Смисли 3, 330
Смисл експліцитний 3, 330
Смисл імпліцитний (інформація) 3, 330
Смисл комунікативний 3, 330
Смисл комунікативний (актуальний) 3, 330
Смисл комунікативний мовленнєвого жанру 3, 331

- Смисл комунікативний особистісний 3, 331
- Смисл лінгвокультурно-специфічний 3, 331
- Смисл лінгвокультурно-специфічний нерелевантний 3, 331
- Смисл лінгвокультурно-специфічний релевантний 3, 331
- Смисл мовної одиниці 3, 331
- Смисл особистісний 3, 331
- Смисл особистісний адресанта 3, 332
- Смисл особистісний адресата 3, 332
- Смисл підтекстовий імпліцитний 3, 332
- Смисл притекстовий імпліцитний 3, 332
- Смисл речення 3, 332
- Смисл текстовий імпліцитний 3, 332
- Смислова структура слова 3, 332
- Смисловий акцент 3, 332
- Солецизм 3, 332
- Соматичні прийоми 3, 332
- Сонант 3, 332
- Сонет 3, 333
- Сонорні приголосні (сонанти) 3, 333
- Соціалізація 3, 333
- Соціалізація особистості культурна 3, 333
- Соціальна комунікація 3, 333
- Соціальний діалект 3, 334
- Соціальний символізм 3, 334
- Соціальний тип мови 3, 334
- Соціальні ролі / Соціальна роль 3, 334
- Соціальність мови 3, 334
- Соціально зорієнтована комунікація 3, 334
- Соціолект (соціальний діалект) 3, 334
- Соціолема 3, 334
- Соціолінгвістика 3, 334
- Соціолінгвістика діахронна 3, 336
- Соціолінгвістика прикладна 3, 336
- Соціолінгвістика синхронна 3, 336
- Соціолінгвістична компетенція 3, 336
- Соціолінгвістичні методи дослідження 3, 336
- Соціологічний метод 3, 337
- Соціологічні прийоми 3, 337
- Соціоніми 3, 337
- Соціопрагматика 3, 337
- Соціум 3, 337
- Союз мовний 3, 337
- Спадкування мовнокультурне 3, 337

- Спа́дщина мовнокульту́рна 3, 337
 Спасіа́лізація 3, 337
 Спектр зву́ка 3, 337
 Спектрогра́ма 3, 338
 Спектро́граф 3, 338
 Спектрогра́фія 3, 338
 Спекуля́тивна грама́тика (grammátics speculátive) 3, 338
 Спеці́фіка мов націо́нальна 3, 338
 Спеці́фіка мовленне́вого спілкува́ння націо́нальна 3, 338
 Спеці́фіка наро́ду етнолі́нгвістична 3, 338
 Спеці́фіка націо́нальна 3, 339
 Спеці́фіка спілкува́ння націо́нально-лі́нгвокульту́рна 3, 339
 Специфіка́тори 3, 339
 Спеціа́лізація значе́нь слів 3, 339
 Спеціа́льна ле́ксика 3, 339
 Спеціа́льна мо́ва / Фа́хова мо́ва 3, 339
 Співа́генс / Коа́генс 3, 339
 Співгіпо́німи 3, 339
 Співекзісціе́нтів 3, 339
 Співлокати́вність 3, 340
 Співмеро́німи / Співпарто́німи 3, 340
 Співпросто́рковість 3, 340
 Співробі́тництво кому́нікати́вне / Коопе́рація кому́нікати́вна
 3, 340
 Співрозмо́вники 3, 340
 Співтовари́ства віртуа́льні 3, 340
 Співтовари́ство мо́вне 3, 340
 Спілкува́ння / Кому́ніка́ція 3, 340
 Спілкува́ння верба́льне / Спілкува́ння перцепти́вне 3, 341
 Спілкува́ння дікта́льне 3, 341
 Спілкува́ння естетичне 3, 341
 Спілкува́ння інститу́йоване 3, 341
 Спілкува́ння міжетні́чне 3, 341
 Спілкува́ння міжособи́стісне 3, 341
 Спілкува́ння мовленне́ве 3, 341
 Спілкува́ння мо́вне 3, 341
 Спілкува́ння мода́льне 3, 342
 Спілкува́ння неверба́льне 3, 342
 Спілкува́ння негармо́нійне 3, 342
 Спілкува́ння соціа́льно орієнто́ване 3, 342
 Спілкува́ння те́кстове 3, 342
 Спілкува́ння успі́шне 3, 342
 Спілкува́ння фати́чне 3, 342

- Спілкування формальне 3, 342
- Спільнокореневі синоніми 3, 343
- Спільнота етнічна 3, 343
- Спільнота комунікативна 3, 343
- Спільнота лінгвокультурна 3, 343
- Спільнота національна лінгвокультурна 3, 343
- Спільнота полілінгвокультурна 3, 343
- Спільноти інтерпретативні 3, 343
- Спір / Суперечка 3, 343
- Спіранти 3, 348
- Сполука слів 3, 348
- Сполучення дієслівно-іменне тавтологічне 3, 348
- Сполучення предикативних конструкцій вільне 3, 349
- Сполучення слів 3, 349
- Сполучення фразеологічні 3, 349
- Сполучник 3, 349
- Сполучник-частина *a* ініціального розмовний 3, 350
- Сполучник-частина *та й* 3, 350
- Сполучники асемантичні 3, 350
- Сполучники гіпотактичні 3, 350
- Сполучники градаційні 3, 350
- Сполучники одиничні (одномісні) 3, 351
- Сполучники паратактичні 3, 351
- Сполучники парні (двомісні) 3, 351
- Сполучники підрядні 3, 351
- Сполучники повторювані (багатомісні) 3, 351
- Сполучники прості 3, 351
- Сполучники семантичні 3, 351
- Сполучники складені 3, 352
- Сполучники складні 3, 352
- Сполучники сурядні 3, 352
- Сполучні слова 3, 352
- Сполучувальні можливості 3, 352
- Сполучуваність 3, 352
- Спонукально-наказові речення 3, 353
- Спонукання 3, 353
- Споріднені слова 3, 354
- Спорідненість мов 3, 354
- Спосіб 3, 354
- Спосіб артикуляції 3, 354
- Спосіб бажальний 3, 354
- Спосіб вираження граматичних значень аналітико-синтетичний 3, 354

- Спосіб вираження граматичних значень аналітичний 3, 354
 Спосіб вираження граматичних значень синтаксичний 3, 354
 Спосіб дієслів 3, 354
 Спосіб дії / Рід дієслівної дії / Аспект дії акціональний 3, 355
 Спосіб дії спонукальний 3, 355
 Спосіб дійсний / Індикатив 3, 355
 Спосіб досяжний 3, 355
 Спосіб заочний 3, 355
 Спосіб наказовий / імператив 3, 355
 Спосіб опису 3, 355
 Спосіб опису і доведення неформалізований 3, 355
 Спосіб переповідний 3, 356
 Спосіб синтетичний 3, 356
 Спосіб словотворення 3, 356
 Спосіб словотворення лексико-семантичний 3, 356
 Спосіб словотворення лексико-синтаксичний 3, 356
 Спосіб словотворення морфологічний 3, 356
 Спосіб словотворення морфолого-синтаксичний 3, 357
 Спосіб словотворення префіксально-постфіксальний 3, 357
 Спосіб словотворення префіксально-складносуфіксальний 3, 357
 Спосіб словотворення префіксально-суфіксальний 3, 357
 Спосіб словотворення префіксально-суфіксально-постфіксальний
 3, 357
 Спосіб словотворення складально-префіксальний 3, 358
 Спосіб словотворення складально-складний 3, 358
 Спосіб словотворення складально-суфіксальний 3, 358
 Спосіб словотворення суфіксально-постфіксальний 3, 358
 Спосіб словотвору 3, 358
 Спосіб словотвору лексико-семантичний 3, 358
 Спосіб словотвору лексико-синтаксичний 3, 358
 Спосіб словотвору морфологічний 3, 358
 Спосіб словотвору морфолого-синтаксичний 3, 358
 Спосіб у загальній морфології 3, 358
 Спосіб умовний (кон'юнктив) 3, 359
 Спосіб утворення приголосних 3, 359
 Способи актуалізації комунікативного центру висловлення 3, 359
 Способи опису вербальні 3, 359
 Способи опису невербальні 3, 359
 Способи передання чужого мовлення 3, 359
 Способи словотвору 3, 360
 Способи словотвору безафіксні 3, 360
 Способи словотвору неморфологічні 3, 360
 Спостереження 3, 360

- Спостереження лінгвістичне 3, 360
- Сприйнятливість міжкультурна 3, 361
- Сприйняття 3, 361
- Сприйняття мовлення 3, 361
- Спрощення 3, 361
- Спрощення приголосних 3, 361
- Спрощення семантичне 3, 361
- Спрямованість тексту прагматична 3, 361
- Спунеризм 3, 362
- СРСР 3, 362
- Стабільність літературної норми 3, 362
- Стабільність літературної норми еластична 3, 362
- Ставлення до мови 3, 362
- Стагнація 3, 362
- Стадійність 3, 362
- Стадія підготовча 3, 362
- Стадія результувальна 3, 363
- Стан 3, 363
- Стан дієслова активний (актив) 3, 365
- Стан дієслова пасивний 3, 365
- Стан зворотний 3, 365
- Стан інверсивний 3, 365
- Стан мови 3, 366
- Стан прагматичний 3, 366
- Стан психічний 3, 366
- Стан синтаксичний 3, 366
- Стандарт 3, 366
- Стандартизація 3, 366
- Стандартна мова 3, 366
- Стани гомогенні 3, 366
- Станівник / Слова категорії стану 3, 366
- Старослов'янізми 3, 367
- Старослов'янська мова 3, 367
- Стасігенез 3, 367
- Стативи 3, 367
- Статика 3, 367
- Статистика лексикографічна 3, 367
- Статистичний метод 3, 367
- Статистичні параметри стилю 3, 368
- Статистичні прийоми 3, 368
- Стаття словникова 3, 368
- Статус лінгвоетнічний 3, 368
- Статус комунікативний 3, 368

- Стáтус мóви 3, 368
 Стáтус мов в Україні 3, 369
 Стáтус мóви комунікатівний 3, 369
 Стáтус мóвний 3, 369
 Стáтус соціáльний комунікáнта 3, 369
 Стáтусні рóлі 3, 369
 Ств́рдження 3, 369
 Ств́рджувальне рéчення 3, 369
 Стереозв́ук (стереофоні́чний сигна́л) 3, 369
 Стéмма 3, 370
 Стереот́ип 3, 370
 Стереот́ип гéндерний 3, 370
 Стереот́ип комунікатівно́ї поведі́нки лінгвоетні́чний 3, 371
 Стереот́ип лінгвоетні́чний 3, 371
 Стереот́ип лінгвонаціо́нальний 3, 371
 Стереот́ип націо́нально-лінгвокульту́рний 3, 371
 Стереот́ип стáвлення до мóви 3, 372
 Стик 3, 372
 Стик композиці́йний 3, 372
 Стик морфе́м 3, 372
 Стилетві́рні чі́нники 3, 372
 Сті́лі вимóви 3, 372
 Сті́лі експресі́вні 3, 372
 Сті́лі функці́йні 3, 372
 Стиліза́ція 3, 372
 Стиліза́ція слів 3, 373
 Стилі́стика / Лінгвостилі́стика 3, 373
 Стилі́стика лексі́чна 3, 374
 Стилі́стика лінгві́стична 3, 374
 Стилі́стика мóвних одини́ць 3, 375
 Стилі́стика парадигма́льна 3, 375
 Стилі́стика паралінгві́стична 3, 375
 Стилі́стика практі́чна 3, 375
 Стилі́стика синтагматі́чна 3, 376
 Стилі́стика узуа́льна 3, 376
 Стилі́стика функці́йна 3, 376
 Стилі́стика худо́жнього мóвлення 3, 376
 Стилі́стика худо́жньої літерату́ри 3, 377
 Стилі́стична диференці́ація 3, 377
 Стилі́стична примі́тка 3, 377
 Стилі́стична систе́ма / Стилі́стична систе́ма украї́нської мóви 3, 377
 Стилі́стичне значення 3, 377

- Стилістичний ўзус 3, 377
- Стилістичні нórми 3, 377
- Стилістичні синóніми 3, 377
- Стилістичні фігúри 3, 377
- Стилістичні шарí лéксики 3, 377
- Стилістично забáрвлена лéксика 3, 377
- Стилостатичні мéтоди 3, 377
- Стиль 3, 377
- Стиль агіографічний 3, 378
- Стиль адміністративно-канцелярський 3, 378
- Стиль анакреонтічний 3, 378
- Стиль антологічний 3, 378
- Стиль бáйковий 3, 379
- Стиль билінний 3, 379
- Стиль бульварний 3, 379
- Стиль вимóви пóвний 3, 379
- Стиль висóкий 3, 379
- Стиль вішуканий 3, 379
- Стиль газéтний 3, 379
- Стиль гелёртерський 3, 380
- Стиль гіпокористічний 3, 380
- Стиль гуманітарних наўк 3, 380
- Стиль (підстіль) дипломатічний 3, 380
- Стиль ділового спілкування 3, 380
- Стиль (підстіль) законодавчий 3, 380
- Стиль епістолярний 3, 381
- Стиль індивідуальний / Ідіолéкт / Ідіостіль 3, 381
- Стиль кнїжний 3, 381
- Стиль когнітивний 3, 381
- Стиль конфесійний 3, 382
- Стиль лапідарний 3, 382
- Стиль лірічний 3, 382
- Стиль літературної мóви / Стілі літературної мóви 3, 382
- Стиль мелодраматічний 3, 382
- Стиль мóви 3, 382
- Стиль мóви функційний 3, 383
- Стиль мóвлення (мóви) 3, 383
- Стиль мóвлення (мóви) індивідуальний (Склад) 3, 383
- Стиль науковий 3, 383
- Стиль науково-технічний 3, 386
- Стиль офіційно-діловій / Стиль діловій 3, 386
- Стиль патетічний (патéтика) 3, 387
- Стиль поéзії класицистічний 3, 387

- Стиль прецензійний / Стиль надсерйозний 3, 387
 Стиль природничий 3, 387
 Стиль прозовий афективний 3, 387
 Стиль проповідницький 3, 387
 Стиль простий (знижений) 3, 387
 Стиль публіцистичний 3, 388
 Стиль розмовний 3, 388
 Стиль середній 3, 389
 Стиль спілкування 3, 389
 Стиль спілкування національний 3, 389
 Стиль судочинства 3, 389
 Стиль телеграфний 3, 389
 Стиль томний 3, 389
 Стиль фамільярний 3, 389
 Стиль фейлетонний 3, 390
 Стиль фізико-математичних наук 3, 390
 Стиль функційний 3, 390
 Стиль художній (художня мова, мова художньої літератури) 3, 391
 Стиль художньо-белетристичний 3, 391
 Стимул 3, 391
 Стислість мови 3, 392
 Стихійна комунікація 3, 392
 Стихія (сіла, елементів) 3, 392
 Стійке словосполучення 3, 392
 Стійкість мови 3, 392
 Стійкість мовна 3, 392
 Стійкість мовних норм 3, 392
 Страта соціально-культурна 3, 393
 Стратегічна компетенція 3, 393
 Стратегічність 3, 393
 Стратегія 3, 393
 Стратегія змістова 3, 393
 Стратегія комунікативна 3, 394
 Стратегія конфліктна 3, 397
 Стратегія кооперативна 3, 397
 Стратегія мовленнєва 3, 397
 Стратегія мовленнєва людична 3, 399
 Стратегія спілкування 3, 400
 Стратифікаційна вибірка 3, 400
 Стратифікація мови функційна 3, 400
 Стрижнєве слово словосполучення 3, 400
 Структиви 3, 400
 Структура 3, 402

- Структура аргументна 3, 402
- Структура висловлення синтаксична поверхнева 3, 402
- Структура відкрита в складносурядному реченні 3, 402
- Структура глибинна 3, 402
- Структура емергентна / Структура поняття 3, 403
- Структура закрита в складносурядному реченні 3, 403
- Структура значення графеми 3, 403
- Структура лексичного значення слова 3, 403
- Структура ментальна 3, 403
- Структура мови 3, 404
- Структура однорідних членів речення 3, 404
- Структура поверхнева 3, 404
- Структура пропозиційна 3, 404
- Структура речення глибинна 3, 404
- Структура речення комунікативна 3, 405
- Структура речення поверхнева 3, 405
- Структура речення рольова / Структура речення актантно-рольова 3, 405
- Структура речення семантична 3, 405
- Структура речення синтаксична 3, 405
- Структура речення формально-синтаксична 3, 405
- Структура слова морфологічна 3, 406
- Структура слова семантична / Структура слова смислова 3, 406
- Структура телескопічна 3, 406
- Структура фрактальна 3, 406
- Структуралізм 3, 406
- Структуралізм американський 3, 406
- Структуралізм данський 3, 406
- Структуралізм копенгагенський 3, 406
- Структури відкриті (ряді незамкнуті) 3, 406
- Структури гнучкі 3, 407
- Структури закриті (ряді замкнуті) 3, 407
- Структури негнучкі 3, 407
- Структури складних речень гнучкі 3, 407
- Структури складних речень негнучкі 3, 407
- Структури ядерні 3, 407
- Структурна лінгвістика 3, 408
- Структурна схема простого речення 3, 408
- Структурна схема словосполучення 3, 408
- Структурний аспект вивчення речення 3, 408
- Структурний порядок слів 3, 408
- Структурні властивості членів речення 3, 408
- Структурні ознаки простого речення 3, 408

- Структурні різновиди інфінітивного підмета 3, 408
- Структурні схеми 3, 408
- Структурно і семантично неповне речення 3, 408
- Структурно і семантично факультативні члени речення 3, 408
- Структурно обов'язкові члени речення 3, 408
- Структурно повне і семантично неповне речення 3, 408
- Структурно-семантичний напрям у синтаксисі 3, 408
- Структурно-семантичні характеристики складних речень та їхня класифікація 3, 408
- Структурування функційних стилів польові 3, 409
- Ступінь найвищий тавтологічний (надлишковий) 3, 409
- Ступінь порівняння (ступені порівняння) 3, 409
- Стягнення голосних / Контракція 3, 409
- Стягнення семантичне 3, 409
- Суб... 3, 409
- Суб'єкт 3, 409
- Суб'єкт домінувальний / суб'єкт домінування 3, 410
- Суб'єкт локативний 3, 410
- Суб'єкт позначення комплексне 3, 410
- Суб'єктивні чинники формування мовної свідомості 3, 410
- Суб'єкція 3, 410
- Субкультура 3, 410
- Сублімація 3, 410
- Субординативний 3, 410
- Субстантив 3, 411
- Субстантивация 3, 411
- Субстантивация епітета 3, 411
- Субстантивация літературна 3, 411
- Субстантивне число 3, 411
- Субстантивно-атрибутивні речення 3, 411
- Субстанція семантична 3, 411
- Субституція 3, 411
- Субстрат 3, 412
- Суб'юнкція 3, 412
- Сугестант 3, 412
- Сугестоген 3, 412
- Сугестор 3, 412
- Судження 3, 412
- Сумбурність мовлення 3, 412
- Супер... 3, 413
- Супербілоквенція 3, 413
- Супер'єкція 3, 413
- Суперлатив 3, 413

- Суперсегментний / Просодійний рівень 3, 413
Суперсегментні одиниці 3, 413
Суперстрат 3, 413
Суперструктура 3, 414
Суперфункція 3, 414
Супідрядність 3, 414
Супін (досягальний спосіб) 3, 414
Суплетивізм / Суплетивація (заміщення, сплєтєння) 3, 414
Суржик 3, 414
Сурсів 3, 415
Сурядний зв'язок 3, 415
Сурядність (сурядний зв'язок) 3, 415
Суспензія 3, 415
Сустентація (уповільнення) 3, 415
Сутність слова парадигматична 3, 415
Сутності 3, 416
Суфігований 3, 416
Суфікс (внутрішній суфікс) 3, 416
Суфіксальний 3, 416
Суфіксально-постфіксальний спосіб словотворення 3, 417
Суфіксально-префіксальний 3, 417
Суфіксація 3, 417
Суфіксація нульова 3, 417
Суфікси словозмінні 3, 417
Суфікси словотвірні 3, 417
Суфікси формотвірні 3, 417
Суфіксод 3, 418
Сфера комунікативна 3, 418
Сфера проблемна 3, 418
Сфера спілкування 3, 418
Сфрагіда 3, 418
Схе́ма 3, 418
Схе́ма Калі́ 3, 418
Схе́ма морфемного аналізу 3, 418
Схе́ма простого речення 3, 419
Схе́ма словотвірного аналізу 3, 419
Схе́ма структурна простого речення 3, 419
Схе́ма структурна складного речення 3, 422
Схе́ма структурна словосполучення 3, 423
Схе́ма речення структурна 3, 423
Схе́ма топологічна 3, 423
Схе́ми структурні 3, 423
Схрещування мов 3, 423

Сценарій 3, 423

Сценарій лінгвокультурно зумовлений 3, 424

Сьогодні миттєве 3, 424

III

Та патетичне 4, 10
Табу́ / Табу́ словесне 4, 10
Табу́ комунікативні 4, 10
Табу́ контактне / Табу́ контактні 4, 10
Табу́ мовне / Табу́ мовні 4, 10
Табу́ тематичне / Табу́ тематичні 4, 11
Тавтологія 4, 11
Тавтологія енантіосемічна 4, 11
Тавтологія синтаксична 4, 11
Тавтономія 4, 11
Тагмеміка 4, 12
Тайномовлення 4, 12
Такесика 4, 12
Таксис 4, 12
Таксисний темпоратив 4, 12
Таксон 4, 12
Таксономія 4, 13
Такт 4, 13
Такт мовленнєвий / Синта́гма 4, 13
Такт мовний / Такто́вність мовна 4, 13
Та́ктика / Та́ктики комунікативні 4, 13
Та́ктика мовленнєва 4, 13
Та́ктовий на́голос 4, 15
Тараба́рщина 4, 15
Таро́німи 4, 15
Таутаці́зм 4, 15
Тахілалі́я 4, 15
Тахітоско́п 4, 15
Тверді́ при́голосні 4, 15
Твірна́ база 4, 15
Твірна́ осно́ва 4, 15
Тво́рчість 4, 16
Теза 4, 16
Тезаурус 4, 16
Тезаурус тематичний 4, 16
Тезаурусний рівень мовної особистості 4, 16
Текст 4, 16
Текст автентичний 4, 17
Текст діалогі́йний 4, 17
Текст іншокульту́рний 4, 18

- Тékст іншомóвний 4, 18
 Тékст конфесійний 4, 18
 Тékст країнознáвчий 4, 18
 Тékст креолізóваний 4, 18
 Тékст лінгвокультури прецедéнтний 4, 18
 Тékст-міркувáння 4, 19
 Тékст монологійний 4, 19
 Тékст напру́жений 4, 19
 Тékст науко́вий 4, 19
 Тékст-óпис 4, 19
 Тékст офіційно-діловий 4, 19
 Тékст патогéнний 4, 19
 Тékст письмо́вий / Тékст друко́ваний 4, 19
 Тékст полілогійний 4, 19
 Тékст прецедéнтний (прототékст) / Тékсти прецедéнтні /
 Прототékсти 4, 20
 Тékст проzóвий 4, 20
 Тékст публіцистичний 4, 20
 Тékст рекла́мний 4, 20
 Тékст розмо́вно-побуто́вий 4, 20
 Тékст-ро́зповідь 4, 20
 Тékст у тékсті 4, 20
 Тékст у́сний 4, 20
 Тékст худо́жній 4, 21
 Тékстéма 4, 21
 Тékсти впли́ву 4, 21
 Тékстологі́чні прийо́ми 4, 21
 Тékстоло́гія 4, 21
 Тékстуалітéт 4, 21
 Тéле... 4, 21
 Телеско́пія 4, 21
 Тéма 4, 22
 Тéма ви́словлення 4, 23
 Тéма літерату́рного твóру 4, 23
 Тéма тékсту 4, 23
 Тéма-рема́тичне наванта́ження чле́нів рéчення 4, 23
 Тéма-рема́тичний зв'язóк у складно́му синтаксі́чному
 цілому 4, 23
 Тематів 4, 23
 Тематична гру́па 4, 23
 Тематичне табу́ / Тематичні табу́ 4, 23
 Тематичний теза́урус 4, 24
 Тембр го́лосу 4, 24

- Тембр звúка 4, 24
- Тембр мóвлення 4, 24
- Тéми-табу́ 4, 24
- Темп 4, 24
- Темп мóвлення 4, 24
- Темперáмент 4, 25
- Темперáмент етні́чний 4, 25
- Темпора́льні відно́шення 4, 25
- Темпоратíв 4, 25
- Темпоратíв та́ксисний 4, 25
- Темпоратíв хронологі́чний 4, 25
- Тенде́нції зміни но́рми 4, 25
- Тенде́нція 4, 26
- Тенде́нція кому́нікатíвна 4, 26
- Тензопалатогра́фія 4, 26
- Теоні́міка 4, 26
- Теореті́чне пізнáння 4, 26
- Теорі́ї аргу́мента́ції = неориторі́чна теорі́я аргу́мента́ції = неоритóрика 4, 26
- Теорі́ї міжмо́вної (міжкульту́рної) кому́ніка́ції 4, 27
- Теорі́ї мо́ви зна́кові 4, 27
- Теорі́я вербоцентри́чна 4, 27
- Теорі́я вигуко́ва (рефлéкса) 4, 27
- Теорі́я використáнь і задовóлень 4, 27
- Теорі́я глотогоні́чна 4, 27
- Теорі́я звуконаслі́дувальна 4, 27
- Теорі́я зна́ка білатерáльна 4, 28
- Теорі́я зна́ка унілатерáльна 4, 28
- Теорі́я ієра́рхії мо́вних рівні́в 4, 28
- Теорі́я ізоморфі́зму 4, 28
- Теорі́я інформáції 4, 28
- Теорі́я ймові́рностей 4, 28
- Теорі́я (концентри́чних) хві́ль 4, 28
- Теорі́я кому́ніка́ції 4, 28
- Теорі́я корейська 4, 28
- Теорі́я критична 4, 29
- Теорі́я лакúн 4, 29
- Теорі́я ларинга́льна 4, 29
- Теорі́я лінгвістично́го детерміні́зму 4, 29
- Теорі́я лінгвістично́ї відно́сності 4, 29
- Теорі́я лінгвістично́ї додатко́вості 4, 29
- Теорі́я ма́сової кому́ніка́ції 4, 29
- Теорі́я мента́льних про́сторів 4, 29

- Теорія мінімального зусилля 4, 30
 Теорія множин 4, 30
 Теорія мовленнєвих актів 4, 30
 Теорія мовленнєвих жанрів 4, 30
 Теорія мовленнєвої діяльності 4, 30
 Теорія мовлення 4, 30
 Теорія мовного впливу 4, 31
 Теорія мовної комунікації 4, 31
 Теорія моногенезу 4, 31
 Теорія номінації 4, 31
 Теорія ностратична 4, 32
 Теорія перекладу (перекладознавство) 4, 32
 Теорія прямого впливу 4, 32
 Теорія рецепції 4, 32
 Теорія родовідного дерева 4, 32
 Теорія семантичних примітивів / Концепція семантичних примітивів 4, 32
 Теорія соціально-культурологічна 4, 32
 Теорія соціокультурної комунікації 4, 32
 Теорія стадіальності 4, 33
 Теорія трансформації і вимір тексту 4, 33
 Теперішній мальовничий (живописний) 4, 33
 Теперішній історичний 4, 33
 Тέρми 4, 33
 Тέρмін / Тέρміни 4, 33
 Термінатів 4, 35
 Термінографія 4, 35
 Терміноелемент 4, 35
 Термінознавство 4, 35
 Термінологізація 4, 35
 Термінологічний словник 4, 35
 Термінологія 4, 35
 Тёрхніка мовлення 4, 36
 Тёрхніки комунікації 4, 36
 Техніцизм 4, 36
 Технології гіпертекстові 4, 36
 Технології лінгвістичні 4, 36
 Ти вульгарне / Ти фамільярне 4, 37
 Ти покровительства 4, 37
 Ти-тёркст 4, 37
 Тёрверці 4, 37
 Тип 4, 38
 Тип акцентний 4, 38

- Тип мислення національний 4, 38
- Тип мови 4, 38
- Тип мови морфологічний 4, 38
- Тип мови соціальний 4, 39
- Тип мовний 4, 39
- Тип мовний загальнонаціональний 4, 39
- Тип проміжний 4, 39
- Тип словотвірний 4, 39
- Тип словосполучення 4, 39
- Тип у мові 4, 39
- Типи багаточленних складнопідрядних речень 4, 40
- Типи безсполучникових складних речень основні 4, 40
- Типи безсполучникових складних речень функційні 4, 40
- Типи граматики 4, 40
- Типи діалогічних єдностей 4, 41
- Типи мов за наявністю прикметників 4, 41
- Типи моделей дискурсивних 4, 41
- Типи мотивації похідних слів 4, 41
- Типи мотивації похідних слів повної 4, 41
- Типи односкладних речень 4, 41
- Типи питальних речень 4, 42
- Типи підметів 4, 42
- Типи предикатів семантичні 4, 42
- Типи присудків 4, 42
- Типи семантики простого речення логіко-граматичні 4, 42
- Типи синтаксичних відношень у словосполученні 4, 43
- Типи складних речень контамінованої структури за характером синтаксичного зв'язку 4, 43
- Типи складних синтаксичних цілих 4, 43
- Типи складнопідрядних речень функційні 4, 43
- Типи словосполучень 4, 44
- Типи узгоджувальних систем 4, 44
- Типи часткової мотивації похідних слів 4, 44
- Типізація 4, 44
- Типізовані лексичні елементи в складному реченні 4, 44
- Типова модель складного речення 4, 44
- Типова семантика складносурядних речень фразеологізованої структури 4, 44
- Типологія 4, 44
- Типологія ареальна 4, 45
- Типологія граматична 4, 45
- Типологія діахронічна 4, 45
- Типологія домінантна 4, 45

- Типоло́гія за́гальна 4, 45
Типоло́гія зна́чення в за́гальній морфоло́гії 4, 45
Типоло́гія імпліка́ційна 4, 45
Типоло́гія інвентариза́ційна 4, 45
Типоло́гія історична 4, 46
Типоло́гія класифіка́ційна 4, 46
Типоло́гія ко́нкретна 4, 46
Типоло́гія лінгвісти́чна 4, 46
Типоло́гія мов змістова́ / семанти́чна 4, 46
Типоло́гія мов квантитати́вна 4, 46
Типоло́гія мов конте́нсивна 4, 46
Типоло́гія мов синтакси́чна 4, 47
Типоло́гія мов структу́рна 4, 47
Типоло́гія мов фоноло́гічна 4, 47
Типоло́гія мов характероло́гічна 4, 47
Типоло́гія мов частковорі́внева 4, 48
Типоло́гія мо́вних категорі́й / Типоло́гія мо́вних констру́кцій 4, 48
Типоло́гія мо́вних норм 4, 48
Типоло́гія онома́сіологі́чна 4, 48
Типоло́гія семасіоло́гічна 4, 49
Типоло́гія синхроні́чна 4, 49
Типоло́гія систе́м у за́гальній морфоло́гії 4, 49
Типоло́гія складносуря́дного ре́чення 4, 49
Типоло́гія структу́рна 4, 50
Типоло́гія таксоно́мічна 4, 50
Типоло́гія форма́льна 4, 50
Типоло́гія фрагме́тарна 4, 50
Типоло́гія функці́йна 4, 50
Типоло́гія частко́ва 4, 50
Типоло́гія цільно́систе́мна 4, 50
Тира́да 4, 50
Тире́ 4, 50
Ті́тло (ті́тла) 4, 50
Ті́тули мовленні́ві 4, 51
Тло лінгвокульту́рне 4, 51
Тлумáчення лексі́чного зна́чення 4, 51
Тлумáчний словні́к 4, 51
Тме́зис 4, 51
Толера́нтність міжкульту́рна 4, 51
Тон 4, 51
Тон зву́ка 4, 51
Тон зву́ка додатко́вий 4, 52
Тон зву́ка основні́й 4, 52

Тон спілкування / Тональність спілкування 4, 52
Тональність висока 4, 52
Тональність вульгарна 4, 52
Тональність жанрова 4, 52
Тональність звичайна 4, 52
Тональність нейтральна 4, 52
Тональність спілкування 4, 53
Тональність фамільярна 4, 53
Тонема 4, 53
Тонологія 4, 53
Топік 4, 53
Топіка 4, 53
Топонім 4, 53
Топоніми промовлювальні 4, 54
Топоніміка 4, 54
Топонімія 4, 54
Топос 4, 54
Тотожність 4, 54
Тотожність історична 4, 54
Тотожність мовних одиниць 4, 54
Тотожність поняттєва 4, 55
Точка зору 4, 55
Точка референції 4, 55
Точки опірні 4, 55
Точність мови 4, 55
Точність мовлення 4, 55
Травесті 4, 55
Травестія 4, 55
Традиційна фонетична класифікація звуків 4, 55
Традиції комунікативні 4, 55
Традиція етнічна 4, 55
Традиція європейська мовна 4, 55
Традиція культурна 4, 56
Традиція національна 4, 57
Традúкція 4, 57
Траскторія фазова 4, 57
Тракт мовленнєвий 4, 57
Транзитів / Траса 4, 57
Транзитівність (транзитівне дієслово) 4, 57
Трансакційна модель 4, 57
Трансакційний аналіз 4, 57
Трансакція мовленнєва 4, 58
Трансакція мовна 4, 58

Трансгресив 4, 58
Транскрибування 4, 58
Транскрипція 4, 58
Транскрипція мовленнєва 4, 59
Транскрипція фонематична 4, 59
Транскрипція фонетична 4, 59
Транслітерація 4, 59
Трансмісійна модель 4, 60
Трансмутація 4, 60
Транснормалізація 4, 60
Транспозиція 4, 60
Трансполент 4, 60
Трансфікс 4, 60
Трансфіксація 4, 60
Трансформаційна грамати́ка 4, 60
Трансформаційна методика 4, 61
Трансформація 4, 61
Трансформація особистості міжмовна 4, 61
Трансцензус 4, 61
Тренінг крос-культурний 4, 61
Тренінг міжмовний 4, 61
Три моделі морфології 4, 61
Тривала комунікація 4, 61
Тривалість (довгота) зву́ка 4, 62
Тривалість зву́ка в часі 4, 62
Трікстер 4, 62
Триплет 4, 62
Трифтонг 4, 62
Троїна 4, 62
Троп 4, 63
Трюїзм 4, 63
Трясянка 4, 63
Тяжіння 4, 63
Tertium comparationis 4, 63

У

- Ува́га 4, 64
 Уву́ла 4, 64
 Уго́рщення (мадяриза́ція) 4, 64
 Ужива́ння реферéнтні 4, 64
 Ужива́ння нереферéнтні 4, 64
 Узага́льнено-особо́ве односкла́дне рече́ння 4, 64
 Узго́дження 4, 64
 Узго́дження біперсона́льне 4, 65
 Узго́дження за осóбою з дієсло́вом 4, 65
 Узго́дження моноперсона́льне 4, 65
 Узго́дження семанти́чне 4, 65
 Узго́джувальна моде́ль 4, 65
 Узго́джувальний клас 4, 65
 Узго́джувальний клас у займе́нників 4, 65
 Узитати́в 4, 65
 Узуалізо́ваний 4, 65
 Узуа́льне значення 4, 66
 Узуа́льно-стильови́й ко́мплекс 4, 66
 У́зус 4, 66
 У́зус мо́вців міжособи́стисний 4, 66
 У́зус стилісти́чний 4, 66
 Україніза́ція 4, 66
 Українська літерату́рна мо́ва 4, 66
 У́личі 4, 66
 У́льтра... 4, 67
 Умі́ння 4, 67
 Умі́ння кому́нікати́вне 4, 67
 Умо́ви відокре́млення 4, 67
 Умо́ви однорі́дності чле́нів рече́ння 4, 67
 Умо́ви успі́шності спілкува́ння 4, 68
 Умовісно́вок 4, 68
 Умовні́сть літерату́рна 4, 68
 Умовча́ння (фігу́ра умовча́ння) 4, 68
 Уні... 4, 68
 Універба́ція (універбіза́ція, універбаліза́ція, синтетичне стіснення, стягнення, конденса́ція семанти́чна, компре́сія семанти́чна, словотві́р компре́сивний, вклю́чення) 4, 68
 Універса́лії 4, 68
 Універса́лії абсолю́тні 4, 69
 Універса́лії дедукти́вні 4, 69

- Універсальії діахронічні 4, 69
Універсальії елементарні 4, 69
Універсальії імплікаційні 4, 69
Універсальії комунікативні 4, 69
Універсальії лінгвокультури 4, 69
Універсальії мовні 4, 69
Універсальії неповні 4, 69
Універсальії прості 4, 69
Універсальії синхронічні 4, 69
Універсальії складні 4, 70
Універсальії спілкування міжкультурні 4, 70
Універсальії статистичні 4, 70
Універсальний граматичний набір 4, 70
Універсальний мовленнєвий акт 4, 70
Універсальні правила спілкування 4, 70
Універсолógія 4, 70
Універсум 4, 70
Універсум лінгвокультури 4, 70
Універсум семіотичний 4, 70
Уніфікація мови 4, 70
Уосóблення (прозопопéя) 4, 70
Упакувáння 4, 71
Упéвненість 4, 71
Уперéдження мовноетнічні 4, 71
Упізнавáння 4, 71
Упові́льнення 4, 71
Уподі́бнення 4, 71
Уподі́бнення граматі́чне 4, 71
Упорядкувáння 4, 71
Управлі́ння знання́ми 4, 72
Урбані́зм 4, 72
Урбо́німи / Урбано́німи 4, 72
Уривча́стість (апосіопéза) 4, 72
Усі́чене сло́во 4, 72
Усі́чення (Утинáння) 4, 73
Усі́чення прикмéтників 4, 73
Ускла́днене простé речення 4, 73
Ускла́днені констру́кції 4, 73
Ускла́днення комунікативне / Ускла́днення комунікативні 4, 73
Ускла́днення оснóви 4, 74
У́сна комуніка́ція 4, 74
У́сне віпередження 4, 74
У́сне мóвлення 4, 74

- Усно-мовленнєвий акт 4, 74
- Успішність лінгвокультурної комунікації 4, 74
- Утворення мов 4, 74
- Утворення складних слів з першим невідміюваним зв'язаним інтернаціональним компонентом 4, 74
- Уточнювальний член речення 4, 74
- Утримування 4, 74
- Уява 4, 74
- Уявлення іменній 4, 75
- Уявлення національно-детерміноване мінімізоване 4, 75

Ф

- Фабрикатів** 4, 76
Фа́за 4, 76
Фа́зові дієслова́ 4, 76
Фа́зовість 4, 76
Файл 4, 76
Факт комунікатівний 4, 76
Фактитів 4, 76
Фактуальність 4, 77
Фамільярна лéксика 4, 77
Фамільярна тонáльність 4, 77
Фальстáрт 4, 77
Фáрингс 4, 77
Фатічна діалогійна єдність 4, 77
Фахова́ мо́ва 4, 77
Фемінатіви 4, 77
Фено́мен 4, 77
Фено́мен лінгвокульту́рний 4, 77
Фено́мен лінгвонаціона́льно-прецедентний 4, 78
Фено́мен лінгвосоціумно-прецедентний 4, 78
Фено́мен полілінгвокульту́рний 4, 78
Фено́мен прецедентний лінгвокульту́ри 4, 78
Фено́мен частково́ї обов'язко́вості 4, 78
Фено́мен універса́льно-прецедентний 4, 78
Феноменалі́зм 4, 79
Феноменологі́чна компетéнція 4, 79
Феноменоло́гія 4, 79
Фігу́ра 4, 79
Фігу́ра етимологі́чна 4, 79
Фігу́ра мо́влення 4, 79
Фігу́ра слів 4, 80
Фігу́ра умовча́ння 4, 80
Фігу́ри мо́ви 4, 80
Фігу́ри стилістичні 4, 80
Фізі́чний шум 4, 80
Фізіоло́гія мо́влення 4, 80
Філі́піка 4, 80
Філогенéз 4, 80
Філологі́чні словникі́ 4, 80
Філоло́гія 4, 80
Фі́льтри комунікатівні 4, 81

Фіналь 4, 81
Фінітів / Фіналь 4, 81
Фінітне дієслово 4, 81
Фірмónими 4, 81
Флэксія / Закінчення 4, 82
Флэксія внутрішня (флэксія оснóви) 4, 82
Флэксія нульовá 4, 82
Флектівні мóви 4, 82
Флектувáння 4, 82
Фокалізáція 4, 82
Фóкус 4, 82
Фольклоризáція 4, 83
Фольклорízми 4, 83
Фон 4, 83
Фон культурний слóва 4, 83
Фонд лінгвокультурний 4, 84
Фонд пресупозиційний 4, 84
Фонд словникóвий основний 4, 84
Фонéма 4, 84
Фонемáтика 4, 85
Фонéми різнóвид основний 4, 85
Фонémний нуль 4, 85
Фонémний ряд 4, 85
Фонéтика 4, 85
Фонéтика артикулятóрна 4, 86
Фонéтика експериментáльна 4, 86
Фонéтика загáльна 4, 87
Фонéтика зістáвна 4, 87
Фонéтика історíчна 4, 87
Фонетика описóва 4, 87
Фонетика перцептívна 4, 87
Фонéтика прикладнá 4, 87
Фонéтика синтаксічна 4, 88
Фонéтико-морфологíчний рівень 4, 88
Фонетíчна синта́гма 4, 88
Фонетíчне обґрунтувáння 4, 88
Фонетíчне слóво 4, 88
Фонетíчне чергувáння 4, 88
Фонетíчний мíнімум 4, 88
Фонетíчні закóни 4, 88
Фонетíчні зáсоби 4, 88
Фонетíчні процеси 4, 88
Фóніка 4, 88

- Фóнові знання 4, 88
Фонографія 4, 88
Фонокінема 4, 89
Фонологічний зміст фонéми 4, 89
Фонологічний період 4, 89
Фонологічні шкóли 4, 89
Фонолóгія 4, 89
Фонолóгія зіста́вна 4, 89
Фоносемáнтика 4, 89
Фоносинта́гма 4, 89
Фоностилíстика 4, 90
Фонотáктика 4, 90
Фóрма 4, 90
Фóрма актíвного / дійсного ста́ну 4, 90
Фóрма аналітíчна 4, 90
Фóрма варіáнтна 4, 90
Фóрма вíльна 4, 90
Фóрма дієслóва зворóтна 4, 90
Фóрма дієслóва особóва (предикатíвна) 4, 90
Фóрма граматíчна 4, 91
Фóрма зв'язана 4, 91
Фóрма існува́ння мóви 4, 91
Фóрма категорíйна 4, 91
Фóрма мóви 4, 92
Фóрма мóви зóвнішня 4, 92
Фóрма мóвлення 4, 92
Фóрма пасíвного ста́ну 4, 92
Фóрма потенці́йна 4, 92
Фóрма символíчна 4, 92
Фóрма синтетíчна 4, 92
Фóрма слóва 4, 93
Фóрма слóва внúтрішня 4, 93
Фóрма слóва в україністиці 4, 94
Фóрма слóва граматíчна 4, 94
Фóрма слóва канонíчна 4, 94
Фóрма слóва проста́ (Фóрма синтетíчна) 4, 94
Фóрма словосполúчення 4, 94
Формаліза́ція 4, 94
Фóрмалі́зм 4, 95
Формáнт / Деривáтор 4, 95
Формáнт синтаксéми 4, 96
Формáнта 4, 96
Формáнти словотвірні (деривáтори) 4, 96

- Форманти словотвірні афіксальні 4, 97
 Форманти словотвірні безафіксні 4, 97
 Форматів 4, 97
 Форми етикетності ідіоетнічні 4, 97
 Форми займенникові *його, її, їх* 4, 97
 Форми займенникові *тобі, вам* як засіб вираження насміху 4, 97
 Форми згрубілості 4, 97
 Форми здрібніло-ласкаві 4, 97
 Форми існування мови 4, 97
 Форми композиційно-мовленнєві 4, 98
 Форми мовлення 4, 98
 Форми мовного спілкування 4, 98
 Форми пейоративні 4, 98
 Форми предикативні на *-но, -то* 4, 98
 Форми слова (словформи) граматичні 4, 98
 Форми суб'єктивної оцінки 4, 98
 Форми спілкування 4, 98
 Формотвір / Формотворення 4, 98
 Формотвірний 4, 99
 Формотвірні суфікси 4, 99
 Формотворення 4, 99
 Формування вибірки кластерне 4, 99
 Формування мовної особистості 4, 99
 Формування тематики 4, 99
 Формула 4, 99
 Формула антропонімічна “громадянин / громадянине + прізвище” (“громадянка / громадянка + прізвище”) 4, 100
 Формула антропонімічна “пан / пане + прізвище” (“пані + прізвище”) 4, 100
 Формула антропонімічна “прізвище + ім'я + по батькові” 4, 100
 Формула антропонімічна “товариш / товаришу + прізвище” (“товаришка / товаришко + прізвище”) 4, 100
 Формули ввічливого звертання 4, 100
 Формули ввічливості 4, 100
 Формули ввічливості народні 4, 100
 Формули дистрибутивні 4, 100
 Формули казкові 4, 101
 Формули мовленнєвого етикету / Кліше етикетні /
 Висловлювання ввічливості 4, 101
 Формули самоприниження 4, 101
 Фраза 4, 101
 Фразема 4, 102
 Фразеограма 4, 102

- Фразеографія 4, 102
 Фразеологёма 4, 102
 Фразеологізм / Одиниця фразеологічна / Фразёма 4, 102
 Фразеологізми галиційські 4, 106
 Фразеологізми книжні 4, 106
 Фразеологізми розмовно-побутові 4, 106
 Фразеологізми фольклорні 4, 106
 Фразеологічні єдності 4, 106
 Фразеологічні зрощення 4, 106
 Фразеологічні одиниці 4, 106
 Фразеологічні похідні 4, 106
 Фразеологічні сполучення 4, 106
 Фразеологія 4, 106
 Фразерство 4, 106
 Фрази гучні 4, 107
 Фразовий наголос 4, 107
 Фрейм 4, 107
 Фрейм взаємодії 4, 108
 Фрейм інтерпретації 4, 108
 Фрейм-структура подійний знань 4, 108
 Фреквенталії 4, 108
 Фрикативні приголосні 4, 108
 Фүзія 4, 108
 Фүзія в загальній морфології 4, 108
 Функтів 4, 108
 Функтів-комітатів 4, 109
 Фүнкції відокремлених членів речення 4, 109
 Фүнкції другорядних членів речення 4, 109
 Фүнкції комунікації 4, 109
 Фүнкції міжмовної комунікації 4, 109
 Фүнкції мови 4, 109
 Фүнкції похідних 4, 110
 Фүнкції слова 4, 110
 Фүнкції спілкування 4, 110
 Функційна класифікація речень 4, 110
 Функційна перспектива речень 4, 110
 Функційна стилістика 4, 110
 Функційна стратифікація мови 4, 110
 Функційне перенесення 4, 110
 Функційний 4, 110
 Функційний зміст 4, 111
 Функційний стиль 4, 111
 Функційні типи безсполучникових складних речень 4, 111

- Функційні типи складнопідрядних речень 4, 111
- Функційно-однорідні складні речення 4, 111
- Функційно-семантичне поле 4, 111
- Функційно-стилістичне значення 4, 111
- Функціоналізм 4, 111
- Функціонування мови 4, 111
- Функція 4, 111
- Функція аористична дієслів докóнаного виду 4, 111
- Функція апелятивна 4, 112
- Функція аргументаційна 4, 112
- Функція аспектуальна 4, 112
- Функція атрибутивна 4, 112
- Функція афективна 4, 113
- Функція вокативна 4, 113
- Функція вторинна 4, 113
- Функція вторинна синтаксична 4, 113
- Функція етологічна 4, 113
- Функція граматична 4, 114
- Функція дейктична 4, 114
- Функція десигнативна 4, 115
- Функція динамічна 4, 115
- Функція дискурсна 4, 115
- Функція дискурсно-прагматична 4, 115
- Функція дієслів недокóнаного виду імперфективна 4, 116
- Функція евристична 4, 116
- Функція експозитивна комунікативна 4, 116
- Функція експресивна 4, 116
- Функція естетична 4, 117
- Функція знакова 4, 117
- Функція зображення 4, 118
- Функція ідеаційна 4, 118
- Функція іконічна 4, 118
- Функція ілокутивна 4, 118
- Функція імагінативна 4, 119
- Функція імпресивна 4, 119
- Функція індексальна 4, 119
- Функція інструментальна мови 4, 119
- Функція інтеракціональна 4, 119
- Функція інтерлінгвістична 4, 120
- Функція інтерпретативна 4, 120
- Функція категорійна 4, 121
- Функція когнітивна 4, 121

- Ф́ункція комі́чна 4, 123
 Ф́ункція кому́нікати́вна 4, 123
 Ф́ункція конати́вна 4, 125
 Ф́ункція контрасти́вна 4, 125
 Ф́ункція культу́рно-суспі́льна 4, 126
 Ф́ункція латéнтна 4, 126
 Ф́ункція лекси́чна 4, 126
 Ф́ункція мани́фестова́на 4, 126
 Ф́ункція метакому́нікати́вна 4, 127
 Ф́ункція металінгвісти́чна 4, 127
 Ф́ункція метамóвна 4, 127
 Ф́ункція метапоети́чна 4, 127
 Ф́ункція мети́ 4, 127
 Ф́ункція міжособи́стисна 4, 127
 Ф́ункція мо́ви волюнта́тивна 4, 128
 Ф́ункція мо́ви гносеологі́чна 4, 128
 Ф́ункція мо́ви емоти́вна 4, 128
 Ф́ункція мо́ви естети́чна 4, 128
 Ф́ункція мо́ви етні́чна 4, 128
 Ф́ункція мо́ви істо́рико-культу́рна 4, 128
 Ф́ункція мо́ви когні́тивна 4, 128
 Ф́ункція мо́ви кому́нікати́вна 4, 128
 Ф́ункція мо́ви кумуля́тивна 4, 128
 Ф́ункція мо́ви пізнава́льна 4, 128
 Ф́ункція мо́ви поети́чна 4, 128
 Ф́ункція мо́ви прагмати́чна 4, 128
 Ф́ункція мо́ви фати́чна 4, 128
 Ф́ункція мо́влення 4, 128
 Ф́ункція мода́льна 4, 129
 Ф́ункція морфологі́чна 4, 129
 Ф́ункція нарати́вна 4, 129
 Ф́ункція номіна́тивна 4, 129
 Ф́ункція об'єктива́ційна 4, 130
 Ф́ункція об'є́ктна 4, 130
 Ф́ункція обме́жувальна / Ф́ункція рестри́ктивна 4, 130
 Ф́ункція особи́стисна 4, 130
 Ф́ункція оці́нна 4, 130
 Ф́ункція перві́нна 4, 130
 Ф́ункція перві́нна синтакси́чна 4, 130
 Ф́ункція перифра́стично-експлікати́вна 4, 131
 Ф́ункція перлоку́тивна 4, 131
 Ф́ункція перформати́вна / Ф́ункція перформа́ції 4, 131

- Функція перцептивна 4, 131
- Функція поетична 4, 131
- Функція прагматична 4, 132
- Функція пропозиційна 4, 134
- Функція регуляторна / Функція регулятивна 4, 134
- Функція релятивно-структурна 4, 134
- Функція репрезентативна 4, 134
- Функція репрезентаційна 4, 135
- Функція референтна / Функція референційна 4, 135
- Функція семантико-топікова 4, 135
- Функція семантична 4, 135
- Функція семіологічна 4, 136
- Функція семіотична 4, 136
- Функція сигніфікативна 4, 136
- Функція символічна 4, 137
- Функція синтаксична 4, 137
- Функція слова 4, 138
- Функція соціативна 4, 138
- Функція стилістична 4, 139
- Функція текстова 4, 139
- Функція тематична 4, 139
- Функція топікова 4, 140
- Функція фатична 4, 140
- Функція фонем, наголосу делімітативна 4, 140
- Функція фонем, наголосу кульмінативна 4, 140
- Функція фонем перцептивна 4, 140
- Функція фонем сигніфікативна 4, 140
- Функція фонем дистинктивна (сигніфікативна) 4, 140
- Функція фонем ідентифікаційна (перцептивна) 4, 140
- Функція фонем конститутивна (формувальна) 4, 140
- Функція фонетична зв'язка 4, 141
- Футурум 4, 141

X

- Хабітуа́ліс** 4, 142
Хара́ктер морфе́ми парадигма́тичний 4, 142
Хара́ктер націо́нальний (етні́чний) 4, 142
Характери́затор 4, 142
Характери́зація 4, 142
Характери́стика зву́ка артикуля́ційна 4, 142
Характери́стика мовленне́ва (портрét мовленне́вий) 4, 142
Характери́стики мовлення акусти́чні 4, 143
Характери́стики складні́х рече́нь структу́рно-семанти́чні та їхня класифіка́ція 4, 143
Характероло́гія 4, 143
Харієнти́зм 4, 143
Хезита́ція 4, 143
Хере́ма 4, 143
Хіа́зм 4, 143
Хіа́тус 4, 144
Хід (крок) інтера́ктивний 4, 144
Хід кому́нікати́вний 4, 144
Хід мовленне́вий 4, 144
Хлеа́зм 4, 144
Хоре́й 4, 144
Хремато́німіка 4, 144
Хронеме́ка 4, 145
Хроногене́за 4, 145
Хроно́графи 4, 145
Хронологі́чний темпора́тив 4, 145
Хроно́нім 4, 145
Хроноте́за 4, 145
Хроното́п 4, 145
Худо́жній стиль 4, 145
Худо́жно-белетристи́чний стиль 4, 145

Ц

- ЦАП (цифрово-аналоговий перетворювач) 4, 146**
Це емфатичне 4, 146
Це розмовне незадоволення 4, 146
Цейтнот комунікативний 4, 146
Центон 4, 146
Центр 4, 146
Центр дейктичний 4, 146
Центр інтонаційний 4, 146
Церковнослов'янізми 4, 147
Церковнослов'янізми лексичні 4, 147
Церковнослов'янізми морфологічні 4, 147
...цид 4, 147
Цикл 4, 147
Ціркумфікс 4, 147
Циркумфлекс 4, 147
Цитата 4, 147
Цитатив 4, 147
Цитування 4, 147
«Цифрова бібліотека» (Digital library) 4, 148
Ціле складне синтаксичне / Єдність надфразна 4, 148
Цілісність 4, 148
Цілісність тексту 4, 148
Цілісність тексту змістова 4, 148
Цілісність тексту комунікативна 4, 148
Цілісність тексту структурно-граматична 4, 148
Ціліснооформленість 4, 148
Цінність 4, 148
Цінності лінгвокультурні 4, 148
Цокання 4, 149

Ц

- Час** 4, 150
Час абсолютний 4, 150
Час відносний 4, 155
Час двоморфний 4, 155
Час дієслів давноминулий 4, 155
Час дієслів майбутній 4, 156
Час дієслів минулий 4, 156
Час дієслів теперішній (презент) 4, 156
Час дієслова 4, 156
Час дієслова абсолютний 4, 156
Час дієслова відносний 4, 156
Час дієслова давноминулий 4, 156
Час дієслова майбутній 4, 156
Час дієслова минулий 4, 156
Час дієслова теперішній 4, 156
Час концептуальний 4, 156
Час майбутній 4, 157
Час минулий 4, 157
Час об'єктивний 4, 157
Час перцептуальний 4, 157
Час синтаксичний 4, 157
Час триморфний 4, 157
Час художній 4, 157
Часова дистанція 4, 157
Часовий (темпоральний) 4, 157
Частина підрядна автосемантична 4, 158
Частина (одиниця) предикативна 4, 158
Частина складнопідрядного речення головна 4, 158
Частини мови 4, 158
Частини родовий 4, 158
Частини складного речення 4, 158
Частка 4, 159
Частки мовлення 4, 159
Часткова вибірка 4, 159
Часткове мовознавство 4, 159
Частота дискретизації 4, 159
Частота звуку 4, 159
Частотність 4, 159
Червоний рядок 4, 159
Чергування (альтернація) 4, 159

- Чергування (зміни) звуків позиційні 4, 160
- Чергування історичні 4, 160
- Чергування фонетичні 4, 160
- Черезкроковий словотвір 4, 160
- Чехізація 4, 160
- Чинники екстралінгвістичні 4, 160
- Чинники стилетвірні 4, 160
- Чинники формування мовної свідомості об'єктивні 4, 160
- Чинники формування мовної свідомості суб'єктивні 4, 161
- Числівник 4, 161
- Числівник видовий 4, 161
- Числівник-займєнник 4, 161
- Число 4, 161
- Число граматичне 4, 162
- Число паукальне 4, 162
- Число семантико-граматичне 4, 163
- Число субстантивне 4, 163
- Число у займєнників 4, 164
- Число як дієслівна категорія 4, 164
- Чисте складання 4, 164
- Чистота мовлення / Чистота мови 4, 164
- Читання 4, 164
- Чіткість артикуляції 4, 165
- Чіткість мовлення 4, 165
- Члєн опозиції маркований 4, 165
- Члєн опозиції немаркований 4, 165
- Члєн речення (члєни речення) 4, 165
- Члєн речення односкладного єдиний головний 4, 165
- Члєн речення уточнювальний 4, 165
- Члєн фразовий 4, 166
- Члєни речення 4, 166
- Члєни речення відокремлені напівпредикативні 4, 167
- Члєни речення головні 4, 169
- Члєни речення другорядні 4, 169
- Члєни речення другорядні морфологізовані 4, 169
- Члєни речення другорядні неморфологізовані 4, 170
- Члєни речення другорядні приосновні 4, 170
- Члєни речення другорядні прислівні 4, 170
- Члєни речення морфологізовані 4, 170
- Члєни речення неморфологізовані 4, 170
- Члєни речення однорідні 4, 171
- Члєни речення однорідні різноімєнні 4, 171
- Члєни речення структурно і семантично факультативні 4, 171

- Члени речення структурно обов'язкові** 4, 171
- Членів речення властивості структурні** 4, 171
- Членовані прості основи** 4, 172
- Членованість** 4, 172
- Членування мовне фрагмента** 4, 172
- Членування морфологічне** 4, 172
- Членування речення актуальне** 4, 172
- Членування тема-ремагічне** 4, 173
- Чокання** 4, 173
- Чуже мовлення (чужа мова)** 4, 173
- Чуття** 4, 173
- Чуття мовне** 4, 173

Ш

- Шаблón 4, 174
Шарі́ лéксики стилістичні 4, 174
Швídкість кодува́ння (бітрейт) 4, 174
Швídкість мо́влення 4, 174
Шизофре́нія 4, 174
Шипля́чі при́голосні 4, 174
Ші́фтер / Ші́фтери 4, 174
Ші́фтерні категорі́ї 4, 175
Шко́ла естетичного ідеалі́зму 4, 175
Шко́ла матерíньська 4, 175
Шко́ла науко́ва 4, 175
Шко́ла «слів і речéй» 4, 176
Шко́ла фонологі́чна 4, 176
Шов морфе́мний 4, 176
Шок кому́нікатівний 4, 176
Шок лі́нгвістичний 4, 176
Шок лі́нговокульту́рний 4, 176
Шок психологі́чний 4, 177
Шриф́т Бра́йля 4, 177
Шта́мп 4, 177
Шта́мп мо́вний / Шта́мп мовленне́вий 4, 177
Штри́х 4, 178
Шту́чні мо́ви 4, 178
Шум 4, 178
Шум інфо́рмаційний 4, 178
Шум кому́нікатівний 4, 178
Шум психологі́чний 4, 178
Шум семанті́чний 4, 178
Шум фізі́чний 4, 179
Шумі́ 4, 179
Шумні́ при́голосні 4, 179

Щ

Щі́лінні (фрикати́вні) прі́голосні, спіра́нти 4, 180

Щі́лінні бокові́ прі́голосні 4, 180

Щі́лінні се́ре́динні прі́голосні 4, 180

Щоде́нник 4, 180

Ю

Ю́нкція 4, 182

Юс (А; а; Я; я; І; і; ІІ; іі) 4, 182

Юсі́в 4, 182

Я

- Явний конте́кст 4, 183
 Ядерні структу́ри 4, 183
 Ядро́ ви́словлення (ре́ма, нове́) 4, 183
 Ядро́ лінгвокультуро́логічного поля 4, 183
 Язичо́к ма́ленький (уву́ла) 4, 183
 Як е́мфатична придієслі́вна 4, 183
 Як початко́ва розпо́відна 4, 183
 Як..., так і... градаці́йний розмо́вний 4, 183
 Які́й так (які́й тут) емоці́йна 4, 183
 Які́йсь емоці́йний 4, 183
 Які́йсь е́мфатичний 4, 183
 Які́сть міжмо́вної кому́нікаці́ї 4, 183
 Які́сть мо́влення 4, 184
 Яко́сті мо́влення кому́нікаті́вні у співві́дношенні з
 немовленні́вими структу́рами / Яко́сті мо́ви кому́нікаті́вні 4, 184
 Ярус 4, 184
 Я́сність мо́влення / Я́сність мо́ви 4, 184
 Я-те́кст 4, 184
 Ять (Ѣ) 4, 184

Список літератури і словників

Алексеевко Л.А. Граматичний словник українських дієслів : У 2-х т. – Т.1. (А-О) / [Алексеевко Л.А., Козленко І.В.]. – К. : Київський університет, 1998. – 443 с.

Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – Изд. 4-е, стереотипное. – М. : КомКнига, 2007. – 576.

Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф.С. Бацевич. – К. : Довіра, 2007. – 205 с.

Вакарюк Л.О. Український словотвір у термінах : словник-довідник / [Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є.]. – Тернопіль : Джура, 2007. – 260 с.

Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник / І.Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 363 с.

Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови / За ред. чл.-кор. НАН України І. Вихованця / І. Вихованець, К. Городенська. – К. : Вид-во Університетське вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.

Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів / Д.І. Ганич, І.С. Олійник. – К. : «Вища школа» Головне вид-во, 1984. – 369 с.

Голянич М. Словник лінгвістичних термінів : лексикологія, фразеологія, лексикографія / [Голянич М.І., Стефурак Р.І., Бабій Л.О.] / За ред. М.І. Голянич. – Івано-Франківськ : Сімик, 2011. – 272 с.

Етимологічний словник української мови : В 7-и т. – Т. 1, 2, 3, 4, 5. – К. : Наукова думка, 1982 – 2003.

Етимологічний словник української мови : В 2-х т. / За ред. Яр. Рудницького. – Оттава – Монреаль, 1972, 1982 (Т. 1 (1972); Т. 2 (1982)).

Єрмоленко С. Я. Українська мова : Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / [Єрмоленко С.Я., Бирик С.П., Тодор О.Г.] / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – 223 с.

Жеребило Т.В. Методы исследования в языкознании : Словарь-справочник / Т.В. Жеребило. – Назрань : ООО «Пилигрим», 2011. – 56 с.

Жеребило Т.В. Риторика : Словарь-справочник / Т.В. Жеребило. – Назрань : ООО «Пилигрим», 2011. – 56 с.

Жеребило Т.В. Термины и понятия лингвистики : Общее языкознание. Социолінгвістика : Словарь-справочник / Т.В. Жеребило. – Назрань : ООО «Пилигрим», 2011. – 280 с.

Жеребило Т.В. Термины и понятия : Методы исследования и анализа текста : Словарь-справочник / Т.В. Жеребило. – Назрань : ООО «Пилигрим», 2011. – 108 с.

Жеребило Т.В. Термины и понятия : морфеміка, словообразование / Т.В. Жеребило // *Lingua-universum*. – 2011. – № 6. – С. 62-73.

Жеребило Т.В. Термины и понятия общей морфологии : Словарь-справочник / Т.В. Жеребило. – Назрань : ООО «Пилигрим», 2011. – 44 с.

Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови. Морфологія : монографія / А.П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 1996. – 436 с.

Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис : монографія / А.П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 2001. – 662 с.

Загнітко А.П. Теорія сучасного синтаксису. – Вид. 3-тє, випр. і доп. : монографія / А.П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – 294 с.

Короткий термінологічний словник з морфології української мови / Укл. : Є.Б. Барань. – Берегове : Вид-во Закарпаського угорського інституту імені Ф. Ракоці II, 2010. – 32 с.

Космеда Т.А., Осіпова Т.Ф. Комунікативний кодекс українців у пареміях : тлумачний словник нового типу / Т.А. Космеда, Т.Ф. Осіпова. – Дрогобич : Коло, 2010. – 272 с.

Кротевич Є.В. Словник лінгвістичних термінів / Заг. ред. Є.В. Кротевича / [Кротевич Є.В., Родзевич Н.С.]. – К. : Вид-во АН УРСР, 1957. – 236 с.

Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов / [Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г.] / Под ред. Е.С. Кубряковой. – М. : Изд-во Филологического фак-та Московского ун-та им. М.В. Ломоносова, 1997. – 246 с.

Культура русской речи : Энциклопедический словарь-справочник / Под ред. Л.Ю. Иванова, А.П. Сковородникова, Е.Н. Ширяева и др. – М. : Флинта : Наука, 2003. – 840 с.

Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.

Марузо Ж. Словарь лингвистических терминов / Пер. с франц. Н.Д. Андреева / Под ред. А.А. Реформатского / Ж. Марузо. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1960. – 436 с.

Подольська Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н.В. Подольская. – М. : Наука, 1978. – 199 с.

Пустовіт Л.О. Словник іншомовних слів : 23 000 слів та словосполучень / [Пустовіт Л.О., Скопненко О.І., Сюта Г.М., Цимбалюк Т.В.] – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.

Речник српскохрватског књижевиног језика : В 6-ти књ. – Књ. 1. – Нови Сад – Загреб : Матица Српска – Матица Хрватска, 1967. – 871 с.

Рогач Л.В. Семантична основа лінгвістичних термінів в українській та англійській мовах : автореф. ... канд. філол. наук / Л.В. Рогач. – К., 2000. – 20с.

Романова Н.Н. Стилистика и стили : учеб. пособие; словарь / [Романова Н.Н., Филиппов А.В.]. – М. : Флинта : МПСИ, 2006. – 416 с.

Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2006. – 716 с.

Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : підручник / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2008. – 712 с.

Скопненко О.І. Мала філологічна енциклопедія : довідник / [Скопненко О.І., Сюта Г.М.]. – К. : Довіра, 2007. – 480 с.

Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. – К. : Вид-во Української радянської енциклопедії, 1977. – 775 с.

Словник лінгвістичних термінів / Укл. : Левицький В. В., Іваницька М. Л., Іваницький Р. В. – Чернівці : Вид-во Чернівецького державного університету, 1996. – 29 с.

Словник сполучуваності слів української мови (найуживаніша лексика) / Укл. : Сахно І. П., Сахно М. М. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетровського державного університету, 1999. – 215 с.

Стилистический энциклопедический словарь русского языка / Под ред. М.Н. Кожинной. – М. : Флинта : Наука, 2003. – 696 с.

Струганець Л. Культура мови. Словник термінів / Струганець Л. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. – 88 с. .

Українська мова : енциклопедія. – Вид. 3-тє, зі змінами і доп. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 2007. – 856 с.; іл.

Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : В 4-х т. – М. : Прогресс, 1964 – 1973.

Штерн І.Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики : енциклопедичний словник / І.Б. Штерн. – К. : АртЕК, 1998. – 192 с.

Янцимірська М.Г. Сучасний медіа текст : Словник-довідник / М. Г. Янцимірська. – Львів : ПАІС, 2005. – 128 с.

Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації : навч. пос. / О. В. Яшенкова. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 312 с.

Энциклопедический словарь юного филолога : языкознание. – М. : Педагогика, 1984. – 355 с.

Encyklopedia języka polskiego. – Wyd. 3-cie, poprawione i uzupełnione. – Wrocław; Warszawa; Kraków : Wyd-wo Zakład Narodowyim. Ossolińskich, 1999. – 508 s.

Encyklopedia językoznawstwa ogólnego. – Wyd. 2-gie, poprawione i uzupełnione. – Wrocław; Warszawa; Kraków : Wyd-wo Zakład Narodowyim. Ossolińskich, 1999. – 732 s.

Vyvyan E. Leksykon językoznawstwa kognitywnego / E. Vyvyan / Przekład M. Buchta, M. Cierpisz, J. Podhorodecka, A. Gicala, J. Winiarska. – Kraków: Universitas, 2077. – 235 s.